CLEOPATRA

Cleopatra VII

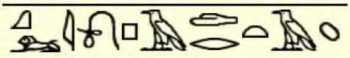

Cleopatra

Qlwpdrt

Weigall Arthur

Cleopatra
Viaţa şi epoca sa

Traducere şi adaptare **Gabriela Dobrisan**
Prelucrare electronică

Editura Prietenii Cărţii
Colecţia Cutezătorii

Bucureşti

2018

PARTEA ÎNTÂI
CLEOPATRA ŞI CEZAR
CAPITOLUL I

Introducere asupra caracterului Cleopatrei

Oricine ar încerca să întreprindă un studiu aprofundat despre viaţa Cleopatrei şi-ar da cu uşurinţă seama că părerea în general acceptată în privinţa caracterului său s-a format pe baza mărturiilor celor care i s-au opus în disputa dintre Antoniu şi Octavian. În ultimii ani, marea regină a Egiptului devenise un duşman de moarte al primului dintre aceşti doi împăraţi romani, iar amintirea ostilităţii sale a fost perpetuată de partizanii fiecărui Cezar al dinastiei. Astfel, ideea universal acreditată a unei influenţe nefaste, exercitate de ea asupra lui luliu Cezar şi Marc Antoniu, se bazează pe injuriile gratuite ale duşmanilor săi, iar istoria, din păcate, nu ne-a lăsat în schimb relatări asupra vieţii sale, consemnate de vreunul dintre adepţii pe care i-a avut în lupta pornită cu atâta cutezanţă. Să remarcăm, totuşi, că cel mai onest dintre istorici, incomparabilul Plutarh, pare să-şi fi extras o mare parte a informaţiilor din jurnalul ţinut de doctorul Cleopatrei, Olympus. Nu avem pretenţia să facem aici apologia reginei atât de blamate, dar vom încerca să înfăţişăm evenimentele ce i-au marcat viaţa tumultuoasă, pentru a-i prezenta năzuinţele cu toată sinceritatea, aşa cum le înţelegem. Dacă vom reuşi să demonstrăm plauzibilitatea supoziţiilor noastre, faptele şi gesturile Cleopatrei vor apărea, fără să fie nevoie de nicio altă pledoarie, sub o lumina mai favorabilă, iar caracterul său, oricum ar fi fost, nu va fi în niciun caz mai rău prezentat decât al oricărui alt actor al acestei drame.

Am vorbit despre nedreptatea şi parţialitatea duşmănoasă a atitudinii autorilor clasici. Va fi de ajuns, ca argument, un singur exemplu.

Să ne întoarcem la începuturile relaţiei dintre Cleopatra şi Cezar. Opinia unanimă a istoricilor antici şi moderni este că marele dictator ar fi fost abătut de la drumul drept de către voluptuoa Să egipteancă şi ţinut la Alexandria cumva împotriva dorinţei sale ba, mai mult, că

ar fi fost prizonier al şiretlicurilor malefice ale acestei sirene orientale. Or, în acea vreme, după cum vom vedea, Cleopatra, „străina care nu ducea niciodată lipsă de romani viteji”, era, de fapt, o tânără în jur de douăzeci şi unu de ani, a cărei moralitate nu poate fi suspectată prin nicio teorie veridică; aceasta în timp ce lunu Cezar, bărbat în puterea vârstei, ştirbise reputaţia atâtor femei, adesea alese din rândul soţiilor şi fiicelor prietenilor săi, încât renumele său de seducător intrase în legendă. Pare de neconceput ca în aceste condiţii să fie acuzată Cleopatra! Desigur, nu vom încerca să o prezentăm pe regina Egiptului ca pe o întruchipare a virtuţilor celor mai înalte. Dar ţinem să i se facă dreptate şi să i se acorde, ca în faţa unui tribunal, premisă de nevinovăţie, convinşi că, astfel, cititorul va putea vedea mai târziu în ea un exemplu de feminitate fără nimic extraordinar.

Nu am dori să fim acuzaţi că ne folosim de privilegiul biografului: acela de a-şi justifica eroul, încă o dată, nu se pune problema „apărării” Cleopatrei: vorn relata viaţa sa aşa cum a rezultat din investigaţiile noastre, fără a ocoli aprecierile întemeiate ale altor istorici, dar oferind judecăţii publicului un aspect al cauzelor faptelor sale care, dacă va fi acceptat, îi va spăla amintirea de stigmatul ce o întinează de prea multă vreme şi îi va aşeza reputaţia la acelaşi rang cu aceea a numeroşilor săi contemporani iluştri, dirvtre care niciunul nu a fost în întregime rău sau în întregime bun.

Ceea ce se ştie cu oarecare siguranţă despre înfăţişarea sa extraordinară se reduce la atât de puţin încât nici biograful nu doreşte să îi facă un portret clar. Dar, pe de altă parte, rolul de istoric interzice comerţul cu umbre şi fantome şi se opune ca el să se mărginească să invoce simulacre palide ale celor care au fost cândva realităţi puternice. Cei vii odinioară trebuie să fie înfăţişaţi nu ca spectre vagi, ezitând să iasă din mormânt, ci ca

entităţi substanţiale, perceptibile în fiecare detaliu *cu ochii minţii.* De aceea este nevoit Să le comunice şi altora impresia pe care şi-o formează, chiar dacă nu-i neapărat conformă cu realitatea.

Ca suport material, nu dispunem decât de nişte monezi, pe care este gravat profilul reginei, şi un bust, realizat mediocru, păstrat la British Museum. Nu ştim ce culoare aveau ochii sau părul ei, nu putem să afirmăm că ar fi avut pielea de o albeaţă de alabastru, asemenea compatrioţilor săi macedoneni, sau măslinie, precum grecii. Nici frumuseţea ei nu este un fapt dovedit. Singurul lucru pe care îl ştim este că nicio picătură de sânge oriental nu-i curgea prin vene, aşa că i-am atribui chipul greco-macedonean. Ar fi o gravă greşeală să considerăm că avea tenul brun al egiptencelor, ochii unei orientale, plini de somnolenţă, cu pupile de culoare închisă, gene lungi, iar părul negru şi mătăsos. Nu vom îndrăzni să afirmăm că era blondă cu ochi albaştri, deşi acest tip predomina la rasa macedoneană şi era frecvent întâlnit la popoarele orientale mediteraneene, iar dacă am considera-o brunetă, nu am face-o decât pur probabilistic.

Trăsăturile chipului Cleopatrei, cu toate că, pe

ansamblu, dădeau impresia de o rară fineţe, erau accentuate: nasul acvilin şi proeminent, cu nări viguroase şi distinse, gura fină, cu buze conturate ferm, ochi mari şi potrivit aşezaţi, sprâncene cu linie fină. Ovalul încântător al obrajilor şi al bărbiei îi îndulcea trăsăturile.

„Frumuseţea sa, scria Plutarh, nu era în sine fără egal, nici de natură să-i frapeze pe cei aflaţi în apropiere” – şi adaugă că Octavia, soţia lui Antoniu, era mai frumoasă. Dar îi recunoaşte – şi nu a fost dezminţit de-a lungul secolelor – farmecul rar şi puterea de atracţie deosebită.

„Era strălucitoare când o ascultai şi o vedeai, întăreşte şi Dio Cassius, capabilă să cucerească până şi inimile cele mai refractare la dragoste, până şi pe cei pe care vârsta îi răcise”.

Se crede că era mică de statură: obligată, în împrejurări asupra cărora vom reveni, să pătrundă nevăzută în propriul palat, a făcut-o, înfăşurată în pleduri purtate pe umeri de unul dintre servitori, de unde putem deduce ca nu avea o greutate prea mare. Bustul de la British Museum da, de altfel, impresia că ar fi fost executat după modelul unei femei zvelte, iar Plutarh sugerează faptul că tocmai această delicateţe a făpturii îi dădea puterea de seducţie. Ne-o imaginăm: mică şi graţioasă, nu foarte slabă, cu forme suave, cu pielea alba, cu ochii şi părul negru, frumoasă, desigur, dar nu de o frumuseţe desăvârşită. Se spune că modulaţiile vocii ei, întotdeauna acaparatoare şi convingătoare, i-ar fi fost arma principală.

Veninul diavolului, dintre trăsături,
Nu are alta mai puternică decât dulceaţa unei guri...

spune Byron, iar de acest dar periculos al naturii a ştiut admirabil să se servească regina Cleopatra de-a lungul întregii sale vieţi.

„Intimitatea cu ea, scria Plutarh, avea un farmec irezistibil, prezenţa sa, vocea seducătoare şi ceva ciudat care emana din fiinţa ei exercitau o atracţie aproape

enervantă… Avea atâta dulceaţă în glas…”

Graţia sa era la fel de irezistibilă ca şi vocea. Se poate ca acest farmec unic, semnalat de Plutarh, să fi venit din adâncurile făpturii sale, dar mai avea un fel de a fi, puţin naiv şi copilăros, cu aer ciudat, curajos şi capricios, care îi încânta pe cei din jur.

Deşi năvalnică şi înclinată spre jocurile dure, se arăta, când era nevoie, măreaţă şi mândră. Pliniu o descrie ca pe-o femeie orgolioasă; aceeaşi impresie i-a produs şi lui Cicero, când s-au întâlnit la Roma. Dar oare nu era o atitudine adoptată de regină ca să ţină piept criticilor nobililor romani care-i considerau poziţia mai puţin onorabilă decât o credea ea?

Nu exista niciun indiciu care să arate că ar fi fost o natură misterioasă. Ne este descrisă rnai curând ca o persoană impulsivă, trecând cu uşurinţă de la măreţie la simplitate. Acţiona spontan şi, în tinereţe, de multe ori s-a arătat ingenuă şi vicleană, în egală măsură. Cu firea sa juvenilă, cu temperamentul impulsiv, adesea distrată, se bucura de viaţă şi, plină de candoare, nu se da în laturi de la plăcerile care i se ofereau. Inima Să dezlănţuită trecea de la bucurie la tristeţe, de la comedie la tragedie, cu o uşurinţă tulburătoare, iar cu mâinile sale mici flutura în jur urzeala circumstanţelor complexe, ca o mantie ţesută din umbră şi lumină.

Era o femeie foarte inteligentă, spirituală şi promptă în răspunsuri, „îşi modula vocea, spunea Plutarh, ca un instrument cu multe coarde, vorbind în orice limbă”. Rar, a trebuit să recurgă la serviciile unui interpret, pentru că îi era la fel de uşor să se întreţină, pe limba lor, cu etiopienii, troglodiţii, evreii, arabii, sirienii, mezii şi părţii. Se spune că vorbea graiurile multor popoare, în timp ce predecesorii săi la tron nu se preocupaseră să înveţe nici limba egipteană, „unii dintre ei împingând indiferenţa până la a-şi păstra dialectul macedonean”. Se simţea foarte atrasă

de politică, iar ca regină a Egiptului a servit cu o energie pasionantă cauza independenţei şi a măreţiei dinastiei sale. Dio Cassius ne povesteşte că era foarte ambiţioasă şi supraveghea atent îndeplinirea obligaţiilor faţă de tron. Este ceea ce confirmă acţiunile sale, Cleopatra nutrind uneori dorinţa de dominaţie mondială. Inteligentă şi curajoasă, nu pare totuşi să fi fost versată în subtila arta a diplomaţiei: se mulţumea să ţească intrigi şi să comploteze aşa cum făcuseră toţi cei din neamul său, nu atât cu fineţe şi profunzime cât cu insistenţă şi fervoare. Trăsătura majoră a caracterului său era tenacitatea în îndeplinirea scopurilor şi, fără îndoială, cititorii vor urmări cu interes viu şi constant lupta pe care a dus-o necontenit pentru drepturile ei şi ale fiului său, Cezarion.

Unanim se presupune că regina era sclava simţurilor şi într-atât încât nefericita Cleopatra a devenit emblema vie a senzualităţii vicioase şi a degenerescentei voluptuoase de la curţile orientale. O asemenea apreciere nu se sprijină decât pe fundamentul derizoriu al mărturiilor duşmanilor ei romani, ale ignoranţilor sau ale celor ce o priveau prin prisma prejudecăţilor. Căci ea a trăit cu adevărat, timp de mai mulţi ani, ca soţie a lui Cezar care – se spune – plănuia să facă din ea împărăteasa Romei şi soţia lui legitimă. După asasinarea lui Cezar, Cleopatra s-a căsătorit cu Antoniu şi au trăit împreună până la moartea lui.

Într-o epocă în care nu se făcea prea mare caz de căsătorie, când, altfel spus, Roma şi Alexandria erau îmbarcate împreună în aventura extraconjugală, Cleopatra, din ceea ce ştim, le-a acordat favorurile numai celor doi bărbaţi care, succesiv, i-au ţinut loc de soţi, şi unul şi celălalt fiind, de altfel, recunoscuţi în Egipt drept consorţii ei după legea divină.

Cuvintele lui Dio Cassius, „nicio bogăţie nu-i satisfăcea lăcomia, iar pasiunile sale erau de neostenit”, se

raportează la rătăcirile şi extravaganţa care i-au marcat cursul vieţii. Desigur, ea a stârnit acuzaţiile adversarilor săi, care o calificau drept nesăbuită şi risipitoare, dar nimic nu dovedeşte că ar fi fost o Dalila sau o Izabela. Poate chiar a avut o înaltă moralitate.

După o consultare a tuturor mărturiilor, concluzionăm că se poate să fi fost puţin prea senzuală, să nu-şi fi controlat întotdeauna pasiunile, însă era înzestrată cu cele mai bune instincte feminine şi, ca mamă, s-a dovedit a fi deasupra oricărui reproş. Şi aceasta când, încă o dată, atât la Roma cât şi la Alexandria, intriga amoroasă era la ordinea zilei. Despre corupţia morală a acestei epoci se ştie că până şi descrierea conduitei dansatoarelor ar profana paginile istoriei. Mai mult, comerţul lor patentat avea de suferit de pe urma concurenţei aristocratelor. Legăturile ilegale deveniseră atât de frecvente în familiile de vază, încât nu erau comentate decât doar când aveau un caracter extrem de scandalos, iar intervenţia judiciară nu mai provoca teamă, ci zâmbete batjocoritoare.

Suntem martorii devotamentului arzător şi de nezdruncinat pentru fiul său Cezarion, ne imaginăm camera copiilor din palatul regal, care într-o vreme răsuna de gângurelile a doi gemeni veseli şi atunci clişeele „Voluptuoasă orientală”, „Sirena” sau „Regina senzuală a Orientului”, care i-au fost atribuite timp de secole, ni se par mai degrabă absurde decât banale. O femeie de o graţie delicată, aproape fragilă, leagănă la sân un nou-născut, în timp ce, în jurul ei, trei micuţi viguroşi se joacă veseli – iată-o! tandră, ingenuă şi surâzătoare, aşa este mama fiului bastard al lui Cezar. Este foarte probabil ca mult comentata viaţă senzuală şi sentimentală a Cleopatrei să se fi redus la numai două iubiri, atât de dramatizate în istorie. Nu există nicio probă, niciun indiciu al vreunei aventuri în afara acestor experienţe, ambele cu caracter matrimonial, în care nu a trădat niciodată.

În multe împrejurări, Cleopatra a dovedit rafinament şi cultură. Cunoaşterea limbilor străine îi atestă înclinaţia spre studiu. Moştenise temperamentul artistic al familiei sale şi nu ne îndoim că a onorat tradiţia Ptolemeilor. Se spune că ea a fost cea care i-a sugerat lui Antoniu să doneze oraşului Alexandria vechea bibliotecă din Pergam, cu 200.000 de volume. Cicero face aluzie la anumite lucrări pe care ea ar fi vrut să le obţină pentru Biblioteca din Alexandria.

Protectoare a artelor, sprijinea, în aceeaşi măsură, şi ştiinţele. Matematicianul Photinus, celebru pentru tratatele sale de aritmetică şi de geometrie, a publicat o lucrare intitulată *Canonul Cleopatrei.* Faimosul medic Dioscoride făcea parte din suita reginei, numărându-se chiar printre apropiaţi. Mai putem cita, dintre prietenii Cleopatrei, pe astronomul Sosigene; fără îndoială, prin intermediul reginei i-a fost acesta prezentat lui Cezar, care l-a ales drept colaborator la întocmirea calendarului.

Oricât de sărace sunt informaţiile despre atitudinea Cleopatrei în privinţa artelor şi ştiinţelor, faptul că a putut să păstreze o vreme îndelungată devotamentul unui literat ca Iuliu Cezar demonstrează că avea înţelegere şi gust pentru creaţiile spiritului. Capabilă de multă maturitate, când împrejurările o cereau, îşi abandona dispoziţiile impetuoase pentru o atitudine calmă, gânditoare. Privea totuşi cu încredere viaţa care, cu excepţia ultimilor ani, i-a rezervat mai multe bucurii decât tristeţi.

Simţul umorului se manifesta prin bucuria cu care punea la cale glume şi farse. Hoinărea noaptea, împreună cu Antoniu pe străzile oraşului, bătea la porţile caselor şi fugea atunci când locuitorii veneau să deschidă, într-o zi, pe când Antoniu pescuia în mare, a trimis un scufundător să-i agate în cârligul undiţei un peşte afumat, pe care triumvirul l-a adus la suprafaţă în hohotele de râs ale celor prezenţi. Toţi scriitorii epocii sale vorbesc la unison despre

farmecul şi originalitatea conversaţiilor cu regina, spirituale şi animate, şi despre uşoara frivolitate, molipsitoare, care-i făceau prezenţa atât de dorită.

Activă, îndrăzneaţă, curajoasă şi strălucitoare, Cleopatra reprezenta, prin excelenţă, femeia care atrage iubirea bărbaţilor. Era gata oricând pentru aventuri primejdioase, întoarcerea în Egipt, după ce fratele sau o exilase, îi dovedeşte cutezanţa neîmblânzită. Şi felul riscant în care i s-a înfăţişat lui Cezar prima oară, ieşind dintr-un pachet de pleduri pentru pat, purtat în spate de un slujitor, este un exemplu convingător al acestui curaj pitoresc, prin care înflăcărează imaginaţia. Florus, care nu se număra printre prietenii ei, o descrie pe regină ca fiind „eliberată de orice temeri de-ale femeilor”.

Şi, pornind de la acest curaj nebunesc, ajungem la o altă întrebare; avea sau nu Cleopatra inima crudă? Să nu uităm că a ordonat asasinarea surorii sale Arsinoe şi execuţia mai multor persoane de vază care complotaseră împotriva ei. Nu ni se pare nimic ieşit din comun, într-o vreme când uciderea din motive politice era un lucru obişnuit. Pe de alta parte, faptul că folosea în acest scop luptători de temut nu face cu nimic mai reprobabil actul său decât acelea ale bunei regine Elizabeth, care, e drept, prefera decorul solemn, prezenţa unui preşedinte al curţii şi un călău îndeplinindu-şi misiunea cu securea. Moartea prematură a lui Ptolemeu XV, fratele reginei, ar putea fi atribuită lui Cezar şi Cleopatrei, dacă nu cumva a avut cauze naturale; iar execuţia regelui Artavasd al Armeniei este un banal act politic. Ar rămâne o ultimă acuzaţie de cruzime împotriva reginei: aceea de a fi experimentat eficacitatea unor otrăvuri asupra condamnaţilor la moarte. Procedeul nu este, neapărat, o dovadă a lipsei de sensibilitate din partea ei, căci puţin mai conta pentru cel în cauză felul în care avea să i se aplice sentinţa, în timp ce suverana acorda o mare importanţă descoperirii unei

soluţii care ar fi putut s-o scape, dacă ar fi fost nevoie, cât mai uşor de chinurile unei morţi teribile.

Ca mulţi dintre contemporanii săi, Cleopatra credea în puterea zeilor; practica riturile păgâne cu ardoare, convinsă de strânsa legătură între divinitate şi monarhie, părând să accepte ca inatacabilă credinţa în propria-i ascendenţă cerească, ereditară. La ocaziile solemne, se împodobea cu însemnele lui Isis şi ale Afroditei, jucând rolul zeiţei reîncarnate, ceea ce îi conferea nu numai puteri, ci şi drepturi divine. Se credea în comuniune cu zeii de sex masculin ai Egiptului şi ai Greciei; când astrologii interpretau anumite semne sau când ea însăşi observa augurii favorabili sau nefaşti, ţinea cont de toate acestea ca de un mesaj venit de la aliaţii săi de sus. S-a spus adesea că hotărârile luate în timpul bătăliei de la Actium i-ar fi fost inspirate de avertismentele date de anumite preziceri sinistre. Şi în alte împrejurări s-a comportat la fel: se spune că, pentru a-şi procura resursele necesare în vederea războiului cu romanii, a profanat templele Egiptului şi niciun loc nu i se părea nici prea sacru, nici prea infam, pentru a nu încerca să-l jefuiască atunci când avea nevoie de aur. Să amintim că, în calitate de reprezentantă a zeilor pe pământ, considera ca era dreptul ei să dispună de proprietatea lor ca de bunurile personale şi, în plus, le putea folosi cu atât mai puţine scrupule cu cât urmau să servească gloriei Egiptului. Este posibil ca, în perioada de criză prin care trecea regatul, cei însărcinaţi cu strângerea de fonduri să fi adunat tot ce se putea, de oriunde, iar dacă suverana ar fi fost înştiinţată de provenienţele lor, să fi fost prea absorbită şi tulburată de evenimentele majore pentru a se mai gândi şi la aceste probleme secundare.

Nu este necesar să dăm acum detalii despre caracterul reginei. Personalitatea ei se va contura clar şi ni se va revela în întregime pe parcursul istorisirii tristei sale

vieţi. Dar subliniem ca nu a fost ceea ce se numeşte, în general, o femeie de moravuri uşoare, O putem vedea strălucitoare, fermecătoare, frumoasă, fără prea multe scrupule, dar nu lipsită de principii, poate dispusă să-şi folosească farmecele, dar nu coruptă. Când istoricul îşi imaginează silueta ei graţioasă, alunecând uşor prin labirintul complicat al vieţii; în mijlocul armatei, în toiul bătăliei; plutind alături de Cezar în barca regală, în amontele Nilului, care se reflectă, albastru, sub razele Lunii; luând parte la jocurile micuţilor săi sub un impuls copilăresc; prezidând, cu o strălucire suverană, somptuoasele serbări de la palat; alergând, deghizată, pe străzile din capitală, înăbusindu-si hohotele de râs; traversând Mediterana cu pânzele în vânt, în întâmpinarea destinului; şi, în sfârşit, cu privirea rătăcită, părăsită şi înduioşătoare, strângând la piept aspida care-i va aduce moartea – nu se poate să nu se simtă copleşit de farmecul aproape magic al acestei făpturi care a schimbat faţa lumii. Şi atunci va vedea în ea nu o creatură demonică, stând la pândă într-o strălucitoare vizuină orientală pentru a întinde, cu mâinile-i fragile, curse teribile eroilor Romei, ci pe soţia şi văduva puternicului Cezar, care a luptat pentru fiul lui Cezar; o va vedea pe devotata şi curajoasa tovarăşă de viaţă a lui Antoniu, ce s-a străduit să unească Egiptul şi Roma într-un întins imperiu. Nu îi mai apare ca o curtezană orientală încoronată, ci ca o femeie suverană prin excelenţă. El va avea în faţa sa, o dată în plus, micuţa siluetă graţioasă, fiinţa a cărei frumuseţe subjuga, a cărei voce era o vrajă plăcută, şi al cărei chip îi va apărea limpezit de orice umbră.

Şi atunci vom începe să ne gândim, cu o perplexitate extremă, încotro să ne îndreptăm simpatia în urmărirea fazelor extraordinarei lor lupte pentru supremaţie mondială: spre Cleopatra sau spre rivalul ei roman?

Nilul – mozaic din Palestina prezentând Egiptul Ptolemaic [cc. 100 î.Hr.]

CAPITOLUL II
Alexandria

Niciun studiu despre viaţa Cleopatrei n-ar avea cu adevărat valoare fără înţelegerea prealabilă a poziţiei Alexandriei, capitala regatului pe care îl stăpânea, atât în raport cu Egiptul cât şi cu Grecia şi Roma. Cititorul trebuie să aibă mereu în minte faptul că Alexandria era, în acea vreme, în relaţii mai strânse cu regatele din jurul Mediteranei decât cu Egiptul însuşi. Din punct de vedere geografic, ea nu avea mai multe legături cu Valea Nilului decât Cartagina cu interiorul Africii de Nord.

Alexandria reprezenta o civilizaţie avansată, a cărei prosperitate depindea în mare parte de transporturile maritime; cetatea fusese ridicată de străini, nu de băştinaşi, pe coasta unui ţinut mult mai puţin dezvoltat, însăşi regina Cleopatra era străină, o macedoneancă izolată în palatele capitalei sale de tot restul Egiptului. Nimic nu dovedeşte că ar fi văzut vreodată Sfinxul şi se pare că singura călătorie în amonte de Nil ar fi făcut-o doar în urma rugăminţilor lui Cezar.

Alexandria în vremea Cleopatrei

Să ne ferim, deci, sa-i dăm istorisirii de faţă, prin referirea la fapte, moravuri şi obiceiuri ale Egiptului, un caracter tipic egiptean; nu vom aminti decât în trecere de poporul care trăia în întinsul ţinut de dincolo de Alexandria.

Argumentul, aparent hotărâtor pentru alegerea locului de înălţare a cetăţii, a fost completa lui detaşare de pământul egiptean. Oraşul se clădise pe o limbă de

pământ, mărginită într-o parte de Mediterana, iar în cealaltă, de Lacul Mareotis. Era, aşadar, mai izolat decât Cartagina, care-şi asigura apărarea printr-un hemiciclu de coline. Alexandru plănuise să-l transforme într-o colonie grecească, având în faţă portul, pentru a primi mărfurile greceşti destinate aprovizionării Egiptului şi pentru a îmbarca roadele variate ale Nilului către est şi vest. Marele cuceritor preferase acest colţ retras al Deltei Nilului pentru a întemeia un oraş care, deşi aflat la o oarecare distanţă de Egiptul propriu-zis, să-l domine. Alexandria părea să corespundă precis acestui scop; nici în zilele noastre el nu aparţine Egiptului decât cu numele.

Fiindcă şi astăzi, când trenuri confortabile asigură legătura între nordul Egiptului şi Cairo, numeroşi locuitori ai oraşului din clasa de jos n-au văzut niciodată mai mult de câţiva kilometri de peisaj tipic egiptean şi cea mai mare parte dintre ei nu va vedea niciodată piramidele. Colonia străină numeroasă din Alexandria nu ştie prea multe despre Egipt: însuşi Cairo se găseşte departe de preocupările sale cotidiene. Grecii, levantinii şi evreii, care formează, ca şi în trecut, majoritatea comunităţii, ar fi profund tulburaţi dacă ar fi puşi în faţa acelui Egipt atât de drag funcţionarilor şi turiştilor. Egiptenii din clasa mijlocie care trăiesc în Alexandria nu sunt nici ei atraşi de Egiptul propriu-zis, iar cei care au moştenit ceva pământ în interiorul continentului nu se grăbesc să-şi viziteze proprietăţile.

Egiptul este, deci, pentru alexandrin, un pământ necunoscut. El nu cunoaşte crenelurile abrupte ale falezelor deşertului, Nilul imens, cerurile de o puritate nemişcată, strălucirea rece a constelaţiilor, ruinele glorioase ale templelor antice, mormintele bogat ornamentate, căsuţele înghesuite la umbra palmierilor sau a sicomorilor, scâr-ţâitul sfâşietor al *sakkieh-lor* (roţile hidraulice), decoraţiile fine de pe *shaduf-un* (instalaţiile

pentru scoaterea apei). Alexandrinul n-a văzut vreodată deşertul fumegând de căldură, nici urmele cămilelor pe deasupra colinelor: nu a văzut niciodată Nilul căzând în cataracte pe stâncile de granit ori revărsarea imensă a inundaţiilor sale. Aceste imagini şi impresii, în aceeaşi măsură stranii şi vagi, care, în mintea băştinaşilor şi a vizitatorilor se asociază cu Egiptul, nu-şi găsesc locul în conştiinţa alexandrinilor; căci ei nu sunt copiii Nilului, ci ai Mediteranei.

Clima Alexandriei diferă mult de cea din interiorul deltei şi nu se aseamănă deloc cu aceea a Egiptului de Sus. În Teba sunt zile de iarnă foarte călduroase şi însorite şi nopţi geroase. Vara, este atât de cald încât ţi se pare că te afli în Infern. La Cairo şi în împrejurimi, temperatura este moderată, cu veri plăcute.

Poate că nu mai există la nicio altă latitudine un climat atât de favorabil ca în Alexandria la începutul verii, cu zile însorite, răcorite de briza marină, cu nopţi destul de reci. O anumită umiditate creează probleme în august şi în septembrie, dar niciodată căldura nu este excesivă, iar condiţiile de viaţă sunt asemănătoare celor din Europa meridională. Iarna, pe coastele Alexandriei plouă des şi este frig. Ai nevoie de haine groase, în timp ce Teba şi piramidele sunt încălzite aproape tot timpul de razele soarelui, Alexandria este biciuită de rafale, iar briza sărată dinspre larg se năpusteşte, de-a lungul străzilor pavate, asupra trecătorilor. Nimic nu evocă aici trăsăturile climei egiptene. Respirăm, mai degrabă, aerul Marsiliei, al Neapolelui sau al Pireului.

Egiptenii din Alexandria şi cei din nord, în general, nutresc un profund dispreţ pentru semenii lor din zonele înalte. În schimb, meridionalii nu cunosc un epitet mai ruşinos decât „alexandrin”. Egipteanul din nord, uitând de înrudirea dintre ei, îl etichetează pe cel din sud drept „negru”, cu un dispreţ suveran. Un alexandrin, de pură

sorginte egipteană, funcţionar într-un district din sud, îmi povestea că i se părea lugubră viaţa într-o capitală de provincie, înconjurat de „negrii blestemaţi”. Iar dacă „egiptenii” din Alexandria se simt atât de departe de acea parte a populaţiei care constituie pilonul naţiei egiptene, vom înţelege prăpastia care-i desparte pe greci şi ceilalţi locuitori din oraş de masa poporului de pe Nil.

Suntem absolut convinşi că regina Cleopatra îi trata pe egiptenii din interior drept „negrii blestemaţi”, îndreptându-şi interesele şi simpatiile dincolo de Mediterană. Ea nu întreţinea legături mai strânse cu Egiptul decât milionarul din Londra cu minele sale aurifere din Africa. Alexandria păstrează şi în zilele noastre caracterul european cu care au înzestrat-o Alexandru şi Ptolemeii sau, mai degrabă, şi-a asumat acest caracter nou. Desigur, apar pete de culoare locală în stilul şi aspectul unor cartiere importante, dar, pe ansamblu, lasă impresia unui port mai degrabă italian decât egiptean. Nu are nimic în comun cu metropola sau cu vreun alt oraş de pe Nil şi ştim că existau o mulţime în vremea Cleopatrei.

Chiar şi vegetaţia diferă, în Egiptul de Sus, frumuseţea peisajului rezulta în special din ordonarea falezelor, a râurilor şi a câmpiilor. O frumuseţe întreţinută cu grijă se degajă din grădinile ale căror flori sunt, în mare număr, importate; nu întâlnim aici specii sălbatice, iar iarba naturală este rară; în fiecare toamnă, peluzele sunt reînsămânţate.

Dar bogăţia vegetală a unui întreg continent împodobeşte şi parfumează, în orice anotimp, Alexandria; vedem, cu uimire, trandafiri din ţările nordice crescând alături de flori din Europa meridională. Pe câmpiile de la Mariont, puţin mai sus de Alexandria, speciile de flori de primăvară sunt aceleaşi care împodobesc colinele elene. Răcoriţi de briza din larg, călcam pământul pe care strălucesc aurul margaretelor şi roşul macilor. Aici

înfloresc crinii şi inşii. De pe pajişti şi din grădini se răspândeşte un farmec dulce, întru nimic egiptean, total diferit de frumuseţea gravă a sudului. Ne dăm seama că niciodată faraonii nu s-au plimbat pe aceste câmpii, unde gălbenelele sunt la fel de mari ca lalelele, iar spectrul lui Amon nu s-a întins pe deasupra macilor înfioraţi de briza mării. Ne simţim purtaţi cu gândul în Grecia sau în Italia, fiind din ce în ce mai convinşi că atât Cleopatra cât şi cetatea sa, abia atinse de civilizaţia orientală, făceau parte integrantă din viaţa europeană.

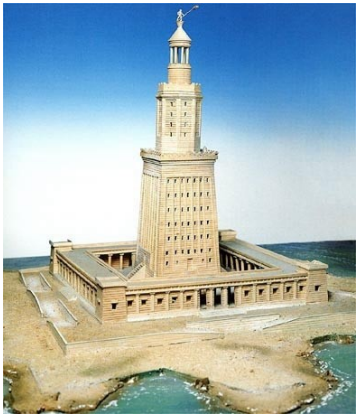

Litoralul egiptean aflându-se la foarte mică înălţime deasupra nivelului mării, pământul nu putea fi zărit din larg decât de vasele ce se apropiau la câteva mile de resacul care se sparge pe nisipul şi stâncile acestui mal pustiu. Alte ţinuturi, de pe malul oriental al Mediteranei, Grecia, Italia, Sicilia, Insula Creta, Cipru şi Siria, le ofereau navigatorilor, cu multe ore înainte ca velele sau ramele să le aducă vasele în bătaia vântului, punctele de reper ale munţilor iviţi din albastrul apelor. Coasta egipteană nu le dădea căpitanilor de pe galere nicio informaţie, trezindu-se adesea periculos de aproape de ţărm, înainte să-şi fi dat prea bine seama de poziţia lor. Oraşul Alexandria era, în cea mai mare parte, ascuns

vederii de Insula Pharos, aşezată paralel, în faţa sa, cu o configuraţie foarte asemănătoare celei a continentului. Două promontorii naturale înaintau de pe coastă până la cele două extremităţi ale insulei. Prin amenajările făcute, strâmtoarea ivită între Insula Pharos şi continent a devenit un port excelent, la adăpost de furtuni, ca şi partea principală a oraşului.

Farul din Alexandria [reconstituire]

Un punct de reper binevenit ghida traseul tuturor vaselor: celebrul far ridicat la extremitatea estică a Insulei Pharos, străjuind intrarea principală în port. Fusese construit în timpul lui Ptolemeu Philadelphos, cu mai bine de două secole înainte de epoca Cleopatrei, de către Sostrate din Cnid şi se număra printre minunile lumii. Construit din marmură albă, măsura în jur de 180 de metri, în timpul zilei, se înfăţişa ca un stâlp de alabastru, scânteind sub opacitatea unui cer plumburiu, iar de la asfinţit până în zori strălucea în vârful său o lumină a cărei rază se vedea, pe apă, de la 55 de kilometri.

Un dig mare, Heptastadium, care unea Alexandria cu Insula Pharos, împărţea portul în două bazine de însemnătate aproape egală. Heptastadium era întrerupt la fiecare extremitate de câte o cale de trecere, câte un canal care conducea de la un bazin la celălalt, iar pe deasupra fiecăruia dintre aceste două canale se înălţase câte un pod, astfel că se construise un drum de 1300 de metri.

La vest de dig, portul se numea Eunostos, al Bunei întoarceri, pe unde se ajungea în extremitatea apuseană a Insulei Pharos; la est se afla Marele Port a cărui intrare era în spatele farului enorm, continuând promontoriul desemnat sub numele Lochias. Îngustimea canalului de

trecere şi prezenţa stâncilor, pe care valurile furioase ale Mediteranei, mânate de vânturile din nord, le asaltau cu violenţă continuu, făceau periculoasă această intrare.

Pentru a pătrunde în Marele Port, vasul cârmea spre far, la piciorul căruia talazurile agitate se spărgeau într-o spumă albă. Navigând de-a lungul recifelor întunecate de la baza strălucitoarei minuni de marmură, lăsând în stânga spărgătorul de valuri, plutea prin canal spre intrarea liniştită. Aici, apa limpede, transparentă, străbătută de lumina soarelui, le permitea marinarilor să zărească, în zilele senine, nisipul de pe fundul mării şi rocile. Alge în culori surprinzătoare acopereau formaţiunile stâncoase pe deasupra cărora alunecau vasele, iar actiniile, asemenea unor flori enorme, se legănau uşor, în bătaia molcomă a curenţilor submarini, înaintând spre apa mai adâncă a portului, unde delfinii săreau ritmic, călătorului îi apărea dintr-odată în faţă o înşiruire de palate şi măreţe edificii cum nu mai exista nicăieri în lume. În stânga, pe promontoriul Lochias, se înălţa palatul regal, care se prelungea spre vest. Mai încolo, aproape de mica insulă numită Antirodos, unde flutura pavilionul regal, se întindea portul regal. Scări de marmură, cu trepte largi şi joase, coborau până în apa de azur, destul de adânca pentru ca şi cele mai mari galere să poată ancora la chei.

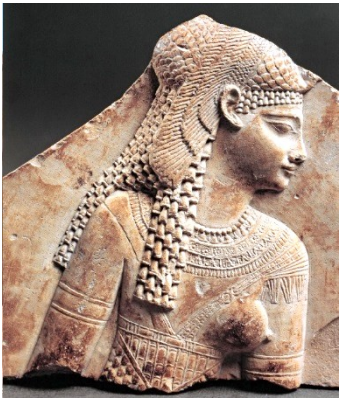

La limita continentului, dominând Marele Port, o mulţime de construcţii magnifice îl impresiona puternic pe oricine se apropia pe calea apei. Întâi, impozantul Museum – în realitate o aripă a unui palat destinat studiilor ştiinţifice, condus de un preot desemnat de suveran. Clădirea conţinea o sală uriaşă, destinată mesei suveranilor, arcade pe sub care savanţii se plimbau şi discutau, o sală de întâlnire, unde aveau loc conferinţe, şi, la extremitatea nordică, în apropierea mării, Biblioteca – în vremea Cleopatrei, conţinea mai mult de o jumătate de milion de papirusuri.

Cleopatra VII

Pe o colină, între Museion şi promontoriul Lochias, se găsea Teatrul. Spectatorii de pe treptele superioare puteau să zărească, dincolo de scenă, Insula Antirodos, în spatele căreia galerele pluteau liniştite.

Dincolo de Teatru se zărea Pancum sau templul lui Pan, cu acoperişul său înalt, pe care Strabon îl descrie în felul următor: „o ridicătură artificială, în formă de con de brad, cu aspect stâncos, în vârful căruia se ajunge printr-o cărare în spirală, de unde se poate admira, în jos, întreaga

privelişte a oraşului”.

Ceva mai la vest, se afla Gymnasiumul, de dimensiuni impresionante, lungimea porticelor depăşind 170 de metri; aici erau tribunalele, înconjurate de grădini şi de păduri.

În apropierea portului, în partea occidentală a Teatrului, se întindea Forumul, iar în faţa sa, pe chei, un templu al lui Neptun.

La vest de acesta, în apropiere de Museion, în mijlocul unei incinte numite Soma, erau mormintele Ptolemeilor, aşezate în jurul faimosului Mausoleu în care se odihneau osemintele lui Alexandru cel Mare, într-un sarcofag de alabastru.

Edificiile, vizibile din port, formau cartierul cunoscut sub numele Regia, Bruchion sau Incinta Regală. Arhitectura nobilă, din piatră albă, reflectată în oglinda apelor, statuile şi monumentele, copacii din grădinile strălucitoare, scările de marmură, ale căror trepte inferioare erau scăldate de mare, străzile largi şi pieţele publice întinse trebuie să fi constituit un decor fără seamăn în epocă.

Nimic nu-l dezamăgea pe călătorul uimit de acest spectacol măreţ, debarcat de pe vasul său, dornic să hoinărească prin oraş. Trecând prin Forum, ajungea pe strada principală, întinsă pe aproape cinci kilometri, care tăia oraşul în lung, în linie dreaptă, de la Poarta Necropolei, din extremitatea vestică a portului Bunei întoarceri, până la Poarta Canope *[canope – vas funerar egiptean.]* la extremitatea estică, la mică distanţă în spatele promontoriului Lochias. Acest magnific bulevard, Strada Canope sau Merson Pedion, larg de vreo 30 de metri, era flancat de colonade pe ambele părţi. Spre nord se vedeau Soma, Museion, palate şi grădini; pe partea sudică, Gymnasium şi porticele sale, Paneum înălţându-se spre cer, numeroase temple şi pieţe publice. Vizitatorul care pornea pe această cale, îndreptându-se spre est,

ajungea la cartierul evreiesc, împodobit de numeroase sinagogi şi edificii specifice, apoi, ieşind prin Poarta Canope, dincolo de zidul de împrejmuire a oraşului, ajungea în plină câmpie, unde găsea Hipodromul sau Câmpul de Curse şi mai multe clădiri oficiale.

Pământul, crăpat de soare, era nisipos, stâncile, de un alb orbitor, iar ierburile, sărăcăcioase. Câţiva palmieri, curbaţi spre sud de vântul bătând dinspre mare, şi, din loc în loc, grupuri răzleţe de salcâmi, le ofereau trecătorilor puţină umbră, în timp ce, între drum şi mare, Pădurea zeiţei Nemesis oferea o privelişte plăcuta în faţa plajei şi a întinsului Mediteranei. În apropiere, se găsea micul stabiliment de la Eleusis, dedicat în întregime serbărilor şi divertismentului. De aici, peisajul era uimitor. Dar distracţiile propriu-zise erau atât de zgomotoase şi atitudinea celor care participau la ele atât de desfrânată încât alexandrinii din lumea bună nu prea agreau zona.

La vreo cinci kilometri de Alexandria se întindea mahalaua Nicopolis. Ridicată pe coasta, numeroasele ei grădini reprezentau „aproape fiecare câte un oraş”, după cum mărturisea Strabon, iar plaja era invadată vara de înotători. Mai departe spre est, prelungirea Străzii Canope ducea spre oraşul cu acelaşi nume şi către adevăratul Egipt.

Călătorul dornic să exploreze vestul se întorcea în oraş şi, de-a lungul Străzii Canope, traversa din nou Regia, pătrunzând în cartierul egiptean Rakotis, aflat chiar în spatele portului comercial. Ocupat în mare parte de antrepozite şi birouri maritime, Rakotis a fost întotdeauna unul dintre locurile cele mai animate ale oraşului. Avea un port interior, Cibotos, cu docuri spaţioase, de unde un canal ce trecea pe sub Strada Canope dădea în lacul din spatele oraşului. Pe o colină stâncoasă, dincolo de Rakotis, se înălţa Serapeum, templul lui Serapis *[Serapis (mit.) – zeu de ongine incertă (presupus grecească), introdus în*

Egipt de Ptolemei; venerat ca zeu al Morţu şi al Războiului.], la care se ajungea pe o stradă largă, în prelungirea zidului Heptastadium, ce tăia Strada Canope în unghi drept, nu departe de Museion. Se spune că nicio clădire din lume, cu excepţia Capitoliului roman, nu depăşea în măreţie Serapeumul, care domina, grandios, agitaţia şi aglomeraţia străzilor întinse la poalele sale. În spatele templului, dincolo de incinta oraşului, se înălţa pe un pământ stâncos Stadionul şi dincolo de el, spre vest, se întindea o vasta necropolă, cu mausolee fastuoase şi numeroase grădini. Mai departe, se vedeau locuinţe înconjurate de grădini. Şi poate că minunatele flori, care în zilele noastre cresc la tot pasul, necultivate, sunt urmaşele celor importate şi aclimatizate de greci pe vremea Cleopatrei.

Paralel cu zidurile care protejau partea din spate a incintei, pe toată lungimea lor, se întindea Lacul Mareotis, care unea Alexandria cu Delta Nilului; navigând pe el, numeroase vase aduceau în capitală roadele Egiptului. Portul lacului şi docurile erau ridicate în jurul unui golf micuţ, care pătrundea până în inima cetăţii, la mică distanţă spre est de Paneum. O cale străjuită de colonade, la fel de largă ca şi Strada Canope, pe care o întretăia, lega portul lacului de Marele Port, sfârşindu-se la sud cu Poarta Soarelui, iar la nord, cu Poarta Lunii. Se spune că docurile lacului întreceau în bogăţie şi importanţă până şi docurile maritime din această parte a aşezării, astfel că activitatea comercială desfăşurata pe lac, unde ajungeau vase venite din toate părţile Egiptului pe fluviu sau pe canal, depăşea în intensitate activitatea maritimă desfăşurată pe Mediterana. Malurile acestui lac interior erau de o fertilitate exuberantă. Papirusul creştea din abundenţă, iar trestiile invadaseră suprafaţa apei. Alexandrinii foloseau aceste plantaţii pentru petrecerile la iarbă verde. Intrau pe canale până în locul unde stufărişul

era mai dens şi se delectau la umbra deasă sub verdele frunzelor, mâncând şi ciocnind cupe. Cultivatorii de viţă-de-vie şi agricultorii prosperau şi se spune că din undele liniştite ale lacului se înălţau opt insule, împodobite cu grădini magnifice.

Strabon aduce un omagiu frumuseţii parcurilor Alexandriei şi măreţiei edificiilor sale. Oraşul era tăiat de multe străzi, destul de largi pentru a permite trecerea carelor. Am descris deja arterele principale, remarcabile prin lungimea şi lărgimea lor. În cea de-a cincisprezecea *Idilă* a lui Teocrit, unul dintre personaje se plângea de lungimea excesivă a străzilor alexandrine. Timp de trei secole, regii din dinastia Ptolemaică cheltuiseră, pentru a înfrumuseţa capitala, sume enorme, iar în perioada despre care vorbim, Alexandria devenise rivala Romei în lux şi măreţie. Povestitorul Ahile Tasius, câteva secole mai târziu, când numeroase edificii ale Ptolemeilor fuseseră înlocuite de construcţii romane, poate mai puţin spectaculoase, exclama, referindu-se la aspectul oraşului: „Suntem învinşi, pe ochii mei!” – şi poate că nu exagera. Căci, sub strălucirea radioasă a soarelui egiptean, palatele nobile, templele şi edificiile publice, reflectate de apele portului sau proiectându-şi umbra pe Strada Canope trebuie să fi uluit privirile trecătorilor şi să le fi emoţionat sufletul. Locuitorii oraşului, însă, nu erau la fel de demni de cadrul în care trăiau.

Elementul grec, predominant în oraş, era, în principal, de origine macedoneană. Dar în epoca despre care vorbim avuseseră loc numeroase căsătorii cu egipteni, astfel că în multe familii rasele erau amestecate. Probabil, un anumit număr de case aristocratice, întemeiate de soldaţii şi funcţionarii veniţi în suita lui Alexandru cel Mare şi a primului Ptolemeu îşi păstraseră sângele pur. Vanitatea provenea la ei din apartenenţa la naţia lor, deşi ruina ţării de baştină şi supunerea în faţa

Romei nu le prea dădeau motive de orgoliu. Cu siguranţă, au existat şi familii egiptene la fel de mândre de originea lor ca şi macedonenii. Majoritatea oamenilor instruiţi vorbea în acea vreme limbile greacă şi egipteană şi toate documentele oficiale, decrete sau proclamaţii, erau publicate în ambele limbi. Unii dintre greci alipeau numele lor la un nume egiptean; şi reciproca era valabilă. În afara egiptenilor şi a grecilor se mai găseau în Alexandria italieni, cretani, fenicieni, cilicieni, ciprioţi, persani, sirieni, armeni, arabi şi slujitori din multe alte ţinuturi. Unirile numeroase cu familii alexandrine produseseră o nouă rasă, ce se pare că se asemăna uimitor cu aceea care trăieşte în prezent în oraş, denumită *levantină.* Unii dintre aceşti străini veniseră în Alexandria ca negustori respectabili; alţii erau aşa-zişi marinari, în realitate piraţi; alţii erau sclavi scăpaţi, proscrişi, criminali şi datornici autorizaţi să intre în Alexandria cu condiţia de a servi în armată; iar alţii erau aventurieri ce fuseseră înrolaţi în armatele Egiptului. Exista în Alexandria o armată permanentă de mercenari, iar istoricul Polibiu *[Polibiu (200-120 î.Hr.) – istoric grec din Arcadia, ostatic la Roma (168-150), l-a însoţit pe Scipio Emilianul în campaniile sale; autor al Historiilor tratând evenimentele de la cel de-al doilea război punic până la cucerirea Cartagmei.]*, evocând epoca străbuni cului Cleopatrei, Ptolemeu X, vorbea despre soldaţii aceştia ca despre nişte tirani fără scrupule, mai dornici să comande decât să asculte. O infuzie suplimentară de sânge străin era adusă de prezenţa armatei gabiniene, de ocupaţie, ai cărei membri se stabiliseră în Alexandria şi se căsătoriseră cu localnice. Cea mai mare parte din aceşti soldaţi era originară din Germania sau Galia. Nu avuseseră timp decât să adauge un mic grup de metişi imensului amestec, dar însăşi prezenţa lor în acest oraş accentua caracterul cosmopolit al străzilor. Această forţă barbară, cu ofiţerii săi romani, a fost, probabil, într-o rivalitate constantă cu

trupele macedonene din palat, dar când Cleopatra a urcat pe tron, cele din urmă aveau deja ca recruţi toate canaliile pământului, nemaiputându-se măsura cu nordicii.

Aristocraţia Alexandriei număra, se pare, printre membrii săi, ofiţeri cosmopoliţi ai mercenarilor şi ai trupelor din palat, romani din armata gabiniană, curteni macedoneni, funcţionari greci şi egipteni şi numeroase familii bogate de europeni, sirieni, evrei şi egipteni. Profesorii şi elevii de la Museion formau o clasă specială, protejată de curte, dar tolerată de aristocraţia oraşului doar pentru ştiinţa sa. Marea masă era compusă mai ales din greci cu sânge amestecat şi dintr-un mare număr de egipteni de rasa impură; nu s-ar fi putut găsi în toată lumea, nici chiar în Roma cea atât de agitată, o mulţime mai zgomotoasă, mai turbulentă şi mai aţâţată. Grecii nu încetau să se certe şi să se bată cu evreii, dar păreau să fi fraternizat cu egiptenii, căci nu exista între ei prăpastia pe care suntem tentaţi să ne-o închipuim. Amândouă naţiile erau zgomotoase şi impulsive, vanitoase şi pline de ostentaţie, inteligente şi spirituale. Nu exista între ele vreun motiv de dispută religioasă, zeii egipteni putând fi identificaţi uşor cu cei greci, iar divinitatea principală a Alexandriei, Serapis, era adorată de ambele naţii. Nici în domeniul artistic nu aveau motive de ceartă: arta individuală în Egipt murise, practic, iar egiptenii cultivaţi acceptaseră arta grecească drept o exprimare potrivită a rafinamentului în care doreau să trăiască. Cele două naţii erau harnice, perseverente în dobândirea bogăţiei şi capabile să-şi abandoneze uşor munca pentru a se dedica în întregime amuzamentelor oferite de luxosul oraş.

Locuitorii Alexandriei erau pasionaţi de teatru. Dio Hrisostomul, vorbind despre cei ce trăiau aici la un secol după Cleopatra, scria: „întregul oraş nu trăia decât pentru plăceri, iar la sărbătoarea lui Apis, boul sacru, se lăsau nebuneşte în voia distracţiilor muzicale şi a curselor de

cai. Când se îndeletniceau cu treburile lor zilnice, păreau sănătoşi, dar, de îndată ce intrau în teatru sau ajungeau pe Câmpul de Curse, păreau beţi, nu mai ştiau ce spuneau sau făceau şi nici nu-i interesa. La fel se petrecea cu femeile şi copiii, astfel că, după spectacol, odată trecută frenezia dintâi, străzile şi străduţele păstrau mai multe zile înfierbântarea, ca o hulă după furtună”.

Lipsa de ruşine a tânărului „dandy” greco-egiptean era proverbială iar cei pe care caracterul funcţiei lor îi expunea la atacuri nu se puteau feri de ironia acestora. De îndată ce un om de stat lua în primire o slujbă, de îndată ce un rege ajungea pe tron, localnicii hâtri îi găseau o poreclă grosolană, care îi rămânea până la sfârşitul zilelor: aşa li se întâmplase lui Ptolemeu IX („Burtosul”), Ptolemeu X („Bobul de linte”), Ptolemeu XIII („Auletul” *[Aulet (Cântăreţul din fluier) – de la cuvântul grec aulos, desemnând un instrument muzical de suflat (cu ancie dubla), la vechii greci, folosit mai ales în procesiunile dionisiace.]*), Seleucus („Negustorul de peşti marinaţi”) şi chiar lui Vespasian („Jegosul”), mai târziu. Ei aveau obiceiul să-şi bată joc de lucruri şi de oameni şi se povestesc multe despre năravurile lor. S-au delectat născocind bârfe despre Vespasian, mai ales când acesta şi-a sâcâit cu înverşunare un prieten pentru restituirea unui împrumut de şase oboli, unul dintre ei compunând şi un cântec. L-au ironizat şi pe Caracalla, fiindcă se îmbrăca precum Alexandru cel Mare, deşi era foarte scund – dar, de data aceasta, răzbunarea a fost cumplită: nici mai mult, nici mai puţin decât exterminarea totală a strălucitei tinerimi alexandrine.

Alexandrinii erau renumiţi pentru versurile ironice şi spirituale cu subiecte de actualitate, iar un istoric de mai târziu va remarca acest talent de a pune în epigrame şi refrene faptele şi gesturile guvernanţilor. Ele ajungeau de la Egipt la Roma, unde erau cântate pe străzile capitalei

imperiului aşa cum în zilele noastre se fredonează la Londra ultimul şlagăr american. Roma, de altfel, gusta din plin spiritul alexandrin, şi comediile venite din Alexandria erau o adevărată sărbătoare, fiind jucate în faţa unui public zguduit de hohote de râs.

Împăratul Adrian le atribuia alexandrinilor multă răutate. Şi tocmai din această trăsătură a luat naştere spiritul lor critic atât de lăudat, căci tinerii greco-egipteni erau extrem de vanitoşi şi de mediocri. Or, criticul care cade cel mai adesea în răutate este acela care se imaginează pe sine deasupra oricărei critici. Păreau să-şi acorde atâta grijă şi, de fapt, judecând după mărturiile levantinilor din clasa superioară a vremii, mulţi dintre ei erau doar nişte neghiobi aroganţi. Risipa de lux din locuinţele lor o depăşea pe cea a romanilor; aprofundaseră excesiv arta culinară, pentru că Dio Hrisostomul ne informează ca nu se gândeau decât la plăcerile meselor şi la cursele de cai. Nu aveau tradiţii, nici vreun sentiment de patriotism şi se interesau prea puţin de politică. Nu scriau istoria oraşului lor, nu le păsă de propria etnografie, trăiau pentru momentul prezent şi, când conducătorii nu le erau pe plac, se revoltau împotriva lor uluitor de repede.

Se spune ca, în ultimii ani ai dinastiei Ptolemaice populaţia Alexandriei ajunsese la vreo 300.000 de suflete; era puţin mai redusă decât cea a Romei înainte de războiul civil şi dublă faţă de aceea a Romei de după această luptă sângeroasă, în ciuda reputaţiei de frivolitate, Alexandria era în special un oraş al afacerilor, iar spiritul comercial care anima cea mai mare parte a locuitorilor săi îl depăşea cu mult pe cel al Romei sub raportul iniţiativei şi al activităţii. Aceasta era o trăsătură a grecilor, rămaşi, până în zilele noastre, admirabili comercianţi şi oameni de afaceri, în vreme ce egiptenilor le lipsea spiritul întreprinzător, aplicând cu deosebire metodele conservatoare.

La Alexandria era cel mai important târg de cereale al lumii, motiv pentru care Roma şi-o dorea în posesiune. Să amintim că, pe vremea Cleopatrei, se consuma mai mult grâu decât în zilele noastre. Dar activitatea Alexandriei nu se oprea aici: cetatea, practicând negustoria sub toate formele, devenise cel mai mare centru comercial al lumii, în pieţele-i aglomerate întâlnindu-se Orientul şi Occidentul; şi, de la o vreme, toate privirile lumii se îndreptau spre acest oraş, punctul final al noului drum spre Indii, pe unde veneau preţioasele mărfuri.

Oraşul era şi reşedinţa ştiinţei greceşti, considerându-se un arbitru al vieţii artistice, punct asupra căruia ar mai fi de făcut unele observaţii.

Statuia Nilului, aflată în prezent la Vatican, este considerată un exemplu tipic de artă alexandrină.

Faimoasa „Scoală de la Alexandria”, celebră pentru activitatea sa ştiinţifică şi literară, după mai bine de două secole de existenţă, e adevărat că se afla în declin, deşi depunea încă eforturi de a păstra şi continua vechea cultură elenă, începuse, în schimb, să se remarce Şcoala de filosofie, care avea să ajungă la fel de renumită.

Atenţia tuturor negustonlor, a literaţilor, a oamenilor de ştiinţă, a oamenilor de stat din acea vreme se îndrepta spre Alexandria, iar curtea Ptolemeilor, în ciuda degenerării suveranilor, se bucura de stima unanimă.

Statuia Nilului – Muzeul Vaticanului

CAPITOLUL III
Naşterea şi tinereţea Cleopatrei

Cleopatra, cea de-a şaptea regină egipteană cu acest nume, a fost ultima dintre Ptolemei care a domnit investită cu toate drepturile şi privilegiile acestui extraordinar neam de faraoni.

Dinastia a fost întemeiată, la începutul secolului III

î.Hr., de unul din generalii lui Alexandru cel Mare, Ptolemeu, fiul lui Lagos, care, după moartea comandantului său, a cucerit provincia Egiptului şi s-a proclamat rege, stabilindu-se pe litoral, în nou întemeiata cetate Alexandria. Timp de două secole şi jumătate, Ptolemeii au condus destinele Egiptului, mai întâi cu grijă, apoi cu o nepăsare dezarmantă, până când familia regală s-a stins, prin moartea Cleopatrei cea Mare şi a fiului său Ptolemeu VI, supranumit Cezanon.

Pentru a înţelege temperamentul Cleopatrei, trebuie să ştim că Ptolemeii nu erau egipteni, ci, după cum am mai spus-o, macedoneni, iar Alexandria, capitala lor, o colonie mediteraneană situată pe litoralul egiptean, iară vreo altă legătură cu Delta şi Valea Nilului în afara relaţiilor comerciale şi oficiale. Caracterul cetăţii era grecesc, arhitectura templelor şi a edificiilor publice – greceşti, ca şi sursele de inspiraţie, ca şi limba, vorbită, se pare, cu un pronunţat accent macedonean, ca şi obiceiurile şi portul nobililor şi ale curţii.

Probabil că niciunul dintre Ptolemei nu purta vesminte egiptene, iar reprezentarea modernă a Cleopatrei, cu podoabele lui Isis, coroana suprapusă din pene de vultur, şi bogatele haine drapate, are la bază o confuzie. Cel mult, ar fi purtat aceste podoabe, de o

măreţie sacră, lucrate după indicaţiile preoţilor, la vreo sărbătoare de îndeplinire a vreunui rit milenar.

Grecilor Ptolemaici li se dădeau, deci, supranumele purtate cu mândrie, cu mai bine de o mie de ani înainte, de Ramses cel Mare şi puternicul Thutmes. Li se spunea „Imaginea vie a zeului Amon”, „Copilul Soarelui” şi „Alesul lui Ptah”. În toate templele din ţară erau figurate imagini ale monarhilor macedoneni purtând însemnele vechilor faraoni: dubla coroană a Egiptului de Sus şi de Jos, coarnele şi penele lui Amon, şarpele regal în frunte. Astfel, ei îi adorau pe vechii zei ai Egiptului, prosternându-se la vederea vacii Hathor, închinându-se înaintea crocodilului Sobk, arzând tămâie în faţa sanctuarului pisicii Bast – cu alte cuvinte, îndeplinind toate ceremoniile consacrate prin tradiţii de 4.000 de ani. Erau văzuţi pe tron alături de zei, în braţele lui Isis, salutaţi de Osiris sau primind sărutul lui Nut, Mama Cerurilor. Dar ne întrebăm dacă măcar unul dintre Ptolemei s-a identificat vreodată în realitate, dintr-o convingere absolută, profundă, cu faraonii tradiţionali, în schimb, dinastia încuraja viaţa spirituală: se străduia să păstreze înţelegerea între preoţi, permiţându-le să folosească toate resursele ţării pentru construirea şi decorarea templelor. Totuşi, la Alexandria, cu greu ne-am fi crezut în regatul faraonilor: curtea purta amprenta europeană.

Ptolemeii au manifestat un dispreţ vădit pentru viaţa umană: crime înspăimântătoare le-au marcat istoria. Iată câteva dintre sângeroasele lor fapte: Ptolemeu al III-lea, după spusele lui Justinian, ar fi fost sugrumat de fiul său, Ptolemeu IV, care poartă şi răspunderea uciderii propriului frate, Magas, a unchiului Lisimah, a mamei Berenice, şi a soţiei sale, Arsinoe. Ptolemeu V, rege violent şi crud, îi masacra pe loc pe aceia care îi aduceau vreo ofensă. Domnia lui Ptolemeu VII, care ura vărsările de sânge, lăsându-se pradă desfrâului, a marcat o perioadă de

acalmie. Ptolemeu VIII, însă, n-a întârziat să-şi ia revanşa: şi-a ucis nepotul, moştenitorul tronului, apoi s-a căsătorit cu mama acestuia, Cleopatra II, care, la scurtă vreme, i-a dăruit un fiu cu paternitate incertă. Se spune că Ptolemeu ar fi ucis acest copil, trimiţându-i mamei trupul tăiat în bucăţi. Apoi s-a recăsătorit cu Cleopatra III, nepoata lui, care, rămânând văduvă, a ucis-o pe Cleopatra II. Mai târziu, ea a complotat asasinarea propriului fiu, urcat pe tron cu numele de Ptolemeu XI, dar norocul nu i-a surâs, el fiind cel care a omorât-o. Ptolemeu X a fost alungat de pe tron de propria-i mamă, ce l-a instalat în locul său pe Ptolemeu XI. Acesta, drept mulţumire, nu a pregetat să o trimită *adpatres.* Căsătorindu-se cu mama lui vitregă, Ptolemeu XII a ucis-o; însă şi el a murit curând după aceea, tot asasinat. Ptolemeu XIII, tatăl Cleopatrei cea Mare, şi-a ucis fiica, pe Berenice, şi o mulţime de supuşi.

Sub multe aspecte, aceasta rasa omicidă se bucura de un prost renume. Numai primii trei Ptolemei au dovedit calităţi şi talente remarcabile, restul succesorilor fiind degeneraţi şi desfrânaţi. Se vorbea până la capătul lumii civilizate despre luxul şi splendoarea palatului din Alexandria. Suveranii trăiau într-o îmbuibare continuă de nicio altă curte nu se putea compara cu Alexandria.

Scipio Africanul, făcând o călătorie în Egipt, a rămas neplăcut impresionat de străbunicul Cleopatrei, zis „Physcon” (Burtosul), vizibil sufocat de atâta mâncare, obez, gâfâind continuu, îndreptându-se spre palat alături de rege, care, în hainele prea strâmte, abia putea ţine pasul, obosit de scurtul drum, i-a şoptit la ureche unui prieten că alexandrinii au cel puţin un câştig de pe urma vizitei lui: de a-şi fi putut vedea suveranul mergând.

Ptolemeu VII

Bunicului reginei, asemănarea nasului lui cu lintea sau orice altă leguminoasă înflorită i-a adus porecla de „Lathyros” (Bobul de linte), deloc sugestivă pentru temperamentul şi obiceiurile sale.

Umflat de lăcomie şi vicii, Ptolemeu XI nu mergea decât sprijinindu-se în cârje, folosindu-şi picioarele doar la beţii, când ţopăia prin sălile palatului alături de tovarăşii de petrecere.

Cât despre tatăl reginei, Ptolemeu XIII, sobrietatea îi inspira o asemenea ură încât l-a ameninţat cu moartea pe filosoful Demetrius, fiindcă refuzase să se ameţească la o petrecere. Pentru a-şi salva viaţa, nefericitul a trebuit să apară în public beat criţă.

Văzându-i pe Ptolemei într-o lumină atât de potrivnică, ne întrebăm prin ce miracol Cleopatra, ultimul vlăstar al neamului, nu a fost la fel de coruptă. Vom afla în

cele ce urmează că nu trebuie să o privim ca pe o mare criminală, nici ca pe o păcătoasă înnăscută.

Studiind arborele genealogic de la sfârşitul volumului, cititorul poate vedea că descendenţa directă a Lagizilor s-a stins odată cu moartea lui Ptolemeu XII (zis Alexandru II), ajuns pe tron graţie sprijinului roman.

De-abia se urcase pe tron Ptolemeu XIII (Neos Dionysos) când s-a descoperit că înaintaşul său, Ptolemeu XII, pusese de bunăvoie capăt dinastiei, cedând ţinutul prin testament, semnat *Alexandru,* Republicii Romane. Aşa procedaseră mai înainte şi Pergamul, Cyrene şi Bitinia. Fără îndoială, Ptolemeu XII avusese un motiv pentru a lua această hotărâre: poate dorinţa de a-şi întări puterea prin sprijinul financiar sau moral al Romei. În orice caz, Senatul i-a recunoscut autenticitatea testamentului, iar partizanii lui Ptolemeu XIII au negat-o. În realitate, nu exista nicio îndoială în privinţa autenticităţii, ci într-a valabilităţii actului. În primul rând, testamentul era anterior urcării pe tron a semnatarului. Apoi, nu putea fi validat decât în absenţa unui moştenitor natural, iar poporul acceptase unul în persoana lui Ptolemeu XIII.

La Roma, un partid important era împotriva angajării Republicii în aventura orientală. Egiptul era considerat o ţară bogată şi importantă. Era poarta de intrare spre ţările bogate din sud şi părea a fi, prin excelenţă, calea de trecere spre Arabia şi Indii. Alexandria, care-i urma Atenei din punctul de vedere al înfloririi culturii şi erudiţiei, era privită ca a doua cetate a lumii.

Dezvăluirea din testament l-a tulburat pe noul rege al Egiptului, care a încercat să se arate milostiv pentru a nu da prilejul unei intervenţii romane. Era un om nefericit şi lipsit de noroc. Tot ce-şi dorea era să se bucure într-o beţie liniştita şi permanentă de averea sa, eliberat de teama obsedanta de a se vedea alungat din regat. Iubitor de petreceri, participa entuziast la orgiile dionisiace.

Muzician destul de priceput, îşi petrecea ore întregi cântând din fluier la soare, când nu era la ospăţ. Dar domnia i-a fost tot timpul umbrită de groaza intervenţiei romane şi ni-l închipuim interpretând una din acele înduioşătoare balade din ţara sa natală, care ne sună în urechi ca trilul privighetorii în ultimele clipe de viaţă.

Către al cincilea an al domniei sale (75 î. H,), o rudă de-a lui, pe nume Selene, şi-a trimis doi fii la Roma, pentru a obţine tronurile Egiptului, Ciprului şi Siriei. Regele ar fi trebuit să le urmărească înfricoşat strădaniile de a-l înlătura de la putere. Ştia că, pentru a-şi atinge scopul, ei făceau daruri valoroase senatorilor, iar curtea Romei era sensibilă la procedee de acest gen. Totuşi, s-a abţinut, pentru moment, să risipească resursele ţării folosind metodele adversarilor; apoi a răsuflat uşurat, văzând că Selene îşi abandonase intenţiile.

În cel de-al treisprezecelea an de domnie, Pompei a însărcinat o flotă, condusă de Lentulus Marcellinus să cureţe coasta egipteană de piraţii care o invadaseră. Numit consul, Lentulus a bătut monezi cu vulturul şi fulgerul Ptolemeilor, pentru a arăta că împreună cu Egiptul, exercitase un act de autoritate suverană.

Trei ani mai târziu, o nouă flotă romană venea la Alexandria pentru a impune voinţa Senatului în privinţa unor litigii. Suveranul suferi, încă o dată, spaimele detronării iminente.

În anul 65 î.Hr., vestea că Roma se pregătea să-l însărcineze pe Crassus sau pe Cezar să-i ia în stăpânire ţara, a tulburat din nou dulcea beţie a lui Ptolemeu XIII. Dar planul a căzut şi, o vreme, regele a fost lăsat în pace.

În anul 63 î.Hr., Pompei a anexat provinciilor romane Siria, Ptolemeu oferindu-i un ajutor generos în bani şi echipament militar. Totodată l-a invitat să viziteze Egiptul. Pompei, acceptând aceste daruri, nu a considerat necesar să răspundă invitaţiei.

În anul 59 î.Hr., Auletul s-a hotărât să meargă el însuşi la Roma, în speranţa de-a obţine, cu ajutorul lui Pompei sau Cezar, recunoaşterea oficială din partea Senatului a drepturilor lui la tronul Egiptului. Era puţin probabil ca romanii, chiar dacă ar fi fost plătiţi, să confirme un personaj atât de nedemn pentru tron. Oare îşi dădea seama regele de asta? Oricum, a plecat, luând cu el toţi banii pe care îi putuse aduna.

La Roma, oamenii pierduseră complet noţiunea de cinste. Acela ce refuza o cupă de vin trecea nu drept un om integru, ci drept un duşman personal. La sosire, Ptolemeu a făcut cadouri substanţiale unor senatori care îi secau resursele fară scrupule. Când ele s-au epuizat, regele a împrumutat o sumă importantă de la marele bancher Rabirius Postumus, care şi-a mai convins şi vreo câţiva prieteni să pună bani la dispoziţia regelui. S-au înţeles ca, dacă Ptolemeu avea să fie confirmat pe tron, urma să le înapoieze sume mult mai mari decât cele cu care fusese creditat.

Vizita lui Ptolemeu XIII ajunsese într-un moment critic. După războiul împotriva piraţilor şi cel de-al treilea război împotriva lui Mitridate, Republica Romană avea mare nevoie de bani şi se vorbea mult despre avantajele unei anexări rapide a Egiptului. Crassus, tribunul Rullus şi Iuliu Cezar erau partizani înfocaţi ai ocupării fără întârziere, astfel că nefericitul suveran se afla într-o situaţie disperată. Până la urmă, cei 6.000 de talanti primiţi, l-au convins pe Cezar în ultimul moment să-i acorde regelui recunoaşterea dorită. Ruşinosul târg şi-a găsit rezolvarea temporară prin „Legea iuliană privind regele Egiptului”, impusă de Cezar cu forţa în Senat, prin care Ptolemeu era numit „aliat şi prieten al poporului roman”.

În anul următor (58 î.Hr.), romanii, tot din motive bugetare, s-au pregătit să atace Cipru, unde domnea

fratele Auletului. Acesta a refuzat să-i cumpere pe invadatori, după exemplul fratelui său. Cato a debarcat pe insulă, învingându-i oastea şi alipind-o provinciei romane Cilicia. Dând dovadă de o oarecare demnitate regală, regele s-a otrăvit, preferând moartea în schimbul umilirii de a se vedea exilat de pe un tron pe care îl uzurpase. Averea lui, de 7.000 de talanţi, i-a revenit lui Cato care, luându-şi partea cuvenită, a trimis restul Senatului.

Abia obţinuse regele Egiptului sprijinul Romei când propriul său popor, exasperat de creşterea impozitelor, necesară pentru a-i plăti datoriile şi mâniat de refuzul suveranului de a elibera Cipru din mâinile romanilor, s-a revoltat împotriva lui şi l-a expulzat din Egipt.

În drum spre Roma, fugarul demn de milă s-a oprit la Rodos, unde aflase că se găsea Cato, sperând în ajutorul senatorului. Fiindcă avusese puţine legături personale cu romanii, i-a trimis lui Cato o invitaţie regală, adică un ordin de a veni să-l întâlnească. Senatorul, care suferea în acea zi de un atac de bilă şi lua medicamente, nu era dispus să meargă la rege. L-a anunţat că, dacă doreşte să-l vadă, ar fi mai bine să vină el însuşi la reşedinţa din oraş şi, vrând-nevrând, regele Egiptului a trebuit să se îndrepte umil spre casa romanului. La intrarea lui Ptolemeu XIII, Cato nici măcar nu s-a ridicat; dar, invitându-l să ia loc, i-a adus reproşuri severe şi vehemente pentru nebunia de a fi mers să-si pledeze cauza la Roma. Nici întreg Egiptul transformat în argint, i-a spus el, nu ar putea domoli lăcomia romanilor pe care încerca să-i îmblânzească. L-a sfătuit să se grăbească să se întoarcă şi să facă pace cu supuşii lui. Se pare că o nouă criză de bilă le-a scurtat întrevederea.

Ptolemeu, care nu părea convins, a ridicat pânzele, pornind spre Italia.

Între timp, o fiică a regelui, Berenice IV, urcase pe tronul Egiptului, domnind fară griji în locul tatălui său.

Această prinţesă şi sora sa, Cleopatra VI, care a murit la scurta vreme, erau singurele urmaşe născute din prima căsătorie a fostului suveran cu Cleopatra V. Dar, la palat, mai trăiau patru copii, proveniţi din a doua căsătorie. Dintre aceştia, doi aveau să ajungă mai târziu pe tron, sub numele de Ptolemeu XIV şi Ptolemeu XV. Cel de-al treilea era prinţesa Arsinoe, sortită unui destin tragic, iar cea din urmă Cleopatra VII, pe-atunci în vârstă de 11 ani, născută în iarna anului 69-68 î.Hr.

Ajuns la Roma, regele s-a prezentat în faţa Senatului ca un om dezmoştenit de bunurile pe care Republica i le acordase. Din nou i-a cumpărat pe oamenii de stat influenţi şi a împrumutat bani din toate părţile, deşi cei care l-au creditat s-au arătat mai puţin săritori decât prima data. Cezar nu putea fi cumpărat, căci se afla în Galia. Pompei, lucru curios, părea să nu mai accepte banii regelui, deşi i-a oferit ospitalitatea, privind cu bunăvoinţă problema restauraţiei sale. Şi mai-nainte el se dovedise un protector al curţii Egiptului. Fără îndoială, aştepta de la Ptolemeu, în schimbul favorurilor sale, dreptul de a putea folosi în voie bogăţiile şi resursele pe care le oferea teritoriul întins al acestui monarh.

Potrivnic reinstalării pe tron a lui Ptolemeu XIII, poporul Alexandriei a trimis la Roma o solie de o sută de persoane, cu misiunea de a-şi prezenta Senatului punctul de vedere împotriva regelui. Monarhul exilat, în culmea disperării, a plătit asasini pentru a masacra o mare parte a delegaţiei, la Puteoli; apoi a cumpărat pe bani grei tăcerea celorlalţi. Filosoful Dio, şeful soliei, care reuşise, din întâmplare, să scape, a fost otrăvit de îndată ce a ajuns la Roma. O dată în plus, jalnicul monarh răsufla uşurat.

Totul se aranjase după voia sa, şi, fără îndoială, i-ar fi fost pusă la dispoziţie o armată, dacă un adversar nu ar fi găsit în Cărţile Sibiline un oracol care spunea ca, în cazul în care regele Egiptului ar cere ajutorul, acesta să-i fie

acordat prin prietenie şi nu prin forţa armelor. În culmea disperării, Auletul a părăsit Roma, unde a lăsat un om de încredere, Ammonios, care să-l ţină la curent cu mersul evenimentelor, şi s-a stabilit la Efes.

Trei ani mai târziu, în ianuarie 55 î.Hr., se vorbea încă despre interesele regelui, iar Pompei încerca, fără vreun rezultat, să-l ajute să urce din nou pe tron. Senatorul se înverşuna să-i încredinţeze sarcina unui singur om şi nu ajungea la niciun rezultat. S-a formulat următoarea propunere: Lentulus Spinter, guvernatorul Ciliciei, pentru a evita prezicerile oracolului, avea să-l lase pe suveran la Efes, mergând singur în Egipt, în fruntea unei armate. Desigur, regele a presimţit un vicleşug al romanilor pus la cale pentru a cuceri Egiptul, căci s-a împotrivit planului cu o înverşunare lesne de înţeles.

Dar, lucrurile amânându-se la nesfârşit, Ptolemeu s-a hotărât să ofere pentru răscumpărarea regatului său fabuloasa sumă de 10.000 de talanţi. Atunci, guvernatorul Siriei, Aulus Gabinius, s-a însărcinat să pornească invazia Egiptului şi să-l reaşeze pe rege pe tron, în ciuda avertismentelor sibilinice. Plin de datorii, presimţind ca o mare parte din suma convenită va intra în posesia sa, romanul era foarte nerăbdător să pornească la luptă, deşi se temea de posibilitatea unui dezastru. Cu foarte mare grijă, a făcut pregătirile necesare şi, curând, fu gata să pornească spre Egipt, prin deşert.

Între timp, Berenice IV se căsătorise cu Arhelaos, Marele Preot din Coraana (Capadocia), un om ambiţios, autoritar şi influent. Protejat de Pompei, care îi dăduse gradul sacerdotal cel mai important în 64 î.Hr., încercase, imediat după căsătorie, să obţină sprijinul Romei pentru tronul Egiptului, fară vreun rezultat. Gabinius s-a grăbit să-i declare război lui Arhelaos, sub pretext că încuraja pirateria pe coasta Africii de Nord şi, mai mult, că organiza o flotă care o putea pune în umbră pe cea a Romei.

Curând, armata romană a pornit prin desert, de la Gaza la Pelusa. Avangarda, formată din cavalerie, era comandată de Marc Antoniu, un tânăr soldat inteligent şi seducător, care vedea deschizându-se înaintea sa perspective magnifice. Fortăreaţa graniţei din Pelusia a fost cucerită şi legiunile au pornit spre Alexandria. Aici, garnizoana de la palat s-a raliat invadatorilor, Arhelaos a fost ucis, iar capitala a căzut.

Regele a fost imediat readus pe tron şi Benerice IV a fost ucisă. Un corp de armată numeros, alcătuit din infanteria romană, cavaleria celtică şi germanică a fost desemnat să asigure ordinea în cetate. Se pare că Antoniu ar fi rămas pentru o vreme în fruntea acestor trupe. Prinţesa Cleopatra, care avea 14 ani, se poate să-l fi atras încă de pe atunci pe tânărul comandant prin farmecul şi frumuseţea ei înfloritoare. Pe ţărmul de est al Mediteranei, o copilă de 14 ani se putea gândi, deja, la căsătorie. Nu-i vom acorda, totuşi, acestei întâlniri incerte o importanţă excesivă; deşi n-ar fi lipsită de interes, în lumina evenimentelor ce vor urma.

Romanii au început să ceară banii promişi de Ptolemeu. Printre principalii creanţieri se număra Rabirius Postumus. Singurul fel în care regele se putea achita de datorie era să-l numească ministru de finanţe. Astfel, toate impozitele au ajuns în mâinile lui. Rabirius reprezenta şi interesele lui Cezar, care, şi el, ridica pretenţii, şi poate şi pe cele ale lui Gabinius. Creditorii regelui erau mai-marii Romei. Asupra Alexandriei începe să planeze, stăruitoare, umbra transformării în provincie romană.

În anul 54 î.Hr., alexandrinii au încercat să scape de coşmar, alungându-l pe Rabirius din oraş. Imediat, atenţia Romei s-a ţintuit asupra Alexandriei. Egiptul ar fi fost anexat fără întârziere, dacă îngrozitoarea catastrofă din războiul cu parţii, ce a dus la pieirea lui Crassus, nu ar fi dat o altă întorsătură planurilor romane.

Auletului nu i-a fost dat să se bucure prea mult de imunitatea dobândită atât de scump; s-a stins din viaţă în vara anului 51 î.Hr., lăsând în urmă patru copii, născuţi din legătura lui cu o femeie necunoscută, care, probabil, murise mult înainte de această dată. Ilustra Cleopatra, a şaptea purtătoare a acestui nume, în vârstă de 18 ani, era cea mai mare dintre ei, iar Arsinoe, sora cu care nu se putea împacă, o urma, la câţiva ani diferenţă. Cel de-al treilea copil, un băiat de vreo 10-11 ani, a devenit mai târziu Ptolemeu XIV; cel din urmă, un băiat de 7 ani, va fi Ptolemeu XV. Tatăl lor, în urma amarei experienţe dobândite, îşi expusese limpede, în testament, dorinţele în privinţa succesiunii. O copie a acestui document se găsea la Alexandria; o alta, semnată şi sigilată, îi fusese trimisă la Roma lui Pompei, care se dovedise prietenul regelui în exil, cu rugămintea de a o depune la loc de cinste, în templul lui Saturn. Ptolemeu cerea ca cea mai mare dintre fiicele lui şi cel mai mare dintre fiii lui să domnească împreună; şi implora poporul roman, în numele tuturor zeilor şi în numele înţelegerilor încheiate cu el, să vegheze la îndeplinirea riguroasă a diferitelor clauze din testament, în plus, voia ca Roma să preia sarcina de tutore al viitorului rege, ca şi cum s-ar fi temut că acesta ar putea fi îndepărtat de pe tron de sora lui, alături de care trebuia să domnească. În acelaşi timp, le cerea romanilor să nu aducă nicio modificare ordinii succesiunii, de teamă ca nici Cleopatra să nu fie îndepărtată, la rândul ei.

Ce îl îngrijorase pe Ptolemeu? Cunoştea prea bine istoria familiei sale, propriile-i mâini fiind murdărite de sângele fiicei sale, pe care o omorâse la întoarcerea din exil. Cum să nu-şi fi dat seama de posibilitatea luptei pentru succesiune între urmaşi? Bătrâneţea îi provocase dezgustul faţă de sânge. După ce şi-a formulat ultimele dorinţe, nu mai voia altceva decât o nesfârşită beţie.

Dorinţa ca fiica cea mare, de 18 ani, să domnească

împreună cu fiul său, în vârstă de 10 ani, presupunea căsătoria lor. Căci Ptolemeii se conformau vechiului obicei egiptean atunci când împrejurările cereau o alianţă de acest gen. Uzanţa, foarte veche, provenea din legea în virtutea căreia fiica cea mare a regelui moştenea coroana. Fiul ales de tată pentru a-i urma la conducere sau care aspira la suveranitate ajungea la tron doar prin căsătoria cu moştenitoarea, în lipsa acesteia sau dacă niciun rival serios nu i se opunea pretendentului, se renunţa la aplicarea regulii, care a fost încălcată rareori de-a lungul istoriei egiptene.

Când, conform dispoziţiei testamentare a regelui, fiul şi fiica lui i-au urmat la tron, sub numele de Cleopatra VII şi Ptolemeu XIV, căsătoria lor era aşteptată firesc. Dar nu s-a păstrat nicio dovadă că ea ar fi fost încheiată sau celebrată. Se poate presupune că s-a amânat la cererea Cleopatrei, din cauza tinereţii regelui. Căci, dacă la vârsta de 11 sau 12 ani căsătoria era frecventă în Egiptul antic, mentalitatea greacă privea cu reticenţă această datină, iar regina nu ar fi întâmpinat prea mari dificultăţi să se prefacă scârbită de acest obicei pentru a acapara puterea.

Oricum ar fi fost, tânărul Ptolemeu a intrat în grija eunucului Pothin, personaj care corespunde tipului de intrigant de palat, Theodot, preceptorul regal, un teoretician grec de o calitate îndoielnică, exercita în acea vreme la curte o influenţă considerabilă. Să amintim şi un al treilea personaj ce se număra printre intimii regelui: un egiptean, Ahilas, care comanda gărzile palatului, soldat fără niciun fel de scrupule. Acest trio a căpătat o putere imensă şi, acţionând în numele tânărului stăpân, a ajuns chiar să exercite în parte autoritatea suverană. Cleopatra, între timp, trecuse în umbră. Era încă destul de tânără şi nu îndeajuns de susţinută de sfetnici, mai puţin hotărâţi decât cei ai fratelui său. Ptolemeu fiind minor, ei îi revenea cea mai mare parte dintre treburile guvernării, dar Pothin şi ai săi erau, în realitate, conducătorii ţării.

La vreo doi-trei ani de la moartea Auletului, Marcus Calpurnius Bibulus (Ramma), guvernator proconsular al Siriei, şi-a trimis cei doi fii la Alexandria, cu misiunea de a le transmite trupelor romane aflate în garnizoana egipteană ordinul de a se alătura armatei, pentru a participa la campania plănuită împotriva părţilor.

Garnizoana alexandrină era cea lăsată de Gabinius aici, în 55 î.Hr., pentru a-l apăra pe răposatul rege. Era alcătuită, în mare parte, din cavaleri celţi şi germanici – oameni duri, ale căror staturi masive şi obiceiuri barbare îngroziseră cetatea. Aceşti *Gabiniani milites,* căsătorindu-se cu femei de origine greacă şi egipteană din cetate, se instalaseră, între timp, în noile reşedinţe. Disciplina din rândurile lor, în ciuda prezenţei unui grup numeros de veterani ai infanteriei romane, slăbise simţitor. Aşadar nu-i de mirare că la primirea ordinelor lui Bibulus s-a iscat o revoltă, iar nefericiţii soli au fost ucişi de soldaţii furioşi şi, poate, beţi.

Auzind de cele întâmplate, Cleopatra a ordonat arestarea imediată a ucigaşilor. Armata, care şi-a înţeles

atitudinea deplasată, i-a predat pe răzvrătiţi fără împotrivire. Regina i-a trimis lui Bibulus prizonierii în lanţuri. Dar, acest tată îndurerat, însufleţit de cel mai nobil spirit al vechii aristocraţii romane, i-a trimis înapoi Cleopatrei pe asasinii fiilor săi, transmiţându-i că numai Senatul avea dreptul de a le hotărî pedeapsa. Istoria nu ne spune care a fost soarta celor în cauză şi nici incidentul în sine nu merită prea mare atenţie. L-am amintit doar pentru că reprezintă primul act oficial al domniei Cleopatrei, consfinţit de istorie ca o manifestare plină de circumspecţie, de onestitate şi de tact faţă de vecinii romani.

La scurtă vreme, în 49 î.Hr., Pompei şi-a însărcinat fiul, pe Cneius, să găsească în Egipt vase şi oameni pentru a participa la războiul civil care părea inevitabil. Trupele gabiniene, considerând că un război împotriva lui Cezar oferea perspective mai bune decât o expediţie împotriva ferocilor părţi, au răspuns cu bucurie chemării. Cincizeci de vase de război şi cinci sute de oameni au părăsit Alexandria împreună cu Cneius şi s-au adunat la ordinele lui Bibulus, devenit amiralul lui Pompei.

În anul următor, 48 î.Hr., când Cleoparra împlinea 21 de ani, iar fratele său 14, Alexandria – se crede – a fost teatrul unor evenimente importante, despre care nu s-a păstrat nicio relatare directă. Se pare că între cei doi a izbucnit o ceartă, iar curtea s-a separat în două partide violent antagoniste. Susţinut de eunucul Pothin, de retorul Theodot şi de soldatul Ahilas, tânărul Ptolemeu se considera suveran unic al Egiptului. Iar Cleopatra, ameninţată cu moartea, a trebuit să se refugieze în Siria.

Cum am mai spus, nu putem să stabilim decât aproximativ cursul acestor evenimente capitale: datele precise despre lupta care a divizat palatul ne lipsesc, ca şi cele despre zilele pe care le-a petrecut regina în pericol de moarte, aventuroasa ei evadare şi fugă din Egipt.

Când cortina se ridică asupra actului următor al dramei regale, îl vedem pe Ptolemeu-rege la frontiera orientală, în fruntea armatei sale, apărând ţinutul de raidurile surorii sale exilate, care comandă o armată formata în Siria şi se îndreaptă spre ţară, hotărâtă să recucerească tronul pierdut. În întoarcerea ei rapidă pe scena evenimentelor tragice, care vor sfârşi prin a-i fi fatale, exista un curaj şi o îndrăzneală care solicită din plin imaginaţia. Istoricul recunoaşte de îndată o remarcabilă tărie de caracter la această femeie capabilă să strângă, cu viteza fulgerului, o puternică armată de mercenari şi să străbată, pregătită de atac, desertul, pornind lupta împotriva ţării care o repudiase.

CAPITOLUL IV
Moartea lui Pompei şi sosirea lui Cezar în Egipt

Cetatea Pelusa, în apropierea căreia se găseau armatele rivale ale lui Ptolemeu şi Cleopatra, se ridica din deşert în faţa mării, la mică distanţa spre est de actualul Port-Said. Era punctul cel mai răsăritean al Egiptului şi calea de acces spre delta. Situat pe drumul care, animat de un trafic intens, unea Egiptul cu Siria de-a lungul coastei, el reprezenta frontiera dintre regatul Ptolemeilor şi Asia. Aici se stabilise tânărul rege, împreună cu sfetnicii şi

soldaţii săi, pentru a împiedica înaintarea Cleopatrei, care se apropia în fruntea armatei recrutate în Siria.

Pe 28 septembrie 48 î.Hr., pe când trupele Cleopatrei, instalate pe coastă, la câţiva kilometri de Pelusa, se pregăteau de atac, s-a produs un fapt care avea să întunece destinele Egiptului. Ocolind capul arid aflat la vest de micul port, a apărut o galeră seleucidă, care a ancorat la mică distanţă de ţărm. La bordul ei se găseau Pompei şi soţia sa, Cornelia, care, fugind după dezastrul de la Pharsala, căutau găzduire la regele Egiptului.

Ptolemeu fusese înştiinţat de venirea lui. Ajungând la Alexandria şi aflând că regele se găsea la Pelusa, Pompei îi trimisese un sol, pe uscat, iar el şi-a continuat drumul pe mare. Mesajul a provocat în tabăra regală o agitaţie extraordinară: uitaseră până şi de invazia Cleopatrei şi de bătălia iminentă.

Naţiunea egipteană urmă-rise cu un interes plin de pasiune lupta dintre cei doi giganţi romani, Pompei şi Cezar, mizând pe victoria celui dintâi. Trimisul generalului înfrânt aducea primele veşti adevărate despre rezultatul

bătăliei, întreaga simpatie a locuitorilor Alexandriei se îndrepta spre Pompei, cel care până atunci fusese formidabilul lor apărător în faţa Romei şi care acum venea să le ceară recunoştinţa pentru favorurile acordate. Nu-l cunoşteau pe Cezar, a cărui carieră se formase de-a lungul anilor în ţinuturile îndepărtate, din nord-vestul Europei, dar Pompei, dispus în orice împrejurare să-i ajute cu influenţa lui copleşitoare era pentru ei încarnarea unei Rome favorabile.

Indiscutabil, fiind o perioadă îndelungată personajul cel mai important al Romei, văzuse la picioarele sale întreaga lume civilizată. A urmat inevitabilul conflict cu Cezar, omul care nu putea tolera un rival. A izbucnit războiul civil, iar armatele celor doi s-au ciocnit pe câmpia Pharsalei. Mai este oare nevoie să amintim etapele acestei memorabile ciocniri de forţe? Cavaleria patriciană, în care Pompei îşi pusese toată încrederea, clătinându-se şi retrăgându-se din faţa legiunilor lui Cezar; aliaţii străini, încremeniţi de admiraţie în faţa măreţului spectacol al acestei lupte care-i opunea pe romani romanilor; blândul Pompei, a cărui omenie nu se potrivea cu aventurile sângeroase şi crude, a venit, pierdut, în faţa cortului său, când şi-a dat seama de înfrângere, şi a rămas aşezat pe prag într-o stare de adâncă prostraţie până când duşmanul s-a ivit înaintea lui, iar la strigătul: „Au pătruns în tabără!” a fugit de pe câmpul de luptă; oamenii lui Cezar au găsit corturile pregătite pentru sărbătorirea victoriei, intrarea împodobită cu ghirlande de mirt, pe jos covoare bogate, mesele încărcate de cupe de vin şi bucate alese.

Pompei fugise la Larissa, apoi s-a îmbarcat pe un vas de comerţ şi a pornit spre Mitilene, pentru a o lua şi pe soţia sa. Împreună, s-au îndreptat spre Cipru, de unde, la bordul unei galere, au ajuns pe 28 septembrie 48 î.Hr. la Pelusa. Se aştepta la o primire buna din partea protejatului său politic, Ptolemeu, pe care dorea să-l asocieze planului

de a strânge forţe pentru a porni o nouă bătălie, plan încă vag în detaliile sale, dar de neclintit.

Căci, dacă la Pharsala Pompei crezuse în spulberarea şanselor sale, veştile primite în drum spre Egipt îl îndreptăţeau să spere că, ajutat de Ptolemeu, va redobândi supremaţia. Aflase că era susţinut de Cato cu efective importante, iar flota sa, care nu intrase încă în acţiune, îi rămăsese devotată.

De îndată ce regele Egiptului a primit vestea apropierii romanului, a convocat un consiliu de miniştri pentru a hotărî cum să fie întâmpinat fugarul. Au luat parte cei trei mentori ai regelui: eunucul Pothin, care îndeplinea funcţia de prim-ministru, egipteanul Ahilas, comandantul-şef al trupelor regale şi Theodot din Chios, maestrul de retorică al lui Ptolemeu şi tutorele său.

„Era, într-adevăr – mărturiseşte Plutarh – demn de milă ca soarta lui Pompei să fie lăsată în seama acestor oameni, iar el să fie nevoit să aştepte, la o anumită distanţă de coastă, sentinţa unui asemenea tribunal”.

Unii dintre sfătuitori au sugerat ca Pompei să fie invitat politicos să-şi caute refugiul în alt ţinut, de teamă să nu suporte, ajutându-1, represaliile lui Cezar. Alţii, apreciind, pe bună dreptate, că îi rămâneau destule şanse să repare eşecul de la Pharsala, au propus să fie primit şi să i se acorde sprijinul. Dar Theodot, într-o cuvântare plină de şiretenie, a demonstrat că ambele variante aveau riscul lor şi a propus să-i intre în graţii lui Cezar, suprimându-l pe vechiul lor protector, punând capăt, astfel, luptei şi îndepărtând nesiguranţa de a miza pe învins – şi – a adăugat el surâzând, – un om mort nu mai poate să înşele.

Consilierii au aprobat fără ezitare această soluţie. Au încredinţat executarea infamului proiect lui Ahilas, care şi-a asigurat serviciile ofiţerului roman Septimius, cândva comandant aflat sub ordinele lui Pompei, şi ale unui centurion roman, Salvius. Însoţiţi de câţiva servitori, cei

trei au urcat într-o barcă şi s-au îndreptat spre galeră.

Ajunşi lângă ea, Septimius s-a ridicat şi l-a salutat pe Pompei. Ahilas l-a invitat apoi în mica lor ambarcaţiune, pretinzând că galera nu putea intra în port din pricina nivelului scăzut al apei. În zona ţărmului, se vedeau plutind numeroase vase egiptene, iar pe mal mişunau trupe. Pompei, cuprins de bănuieli, a recunoscut, totuşi, că nu avea cum să dea înapoi. Cornelia era îngrijorată, dar el, sfătuind-o să-l aştepte fără teamă, a coborât în barcă, însoţit de doi centurioni, libertul Filipus şi sclavul Scitus. Luându-şi rămas bun de la soţie, i-a recitat două versuri din Sofocle:

Cine trece o dată pragul unui tiran
Devine sclav, chiar dacă era liber...

Şi a pornit-o spre ţărm.

O tăcere profundă domnea asupra grupului, în timp ce barca înainta pe marea agitată; tocmai începuseră inundaţiile anuale, iar năvala Nilului mâlos tulburase albastrul mării. În căldura umedă a verii egiptene, oraşul mohorât şi coasta pustie trebuie să-i fi părut total lipsite de farmec. Pentru a rupe liniştea apăsătoare, Pompei s-a întors spre Septimius şi, privindu-l grav, i-a spus:

— Dacă nu mă înşel, am fost tovarăşi de arme, nu?

Septimius s-a mulţumit să confirme printr-o înclinare a capului, la care Pompei, deschizând o carte, a început să citească. Au ajuns pe ţărm. Pentru a coborî, s-a sprijinit de mâna libertului Filipus, dar, în aceeaşi clipă, Septimius, scoţându-şi spada, l-a lovit în spate, Salvius şi Ahilas atacând şi ei. Pompei nu a scos niciun cuvânt. Cu un geamăt slab, si-a acoperit faţa cu toga şi a alunecat în fundul bărcii, unde şi-a dat sufletul într-o clipă.

În picioare, pe puntea galerei, Cornelia a fost martoră la crimă şi a scos un strigăt atât de sfâşietor încât s-a auzit până pe ţărm. Văzându-i apoi pe asasini aplecându-se asupra corpului şi ridicând capul tăiat, i-a

strigat căpitanului vasului să ridice ancora. Curând, galera s-a îndepărtat, nemaiputând fi ajunsă. Cadavrul decapitat, despuiat de veşminte, a fost aruncat în mare, dar valurile l-au aruncat înapoi pe plajă, unde a fost înconjurat de o mulţime de curioşi. Între timp, Ahilas şi complicii săi au dus capul în tabăra regelui.

Nimeni nu l-a luat în seamă pe libertul lui Pompei, care a fugit spre ţărm, rătăcind dezorientat pe plajă până când şi ultimul curios s-a retras în oraş. Apropiindu-se atunci de corp, a îngenuncheat lângă el, l-a spălat cu apa mării şi l-a învelit, în lipsă de giulgiu, cu propria-i tunică. Apoi, căutând lemne pentru a ridica un rug funerar, a întâlnit un bătrân soldat roman, care îl slujise cândva pe generalul asasinat. Au cărat amândoi pe malul apei lemnele găsite şi, aşezând corpul pe rug, i-au dat foc.

A doua zi dimineaţă, o altă galeră s-a apropiat de Pelusa. Aducea două mii de oameni, garda lui Pompei. Comandantul Lucius Lentulus, zărind, din vasul lui ce se îndrepta spre ţărm, resturile încă fumegânde ale rugului, s-a întrebat, neştiind ce se întâmplase:

— Oare cine şi-o fi găsit sfârşitul aici? şi a adăugat, suspinând: Poate chiar tu, Pompeius Magnus!

De altfel, el însuşi a fost asasinat, de îndată ce a pus piciorul pe pământ.

Theodot prezinta capul lui Pompei Magnus lui Cezar

Pe 2 octombrie, Cezar, pornit în urmărirea lui Pompei, a ajuns la Alexandria, unde a aflat cu durere sinceră despre sfârşitul mizerabil al marelui său duşman. Curând, Theodot i-a adus capul şi inelul lui Pompei. Cezar şi-a întors faţa de la acest cap lugubru şi, luând inelul, s-a emoţionat până la lacrimi. L-a alungat apoi pe Theodot ca pe un sclav. La scurtă vreme, acest dizgraţiat, urmărit, a trebuit să fugă din Egipt. Ani în şir a rătăcit ca un vagabond prin Siria şi Asia Mică. Găsit, după moartea lui Cezar, de Marcus Brutus, a fost crucificat, ca instigator al asasinării lui Pompei.

Se pare că Cezar ar fi dat ordin ca cenuşa duşmanului său să-i fie trimisă Corneliei, care a aşezat-o în casa lor de la ţară, din Alba. Iar capul i-a fost îngropat în vecinătatea mării, în Pădurea Nemesis, lângă zidul estic al

Alexandriei, unde, la umbra unei grădini, a fost ridicat, la scurtă vreme, un monument.

Este uşor de înţeles consternarea produsă de atitudinea sa. Pothin şi Ahilas au priceput că, dacă nu vor acţiona cu multă prudenţă, vor cunoaşte şi ei dizgraţia şi s-au hotărât să aştepte momentul apropiatei plecări – gândeau ei – a lui Cezar, dacă nu li se va ivi vreo ocazie de a-l trata pe acest perturbator al păcii lor cu aceleaşi procedee pe care le folosiseră şi pentru celălalt.

Dar Cezar nu se grăbea să părăsească Egiptul, nici nu le dădea ocazia dorită de a anticipa Idele lui Marte. Cu îndrăzneala-i nonşalantă, care-i deruta adesea pe cei din jur, s-a hotărât să-şi stabilească reşedinţa la palatul regal, ocupat în acel moment doar de prinţul Ptolemeu, şi de sora lui Arsinoe.

Odată cu sosirea trupelor, Cezar şi-a părăsit galera şi a pus piciorul pe treptele de marmură ale impozantului debarcader. Două legiuni, formate din 3200 de oameni, alături de 800 de cavaleri celţi şi germani îl escortau.

Îndată după victoria de la Pharsala, cu spiritul încins de acest incredibil triumf, el se gândea că Alexandria se va supune foarte repede voinţei sale şi că-i va fi uşor să demonstreze că adevărata putere a Romei o reprezenta el, nu Pompei cel învins. Încerca, se pare, să-şi dovedească autoritatea acţionând pe faţă în numele poporului roman şi să-şi creeze astfel o situaţie care să nu necesite intervenţia armată. Asumându-şi prerogativele deţinute altădată de Pompei, va juca rolul de protector binevenit al curţii Alexandriei. Mai multe probleme se cereau rezolvate în numele guvernării sale, solicitându-i atenţia în Egipt. Fără îndoială, vedea aici mijlocul de a-şi asigura o reputaţie de despot, care i-ar fi adus dreptul de a exercita controlul timp de un an asupra treburilor Egiptului, în calitate de aşa-zis autocrat oficial al Romei.

Pompei fusese extrem de popular în Italia şi era mai

bine să-şi amâne intrarea triumfală în Roma, până când agitaţia produsă de înfrângerea şi moartea favoritului s-ar fi calmat sau s-ar fi atenuat amintirile pline de amărăciune ale unui război sângeros, stârnit dintr-o rivalitate personală. Departe de a fi popular, Cezar era considerat un aventurier şi un criminal, în timp ce Pompei era binecuvântat de popor; era nevoie de timp pentru a se produce o schimbare în rândurile opiniei publice.

Iată din ce cauză Cezar, aflând că trădarea miniştrilor egipteni îi anula prima parte a planului său de acţiune, s-a hotărât să-şi facă o intrare nu foarte solemnă în Alexandria.

Şi a debarcat îndreptându-se spre palatul regal cu suita, precedat, ca în plimbările consulare prin Roma, de lictori purtând fascii *[fascie – mănunchi de nuiele de mesteacăn, legat cu o curea, având la mijloc, în partea superioară, o secure; era purtat de lictoni care-i însoţeau pe unii magistraţi romani.]* şi spade. De îndată ce a văzut sinistrul cortegiu, gloata s-a precipitat către el, creând o busculadă. Oraşul era plin de proscrişi şi renegaţi romani, cărora aceasta evocare a justiţiei romane, cea cu braţe extrem de lungi, nu le putea trezi decât îngrijorare şi teroare. Pe de altă parte, dacă grosul armatei se afla la Pelusa, împreună cu regele şi curtea, pentru a apăra frontiera de invadatorii aflaţi în slujba Cleopatrei, o trupă destul de numeroasă rămăsese la Alexandria. Printre aceşti soldaţi şi în rândurile populaţiei eterogene a oraşului existau destui oameni care ştiau să interpreteze sensul fasciilor.

O vreme, atitudinea mulţimii a fost duşmănoasă şi ameninţătoare. Pretutindeni se auzeau murmure că această intrare oficială era o insultă pentru majestatea sa regală. Aşa se înfăţişa situaţia, dar ce conta pentru Cezar, sigur acum de poziţia sa în consiliul Romei!

Alexandria era în fierbere şi multe zile, după ce

Cezar preluase comanda la palatul regal, revolta mocni pe străzi; mai mulţi soldaţi romani au fost ucişi în încăierări izolate, în diferite părţi ale oraşului.

Aproape toate clădirile palatului şi reşedinţele regale ocupate se înălţau pe promontoriul Lochias. Ar fi fost, deci, uşor de apărat în cazul unui atac terestru, căci zidurile masive erau făcute să protejeze reşedinţa regală a unei capitale atât de agitate precum Alexandria, în plus, poziţia era avantajoasă pentru supravegherea jumătăţii estice a Marelui Port şi a intrării dinspre Pharos. Cum vasele lui Cezar aveau să fie ancorate chiar sub zidurile palatului, îi mai rămânea, în cel mai rău caz, o portiţă de scăpare în nopţile întunecate.

Războiul civil îi supusese nervii unei tensiuni încordate şi aceste câteva săptămâni de şedere în splendidele apartamente regale, o adevărată vacanţă, le primea cu multă bucurie. În multe privinţe, anotimpul estival la Alexandria este o plăcere, iar Cezar trebuie să fi gustat din plin zilele însorite de la Lochias, căldura tonifiantă, împrospătată de briza mării, într-un decor care-i mulţumea gustul înnăscut pentru lux şi opulenţă. Ieşea din perioada întunecata a vieţii sale ca stăpân absolut al lumii romane si, cu siguranţă, perspectiva intrării triumfale în Roma, peste câteva săptămâni, de îndată ce mulţimea avea să devină uşor de stăpânit, era destul de seducătoare. Trimisese la Roma un sol, însărcinat să anunţe moartea lui Pompei. Dar ne îndoim că mesagerul ar fi fost îndemnat să-şi îndeplinească misiunea cât mai repede cu putinţă, pentru că a ajuns abia la jumătatea lunii noiembrie.

Primul lucru pe care l-a făcut Cezar a fost să-i forţeze pe Ptolemeu şi pe Cleopatra să depună armele şi se întoarcă la Alexandria, pentru a-i expune motivul disputei lor.

Îşi măgulea orgoliul considerând rezolvarea conflictului lor drept o obligaţie ce-i revenea în mod

special, după dispariţia lui Pompei, a cărui succesiune încerca Cezar să o preia inclusiv cu-aceea de protector al curţii egiptene.

Ptolemeu nu a întârziat să răspundă chemării: a ajuns în jurul zilei de 5 octombrie, însoţit de ministrul său Pothin, dornic să vadă ce complota Cezar la palat. Armata rămăsese la Pelusa, sub comanda lui Ahilas. Se pare că Cezar le-a oferit, la sosirea în Alexandria, ospitalitatea reşedinţei în care, de fapt, el era intrusul şi care era plină de soldaţi romani.

„Oaspeţii” s-au arătat slugarnici faţă de noul lor protector. Cezar i-a poruncit lui Ptolemeu să-şi concedieze armata, dar Pothin a refuzat şi i-a trimis vorbă lui Ahilas să aducă trupele la Alexandria. Avertizat de această manevră, Cezar l-a constrâns pe tânărul rege să anuleze ordinul şi să trimită doi emisari la Ahilas, pe Dioscoride şi Serapion, să-i ceară să rămână la Pelusa. Urmăriţi de agenţii lui Pothin, aceştia au fost unul ucis şi celălalt rănit, iar două sau trei zile mai târziu, Ahilas intra în capitală, în fruntea a 20.000 de infanterişti şi 2000 de cavaleri, instalându-se în cartierele neocupate.

Cezar, hotărât să nu cedeze, şi-a întărit poziţia; avea palatul şi zona din spatele său, reşedinţa regală, Teatrul, Forumul si, probabil, o parte din Strada Canope.

Constituită din trupele gabiniene (cărora li se adăuga un număr de tâlhari şi criminali din Italia, angajaţi ca mercenari, o ceată de piraţi şi de hoţi sirieni şi cilicieni), acum total desprinse de ţara lor şi integrate într-atât încât adoptaseră cea mai mare parte din obiceiurile şi moravurile alexandrine, armata egipteană era o forţă, dar nu redutabilă, în orice caz, nu-l putea speria pe Cezar, care avea mai multe avantaje: pe lângă cei 4.000 de veterani căliţi în lupte, o mică flotă ce-şi cunoştea misiunea extrem de bine, prezenţa micului prinţ, a prinţesei Arsinoe şi a ministrului Pothin – la nevoie, ostatici preţioşi.

Cezar întâmpina, totuşi, o dificultate pe care n-o putea neglija. Chiar de la sosirea în Egipt îi ceruse Cleopatrei să se înfăţişeze la palat. Pentru a-şi putea exercita din plin autoritatea avea nevoie ca regina să completeze micul grup aflat sub protecţia sa impusă. Dar cum ea nu îndrăznea nici să i se predea lui Ahilas, nici să i se încredinţeze lui, cu toate că-i oferise o escortă sigură, Cezar era derutat.

Această situaţie a fost soluţionată graţie ingeniozităţii şi curajului tinerei regine. Considerând că numai înfăţişându-i personal cauza arbitrului roman avea şansa de a-şi recâştiga tronul, s-a hotărât să intre în palat cu orice preţ. S-a îmbarcat pe o corabie la Pelusa, probabil la sfârşitul primei săptămâni din octombrie şi, la mică distanţă de Alexandria, a urcat într-o barcă însoţită doar de un supus credincios, Apolodor Sicilianul, intrând în port la asfinţitul soarelui. Ştia, se pare, că fratele ei şi Pothin se găseau în palat, cu o suită numeroasă de adepţi şi servitori. Dar, neobişnuită cu manifestarea unei puteri mai autocrate decât aceea a propriei sale case regale, nu părea să fi bănuit că romanul comanda în Lochias ca stăpân absolut şi că nu el, ci regele Ptolemeu era oaspetele-prizonier al palatului.

Pe apele liniştite, sub zidurile palatului, regina a aşteptat lăsarea întunericului. Se gândea că poate chiar în clipa când va pune piciorul pe prima treaptă de marmură va cădea în mâinile partizanilor fratelui său, care o vor asasina înainte de a-l fi putut întâlni pe Cezar.

Teama era justificată: Ptolemeu şi Pothin se bucurau în palat de o libertate de acţiune aproape completă, iar dacă ştirea întoarcerii Cleopatrei s-ar fi răspândit, fără îndoială că niciunul dintre ei nu ar fi ezitat să îi înfigă un pumnal în spate, în primul coridor mai întunecat.

Ieşind din covor apare Cleopatra

I-a poruncit lui Apolodor să o înfăşoare în păturile pe care le luaseră pentru a se proteja de răcoarea nopţii şi să înnoade această legătură cu o sfoară găsită în barca. Regina era destul de scundă şi de subţire, iar lui Apolodor nu i-a fost prea greu să ducă povara, după ce a coborât. Şi cum legăturile de acest fel reprezentau, pe atunci, bagajul obişnuit al omului din popor, nu risca să atragă atenţia. Apolodor a intrat firesc pe porţile palatului, cu regina Egiptului aruncată pe umeri ca un sac, şi s-a comportat ca şi cum nu ar fi cântărit mai mult decât cele câteva ustensile şi haine obişnuite împachetate astfel. Somat de

santinele, a răspuns că-i ducea bagajele unuia dintre soldaţii din garda lui Cezar şi a cerut să fie condus la apartamentele romanului.

Surpriza lui Cezar, când a văzut-o ieşind din acest balot desfăcut în prezenţa lui pe micuţa regină ciufulită, a fost imensă, iar Plutarh relatează că s-a lăsat de îndată „cucerit de dovada curajului plin de înţelepciune al Cleopatrei”. Ne-o imaginăm, râzând în hohote de păcăleala trasă fratelui ei, câştigând rapid admiraţia romanului emoţionat, pe care faptele de curaj îl încântau în aceeaşi măsură ca şi frumuseţea feminină. Cei doi au petrecut întreaga noapte între patru ochi, iar el a ascultat c-un interes crescând, simţind poate chiar de atunci primii fiori ai inimii, povestea aventurilor reginei din momentui izgonirii din Egipt.

Să îi lăsăm în această intimitate spontană, pentru a vă înfăţişa aspectul şi caracterul romanului, ce descoperea un nou motiv pentru a se bucura de zilele minunate pe care voia să le petreacă la Alexandria.

CAPITOLUL V

Caius Iulius Caesar

Născut pe 12 iulie 102 î.Hr., în momentul când, în împrejurări pitoreşti, făcea cunoştinţă cu tânăra şi ingenioasa regină a Egiptului, Cezar tocmai împlinise cincizeci şi patru de ani. Timpul şi plăcerile vieţii cărora se lăsase cu frenezie în tinereţe începuseră să-l marcheze.

Chipul îi era deja însemnat şi muşchii îşi pierduseră din supleţea perfectă, caracteristică vârstei virile în apogeul său. Dar, plin de gratie, mai păstra ceva din trăsăturile tinereţii şi se purta semeţ, ca un om conştient de superioritatea sa.

Era un bărbat zvelt. De la prima vedere, simţeai în el cavalerul perfect. Se spune că, în Galia, îmblânzise şi încălecase un cal de care niciunul dintre oamenii săi nu îndrăznise să se apropie şi îi plăcea, pentru a-şi dovedi echilibrul în şa, să şi-l mâne în galop, stând cu mâinile încrucişate la spate. Deşi nu era mic de statură, cântărea mai puţin de şaizeci şi trei de kilograme.

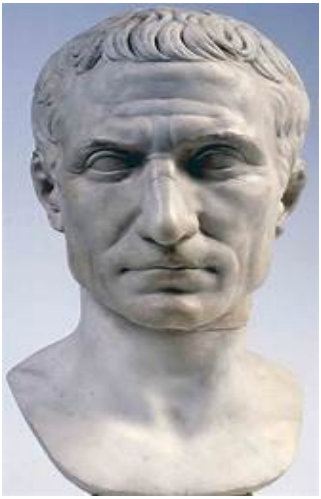

Era un soldat extrem de activ, un scrimer elegant şi

sigur, un înotător puternic, un excelent atlet. Pe câmpul de luptă îşi dovedea vitejia, iniţiativa şi sângele rece. Încă din tinereţe, fusese considerat un ofiţer strălucit; demonstra tot atâta zel în îndeplinirea actelor de curaj cât şi grabă în a primi aplauzele galeriei pentru osteneala sa. De la vârsta de douăzeci şi unul de ani purta coroana de lauri, pentru că îi salvase viaţa unui soldat în lupta pentru cucerirea oraşului Mitilene. În lupte, se arăta cu capul descoperit printre soldaţi stimulându-i prin exemplul personal. Se povesteşte că, văzând un stegar fugind cuprins de panică, l-a prins de umeri şi i-a arătat că se îndrepta drept în braţele duşmanilor.

Chipul său tras, cu linii ferme, ochii pătrunzători şi întunecaţi, trăsăturile accentuate, gura cu contur precis, tenul mat, revelau de la prima privire voluptuosul, care, sportiv înnăscut, orn de lume, călăreţ temerar şi luptător de nădejde, savura din plin fiecare clipă a tumultului vieţii sale. Se îngrijea de propria persoană cu un rafinament extrem, cu o grijă meticuloasă. Părul de culoare deschisă îi încadra cu artă capul de o formă perfectă. O bandă purpurie, de o lărgime neobişnuită, mărginită de franjuri, îi împodobea toga. Iubea bijuteriile şi a plătit o mulţime de talanţi pentru o perla, pe care i-a dăruit-o, apoi, unei patriciene. Se spune că nu ar fi invadat Britania decât pentru că auzise că se găseau în acel ţinut perle minunate. Se vedea, în eleganţa sa, o urmă de afectare, chiar de preţiozitate, iar în atitudinea lui semne ale vanităţii, conştiinţa puterii de seducţie a înfăţişării sale şi o tendinţa de prost gust de a-şi afişa succesele pe lângă sexul frumos. Dar era departe de a fi doar un simplu petrecăreţ şi un desfrânat.

Ţinuta magnifică, ascuţimea privirii, câteodată duritatea fizionomiei sale, scoteau la iveală tot ceea ce mascau aerele sale inofensive şi gesturile nonşalante. Cei care, întâlnindu-1, nu îl vedeau decât sub aspectul de

cavaler între două vârste, simţeau emanând din el fluidul puternic al inteligenţei şi voinţei. Uneori, expresia feţei sale brăzdata de riduri sugera o viziune interioară foarte romantică şi cultură artistică. Dar, cel mai adesea, vizitatorul primit la o întrevedere între patru ochi rămânea impresionat de profunzimea spiritului său, de caracterul hotărât şi mai ales de extrema sa politeţe, îmbinată cu siguranţa plină de farmec a omului de lume. Putea observa înflăcărarea sub calmul şi amabilitatea imperturbabilă, iar în mişcări simţea un neastâmpăr stăpânit, care-l evoca, mascat de aspectul de aristocrat ideal, pe soldatul creator şi organizator.

Deşi înaltă şi pătrunzătoare, vocea, în anumite momente, îi era foarte plăcută. Orator minunat, folosea uneori un vocabular corect până la limitele pedanteriei. Elocvenţa lipsită de întorsături şi artificii stilistice dădea auditorilor impresia că nu se puteau îndoi de onestitatea scopurilor şi de măreţia principiilor sale.

Era numai o impresie artistică, un efect de scenă, căci Cezar era un om fără scrupule. Nu acceptăm părerea majorităţii istoricilor, care îi creează imaginea unui erou ce a trăit şi a murit pentru principiile sale exaltate şi patriotice. Desigur, avea o mulţime de calităţi demne de o admiraţie fără rezerve, dacă valoarea nu le-ar fi fost mereu pusă în cumpănă de ambiţia formidabilă de a guverna toate naţiile.

Nu dovedea nicio cucernicie anumită, simţul onoarei îi era limitat şi avea puţine principii; în schimb, să spunem în apărarea lui că nu manifesta nici urmă de ipocrizie sau vreo pretenţie de virtute, nicio grija de a-şi ascunde defectele, în tinereţe, se lăsase în voia tuturor viciilor. Reputaţia sa era atât de proastă încât prietenii lui romani au fost uimiţi să-l vadă arătându-se un soldat atât de viteaz şi conştiincios. Relaţiile cu mama lui Brutus, considerat fiul său, dovedesc că şi-a început şirul aventurilor de îndată ce-

a trecut pragul copilăriei.

A traversat o perioadă de efeminare excesivă, cu toate ororile pe care le implică un asemenea comportament. A petrecut ore întregi studiind misterele toaletelor şi secretele frumuseţii, coafându-se, aranjându-se şi parfumându-se aşa cum îl sfătuiau tinerii aristocraţi degeneraţi. Aspectul lui devenise atât de echivoc încât, întorcându-se dintr-o călătorie împreună cu prietenul său Nicomede, regele Bitiniei, a fost poreclit de unii „Regina Bitiniei”. Altă dată, un glumeţ pe nume Octavian l-a proclamat pe Pompei *regele,* iar pe Cezar *regina* Romei.

Nicio femeie drăguţă nu scăpase de insistenţele sale. Legăturile cu soţiile prietenilor săi au fost pe cât de numeroase pe atât de scandaloase. Nicio consideraţie, nici măcar de ordin politic, nu îl oprea din urmărirea satisfacerii unei dorinţe.

„Era – scria Oman, – inevitabilul complice în toate divorţurile elegante, iar când parcurgem lista numelor de femei pronunţate alături de al său, nu putem să nu ne minunăm de decăderea societăţii romane, care i-a permis să ajungă teafăr la maturitate. Căci este un miracol că nu şi-a găsit sfârşitul cu mult înainte de treizeci de ani, în vreun colţ întunecos, cu un pumnal înfipt în spate”.

Oportunist strălucit, trăgea foloase de pe urma succesului său la femei şi se spune că, la un moment dat, întreţinea relaţii, în acelaşi timp, cu soţiile lui Pompei, Crassus şi Gabinius, toţi trei şefi ai partidului său politic.

Ştia să profite de cunoaşterea obiceiurilor tinerilor aristocraţi ai epocii, dobândită pe vremea când le imitase modul de viaţă, în ajunul bătăliei de la Pharsala, cu câteva săptămâni înainte de a veni în Egipt, le-a recomandat trupelor destinate Să înfrunte cavaleria patriciană a lui Pompei să nu încerce să lovească picioarele cailor, ci faţa călăreţilor. Cum spune Plutarh, trebuia să adopte această tactică „în speranţa că tinerii nobili, care nu aveau

experienţa luptelor şi a rănilor, venind pe câmpul de luptă cu părul lung, în floarea vârstei şi a frumuseţii, se vor teme de astfel de lovituri şi vor da înapoi în faţa pericolului posibilelor cicatrice. Aşa s-a şi întâmplat, căci ei s-au întors, acoperindu-şi feţele, pentru a le proteja”.

În privinţa chestiunilor băneşti, Cezar nu avea principii, încă din adolescenţă împrumuta de oriunde sume considerabile pe care le cheltuia nechibzuit şi nu-şi plătea datoriile decât cu alţi bani împrumutaţi. Tânăr fiind, avea de înapoiat creditorilor săi un total ameţitor. Şi, dacă în momentul în care îl găseşte relatarea noastră acoperise deja împrumuturile, în mare parte graţie prăzii de război din Galia, nu este mai puţin adevărat că de multe ori s-a aflat în pragul ruinei. Datoriile le contractase în cea mai mare parte pentru a-şi putea cumpăra un loc de frunte în viaţa politică romană şi pentru a plăti campaniile electorale ale candidaţilor la anumite posturi, aceia pe care-i considera în stare de a-l sluji mai apoi. Îşi cumpăra simpatia populară organizând sărbători publice grandioase; de pildă, într-o zi, vreo douăzeci şi două de mii de convivi au benchetuit pe socoteala lui. Pe durata mandatului sau de edil a oferit mulţimii, din fondurile personale, trei sute douăzeci de lupte de gladiatori. De altfel, toată viaţa a organizat serbări şi petreceri pe care, la urma urmelor, le plăteau duşmanii săi învinşi, cu lacrimi şi temeri.

Rar a existat pe lume un om atât de ambiţios. Lăcomia devorantă pentru a dobândi puterea absolută i-a fost ieşită din comun şi puţin îi păsa de felul în care primea sau risipea banii, singurul lucru care conta era ca aceştia să-i favorizeze ascensiunea. Nu putea suporta ideea de a juca un rol secundar în problemele mondiale: aspiraţiile sale tindeau spre autocraţie absolută.

Când, în timpul trecerii Alpilor, cineva i-a atras atenţia asupra sărăciei cumplite a unui sat, a ripostat:

— Aş prefera să fiu cel dintâi în această comună decât al doilea la Roma!

Într-o zi, lectura biografiei lui Alexandru cel Mare l-a făcut să izbucnească în plâns, într-atât i se părea de intolerabil gândul că altcineva a cucerit lumea la o vârstă la care el nu avea în palmares nicio acţiune de acest tip. Dar nimic în ţinuta sa, mai puţin pentru aceia care îl cunoşteau bine, nu trăda ceea ce Plutarh a numit „patima pentru onoruri”. Era prea cizelat, prea îngrijit, îmbrăcat cu prea multă căutare pentru a da impresia unui om obsedat de gândul măririi şi de nestăvilita ambiţie care îi rodea inima. Cicero mărturisea: „Când îi văd părul aşezat cu grijă şi când îl zăresc netezindu-l cu un singur deget, nu pot să-mi imaginez că acestui om i-a dat prin cap să

tulbure Statul roman”. Şi totuşi, acest militar elegant, cu maniere discrete şi aristocratice, de un farmec încântător, cobora până la ultima treaptă a depravării, financiare sau de alt fel, când era vorba să pună lumea la picioarele sale.

Într-un alt moment al uimitoarei sale cariere, încerca să provoace căderea lui Cicero, care îl stânjenea, în acest scop, numirea unui derbedeu, pe nume Clodius, în funcţia de tribun putea fi considerată o manevră abilă. Acest Clodius nu era nimeni altul decât amantul soţiei lui Cezar, Pompeia; fusese acuzat de complicitate în acţiunea de divorţ intentată de dictator soţiei sale. Dar, fiind vorba de slujirea propriilor ambiţii, Cezar nu a ezitat să-i obţină numirea în funcţie şi să se slujească de el pentru îndeplinirea scopurilor mârşave. Nu putem să nu amintim aici cum Clodius, pătrunzând travestit într-un loc unde se desfăşurau nişte ritualuri secrete ale femeilor, la care oficia Pompeia, fiind descoperit, a scăpat de la moarte (pedeapsă prevăzută pentru astfel de sacrilegii) doar pentru că judecătorii, neîndrăznind nici să-l condamne pe favoritul maselor, nici să-l achite, de teamă să nu ofenseze nobilimea, au rezolvat dilema scriindu-şi verdictul… indescifrabil. Cezar se despărţise de Pompeia pronunţând faimoasa frază:

— Soţia lui Cezar nu trebuie să fie nici măcar bănuită!

Cezar se căsătorise, prima oară, cu o moştenitoare bogată, pe nume Cossutia. Îndrăgostit de Cornelia, fiica lui Cinna, a divorţat de Cossutia pentru a se căsători cu cea pe care o iubea; apoi a refuzat cu mult curaj să se despartă de Cornelia atunci când teribilul Sylla i-a cerut s-o facă, din motive politice. Ea a murit în 68 î.Hr., iar în anul următor Cezar s-a căsătorit cu Pompeia, ca să-şi întărească alianţa cu Pompei, ruda nevestei sale.

Căsătoria dintre Cezar şi Calpumia, după repudierea lui Pompeia, a fost o nouă dovada a indiferenţei lui faţă de

aspectul moral al vieţii politice. Calpumia era fiica lui Calpurnius Piso, elev şi discipol al lui Philodem, om ale cărui piese în versuri şi ale cărui moravuri treceau drept extrem de licenţioase, chiar şi pentru acea epocă. Cezar a obţinut consulatul pentru compromiţătorul său socru – stârnind protestele lui Cato, care considera intolerabil ca guvernul să se prostitueze admiţând numirea unora în funcţii prin intermediul femeilor.

La scurtă vreme, Cezar a mers până acolo încât a propus următoarea încrucişare matrimonială: va divorţa de Calpurnia pentru a se căsători cu fiica lui Pompei, după ce aceasta se va despărţi de soţul ei, Faustus Sylla. Pompei se va căsători cu nepoata lui Cezar, după ce aceasta va fi divorţat de soţul său, Marcellus.

Admirabilul lui talent de a risipi banii altora, dispreţul pentru orice principiu, satisfacţiile pe care i le dădeau intrigile politice şi domestice, trădau o dezinvoltură capabilă să suscite peste secole admiraţia tuturor celor înclinaţi spre aventură.

Corăbii ale piraţilor cilicieni

Astfel, cine ar rezista farmecului povestirii întâmplării cu piraţii din Farmacusa? căzut în mâinile unei bande de cilicieni sângeroşi şi cruzi, i-a tratat, în timpul celor treizeci şi opt de zile de captivitate, cu o lipsă de griji fără egal în istorie. Când i-au cerut o răscumpărare de douăzeci de talanţi, le-a râs în nas, spunându-le că valora cel puţin cincizeci, sumă care, în final, le-a fost achitată. Se amesteca în jocurile lor, le lua peste picior obiceiurile barbare şi îi ţinea din scurt ca pe nişte sclavi. Le impunea să stea nemişcaţi şi tăcuţi în jurul focurilor în timp ce el dormea; alteori, cânta alături de ei şi le recita versurile sale (era un poet mediocru), înjurându-i când nu aplaudau. De o sută de ori pe zi îi ameninţa că avea să-i spânzure de îndată ce va fi pus în libertate, o glumă – credeau ei – care le aţâţa veselia zgomotoasă. Odată eliberat, s-a întors cu o flotă, i-a atacat, majoritatea au fost prinşi şi crucificaţi. Cezar, voind să-şi dovedească îngăduinţa şi mărinimia, s-a hotărât în ultimul moment să scurteze tortura victimelor sale – şi-atunci, senin, le-a tăiat capul.

Totuşi, nu era crud, şi se cunosc exemple numeroase ale bunătăţii şi mărinimiei sale. Să ne amintim de lacrimile vărsate când a văzut inelul lui Pompei, duşmanul său asasinat. La Roma, a ordonat să fie repuse pe soclurile lor statuile demontate ale nefericitului căpitan.

Aşa era în timp de pace, căci în război se dovedea un cuceritor fără milă, înşirând mormintele adversarilor, ceea ce nu poate fi privit mereu ca o măsură inevitabilă. La Uxellodunum şi în alte părţi a poruncit să fie mutilaţi mii de prizonieri prin tăierea mâinii drepte. Masacrul membrilor Senatului veneţilor a fost un act de o brutalitate inutilă. Cât despre felul în care s-a purtat cu usipeţii şi tenctirii, el şi-a întinat pentru totdeauna reputaţia militară.

După ce semnase pacea cu aceste nefericite popoare, le-a atacat pe când erau dezarmate şi a masacrat 430.000 de bărbaţi, femei şi copii. Cato a propus atunci ca, drept pedeapsă pentru aceste atrocităţi, Cezar să fie predat în lanţuri supravieţuitorilor triburilor decimate, pentru ca acestea să-şi îndeplinească dreapta răzbunare.

În timpul celor zece ani de campanii în Galia, a luat cu asalt 800 de oraşe, a supus 300 de state, a ucis un milion de oameni şi încă un milion a fost luat în sclavie. Execuţia viteazului Vercingétorix, pe care a ordonat-o cu sânge rece după şase ani de captivitate, ni se pare, fără îndoială, mai crudă decât o considerau contemporanii.

În ciuda aerului său binevoitor, afabil chiar, avea spiritul caustic şi vorba extrem de muşcătoare. Un tânăr tribun, numit Metellus, întreba cu multă insistenţă dacă Cezar era sau nu în drept să ia în stăpânire fondurile publice provenite în urma luptelor. Cezar l-a ameninţat cu moartea dacă va continua să-şi exprime dezacordul.

— Şi să ştii, tinere, – a încheiat el, – că-mi este mai neplăcut să ţi-o spun decât s-o fac!

În campanii, împărtăşea toate privaţiunile oamenilor săi care îl adorau, deşi murmurau câteodată împotriva misiunilor prea grele sau manevrelor prea riguroase pe care le comanda. Când întâlneau în cale vreun râu sau un fluviu, nu ezita să se arunce şi să ajungă înot pe malul opus. În timpul marşurilor, obişnuia să doarmă în litiera lui sau se ghemuia pe coviltirul carului şi se mulţumea cu cele mai sărăcăcioase feluri de mâncare. Niciodată nu se arăta gurmand şi se povesteşte că i s-a întâmplat să mănânce, fără să protesteze, sparanghel pregătit cu un sos pentru care se folosise, în lipsă de altceva, răşină parfumată. Ajuns la o anumită vârstă, nu bea niciun fel de vin, abstinenţă impusă, probabil, de starea sănătăţii sale; el, care în tinereţe fusese vestit pentru excesele şi obiceiurile sale, devenise, în momentul când îl întâlnim în Egipt, de o

sobrietate exemplară.

Cezar ajunsese la Alexandria aureolat de proaspătul triumf de la Pharsala, ca stăpân absolut al lumii romane. Strălucita campanie din Galia îi adusese cele mai importante funcţii în Republică şi, Pompei fiind mort, nu mai avea niciun rival pe măsura lui.

Avea grijă să se poarte cu demnitate, bănuind, pe bună dreptate, că toţi ochii erau îndreptaţi spre el. Dădea dovadă de o plăcută conştiinţă a propriei sale frumuseţi

virile, iar gândul victoriilor strălucitoare şi numeroase, ca şi al obstacolelor depăşite în mod fericit, îi dădea o satisfacţie radioasă. Pieptul său elegant nu mai era zguduit de suspine la amintirea campaniilor lui Alexandru cel Mare, dar cum ambiţia sa nedomolită îl grăbea să exploreze noile posibilităţi ivite, s-a lăsat încă o dată în voia pasiunii de a cuceri, încercând să câştige dragostea tinerei regine a Egiptului, împodobită cu triplul prestigiu al seducţiei, al atotputerniciei şi al bogăţiei sale legendare.

CAPITOLUL VI

Cleopatra şi Cezar în palatul asediat din Alexandria

Nu există nicio îndoială că această întrevedere a lui Cezar cu regina, care a durat toată noaptea, i-a schimbat profund părerea despre situaţia existentă. Până la apariţia teatrală a Cleopatrei la palat, obiectivul principal al lui Cezar pentru scurta-i, credea dânsul, şedere în Alexandria, după ce-şi întorsese cu groază privirea de la capul lui Pompei asasinat, fusese să-şi facă simţită autoritatea în această cetate de o opulenţă comercială fără seamăn.

Avea să profite, totodată, de ocazie pentru a-şi odihni şi trupul şi spiritul, obosite, în luxul reşedinţei regale şi în perfecţiunea radioasă a verii, în timp ce Roma, liniştindu-se, avea să se pregătească pentru sosirea sa.

Dar iată că interveni altceva: recunoscu în suverana acestei ţări, o femeie pe placul său, mai bine zis o tânăra de o cutezanţă nebunească, ale cărei comportament şi curaj îi înflăcărară imaginaţia. La rândul său, ea îi arată o admiraţie făţişă – care, spera el, nu va întârzia să se transforme în adoraţie. Ce foloase avea să tragă din această nouă situaţie?

Se pare că ea i-a înfăţişat faptele cu francheţe: cum fratele său o îndepărtase de la tron, aceasta în profundă

contradicţie cu dispoziţiile testamentare ale tatălui lor, nemaiputând, aşadar, să domnească împreună, în perfectă armonie. Şi, în timp ce vorbea, în lungile ore ale nopţii, el a cedat dorinţei spontane de a obţine dragostea acestei copile, pentru plăcerea posibilă şi pentru avantajele politice sigure pe care i le-ar aduce odată cu ea. Căci i se ivea dintr-odată un mijloc de a deveni stăpânul Egiptului, acest prim centru comercial al Mediteranei, grânarul lumii, punctul esenţial al politicii orientale şi poarta către regatele necucerite ale Orientului. Prin propriile mijloace, se impusese ca suveran al Occidentului. Recenta victorie îi pusese la picioare Grecia şi Asia Mică. Şi iată că dragostea unei regine i-ar fi putut aduce, pe deasupra, magnifica Alexandria, de-atâta vreme citadela facţiunii pompeiene.

Nu ne numărăm printre cei care l-au văzut pe Cezar dus, ca un miel spre abator, de şiretlicurile Cleopatrei. Nu ni-l imaginăm cedând farmecelor ei, obsedat de dorinţă până la a uita de orice altceva, orbit de pasiune. Din câte ştim, regina era în acel moment o tânără frumoasă, iar el, prototipul seducătorului fără scrupule. Pare cel puţin ciudat că, timp de secole, memoria Cleopatrei a fost încărcată de răspunderea pentru evenimentele ce-au urmat.

Înainte de a se fi sfârşit această noapte atât de plină de surprize, Cezar era ferm hotărât să-i inspire o iubire pasională acestei copile capricioase, ale cărei personalitate şi influenţă politică, împreună, exercitau asupra lui o puternică atracţie; nici nu pătrunseseră zorii în încăpere şi hotărârea lui de a o repune pe tron şi de a-l îndepărta pe Ptolemeu era irevocabilă.

La răsăritul soarelui, l-a chemat pe tânărul suveran care, venind înaintea lui Cezar, trebuie să fi fost uluit să se trezească faţă în faţă cu sora lui, revenită atât de neaşteptat din exil, în timp ce el o pândea la Pelusa, Cezar l-a tratat cu severitate, certându-l că îndrăznise să se

opună dorinţelor tatălui său, la împlinirea cărora, în virtutea unei misiuni sacre, veghea poporul roman, şi ordonându-i să facă imediat pace cu sora lui.

Tânărul s-a înfuriat şi, ieşind în grabă din sala, le-a strigat prietenilor şi partizanilor săi că era trădat, iar cauza, pierdută. Smulgându-si coroana regală, în mânia şi dezamăgirea sa copilărească, a aruncat-o pe jos si, probabil, a izbucnit în hohote de plâns.

S-a produs agitaţie; numeroşii alexandrini rămaşi în garnizoana romană s-au grupat imediat în jurul regelui lor şi puţin a lipsit ca ştirea să ajungă la trupele regale din oraş şi să le determine să atace palatul pe uscat şi pe mare. Dar Cezar s-a grăbit să liniştească mulţimea şi să-i promită c-o să rezolve situaţia conform cerinţelor ei.

Apoi a convocat o adunare, la care au fost aduşi Cleopatra şi Ptolemeu, şi le-a citit, solemn, testamentul tatălui lor, în virtutea căruia ei erau obligaţi să exercite împreună autoritatea suverană. A insistat asupra dreptului său de a le arbitra disputa, ca trimis al poporului roman, şi, în final, a declarat un fel de conciliere între frate şi soră.

Aşezat astfel sub strânsă autoritate a surorii mai mari, nefericitul Ptolemeu a trebuit, din acel moment, să pună capăt ambiţiilor şi speranţelor sale. Se găsea privat pentru totdeauna de acea libertate de acţiune în numele căreia conspirase cu miniştrii săi. Dio Cassius ne spune că şi-ar fi dat seama de înţelegerea dintre Cezar şi Cleopatra, atitudinea surorii fiindu-i revelatoare în acest sens.

Să ne imaginăm emoţia ei plină de fericire: cu câteva ore în urmă, se strecura în propria capitală ca o fugară nedorită şi ameninţată. Şi iat-o acum, purtând cu mândrie darurile acelei nopţi memorabile: coroana recucerită şi stima sau, mai bine spus, inima stăpânului universului, cel care le dicta naţiunilor legea lui… Dar cum ştia să fie, în acelaşi timp trufaşă şi copilăroasă, ne-o imaginăm aşezată

la tribunalul improvizat în faţa fratelui său, strâmbându-se cu subînţeles la el.

De atunci, năzuinţa lui Cezar a fost să controleze politica egipteană, mizând pe inima Cleopatrei. Puţin îi pasă de ceea ce avea să se întâmple cu Ptolemeu şi Pothin care, prin dispreţul arătat voinţei Auletului şi prin crima săvârşită împotriva lui Pompei, ilustrul rival al lui Cezar, pierduseră orice drept de a fi luaţi în seamă; în schimb, ţinea să-şi atragă simpatia maselor, pentru a putea părăsi ţara în deplină siguranţă, câteva săptămâni mai târziu.

Posesia Ciprului era una dintre cele mai fervente aspiraţii ale Alexandriei, iar Cezar considera că, dăruind această insulă dinastiei, va reuşi să reducă simţitor ostilitatea poporului. Ne amintim că, în momentul anexării Ciprului de către romani (58 î.Hr.) alexandrinii se revoltaseră împotriva regelui lor, Auletul, fiindcă refuzase să ridice pretenţii asupra acestui teritoriu, dintotdeauna supus coroanei Egiptului. După Cassius, Cezar ar fi dăruit insula reprezentanţilor cei mai tineri ai familiei regale egiptene: prinţul Ptolemeu şi prinţesa Arsinoe. Deşi nu există niciun document care să ateste că au intrat în posesia noului teritoriu sau că acesta a încetat numai pentru un an doi să fie considerat parte integrantă a provinciei romane Cilicia, este sigur că insula, în anul 42 î.Hr., era posesiune egipteană, administrară de un vicerege al acestei ţări.

Clarificând astfel situaţia, Cezar şi-a îndreptat privirea într-o altă direcţie. În timpul şederii sale la Roma, în anul 59 î.Hr., Ptolemeu XIII contractase datorii enorme pentru a-şi asigura sprijinul Senatului în vederea restauraţiei pe tronul Egiptului. Cezar s-a folosit de aceasta ca să le dea egiptenilor o dovadă concretă a bunăvoinţei sale, făcându-i să suporte cheltuielile de întreţinere ale flotei şi armatei romane de la Alexandria. El a fixat la cifra, moderată, de 10 milioane de dinari

revendicările totale, în schimbul sumei pe care o datora Auletul. Nimeni nu ştia, în fond, că datoriile atingeau o sumă cu mult mai mare. Pe lângă dăruirea Ciprului, gestul era o chemare la înţelegere adresată alexandrinilor; a eşuat din cauza intrigilor lui Pothin.

Deşi s-ar fi găsit cu uşurinţă 10 milioane de dinari într-un oraş prosper precum Alexandria, vicleanul Pothin a dat ordin să fie topite argintăria regală şi vasele preţioase din temple, pentru a bate din ele monedă. Ostentativ, i-a aşezat lui Cezar pe masă blide de lemn şi veselă grosolană, trâmbiţând pretutindeni această măsură pentru a arăta până unde ajunseseră constrângerile asupra curţii şi oraşului din cauza avariţiei romanilor, în acelaşi timp, furniza trupelor romane grâu de proastă calitate, răspunzând la protestele lor că ar fi trebuit să se declare mulţumite cu ceea ce primeau, dat fiind că nu aveau dreptul la nimic. Şi nu ezita să-l invite pe Cezar să nu-şi mai piardă timpul în Egipt, ocupându-se de probleme minore, când treburi atât de urgente îl chemau la Roma. N-a încetat să se arate obraznic şi duşmănos cu dictatorul, împotriva căruia complota, păstrând legătura secretă cu Ahilas.

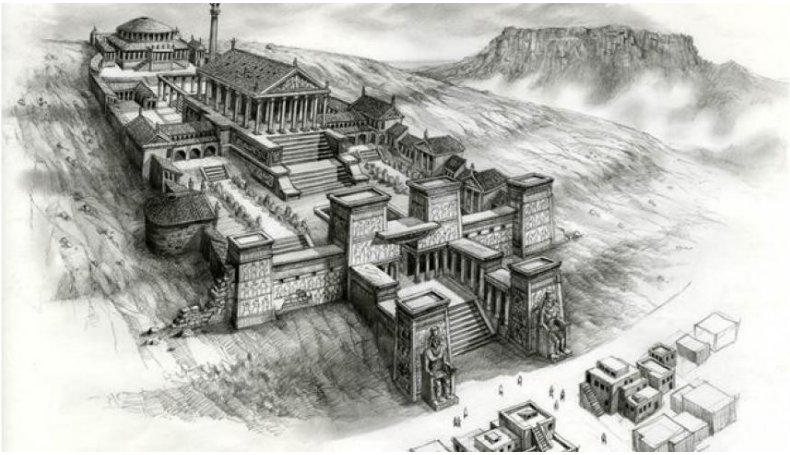

Ostilitatea, mai mult sau mai puţin sporadică, a început să se manifeste făţiş, iar Cezar nu a întârziat să riposteze duşmanului, aflând că acesta încerca să-şi armeze navele în partea de vest a Marelui Port. A trimis o trupă care a reuşit să le incendieze întreaga flotă. Astfel, n-au mai rămas decât vasele ancorate în portul Bunei Întoarceri, în spatele Heptastadiumului. În timpul acestei confruntări, mai multe clădiri aflate pe chei au fost distruse, printre care, se pare, şi o parte din celebra Biblioteca din Alexandria.

Biblioteca din Alexandria

Cezar a cucerit apoi farul din partea de est a Insulei Pharos, unde se înălţa această minune a lumii. Cu aceasta, a obţinut controlul asupra intrării în Marele Port, asigurându-le vaselor sale accesul spre mare. Totodată, a întărit poziţiile apărării terestre, punându-se la adăpost de un atac direct.

Situaţia nu îl îngrijora. De bună seamă, a petrecut destule nopţi albe veghind să nu fie asasinat, dar astfel de împrejurări nu l-au împiedicat să guste din plin fiecare moment din traiul plăcut dus la palat. Din adolescenţă se obişnuise cu ideea uciderii. Legăturile lui periculoase îl obişnuiseră cu posibilitatea unei morţi violente şi neprevăzute, în vreme ce cariera politică şi administrativă îl expuneau, şi ele, în permanenţă unui atac fatal. Gelozia soţilor ale căror neveste fuseseră seduse, dorinţa de răzbunare a supravieţuitorilor masacrelor pe care le provocase, resentimentul politicienilor ale căror ambiţii le contracarase, ura numeroşilor duşmani, stârnită într-un fel sau altul, îi puneau viaţa permanent în pericol. Uneltirile lui Pothin nu l-au speriat şi şi-a văzut liniştit de câştigarea

inimii reginei Egiptului.

Cleopatra era la fel de atrasă de Cezar pe cât era el de ea. Dacă, la început, ambii se gândeau la avantajele pe care le-ar putea obţine în urma cuceririi celuilalt, purtându-se ca atare, puţini se îndoiesc de ataşamentul profund sincer care se înfiripase între ei după câteva zile de intimitate. Dragostea Cleopatrei avea magia tandră şi gravă a primei experienţe, în timp ce la Cezar se simţea clocotul exaltat pe care i-l trezeşte unui bărbat între două vârste frumuseţea proaspătă şi farmecul unei tinere.

Cezar, indiferent de vârsta, a rămas ceea ce un romantic ar numi un amant ideal. Chipul cu trăsături fine, supleţea atletică, fascinaţia gesturilor şi legenda ţesuta în jurul faptelor lui puteau cuceri inima oricărei femei. Şi Cleopatra s-a lăsat vrăjită de reputaţia vitejiei şi siguranţei sale, de atitudinea sa surâzătoare, plină de o elegantă lipsă de griji în împrejurările date.

Romanul găsea, în acele momente, plăcerea unei voluptăţi tihnite şi ducea la palat existenţa cea mai veselă. Alungase grijile statului cu uşurinţa dată de practicarea intensivă a artei de a ignora responsabilităţile, iar când, în jurul zilei de 25 octombrie, a aflat despre desemnarea lui ca dictator la Roma pentru anul 47 î.Hr., a conchis că toate îi mergeau din plin. În timp ce tânărul Ptolemeu se plictisea în culise, pe scenă, Cleopatra şi Cezar se căutau cu ostentaţie şi petreceau împreună cea mai mare parte din zi. Cu un om ca Cezar, rezultatul unei asemenea intimităţi era inevitabil, şi nu ne-am puteam aştepta ca o tânără de douăzeci de ani, pasională şi optimistă, să arate neîncredere în împrejurări atât de speciale şi favorabile. Poate că la acea vreme se încheiase deja căsătoria prevăzută între Cleopatra şi Ptolemeu, dar a fost o formalitate seacă şi banală, iar tânăra pe care, în acea noapte memorabilă, Apolodor Sicilianul a adus-o în faţa lui Cezar era fecioară.

Cursul plăcut al vieţii de la palat şi firul idilei care se teşea au fost violent tulburate de două evenimente succesive, care au generat duşmănii serioase. Micuţa prinţesă Arsinoe, înzestrată, ca toate femeile din familia ei, cu un curaj şi o ingeniozitate remarcabile, a fugit de sub supravegherea romanilor, împreuna cu nutriţiu *[în Egiptul antic, prinţii şi prinţesele aveau adesea „doici” de sex masculin. Titlul de „nutriţiu” (nutritius) care li se acorda era onorific.]* Ganymede, şi s-a alăturat trupelor egiptene conduse de Ahilas. Complotul urmărea urcarea pe tron a prinţesei, în timp ce Cleopatra şi fraţii ei aveau să fie ţinuţi prizonieri la Lochias. Ajunşi în tabăra egipteană, conspiratorii au început racolarea ofiţerilor şi a funcţionarilor dornici să-i urmeze. Ahilas, totuşi, care avea interesele sale, a considerat înţelept sa-i rămână credincios suveranului Ptolemeu şi să încerce să-l scoată din mâinile lui Cezar. Conflictul izbucnit între Ganymede şi Ahilas s-a soldat cu asasinarea celui din urma. Ganymede a preluat funcţiile victimei sale şi războiul a fost continuat cu şi mai mult elan. Să remarcăm că, înainte ca Ganymede şi Arsinoe să fi devenit, provizoriu, stăpâni pe situaţie, Pothin întreţinuse constant legături cu Ahilas, dorind, probabil, să îl asasineze pe Cezar şi să fugă din palat împreună cu Ptolemeu. Bărbierul lui Cezar, caracterizat de Plutarh drept „un tânăr curios, întotdeauna trăgând cu urechea, ajutat de înfăţişarea sa timidă, care îi permitea să se informeze despre tot ce se întâmplă în jur”, şi-a avertizat stăpânul. Pothin a fost arestat în timpul unui banchet organizat la palat pentru a sărbători împăcarea Cleopatrei cu Ptolemeu; a fost imediat decapitat, moarte considerată prea onorabilă şi îngăduitoare pentru el, faţă de aceea pe care el i-o adusese lui Pompei.

Prima dovadă a ostilităţii care l-a alarmat pe Cezar a fost otrăvirea surselor de apă, lucru ce provoca nervozitate trupelor romane. Canalele subterane comunicau cu lacul

aflat în afara oraşului şi alimentau palatul cu apă potabilă. Chiar de la începutul asediului, dându-şi seama de această posibilitate, Cezar încercase să pătrundă spre sud, de-a lungul străzii care ducea spre Poarta Soarelui şi la portul lacului. Dar a întâmpinat o rezistenţă crâncenă şi, fără nicio îndoială, pierderile de vieţi omeneşti ar fi fost enorme dacă ar fi continuat lupta. Din fericire, săparea de puţuri în limitele teritoriului ocupat a dus la descoperirea unei surse de apă abundente, a cărei prezenţă n-o bănuiseră, ceea ce l-a cruţat de ruşinea de a fi nevoit să părăsească brusc oraşul în care intrase cu atâta pompă, să se retragă pe Mediterana, renunţând la misiunea pe care şi-o impusese şi la ambiţiile privind viitorul Cleopatrei.

La scurtă vreme, a aflat că legiunea 37, îmbarcată în Asia Mică, cu alimente, arme şi material pentru asediu, era ancorată în largul coastelor egiptene, împiedicată să ajungă la mal de vânturile ce băteau din direcţie opusă. Aflând vestea bună, Cezar a pornit în întâmpinarea întăririlor cu întreaga sa flotă, vasele purtând numai echipajele obişnuite, trupele lăsându-le pe loc să apere poziţiile din oraş. Odată realizată joncţiunea, s-a întors în port, învingând uşor mica flotă egipteană grupată în nordul Insulei Pharos şi a înaintat triumfal spre zidurile palatului.

Încrezător acum în forţele romanilor, a ocolit insula, atacând flota egipteană în propriul său port, dincolo de Heptastadium, provocându-i pierderi serioase. A debarcat la extremitatea vestică a Insulei Pharos, ocupată încă de duşmani, a luat cu asalt întăriturile şi a făcut legătura cu trupele romane aflate în jurul farului, la extremitatea estică. Plănuia să înainteze de-a lungul Heptastadiumului şi să ia în stăpânire portul Bunei întoarceri, la vest, înaintând spre oraş din acea parte. Dar a suferit un neaşteptat eşec. În vreme ce comanda el însuşi atacul extremităţii sudice a Heptastadiumului, iar oamenii săi

veneau, toţi odată, de pe insulă şi de pe vasele ancorate în Marele Port, egiptenii au luat cu asalt extremitatea nordică, blocându-i pe romani pe digul îngust, spre consternarea celor care urmăreau lupta de pe promontoriul Lochias.

Din fericire, vasele se găseau în apropiere, şi puteau să-i ia la bord pe supravieţuitorii sângeroasei bătălii, dacă inamicul i-ar fi atacat din ambele părţi. Ajunşi pe punte, galerele s-au grăbit să traverseze Marele Port. Dar, greutatea fiind prea mare, corabia care îl purta pe Cezar s-a fisurat. Tabloul era dramatic: ţinând într-o mână un rulou de documente importante pe care le avea la el în momentul catastrofei, lăsând în urmă magnifica dâră sângerie a mantalei sale militare, ţinută strâns în dinţi, stăpânul lumii înota din toate puterile spre apele liniştite ale portului. Trebuia să se scufunde, pentru a se feri de proiectilele pe care i le trimiteau egiptenii învingători, care se lăsaseră în beţia victoriei pe digul recucerit, făcând adevărate tumbe, urlând şi vorbind toţi odată. Pescuit de unul dintre vase, Cezar a reuşit să ajungă la palat, ud, îngheţat şi fără de mantaua purpurie, însemn al gradului său. Patru sute de legionari şi mai mulţi marinari au pierit în această luptă, cea mai mare parte din ei înecându-se. Atunci, pentru prima dată, acest război i-a părut lui Cezar altceva decât o simplă joacă, aşa cum îl privise până atunci.

Stătuse la palatul din Alexandria vreo patru luni în petreceri şi distracţii, ziua, hoinărind prin împrejurimi, noaptea, în braţele Cleopatrei.

Antoniu, locotenentul său, turbulent dar sigur, care îi dirija afacerile la Roma, îi transmisese, fără îndoială, cu regularitate, ştiri din capitala imperiului, unde niciun eveniment important nu-i solicita prezenţa. Departe de a fi prizonier în interiorul palatului şi obligat să-şi apere viaţa, aşa cum se credea, în general, se afla într-o poziţie ce

beneficia de toate condiţiile dorite de siguranţă şi libertate. Nimic şi nimeni nu l-ar fi împiedicat să traverseze Mediterana, să petreacă vreo câteva săptămâni la Roma şi-apoi să se întoarcă la Alexandria. Riscul ar fi fost minim. Apărarea pe mare i-ar fi fost asigurată de flota care dăduse până atunci destule probe de eficacitate, mai ales de când se unise cu legiunea 37; iar micuţa armată de pe uscat ar fi putut rămâne fără teamă pe poziţia sa fortificată.

Este clar că Cezar rămăsese în Alexandria din propria-i dorinţă, neavând chef să abandoneze plăcerea acestei ierni din metropola egipteană. Cezar nu mai era tânăr şi resimţea, ca o primă consecinţă a vârstei, o oarecare scârbă pentru grijile care îl aşteptau la Roma. Nu mai era interesat de Occident, un câmp de acţiune deja secătuit, dar vedea în supunerea Egiptului un act de o importanţă primordială. Chiar şi în lipsa unui factor sentimental ar fi trebuit, ca să-l determine să renunţe la sprijinirea Cleopatrei, un motiv extrem de puternic. Angajat acum într-un război pe care-l califica drept uşor, socotea că-l va duce la bun sfârşit şi găsea în această treabă interesantă şi pe alocuri stimulativă o scuză pentru a zăbovi alături de femeia care în acel moment îi absorbea tandreţea nestatornică.

Ca urmare, a considerat lupta de prea mică amploare pentru a-i face el însuşi istoricul, aşa cum procedase în celelalte campanii. L-a însărcinat pe unul dintre prietenii săi să redacteze o dare de seamă oficială. Dar nu era, oare, mai bine să acopere neglijarea cu adevărat dezinvoltă a afacerilor romane, pe care le afecta absenţa lui prelungită anormal de mult?

Autorul relatării intitulată *de Bello Alexandrina* s-a străduit din răsputeri să dea un caracter de gravitate evenimentelor relatate. Aşa că ar fi înţelept să privim cu circumspecţie versiunea sa, acreditată totuşi, în zilele

noastre. Este sigur ca Cezar nu dorea să ridice ancora şi trebuie să considerăm drept simple ficţiuni mărturiile celor care au atribuit cauzele şederii sale îndelungate departe de Roma puterii duşmanilor sau lipsei de îngăduinţă a Parcelor.

În urma ruşinoasei înfrângeri de pe Heptastadium, Cezar s-a arătat foarte hotărât să-i pedepsească pe locuitorii Alexandriei. Curând, a aflat că o armată numeroasă, trimisă din Siria, pornise în ajutorul său prin deşert, condusă de Mitridate din Pergam, de Antipator Evreul, tatăl lui Irod, şi Iamblicos, fiul lui Sampsiceramus, celebra căpetenie arabă a Emesei. Ştia că sosirea acestor întăriri îi va permite să învingă orice rezistenţă şi să-şi impună voinţa în Egipt. Ca atare, va lua o măsură care va demonstra clar decizia sa de a acţiona, din acel moment, cu o duritate inumană, ca s-o vadă, în scurtă vreme, pe Cleopatra singura suverană a ţării şi pentru a primi atunci din mâinile ei puterea, la exercitarea căreia îi va fi permis să participe în mod egal.

Armata regală îşi multiplicase eforturile pentru a-l elibera pe Ptolemeu şi a lupta sub stindardul său. Cezar s-a hotărât să îl elibereze pe tânărul aspirant la tron, ştiind că acest gest nu avea să ducă la încetarea războiului. Scopul său mărturisit, acţionând astfel, era de a-i oferi lui Ptolemeu posibilitatea de a-i face propuneri de pace. În acelaşi timp, declara oficial, fără ocolişuri, că, în caz de continuare a războiului, ar fi mai onorabil pentru el să lupte împotriva unui rege decât împotriva „unei adunături de renegaţi şi altă pleavă a pământului”.

Adevărul a fost următorul: Cezar dorea să-l înlăture pe adolescentul care îi stânjenea planurile cu privire la Cleopatra. Lăsându-l să se întoarcă la partizanii săi, adică la duşmanii Romei, în momentul când eşecul egiptenilor devenise o certitudine, îi semna cu sânge rece condamnarea la moarte sau iremediabila dizgraţie.

Nefericitul Ptolemeu trebuie să fi intuit acest fapt, căci, anunţat de Cezar că avea să-şi întâlnească adepţii dincolo de liniile romane, a izbucnit în lacrimi şi a cerut să i se permită să rămână la palat. Ştia dinainte că ai săi vor fi înfrânţi şi era conştient că, stabilindu-se printre ei, îi dădea învingătorului motive să îl trateze ca pe un duşman şi să-l pedepsească în consecinţă. Cezar nu pierdea din vedere faptul că, dacă în momentul victoriei romane Ptolemeu s-ar mai afla sub protecţia sa, i-ar fi greu să neglijeze obligaţiile dictate de testamentul Auletului. Nu s-a lăsat înduplecat nici de lacrimile prinţului, nici de angajamentele acestuia de devotament total.

Armata romană din Siria a ajuns în scurt timp la frontiera orientală a Egiptului si, luând Pelusa cu asalt, a început lupta în apropiere de gura de vărsare a Nilului. Învingându-i pe egipteni, invadatorii au pornit spre estul deltei, până la Memfis, unde au trecut pe malul vestic al fluviului. Fără să mai aştepte mila lui Cezar, Ptolemeu a pornit curajos în fruntea trupelor şi a traversat delta ca să-l înfrunte pe Mitridate. Abia părăsise capitala, când Cezar, lăsând pe loc o mică garnizoană, a ieşit din port cu toată flota disponibilă, prefăcându-se că are drept ţintă Canope sau Pelusa. Dar, la căderea nopţii, a schimbat direcţia şi, în zori, debarca pe coasta deşertică, la câteva mile spre vest de Alexandria. Navigând de-a lungul ţărmului, în timp ce aliaţii săi romani înaintau pe partea estică, s-au întâlnit în apropiere de Memfis, ieşind de acolo împreună în întâmpinarea armatei egiptene.

Înştiinţat de manevră, Ptolemeu s-a retras pe o poziţie întărită, la poalele unui munte, având de o parte Nilul, de cealaltă o mlaştină şi în faţă un canal. După o luptă de două zile, inamicii, care îi încercuiseră complet poziţia, au repurtat o victorie totală. Mişcarea de învăluire îi revenise ofiţerului Carfulen – care îşi va găsi sfârşitul în Mutina, luptând împotriva lui Antoniu. La apropierea lui,

Ptolemeu se zice c-ar fi sărit într-o barcă ancorată pe Nil. Dar mulţimea de fugari care i-a urmat exemplul a făcut-o să se scufunde. Ptolemeu nu a mai ieşit viu la suprafaţă. Cadavrul i-a fost recunoscut după colierul de aur, tocmai cel a cărui greutate îl trăsese repede la fundul apei. Sfârşitul său tragic, la numai cincisprezece ani, l-a scos pe Cezar din dilema ce-l frământa: să-l ierte şi să-l aşeze pe tron, alături de Cleopatra, împlinind ultima dorinţă a tatălui lor, sau să-l ia prizonier şi să-l ducă la Roma, unde ar fi fost condamnat la moarte, după obicei?! Copilul îşi presimţise destinul când, în hohote de plâns, îi ceruse adăpost la palat, iar înecul în apele mâloase ale Nilului a pus capăt unei vieţi umbrite în mod crud de conştientizarea faptului că, fiind un obstacol în calea ambiţiilor fără margini ale lui Cezar, era sortit unei morţi violente.

Pe 19 martie 47 î.Hr., Cezar, în fruntea călăreţilor, intra în triumf în capitala egipteană, ale cărei porţi se deschideau larg înaintea lui.

În semn de totală supunere, locuitorii au ţinut doliu. I-au trimis mesageri, implorându-i mila şi i-au fost predaţi prinţesa Arsinoe şi Ganymede.

Aureolat de victorie, a străbătut oraşul spre palat, unde Cleopatra l-a primit ca pe un erou şi un eliberator.

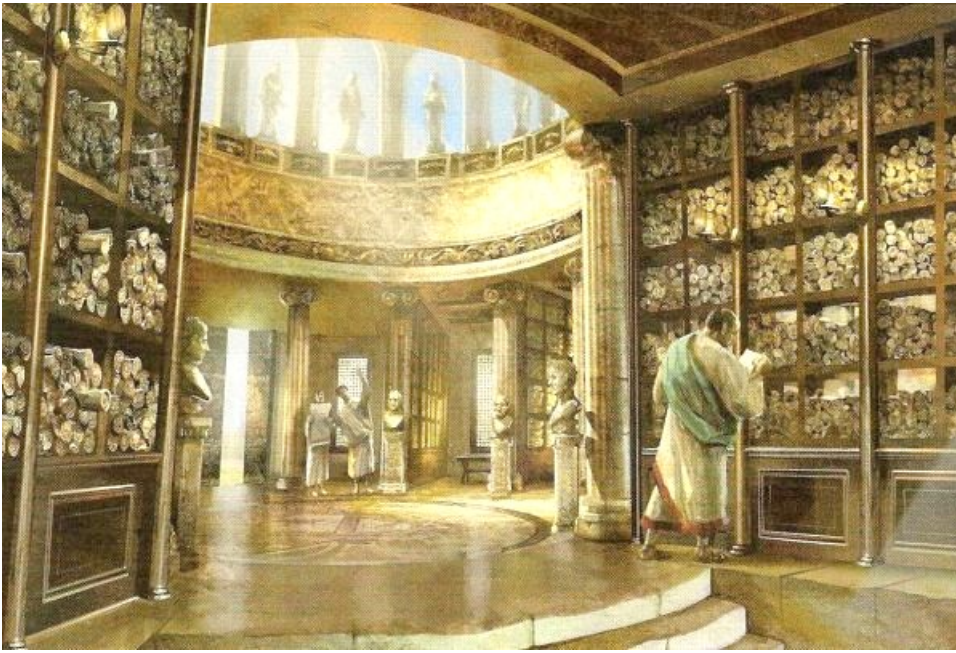

CAPITOLUL VII

Naşterea lui Cezarion şi plecarea lui Cezar

Moartea lui Ptolemeu XIV şi supunerea Alexandriei au pus capăt războiului. Reinstalat în confortabila sa reşedinţă de la palat, Cezar putea, în sfârşit, să dirijeze în voie soarta Egiptului, plan ce-i fusese întârziat din cauza ostilităţilor. A început prin a-l aşeza pe tron, ca rege şi prinţ consort al Cleopatrei pe cel mai mic dintre Ptolemei, în vârstă de numai unsprezece ani. Nu se temea de nicio dificultate din partea acestui prinţ-copil, căci nu dădea semne nici de tărie de caracter, nici de inteligenţă excepţională. Mai înainte, îi dăruise, ca şi surorii sale Arsinoe, teritoriul Ciprului, dar cum prinţesa, prizonieră dizgraţiată, acum nu mai intra în calcule, iar vârsta fragedă a lui Ptolemeu XV se dovedea inofensivă, nu s-au

făcut presiuni asupra lui să-şi ia în posesie regatul insular.

În privinţa alexandrinilor, a căror campanie, la urma urmei, nu făcuse altceva decât să dea savoare aventurii cu regina, Cezar s-a arătat îngăduitor şi a considerat distrugerile câtorva cartiere ale capitalei lor drept o pedeapsă suficientă. Dar le-a acordat evreilor, în semn de recunoştinţă pentru sprijinul lor (să ne amintim că luptaseră alături de el sub comanda lui Antipator), egalitate în drepturi cu grecii, măsură susceptibilă de a irita majoritatea cetăţenilor.

Pentru a sprijini tronul Cleopatrei şi a menţine ordinea în ţară, a constituit o armată romană de ocupaţie, formată din cele două legiuni aduse cu el şi din cea recent debarcată din Siria. Comanda i-a fost încredinţată lui Rufinus, unul dintre libertii săi, eliberat graţie meritelor personale. Nu ştim ce s-a întâmplat cu trupele gabiniene care luptaseră împotriva lui Cezar; presupunem că au fost detaşate pe lângă legiunile din diferite colţuri ale lumii.

Venise luna aprilie şi Cezar se găsea la Alexandria de mai bine de sase luni. La început, intenţia lui fusese să se întoarcă la Roma încă din noiembrie trecut. Dar asedierea palatului şi înfrângerea pe care o suferise din partea alexandrinilor îi dăduseră o scuză plauzibilă pentru a rămâne alături de Cleopatra. Oportunist din fire, simţise un viu interes pentru afacerile ţării care, împreună cu pasiunea pentru regină, îl absorbiseră în totalitate. Departe de a duce la dispariţia şi abandonarea acestor preocupări paralele, sfârşitul războiului îi permitea să treacă de la faza pur speculativă la cea a realizărilor.

Ni-l imaginăm puternic impresionat de posibilitatea de exploatare extensivă a Egiptului. Cleopatra îl informase, probabil, cu orgoliu, despre minunăţiile acestui ţinut, pe care, ce-i drept, nu se grăbise să le cunoască personal. Cezar îşi dăduse seama, din ceea ce văzuse el însuşi, de bogăţia Văii Nilului, iar marşul militar prin deltă îi scosese

la iveală bogăţia acestor meleaguri. Rămăsese uimit de spectacolul culturilor de grâu, întinse şi dense în Egiptul de Jos; cât despre regiunile înalte din sud, auzise că un popor iubitor de pace şi respectuos faţă de ordinea stabilită reuşea să extragă din solul fertil trei recolte anuale, înălţând, în acelaşi timp, temple zeilor şi construind palate. Simplul fapt că impozitul pe cereale, plătit în natură, atingea vreo 20 de milioane de oboroace (cifră consemnată în timpul domniei lui Augustus) îi stimula interesul.

Auzise, cu siguranţă, vorbindu-se şi despre comerţul prosper desfăşurat graţie drumului spre Indii şi de aproape fabuloasa Etiopie, ţara vecină cu Egiptul, de unde izvora Nilul. Considerând misiunea în nord-estul Europei practic terminată, este posibil ca Cezar să fi avut în vedere să-si conducă armatele romane până la graniţele Etiopiei sau în Arabia pe Marea Roşie ori să pătrundă, ca Alexandru, în India şi în regatele Orientului misterios.

Multă vreme grecii crezuseră că Nilul venea din Orient şi îşi aduna apele de pe colinele hinduse; în epoca despre care vorbim, Egiptul era considerat Poarta Orientului. Drumul comercial care ducea din Alexandria în Indii era, cu fiecare an, tot mai folosit. Negustorii urcau pe Nil până în oraşul Coptos, traversau deşertul în caravane, se îmbarcau în portul Berenice şi, purtaţi de vânt, ajungeau pe coasta occidentală a Indiei. Poate că Cezar a simţit fascinaţia cuceririlor şi a expediţiilor îndepărtate. Totuşi, nu pierdea din vedere faptul că rezistenţa părţilor neînvinşi avea să-i facă foarte dificilă trecerea prin Asia şi se îndoia că va putea urma acelaşi drum cuceritor al lui Alexandru. Dimpotrivă, Egiptul îi oferea accesul sigur spre Orient.

Toate aceste proiecte explică, în oarecare măsură, dorinţa de a-şi prelungi şederea în această ţară primitoare.

Dar exista un motiv şi mai puternic: Cleopatra urma

Să devină mamă. Trecuseră şapte luni din acel octombrie când urmărise cu atâta ardoare să se facă iubit fără reţinere de tânăra suverană şi aştepta ca, peste câteva săptămâni, să vină pe lume copilul, rodul dragostei lor.

Oricât de cinic şi de libertin ar fi fost, de data aceasta Cezar privea situaţia cu alţi ochi. Prin verva sa scânteietoare, prin spiritul şi farmecul său, prin curajul dovedit în orice împrejurare şi optimismul ei radios, Cleopatra l-a ţinut lângă ea în tot acest răstimp. O coardă secretă şi profundă, nebănuită până atunci, a vibrat în sufletul lui. A insistat să rămână la Alexandria atât pentru a-i da reginei siguranţă şi încredere prin prezenţa lui, dar şi pentru că – la el, orice motiv, chiar afectiv, îşi avea partea sa de interes – dorea să afle mai curând dacă, răspunzând speranţelor sale, ea îi va da un fiu, un moştenitor care să fie pus, la timpul potrivit, în toate drepturile sale legitime.

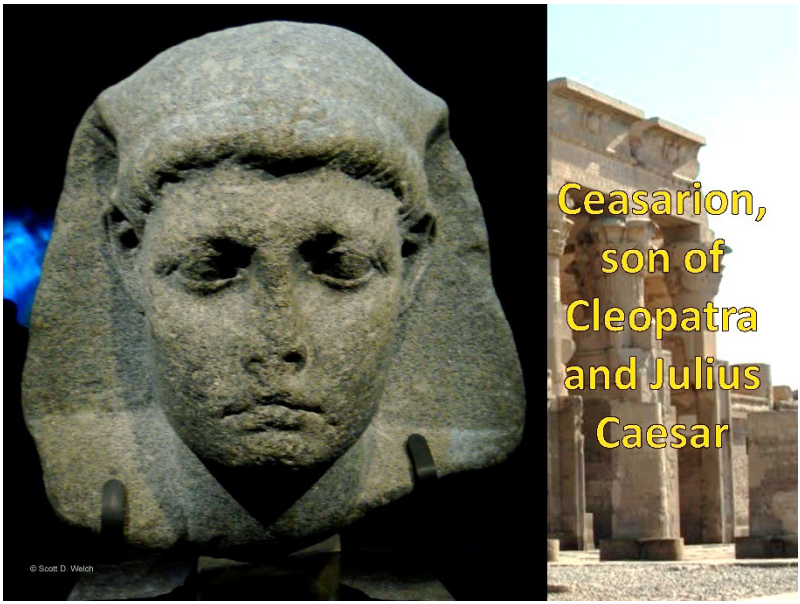

După lungile întrevederi cu tânăra regină, marele

cuceritor îşi schimbase profund părerile; se gândea, fără îndoială, să-i dea un sens nou vieţii sale.

Cesarion, copilul lui Cezar şi al Cleopatrea

Apropiata venire pe lume a copilului o obliga pe Cleopatra să-şi facă publică legătura cu Cezar şi, în acelaşi timp, să le dovedească supuşilor că era altceva decât amanta unui aventurier roman. După moartea fratelui său, consortul oficial, Ptolemeu XV, a răspândit zvonul că Cezar nu era nimeni altul decât marele zeu egiptean coborât pe pământ, iar copilul ce urma să se nască era rodul unei uniuni divine. Celebrarea unui rit matrimonial i-a făcut pe egipteni, cu excepţia alexandrinilor, să recunoască legalitatea acestei uniri.

Prin urmare, pereţii unor temple, printre care şi cel de la Hermontis, din apropierea Tebei, au fost decoraţi cu basoreliefuri înfaţişând-o pe Cleopatra discutând cu zeul Amon, figurat în chip de muritor, sau zei asistând la naşterea copilului divin. Cezar consimţise, cu îngăduinţă, la dorinţa reginei de a trece în faţa egiptenilor drept încarnarea zeului Amon. Se lăudase totdeauna cu ascendenţa lui divină, ducându-şi originile până la Iulius, fiul lui Enea, urmaşul lui Anchise şi al zeiţei Venus. Şi Alexandru cel Mare, eroul său preferat, se proclamase fiul lui Amon şi ceruse să fie reprezentat purtând pe cap coamele de berbec ale acestui zeu.

Cleopatra avea să-l facă, prin puterea ei de convingere, să creadă în divinitatea lui. Ea însăşi fusese onorată ca o zeiţă, încă din copilărie, şi proclamată, în temple, drept nemuritoare. Conducea Egiptul în virtutea unei puteri pe care o avea de la zei. Niciodată nu s-ar fi îndoit că, fiind reprezentanta zeului Soare, era pe pământ

o intermediară între oameni şi creatorul lor. Egiptenii, cu excepţia alexandrinilor, se prosternau la vederea ei, căci şi pentru strămoşii lor faraonii antici fuseseră zei. Suflul divin îi pătrundea pe cei care o atingeau, iar însoţitorii ei deveneau sacri în ochii supuşilor. Astfel, şi Cezar, de îndată ce legătura lor a fost anunţată oficial, a preluat o parte din esenţa divină.

În momentul pe care îl evocăm, aceste pretenţii surprinzătoare nu existau încă la el decât în stadiu embrionar şi vag. Cleopatra îi alimentase spiritul cu gânduri ciudate şi îi flatase vanitatea cu o asemenea subtilitate – desigur, inconştientă – încât ajunsese la următoarea concluzie: dacă se va convinge el însuşi de existenţa unei lumi mai bune, nimic n-o să-l împiedice să admită că şi el venea din acea lume. Cleopatra, făcându-l apropiatul ei, egalul ei, îi transmitea, treptat, amprenta divinităţii, care avea să capete mai târziu amploarea şi puterea unei idei fixe.

Această nouă apreciere a esenţei şi personalităţii sale îi întăreau lui Cezar ideea de autocratism, dorinţa de a-şi asuma prerogativele regalităţii. Cleopatra îl numea acum soţul ei; în Egipt treceau drept parteneri legitimi. Era, într-un anume sens, regele Egiptului; şi dacă nu purta coroana, era doar din voinţa lui. Egiptenii i-ar fi oferit-o cu bucurie, aşa cum făcuseră cândva cu Marele Preot al Comanei, Arhelaos, soţul lui Berenice IV. În prezenţa iminentei maternităţi a tinerei lor suverane, ei se arătau sincer preocupaţi să vadă situaţia clarificată printr-o căsătorie legală şi urcarea pe tron a lui Cezar. Din punct de vedere politic, nicio alianţă nu putea fi mai dorită decât aceea cu cel dintâi dintre romani. Faptul că Cezar avea deja o soţie, la Roma, nu deranja mentalitatea egipteană; acea uniune rămânând sterilă, cu siguranţă că divorţul ar fi dat câştig de cauză reginei însărcinate. Cleopatra însăşi trebuie să se fi arătat cu atât mai mult dispusă să împartă tronul cu

Cezar cu cât înţelegea clar că, în curând, el avea să domnească peste toată lumea romană. Nu avea nicio îndoială ca, dacă reuşea să-l convingă să-şi pună pe cap coroana faraonilor, şi el, fiind deja autocrat şi dictator, îi va obţine la Roma suveranitatea Egiptului. Republica însăşi, sub impulsul pe care-l dăduse Pompei, tindea către un regim monarhic. Iar Cezar presimţea că, dacă proceda cu precauţie şi abilitate, va avea tronul din capitala romană.

Cleopatra era de un patriotism înflăcărat sau, ca să fim mai exacţi, îşi dorea cu pasiune să-şi ducă propria persoană şi dinastia sa către cele mai înalte destine. Evoluţia evenimentelor îi părea promiţătoare şi mulţumitoare. În orice clipă, omul pe care îl iubea şi care o iubea putea fi chemat să domnească asupra Romei şi a întinselor sale teritorii, iar daca acela ce se va naşte va fi băiat, ea i-ar fi dat viaţă însuşi moştenitorului universului.

Politica viitoare era în mod clar dictată de împrejurări. Trebuia să păstreze afecţiunea lui Cezar, să-i alimenteze cu grijă aspiraţiile crescânde la tron, să îl înlănţuie subtil şi puternic astfel încât, în clipa în care va bate ceasul, să nu se gândească să urce pe tron iară ea, să îl impresioneze prin autoritate şi strălucire regală pentru a-l convinge că numai ea, cu rasa ei pură, cu sângele ei nobil, era demnă să se unească cu el, întemeind acea linie regală unică, destinată să domnească asupra întregii lumi.

Maternitatea îi domolise simţitor temperamentul năvalnic. Exaltată de gloria ambiţiilor sale, rememora luptele din trecut, împotriva lui Ptolemeu cel înecat, a lui Pothin decapitat, a lui Ahilas asasinat şi a lui Theodot proscrisul. Se simţea fiica Soarelui, sora Lunii, asemenea fiinţelor suprateresstre, tovarăşă a descendentului lui Venus şi a zeilor din Olimp, iar copilul născut din uniunea lor urma să domnească pe pământ şi în ceruri.

Istoricii, atât cei antici cât şi cei moderni, sunt de

acord că regina Cleopatra avea calităţi excepţionale. De aceea, nu trebuie să-i neglijăm influenţa decisivă pe care a avut-o asupra lui Cezar: un bărbat ca el nu putea trăi şase luni în intimitatea unei regine fără să fi fost atras de mirajul regalităţii. Iar ea reprezenta în Egipt monarhia absolută, cuvântul ei fiind lege. Aceeaşi trăsătură a caracterului lui care îl făcea să respingă ideea oricărei forme de subordonare, faţă de oricine, îl făcea să urmărească faptele şi gesturile reginei autocrate cu o admiraţie sinceră şi o invidie nestăpânită. Cleopatra îi relata povestiri cu efect magic asupra imaginaţiei lui, extrase din cronica faraonilor.

Astfel, treptat, sub influenţa reginei egiptene şi a propriilor sale ambiţii, Cezar a început să privească serios dubla posibilitate de a crea un imperiu mondial pe care să-l conducă în calitate de monarh absolut şi de a întemeia o dinastie care să ocupe, în vremurile ce vor veni, cel mai râvnit tron de pe pământ. Atunci s-a gândit că regii trebuie să guverneze în virtutea unui drept pe care îl conferă sângele lor regal, iar propriul său sânge, deşi nobil şi de origine divină, nu îndeplinea condiţiile cerute pentru a le impune supuşilor să aibă şi faţă de urmaşii săi un devotament absolut. Urmaşul unei lungi linii regale este în măsură să emită pretenţii mai justificate la tron decât fiul unui cuceritor, oricât de onorabil ar fi.

Ca urmare a unei concepţii similare, Napoleon se va căsători cu o prinţesă austriacă, fondând o casă regală în ţara lui, aducând sânge regal străin.

Cezar, privind în jur cu aceeaşi intenţie, nu ar fi putut s-o aleagă decât pe Cleopatra ca fondatoare a descendenţei sale. În lipsa unei case regale romane, o soţie de origine grecească reprezenta cea mai fericită alegere, dacă nu chiar singura posibilă. Ptolemeii, fiind macedoneni puri, descindeau, conform credinţelor populare, din neamul eroului preferat al lui Cezar,

Alexandru cel Mare. Astfel, el primea cu entuziasm ideea viitorilor monarhi ai Romei instalaţi prin dreptul ereditar pe vechiul tron al Egiptului, în timp ce Cleopatra, la rândul ei, se entuziasma gândindu-se la viitorii faraoni, sânge din sângele său, carne din carnea sa, domnind asupra Romei prin acelaşi drept ereditar.

Cleopatra se grăbea să se căsătorească. Deja amânase prea mult, depăşind vârsta prevăzută pentru acest eveniment. Cezar intrase în viaţa ei, cucerindu-i iubirea şi făcând-o mamă. Era normal ca ea să folosească orice mijloc pentru a-l transforma în soţul ei legitim şi definitiv, alăturând sângelui ei regesc pe al celui mai important dintre romani. Pe de altă parte, chiar dacă avea sau nu să facă din Cezar faraonul Egiptului, era foarte hotărâtă să lase tronul copilului lor, la numele căruia va adăuga, pe lângă cel al Ptolemeilor, pe cel al Cezarilor. Se poate afirma, oricât de şocant ar părea la prima privire, ca Imperiul Roman îşi datorează existenţa în mare măsură, unei regine a Egiptului, iar monarhia romană este, sub mai multe aspecte, fiica lui Cezar şi a Cleopatrei.

Aceste ambiţii şi speranţe, încă vagi, şi-au găsit prima dovadă concretă în nerăbdarea lui Cezar de a şti dacă nou-născutul va fi o fată sau un moştenitor. În privinţa reginei, manifesta o profundă tandreţe; începuse mai de mult să o trateze ca pe o soţie. De aceea, era important pentru el să nu o părăsească în ajunul unei încercări la care era supusă pentru prima dată şi pe care constituţia ei delicată o făcea îngrijorătoare.

Nu stătea în firea lui Cezar să rămână inactiv în palatul din Alexandria în aşteptarea evenimentului atât de dorit. Vrând sa-şi facă el însuşi o idee despre resursele ţarii pe care într-o zi o va privi ca pe o proprietate a soţiei sale, s-a hotărât să pornească într-o expediţie paşnică pe Nil, în amonte. A fost pregătit un *dahabiyeh [dahabiyeh – casă plutitoare regală.]* pentru el şi Cleopatra, a cărei

sănătate n-avea decât de câştigat de pe urma călătoriei pe fluviu, odihnitoare şi interesantă, şi le-a ordonat legionarilor şi soldaţilor Egiptului să pregătească de îmbarcare o flotă de 400 de vase.

Se pare că prima intenţie a lui Cezar ar fi fost să pătrundă adânc în interiorul Sudanului.

Vasul regal, *ihalamegos,* cum îl numeau grecii, era de dimensiuni considerabile, fiind manevrat de numeroşi vâslaşi. El cuprindea adevărate curţi, cu săli pentru serbări şi odihnă, dormitoare, sanctuare închinate lui Venus şi Dionysos, coloane şi o grotă sau grădină de iarnă. Obiectele de lemn erau din cedru şi chiparos, cu decoraţiuni pictate sau făcute din frunze de aur. Mobila era în stil grecesc, cu excepţia uneia dintr-o sală de petreceri, decorată în stil egiptean.

Din Alexandria, flota a pornit pe braţul cel mai apropiat al Nilului, îndreptându-se spre sud, către Memfis, unde Cleopatra a zărit, poate pentru prima oară, piramidele şi Sfinxul. Peste vreo trei săptămâni au ajuns la vechea capitală, Teba, care-şi pierduse strălucirea de

altădată, dar unde Cezar a rămas impresionat de templele şi monumentele splendide de pe ambele maluri ale fluviului. Călătoria a continuat, se crede, până la Assuan, la prima cataractă, unde au ajuns la vreo patru-cinci săptămâni de la plecarea din Alexandria. De aici, au făcut cale-ntoarsă. Suetoniu afirmă că Cezar ar fi vrut să continue călătoria în amonte pe Nil, dar trupele sale s-au arătat îndărătnice şi înclinate spre nesupunere – fapt deloc surprinzător, dacă ne gândim la munca supraomenească a vâslaşilor de a face vasele să urce împotriva curentului, dificultate sporită, probabil, şi de vânturile toride din sud, frecvente în timpul primăverii. Oricum ar fi fost, Cezar a pornit pe drumul de întoarcere după ce se lămurise îndeajuns asupra fertilităţii şi prosperităţii ţării şi obţinuse de la indigeni informaţii destule despre drumurile comerciale care duceau de pe Nil la Berenice, şi în Indii, sau la Meroe, Napata, în Etiopia.

Expediţia s-a întors la Alexandria pe la sfârşitul lunii iunie, după o călătorie de vreo zece săptămâni.

Naşterea copilului Cleopatrei s-ar fi produs în prima săptămână a lunii iulie. Regina a dat viaţă unui băiat.

Tatăl bucuros avea acum un fiu moştenitor, acceptat de îndată de egipteni ca rodul legitim al unirii reginei lor cu zeul Amon, apărut sub înfăţişarea lui Cezar. Copilul a fost numit Cezar sau, familiar, Cezarion, diminutivul grecesc al acestui nume. Oficial, i-a fost dat şi numele de Ptolemeu. Era cel de-al şaisprezecelea şi ultimul din neamul său. O inscripţie bilingvă, găsită la Torino, îl desemna ca „Ptolemeu, numit şi Cezar”, indicaţie frecventă în inscripţiile egiptene: *Ptolemys ied nef Kysares.*

Dictatorul n-a mai zăbovit în Egipt.

În cursul ultimelor luni, se dezinteresase cu totul de politica romană, uitând chiar să trimită mesaje la Roma. Dar acum trebuia să întemeieze această monarhie

mondială, al cărei plan se înfiripase în urma iernii petrecute la Cleopatra. Când întreg universul cunoscut avea să-i stea la picioare, urma să anunţe căsătoria cu regina Egiptului, ale cărui teritorii vor fi încorporate imperiului, adăugând bunurilor romane averea lor fabuloasă; el se va declara atunci unicul monarh al lumii. Şi poate că acest vis magnific ar fi devenit realitate dacă inamicii săi nu l-ar fi asasinat înainte de a finaliza acest plan măreţ.

Părăsind Marele Port al Alexandriei, Cezar fixa cu privirea ascuţită a ochilor săi verzi, cu un interes deosebit, clădirile splendide ale palatului, înălţate trufaş pe promontoriul Lochias. La gândul schimbării survenite în mentalitatea sa în urma şederii în acest decor luxuriant, cu mare pompă regală, o expresie ciudata trebuie să se fi aşternut pe chipul sau. Entuziasmul pentru noua misiune ardea în el ca o flacără.

CAPITOLUL VIII

Cleopatra şi Cezar la Roma

Nu vom povesti decât pe scurt faptele lui Cezar în anul următor plecării sale din Egipt şi care nu fac obiectul

acestei povestiri.

La plecarea din Alexandria, după un scurt popas la Antiohia, s-a îndreptat spre Efes, unde a aflat că unul dintre generalii săi, Domitius Calvinus, fusese învins de Phamas, fiul lui Mitridate cel Mare, şi alungat din Pont. Ajuns la Zela (la 500 de mile de Efes), în ziua de 2 august, a reuşit să-i învingă pe rebeli. Această victorie zdrobitoare, imediat după ce preluase comanda trupelor, i-a stimulat într-atât vanitatea încât, într-o scrisoare adresată prietenului său Amantius, şi-a rezumat campania într-o formulă lapidară: *Veni, vidi, vid.* Deja începuse să se considere un demiurg cu aripi la picioare.

De la Zela a pornit spre Roma, unde a ajuns la sfârşitul lui septembrie, la aproape un an de când pusese piciorul în Egipt. După doua luni, a pornit spre Africa de Nord, unde Cato, Scipio şi alţi prieteni de-ai lui Pompei constituiseră un guvern provizoriu, cu ajutorul lui Juba, regele Numidiei, şi strângeau trupe. Ajuns la Had-rumet pe 28 decembrie, Cezar a început imediat ostilităţile. Lupta s-a terminat pe 6 aprilie, la Thapsus, prin înfrângerea şi eliminarea complotiştilor. Dintre conducătorii revoltei, Faustus Sylla, Lucius Africanus şi Lucius Iulius Cfesar au fost ucişi, iar Scipio şi Cato s-au sinucis. Vreo 50.000 de oameni au pierit în luptă.

Reîntors la Roma pe 25 iulie 46 î.Hr., Cezar s-a pregătit să-şi serbeze triumful. Cam în aceeaşi perioadă, Cleopatra, care petrecuse un an liniştit în Egipt, a primit mesageri prin care era chemată la Roma, cu fiul sau.

Se pare că regina ar fi călătorit spre Italia alături de prizonierii egipteni care urmau să fie arătaţi Romei, cortegiu din care făceau parte prinţesa Arsinoe şi Ganymede. Operaţiunile militare din Egipt trebuia să fie prezentate ca o luptă dusă de Cezar în sprijinul Cleopatrei şi al lui Ptolemeu XIV, împotriva rebelilor Ahilas şi Ganymede, iar mai târziu şi împotriva lui Ptolemeu, trecut

de partea duşmanilor. Era perfect normal ca ea să asiste la pedepsirea lui Ganymede şi Arsinoe, sărbătorindu-şi, victoria alături de învingătorul roman. Pe de altă parte, Cezar îi dorea prezenţa, pentru a fi martoră la demonstraţia puterii şi popularităţii lui.

Cezar fusese numit dictator pentru a treia oară şi această investire îl făcea să simtă siguranţa de nezdruncinat a poziţiei sale şi iminenţa ascensiunii la monarhie, începea să se simtă intangibil, iar cele două victorii, din Pont şi Numidia, îi luaseră puţin minţile. Nu se mai gândea dacă venise momentul s-o prezinte pe viitoarea lui soţie în faţa poporului roman sau trebuia mai întâi să ajungă pe tron. Dorea să o vadă la Roma, s-o facă faimoasă în capitală chiar de pe atunci şi poate că ţinea ca, prin prezenţa ei la triumf, să înlăture orice bănuială – pentru că ea însăşi putea fi inclusă între trofeele din campania de cucerire a Egiptului, cu care Cezar nu înceta să se mândrească.

Sosirea reginei Egiptului la Roma a făcut senzaţie. O adevărată caravană de bagaje, un nesfârşit şir de eunuci, sclavi şi servitori îi anunţau apropierea, o escortau şi îi formau alaiul. Fratele său, Ptolemeu XV, în vârstă de doisprezece ani, pe care l-au pus să o însoţească de teamă că, lăsându-l singur la Alexandria, ar fi încercat să urmeze tradiţia familiei proclamându-se suveran unic, sporea interesul şi curiozitatea suscitate de această străină. Dar, printre toţi aceştia, moştenitorul Ptolemeilor şi al Cezarilor era punctul de atracţie al tuturor ochilor. Toţi romanii ştiau cine este tatăl: aventurile dictatorului erau bine cunoscute.

Cleopatra, cu suita ei, a fost instalată în *transtiberini horn,* proprietatea lui Cezar situată pe malul drept al Tibrului, în apropierea modernei vile Panfili, în timp ce Calpurnia, soţia legitimă, era stăpâna casei în reşedinţa din oraş a dictatorului.

Nu am putea să afirmăm că Cezar rămăsese îndrăgostit cu aceeaşi ardoare de Cleopatra: firi ca a lui sunt incapabile de un devotament prelungit. De altfel, în timpul unei călătorii întreprinse în nordul Africii, fiind atras de Eunoe, soţia lui Bogud, regele Mauritaniei, se consolase de pierderea vremelnică a Cleopatrei, făcând din Eunoe amanta sa. Regina Egiptului continua să exercite, totuşi, asupra lui o influenţă considerabilă şi şi-au reluat, la reşedinţa transtiberină, intimitatea care le păruse atât de plăcută la palatul din Alexandria.

Presupunem că Cezar era bucuros să-şi petreacă timpul în compania unei tinere atât de spirituale, atât de plină de veselie şi, pe deasupra, suverană. Era fericit s-o ştie sub acoperişul său, într-o locuinţă care-i rămânea accesibilă zi şi noapte, de fiecare dată când simţea nevoia prezenţei ei radioase şi proaspete. Copilul aducea o sursă nouă de interes şi bucurii inedite. La paisprezece luni, începuse deja să aibă acea asemănare cu tatăl său, atât de izbitoare mai târziu, după cum nota Suetoniu, şi care, evidentă în trăsături şi în gesturi, dar mai ales în mers, nu va permite nimănui să ignore paternitatea adolescentului Cezarion.

Regina, la rândul ei, continua să guste din plin plăcerea de a fi în preajma lui Cezar, care reprezenta pentru ea idealul de virilitate şi de seducţie. Aprecia fertilitatea spiritului său, puternica autoritate a voinţei lui, forţa personalităţii sale. Dacă amprenta prematură a vârstei şi starea proastă a sănătăţii îi reduceau lui Cezar aptitudinile, remarcabile altădată, pentru rolul de amant, iubea acum în el prietenul şi tovarăşul incomparabil, fiindcă, graţie lui, noile lor legături, înţelepte, de prietenie şi asociere erau o sursă de bucurii.

Sosirea Cleopatrei la Roma a provocat, desigur, un scandal în faţa căruia Cezar s-a comportat cu nonşalanţa lui obişnuită. Opinia publică deplângea părăsirea în care

Calpurnia, soţia legitimă a dictatorului, zăcea de la căsătorie; a fost criticat modul făţiş în care Cezar îi făcea curte reginei egiptene. Multe mărturii dovedesc că romanii nu o acceptau: Cicero a afirmat în toate scrisorile că o detesta; Dio o compătimea pe prinţesa Arsinoe a cărei dizgraţie crudă se datora înţelegerii dintre Cleopatra şi Cezar. Cu toate acestea, pe ansamblu, venirea ei a avut mai puţină rezonanţă decât era de aşteptat, graţie atitudinii sale pline de tact şi grijii constante de a evita orice gen de ostentaţie.

Triumful organizat de Cezar în august, pentru distracţia Romei şi propria satisfacţie, a cuprins patru manifestări diferite, desfăşurate în patru zile.

În prima zi, a defilat pe străzile capitalei în calitate de cuceritor al Galiei şi, la căderea nopţii, a urcat pe Capitoliu la lumina torţelor, purtate de soldaţi cocoţaţi pe patruzeci de elefanţi, mergând de ambele părţi ale carului.

În cea de-a doua zi, s-a serbat victoria lui Cezar asupra duşmanilor egipteni. Înlănţuită alături de Ganymede, prinţesa Arsinoe a fost plimbată prin oraş. Ganymede şi-a găsit moartea la sfârşitul ceremoniei, conform obiceiului, dar prinţesa a fost cruţată, ca un omagiu adus casei regale a Cleopatrei. Gloata a batjocorit efigiile lui Ahilas şi Pothin; o statuie figurând bătrânul Nil şi o reproducere a farului din Insula Pharos evocau importanţa ţării proaspăt intrate sub protecţie romană. Mai multe specii din fauna africană figurau în alai, printre care o girafă şi încă multe alte minunăţii din Egipt şi Etiopia, oferite curiozităţii şi admiraţiei spectatorilor.

În cea de-a treia zi, consacrată manifestărilor legate de cucerirea Pontului, Cezar, în cortegiul procesional, era precedat de o imensă inscripţie, pe care se putea citi aroganta deviză: *Veni, vidi, vici.*

În sfârşit, ultima zi a fost închinată succeselor obţinute în nordul Africii. Cezar jignea sentimentul

naţional arătând în cortegiul sclavilor capturi romane. Campania fusese purtată împotriva romanilor aliaţi lui Pompei, fapt pe care încercase să-l ascundă la început, declarând, în momentul pregătirilor pentru paradă, că manifestarea se referea la victoria asupra lui Juba, regele Numidiei, trecut de partea duşmanilor. Scandalul a izbucnit când spectatorii au recunoscut, la trecerea procesiunii, caricaturi de prost-gust ale lui Cato şi ale altor inamici de-ai lui Cezar. Chiar şi gloata se întreba dacă o asemenea glumă, făcută pe seama unor romani onorabili, ale căror morminte abia fuseseră acoperite, intra în limitele bunului simţ.

Cezar suferea de mulţi ani de atacuri de epilepsie. Starea i se înrăutăţea, crizele deveneau din ce în ce mai frecvente. Se spune că una l-ar fi surprins chiar în toiul bătăliei de la Thapsus. Ne permitem să atribuim acestei slăbiciuni fiziologice excentricitatea lui, treptat mai pronunţată, în special credinţa, din ce în ce mai ferventă, în semizei. Cleopatra însăşi considera simptomele bolii ca indicii ale înrudirii cu zeii şi nu ezita să i le aducă drept argumente ale ascendenţei lui divine.

Spre sfârşitul lunii septembrie, Cezar a tulburat Roma printr-un gest plin de semnificaţii. I-a înălţat un templu lui Venus Genitrix, al cărei descendent se pretindea, şi acolo, în splendoarea sanctuarului de marmură, a aşezat o statuie a Cleopatrei, lucrată de faimosul sculptor Archesilaos.

Semnificaţia acestui act pare să le fi scăpat istoricilor moderni. Aşezând chiar în sanctuarul lui Venus, în momentul inaugurării, o imagine a reginei Egiptului, considerată în ţara ei reprezentanta lui Isis-Afrodita pe pământ, Cezar dorea să dovedească divinitatea Cleopatrei, să proclame poporului roman, ca în fraze eterne, sculptate în marmură, că tânăra suverană ce-i onora cu prezenţa reşedinţa de pe malul Tibrului nu era altcineva decât reîncarnarea lui Venus.

În vremea şederii sale la Roma, şi, după aceea, până la moartea sa, a fost identificată, fără deosebire, cu Isis, Venus-Hator şi Venus-Afrodita. Tradiţia a fost continuată cu o asemenea amploare încât unul dintre faimoşii săi cercei de perle, tăiat în două, a împodobit urechile statuii lui Venus din Panteonul de la Roma. Au fost găsite monezi din acea perioadă reprezentând-o pe Cleopatra-Afrodita ţinându-l în braţe pe Cezarion-Eros. Încă o dată, Cezar se mândrea de unirea stirpei lui cu această nemuritoare, iar mutarea statuii Cleopatrei în noul său templu dovedea

dorinţa lui de a vedea poporul roman considerându-i regina drept o „tânără zeiţă”, titlu cu care o salutau şi supuşii ei greci şi egipteni.

Pare rezonabil să presupunem că încerca în acel moment să înfierbânte imaginaţia poporului în vederea marii lovituri pe care o punea la cale si, stimulat de idealul său, se lăsa purtat de iluzii entuziaste. Nu se preocupa să-şi analizeze serios poziţia, ci, prin vanitatea lui necugetată şi prin oportunismul lucid, încerca să-şi implanteze convingerea, vagă şi comodă, că el, Cezar, era mai mult decât un om, iar în Cleopatra oamenii trebuia să vadă mai mult decât o femeie în carne şi oase.

Inaugurarea noului templu al lui Cezar, într-un fel sanctuarul Cleopatrei, a fost însoţită de serbări care au entuziasmat până la delir poporul. I s-au oferit lupte de gladiatori şi o bătălie navală în miniatură, pe un lac artificial. Roma arăta slăbiciune pe atunci pentru divinităţile noi, cereşti sau în carne şi oase. În special cultul lui Isis, cu care Cleopatra-Venus era înrudită, copleşise imaginaţia mulţimii. Ceremonia, organizată de Cezar cu mult fast, a cuprins şi un banchet, oferit pe cheltuiala dictatorului, la care s-au adunat vreo douăzeci şi două de mii de meseni.

Câştigarea simpatiei populare se impunea în acea vreme; deşi dictatorul devenise atotputernic, partidul său nu era suficient de solid. Antoniu, braţul drept al Cezarului, căzuse în dizgraţie ca urmare a vreunei neînţelegeri cu stăpânul său, şi se împraştiase zvonul că voia să se răzbune, asasinându-l pe dictator, în ciuda luptelor de la Pharsala şi Thapsus, era evident că adepţii lui Pompei nu pieriseră şi nu aşteptau decât ocazia de a-şi reîncepe atacul.

Când dictatorul şi-a recunoscut public paternitatea şi a autorizat copilul să poarte numele de Cezar, s-a răspândit zvonul că era iminentă căsătoria cu regina.

Masele populare formate dintr-un amestec de rase se delectau cu luptele politice şi, deşi poziţia lui Cezar părea de neatins, mulţi murmurau împotriva lui. Un tumult permanent domnea în Forum, o agitaţie aproape continuă se vedea pe străzi şi în pieţele publice; tulburările ajungeau până la Senat. Poporul trebuia linguşit fără încetare şi Cezar se vedea nevoit să folosească tot soiul de metode demagogice. Din fericire, poseda arta de „a-şi face publicitate”, iar farmecul manierelor sale ca şi fizicul îl impuneau în faţa mulţimii. Departe de a-i aduce vreo vină pentru relaţia cu Cleopatra, gloata, care aclamase cu un entuziasm brutal terorizarea femeilor din Galia, era total nepăsătoare la faptul că tânăra era străină. Oare romanii nu erau o aglomeraţie de rase ale lumii?

Printre reformele pe care le-a iniţiat Cezar în acel timp, una era rezultatul imediat al şederii sale în Egipt. De la o vreme, neregularităţile calendarului se dovedeau supărătoare, iar dictatorul, fără îndoială la sugestia Cleopatrei, s-a hotărât să invite la Roma mai mulţi astronomi de la curtea Alexandriei, pentru a stabili un nou sistem, bazat pe calendarul egiptean al lui Eudoxiu. Cezar i-a vorbit în special lui Sosigene, cei mai vestit dintre astronomii alexandrini, la sugestia reginei, desigur. După un studiu minuţios, s-a hotărât ca anul să cuprindă cincisprezece luni, adică 445 de zile, pentru ca data nominală să coincidă cu aceea a anotimpului. Calendarul iulian, ce a fost stabilit astfel, este cel pe care se bazează sistemul actual. Nu este lipsit de interes să subliniem că, într-o oarecare măsură, Cleopatrei îi datorăm diviziunea timpului care predomină pe glob şi în zilele noastre.

Cezar era în acea vreme frământat de planuri de cucerire a Orientului. Dar trecerea spre Orient era blocată de parţi, aşa că şi-a anunţat intenţia de a conduce o campanie împotriva lor, ca o etapă preliminară a premeditatei invazii a Orientului. Bogăţiile acelor ţări

îndepărtate erau fabuloase, mărfurile indiene având mare căutare la Roma: diamante, pietre preţioase, mirodenii, mătăsuri…

Vestea că adepţii lui Pompei strângeau trupe în Spania i-a întrerupt cu brutalitate aceste vise, fiind nevoit să-şi orienteze atenţia către Peninsula Iberică. În iarna anului 46 î.Hr., a pornit spre sud-vest, enervat de amânarea pe care această campanie o producea îndeplinirii măreţelor sale planuri. Nevrând să accepte nici cea mai mică împotrivire din partea Romei, a hotărât, înainte de plecare, că va exercita singur consulatul în cursul anului următor şi, cumulând autoritatea consulară cu cea dictatorială, deţinea puterea autocrată absolută. Pe drum, a trimis la Roma un mesaj prin care desemna opt prefecţi cu puteri depline de a acţiona în numele său. Prin această lovitură de stat regla situaţia politică în avantajul său.

Cei doi fii ai lui Pompei, conducătorii oştii duşmane, au suferit în bătălia de la Munda (17 martie 45 î.Hr.), o înfrângere lamentabilă, pierzând vreo 30.000 de oameni. Cel mai mare dintre ei, Cneius Pompeius, pretendent la inima Cleopatrei cu câţiva ani în urmă, a fost condamnat la moarte după luptă. Cel mic, Sextus, a reuşit să fugă. Cezar s-a întors la Roma, fiind primit în faţa zidurilor cetăţii de Antoniu, cu care se împăcase. Şi-a sărbătorit triumfal la începutul verii, scandalizând şi de această dată numeroşi privitori. Fiindcă, din nou era vorba de o victorie obţinută asupra compatrioţilor, care, în mod decent, nu ar fi trebuit să dea prilejul decât unei mulţumiri tăcute. După Pharsala, Cezar nu-şi mai sărbătorise triumful, căci, spune Plutarh, „părea mai curând ruşinat de fapta lui decât îndreptăţit să aştepte onoruri”. Dar ajunsese să se identifice cu Roma: astfel, inamicii săi nu mai erau simpli adversari politici, ci trădători de ţară.

Pompeienii definitiv zdrobiţi, Cezar s-a hotărât să îmbuneze sentimentele simpatizanţilor partidului înfrânt. De aceea, a reaşezat pe socluri statuile demontate ale lui Pompei, le-a acordat iertarea mai multor membri de seamă şi chiar le-a oferit funcţii publice, mai ales lui Brutus şi Cassius, viitorii lui asasini.

Marcus Junius Brutus – Michelangelo, 1540

Apoi s-a instalat la Roma, pregătind campania în Orient şi trecând la reforme administrative.

Mai tot timpul şi-l petrecea în locuinţa din oraş, unde matroană era soţia lui. Dar a fost, desigur, oaspete frecvent al reşedinţei de peste Tibru, unde savura momente plăcute în compania Cleopatrei, rămasă la Roma până la moartea lui.

CAPITOLUL IX

Întemeierea monarhiei egipto-romane

Romanii au început să-l copleşească pe Cezar cu onoruri şi guvernul, stabilit prin grija lui, nu a făcut altceva pentru a-şi justifica existenţa decât să-i acorde puteri irevocabile. Fusese numit consul pe zece ani şi în curând urma să fie desemnat dictator pe viaţă. Senatul devenise un simplu instrument de executare a ordinelor sale; membrii săi nu mai dădeau legi, iar administrarea teritoriilor îndepărtate era neglijată într-atât încât Cicero se plângea, pe bună dreptate, că primise, în calitatea sa oficială, mulţumiri din partea unor guvernatori orientali, ale căror nume nu le cunoştea, pentru urcarea pe tronul unor regate despre a căror existenţă nu ştia nimic. Interesele lui Cezar erau mondiale.

Petrecuse atâta timp în ţări îndepărtate şi străbătuse o atât de mare suprafaţă a globului încât Roma era considerată cartierul general al administraţiei sale. Cleopatra îi lărgise perspectivele, astfel că oraşele de la mari distanţe, precum Alexandria, nu i se mai păreau capitale ale unor ţinuturi străine, ci sedii de guvernare locală între hotarele proprii. Iar tronul spre care tindea se înălţa pe o culme de unde putea supraveghea toate naţiunile lumii.

Îşi asumase o responsabilitate mult prea apăsătoare, dar, vanitos din fire, neacceptând să primească sfaturi, refuza intervenţia oricui şi nu putea admite că trupul lui slăbit era supus unei tensiuni excesive. Prietenii intimi, precum Balbus şi Oppius, îl vedeau devenind din zi în zi mai nervos şi mai neiertător, iar orice sugestie de descentralizare a funcţiilor sale îl supără. Când, în momentele de deprimare, prietenii îi atrăgeau atenţia asupra eventualităţii unui atentat, răspundea că moartea, un lucru mai puţin groaznic decât ni-l imaginăm, era, oricum, un dezastru care nu-l putea pândi de două ori.

Deja se vorbea deschis despre urcarea lui pe tron, despre intenţia de a domni alături de Cleopatra şi de a-şi transfera sediul la Alexandria sau în alt oraş oriental. Roma era prea departe de mare pentru a deveni vreodată un centru comercial de primă importanţă şi, fiind lipsită de bogăţii naturale, nu era tocmai capitala ideală.

Tibrul cel tumultuos îşi revărsă adesea apele pe străduţele strâmte şi cotite. Arterele neregulate, care urcau şi coborau, erau atât de înguste încât Cezar a dat o lege prin care se interzicea circulaţia carelor în timpul zilei, aprovizionarea făcându-se exclusiv de către oameni sau animale de povară. Marile edificii publice şi palatele patriciene se ridicau printre dărâmăturile locuinţelor sărăcăcioase, aşa cum se strecoară plantele exotice printre ierburile sălbatice.

Cei care au studiat viaţa Cleopatrei şi a lui Cezar s-au întrebat în ce măsură se simţea influenţa reginei asupra dictatorului în acel moment. În ultimii ani ai vieţii lui, cei care i-au marcat măreţia asigurându-i un loc unic în istorie, a trăit lângă Cleopatra în cea mai deplină intimitate. Nimeni altcineva nu era mai în măsură sau mai favorizat de împrejurări să joace un rol decisiv în cariera Iui. Dacă figura ei domină ultimii ani ai Republicii Romane, nu este din cauza libertinajului vieţii cu Antoniu, nici din cauza tragediei morţii lor, ci în virtutea individualităţii ei irezistibile, care a schimbat cursul lumii. Nu era nevoie de evenimentele de la Actium pentru ca istoria să-i păstreze numele. Această dramă romantică ce a înfierbântat imaginaţia populară a distras şi atenţia istoricilor de la unele fapte petrecute în capitala latină. Nu s-a ţinut suficient seama de influenţa exercitată de Cleopatra în politica Romei în ultimii ani ai vieţii lui Cezar. În vreme ce toate privirile se îndreaptă spre drama alexandrină, se pierde din vedere perioada petrecută de regină la reşedinţa dictatorului.

În momentul sosirii sale la Roma, ideile Cleopatrei erau în contrast flagrant cu cele ale romanilor. Persista încă regimul republican, profilându-se o tendinţă vagă de guvernare monarhică. Nu se întrevedeau viitoarele dinastii de împăraţi, iar regii aparţineau unui trecut apus. În contact cu societatea romană, Cleopatra a putut adopta, temporar, din simplă convenienţă mondenă, o părere moderată asupra propriei condiţii, păstrând sentimentul acut al dublei sale personalităţi, divină şi regală. Iar dictatorul resimţea această atmosferă, în care se complăcea majoritatea timpului.

În ultimele luni ale vieţii, de la întoarcerea din campania din Spania, la sfârşitul verii, până la asasinarea lui, în martie anul următor, Cezar a dat un avânt viguros proiectelor sale de instaurare a monarhiei. O mai veche profeţie spunea că parţii nu vor fi învinşi decât de un rege. Aşa că, înainte de a porni să cucerească Orientul, îşi asuma, treptat, prerogativele suveranităţii, atribuindu-şi, cu fiecare zi, puteri din ce în ce mai vădit autocratice şi monarhice.

Nu a întârziat să-şi ia titlul de *imperator,* care pe atunci însemna „comandant-şef” şi nu avea conotaţie monarhică. Caracterul ereditar al titlului i-a mărit însemnătatea. Promulgându-se acest decret, se ştia că, după toate probabilităţile, titlul avea să-i revină într-o zi lui Cezarion. Partizanii lui ştiau, de bună seamă, despre intenţia sa de a se căsători legal cu regina Cleopatra, ceea ce ne face să avem în faţa ochilor reacţia neprevăzută a oamenilor de stat romani oferind cu entuziasm investitura de imperator viitorului suveran al Egiptului! Curând, s-a răspândit ştirea că o lege prezentată de un tribun al poporului urma să-l autorizeze pe Cezar să aibă două soţii, dintre care una putea să fie şi de altă origine, nu neapărat romană. Evident, era vorba despre Calpurnia şi Cleopatra.

Romanii acceptaseră uşor ideea de a-l vedea în fiul

Cleopatrei pe moştenitorul Romei. Mai târziu, când, în calitate de soţie a lui Antoniu, Cleopatra se va declara duşman oficial al Romei, va deveni simbolul splendorii orientale de prost gust, în opoziţie cu simplitatea pură, occidentală. Dar nimerii nu prevedea acea atitudine şi Cleopatra era considerată mama demnă de fiul lui Cezar, acela care, într-o bună zi, îi va moşteni titlurile şi onorurile.

De altfel, Cezarion a devenit regele neîncoronat al Egiptului. Tânărul frate al Cleopatrei, Ptolemeu XV, dispare în mod misterios şi definitiv de pe scena istoriei. Nu se va şti niciodată dacă a murit de moarte naturală sau dacă Cezar şi Cleopatra s-au însărcinat să îndepărteze acest obstacol viu din calea ambiţiilor lor coalizate.

Ajuns pe nesimţite, ca o umbră, în istoria acelor zile memorabile, tot ca o umbră a ieşit din ea.

Celor şapte efigii ale regilor antici ce figurau pe Capitoliu, Cezar le-a adăugat propria statuie. Apoi a început să apară în public drapat cu veşmintele brodate ale vechilor suverani de Alba. Pe noile monezi, era reprezentat după modelul monarhic. Adesea, era văzut ţinând în mâna un sceptru de fildeş, purtând pe frunte o ghirlandă de aur, în formă de coroană de lauri. Un car asemănător celui al regilor Egiptului îl ducea la ceremonii şi a fost constituită un fel de gardă regală de senatori şi patricieni. Pe deasupra, i s-a acordat dreptul de a fi înmormântat în interiorul cetăţii, aşa cum rămăşiţele lui Alexandru cel Mare se odihneau la Alexandria. Cezar nu mai ezită să-şi proclame originea divină. A cerut să-i fie aşezată efigia alături de cea a zeilor nemuritori. I-a fost închinat un templu, prin decret, lui *Jupiter-Iulius*, iar o statuie i-a fost înălţată în templul lui Quirinus, purtând inscripţia: „Zeul nemuritor”. Cuvintele „Geniul lui Cezar” au fost introduse în formula de jurământ politic, ce invoca zeul Jupiter şi penaţii romanilor, după cum „Ka” (geniul

faraonului) era invocat în Egipt.

La sfârşitul anului 45 şi începutul anului 44 î.Hr., nimeni nu se mai îndoia de intenţia lui Cezar de a obţine coroana. Rămânea de stabilit doar dacă evenimentul avea să se petreacă înainte sau după campania orientală. Cu puţin înainte de 15 februarie, a fost proclamat dictator pe viaţă, ceea ce, împreună cu omagiul sacru ce-i era adus şi caracterul ereditar al titlului de Imperator, îl apropia şi mai mult de suveranitatea râvnită. Dar, deşi prin veşminte şi însemne îi copia pe „regii” antici, nu titlul de „rege” îl dorea. Căuta, probabil, o denumire inedită, şi când, într-o zi, a declarat *„Sunt Cezar, nu rege”,* luase deja hotărârea de a-şi ridica numele la rangul de demnitate suverană.

Aroganţa lui devenea din zi în zi mai pronunţată; l-a pedepsit sever pe Aquila, unul dintre tribuni, fiindcă nu se ridicase la trecerea lui; şi, o vreme, n-a uitat să-şi însoţească vorbele, în conversaţia obişnuită, de remarca ironică: „Cu amabila permisiune a lui Pontius Aquila…”

Atitudinea dictatorului nu putea să nu o influenţeze şi pe aceea a Cleopatrei; poate că de multe ori s-a arătat orgolioasă şi mândră. Incapabili să-şi ascundă vanitatea alexandrină, demnitarii şi şambelanii ei i-au ofensat pe romani. Mulţi dintre prietenii lui Cezar începeau să-i privească pe oaspeţii reşedinţei trans-tiberine cu o antipatie făţişă. Nemulţumirea faţă de Cezar, în creştere, explică scăderea progresivă a popularităţii Cleopatrei. Fără îndoială, exista în acest sentiment şi o uşoară gelozie a romanilor faţă de admiraţia evidenta a dictatorului pentru Egipt.

Planurile vaste expuse în faţa Senatului de Cezar derutau instituţia. Aproape în fiecare zi venea cu o nouă propunere sau cu un alt text de lege. Între timp, se ocupa şi de expediţia în Partia. Convins că avea să dureze cel puţin trei ani, schiţase proiectul unei legi prin care toţi magistraţii şi funcţionarii de stat pentru următorii trei ani

urmau să fie desemnaţi înainte de plecarea lui.

Dacă ne amintim că durata campaniilor anterioare nu depăşise câteva săptămâni, dacă ne gândim că formula *„veni, vidi, vici”* îi rezuma părerea despre propriile capacităţi, considerăm că aceste dispoziţii date pentru o perioadă de trei ani arată clar intenţia lui de a nu se limita la cucerirea Partiei, ci de a merge pe urmele lui Alexandru până în Indii, întorcându-se apoi la Roma încărcat de trofee strălucitoare. Se imagina, intrând în capitală, în chip de cuceritor al Orientului, şi ridicat de o mulţime în delir pe tronul viselor sale. Cu timpul, proiectele îi apăreau cu şi mai multă claritate, dar pretenţiile sale la tron erau privite cu o ostilitate din ce în ce mai vădita. Dată fiind atmosfera generală, nu era potrivit să se încerce marea lovitură. Pe deasupra, relaţia sa cu regina Egiptului nu înceta să-l preocupe. Soţia legitimă nu putea să-i dea un moştenitor şi nicio femeie romană nu poseda calităţile necesare pentru a îndeplini rolul de suverană. Dar cum să o îndepărteze pe Calpurnia şi să o ia în căsătorie pe Cleopatra fără a stârni un scandal? Şi, presupunând că va deveni rege şi va fi soţul Cleopatrei, va putea ea să-şi îndeplinească fără să ezite, timp de trei am, în singurătate, misiunea de regină a Romei? N-ar fi mai înţelept să aştepte întoarcerea din Orient şi să se urce atunci, împreună, pe tron? Şi-apoi, nu ar fi exclus ca în timpul campaniei sale, Calpurnia să moară de o boală necunoscută, şi cine ar mai îndrăzni atunci să-l suspecteze pe Cezar?

Testamentul, redactat sau întărit în vederea plecării, demonstrează clar incompatibilitatea planurilor de urcare pe tron cu situaţia sa materială. De ce să creeze un imperiu fără regină şi fără moştenitor? Din moment ce numai el intra în calcul, nu fusese proclamat pe viaţa autocrat absolut? Prin testament, luând în consideraţie cazul în care avea să moară înainte de a urca pe tron, împărţea bunurile între naţiune şi rudele sale, prevăzând o

moştenire considerabilă pentru Octavian, nepotul său preferat. Un codicil îi desemna pe numeroşii tutori pentru eventualitatea în care Calpurnia ar naşte în timpul absenţei lui, dar a uitat, se pare, să dea dispoziţii financiare în interesul unui moştenitor atât de problematic. Nici Cleopatra, nici Cezarion nu figurau în testament, regina Egiptului dispunând de averi fabuloase. Documentul ar fi fost anulat, dacă Cezar avea să urce pe tron înainte de plecare. Mai târziu, s-a bănuit existenţa unui alt testament, prevăzut pentru această situaţie şi întocmit în favoarea lui Cezarion. Pentru cazul contrar, testamentul regla în modul cel mai mulţumitor afacerile lui Cezar, dacă avea să moară pe tărâmuri îndepărtate. Neîncoronat, Cezar nu avea niciun motiv să amintească, în ultimele lui dorinţe, de Cleopatra sau Cezarion. Dacă avea să moară în Partia sau în Indii ca simplu dictator, urma să ia cu sine toate speranţele de a întemeia o dinastie, planul de a se căsători cu regina Egiptului şi intenţia de a face din Cezarion continuatorul operei sale – toate ambiţiile lui pământeşti.

Cezar nu era omul care să se preocupe peste măsură de interesele altora. Şi nu vedea nicio piedică în a o trimite pe Cleopatra în Egipt, dacă el însuşi avea să ajungă în sferele cereşti. Pasiunea pentru ea părea să se fi stins. Dacă prezenţa ei continua să-i facă plăcere, dacă influenţa ei rămânea sensibilă, cel mai mult aprecia calităţile ei vădite de a ocupa cu demnitate viitorul tron. Cleopatra, păstrând încă o mare parte a afecţiunii de la început, obişnuindu-se cu dispoziţia schimbătoare şi cu excentricităţile lui, oferea devotamentul generos al unei tinere înflăcărate, entuziaste, unui om de seamă şi unui erou ajuns în pragul bătrâneţii.

Cezar îmbătrânise prematur. Vârsta şi boala îi copleşeau cu povara lor trupul slăbit. Starea sănătăţii lui începuse s-o îngrijoreze pe Cleopatra, care-şi legase toate

speranţele de ziua când avea să devină regina lumii. De aceea, situaţia i s-a părut de nesuportat. Poate că la sugestia ei a fost pregătită între ea, dictator şi Antoniu, care devenise de la o vreme un oaspete obişnuit al reşedinţei lui Cezar, organizarea unei revolte al cărei rezultat trebuia să rezolve problema datei instaurării monarhiei.

Pe 15 februarie, se sărbătoreau la Roma *Lupercaliile* anuale, în această zi, tot poporul, patricieni şi plebei, era în sărbătoare. Pe atunci, romanii nu cunoşteau originea sărbătorii şi semnificaţia reală a riturilor pe care le implica.

Tot ce ştiau era că îl omagiau pe zeul Lupercus, identificat vag cu Faustus sau Pan, zeul fecundităţii şi al fertilităţii. Se alegeau doi tineri din ordinul onorabil al *Colegiului Luperci,* care deschideau ceremonia sacrificând un câine şi o capră. Apoi li se lua sânge şi, conform ritului, erau obligaţi să râdă imediat după această operaţiune. Jupuiau pielea victimelor, tăind-o în fâşii lungi, numite *februa;* folosindu-le ca pe nişte bice, străbăteau oraşul, lovind toate femeile întâlnite în cale. Aceea care dorea să devină mamă se aşeza înaintea lor, căci lovitura primită cu *februa [februare –, a purifica" (latină); se credea că persoana lovită astfel era eliberată de influentele demonice care o împiedicau să fie fecundă.]* urma să-i aducă fecunditatea – şi tinerii le împărţeau cu generozitate şi forţă. Ziua în care se practica acest ciudat obicei antic se numea *Dies februatus,* de unde derivă numele lunii în care avea loc această sărbătoare: *februarie.*

Ritualul are, se pare, origini comune cu cel desfăşurat pe Valea Nilului în cinstea zeului Amon. La Alexandria, Cleopatra şi Cezarion se familiarizaseră, fără îndoială, cu echivalentul Lupercaliilor romane.

Dictatorul a manifestat un interes special pentru sărbătoarea din anul 44, reorganizând ceremonia şi creând

un nou colegiu, numit *Luperci lulii,* ce mărturisea identificarea lui cu Lupercus. Nu contează dacă Cezar şi-a atribuit, în aroganţa lui uriaşă, titlul de *Lupercus fecund al Romei,* aşa cum fusese cândva fericitul Amon al Egiptului. Important este că prezida sărbătoarea, în vreme ce Antoniu, ciracul său, era unul dintre purtătorii biciului. Palid, slăbit, în splendida sa togă, Cezar stătea pe tronul din Forum, când Antoniu, împrăştiind lovituri în dreapta şi în stânga, s-a apropiat de el şi, conform planului pe care-l puseseră la cale, i-a oferit coroana de lauri din aur.

Adepţii lui Cezar au izbucnit în urale, dar mulţimea, departe de a se alătura aplauzelor, a reacţionat prin huiduieli. Astfel, dictatorul a fost nevoit să refuze, cu

dispreţ prefăcut, coroana oferită. Antoniu a mai încercat o dată, încurajat de ovaţiile izolate ale aliaţilor lui Cezar, dar acesta, înţelegând situaţia, a schiţat un gest de refuz definitiv, aprobat prin aplauze îndelungi. A dat ordin ca însemnul regal să fie dus la Capitoliu şi a cerut să fie înscrisă în calendarul oficial o notă, prin care spunea că în acea zi refuzase coroana regală propusă de popor. Probabil că Antoniu, dându-şi seama de gestul nepotrivit, a pus capăt incidentului, dezlanţuindu-se într-o veselie zgomotoasă, menită să le schimbe gândul spectatorilor. A părăsit Forumul mânuind biciul magic şi antrenând mulţimea gălăgioasă.

În urma acestei manifestaţii, şansele de asumare imediată a regalităţii au apărut în ochii celor interesaţi foarte scăzute. Cezar a fixat data plecării spre Partia peste o lună. Întârzierea planului era evidentă, aşa că i-a spus Cleopatrei să se întoarcă în Egipt, până ce Orientul va fi cucerit.

În săptămânile care au urmat, regina, dezamăgită şi neliniştită, s-a pregătit de plecare, încercând să-l încurajeze cum putea mai bine, amintindu-i de ambiţiile nelimitate şi de speranţele lor.

Mai rămânea o şansă ca monarhia să fie instaurată înainte de plecarea lui Cezar. Se spunea că Antoniu şi prietenii săi îi vor prezenta încă o dată coroana lui Cezar la sărbătoarea Calendelor lui Marte; dar Cleopatra, sceptică după eşecul Lupercaliilor, cu greu îşi mai păstra speranţa. Căzuse pradă celor mai sumbre presimţiri, în timp ce se pregătea pentru lunga traversare a Mediteranei către Egiptul atât de monoton de acum.

CAPITOLUL X

Moartea lui Cezar şi întoarcerea Cleopatrei în Egipt

Antoniu, care va juca în continuarea acestei povestiri un rol foarte important, a întâlnit-o prima oară pe Cleopatra în anul 55 î.Hr., pe când era doar o copilă ingenuă; a revăzut-o de mai multe ori, după aceea, la Roma. Faptul că după moartea lui Cezar va îmbrăţişa cauza Cleopatrei şi a fiului său, dovedeşte că farmecul reginei era încă destul de puternic pentru a subjuga în continuare pe oricine-ar fi vrut dânsa. Era un om impulsiv şi şiret, a cărui atitudine faţă de Cezar ar fi greu de stabilit, mergând de la duşmănie înverşunată până la supunerea necondiţionată.

Deşi incontestabil un geniu, un om de o inteligenţă neobişnuită, dictatorul pleca urechea la linguşiri, lucru care îl împiedica să judece oamenii cu perspicacitatea şi luciditatea necesară, în jurul său, se grupaseră oameni care îi câştigaseră favorurile flatându-l şi aprobându-i extravaganţele. Balbus şi Oppius, cei mai intimi tovarăşi ai săi, erau oameni de natură mediocră; iar Publius Cornelius Dolabella, unul dintre prietenii săi care va ajunge în prim-plan, era un tânăr aventurier cu greu ascunzându-şi arivismul. Pe acest personaj, deşi în vârstă de numai douăzeci şi cinci de ani, îl desemnase Cezar pentru consulatul ce avea să devină liber la plecarea lui în Partia. Gestul l-a supărat pe Antoniu, cu a cărui soţie Dolabella avusese o legătură cu câţiva ani în urmă. Ne întrebăm daca devotamentul său pentru cauza lui Cezar era chiar sincer. Se răspândise, odată, zvonul că Antoniu uneltea împotriva lui Cezar, în înţelegere cu Dolabella! Cezar, prevenit, ar fi remarcat:

— Nu mă tem de oamenii graşi şi petrecăreţi de felul lor; cel care mă îngrijorează mai degrabă este genul slab şi palid.

Semnalmentele îi aparţineau lui Cassius, soldat şi politician fanatic, care, luptând împotriva lui Cezar la Pharsala, obţinuse o generoasă iertare. Din tinereţe,

Cassius ura profund orice formă de autocraţie. Se pare că el ar fi instigat complotul ce a pus capăt vieţii dictatorului, complot ce a luat dimensiunile unei conspiraţii, când influentul şi dogmaticul Marcus Brutus li s-a alăturat.

— Cassius nu-mi place, – a spus într-o zi Cezar, este palid. Oare ce-o unelti?

Pentru Brutus, Cezar arăta cea mai vie afecţiune şi stima cea mai sinceră, considerându-1, într-o vreme, succesorul său. Chiar şi după atâtea secole, nu putem evoca fără o strângere de inimă ataşamentul sincer al bătrânului autocrat faţă de tânărul plin de promisiuni, care conspira împotriva lui. Fiind avertizat, într-o zi, de implicarea lui Brutus în conspiraţie, Cezar ar fi replicat:

— Cum aşa? Credeţi că Brutus nu va aştepta ora hotărâtă pentru acest corp plăpând?

Poate că dictatorul îl considera pe Brutus fiul său.

Cât despre tânăr, el se ştia fiul legitim al Serviliei, vlăstar al faimosului Junius Brutus.

În realitate, Brutus fusese hrănit cu principii nobile, iar incidentele de familie nu-i întinaseră moralitatea. În adolescenţă, refuza din principiu să-i vorbească lui Pompei; dar, când a izbucnit războiul civil, şi-a înăbuşit sentimentele de antipatie meschină în privinţa grupării pompeiene, întreţinute în memoria tatălui său, şi, tot din principiu, a trecut în rândurile ei, considerându-i cauza ca fiind cea dreaptă. Pompei a fost atât de surprins să-l vadă pe acest tânăr ajungând în tabăra lui, unde nimeni nu îl invitase şi nu-i dorea în mod special prezenţa, încât s-a ridicat, l-a luat în braţe şi l-a primit ca pe mielul rătăcit revenit la turmă. A urmat bătălia de la Pharsala şi a dat bir cu fugiţii. Era totuşi perfect încredinţat că Cezar dăduse ordinul strict să nu fie rănit, nici în timpul bătăliei, nici când erau urmăriţi fugarii. Din Larissa, unde se refugiase, i-a scris lui Cezar, arătându-se dispus să se predea, iar dictatorul l-a iertat imediat. Atunci, iarăşi din principiu,

Brutus l-a trădat pe Pompei, indicându-i lui Cezar locul unde se refugiase duşmanul său.

Brutus era un intelectual, ale cărui scrieri şi discursuri debordau de maxime şi axiome înţelepte. Cassius, cumnatul lui, a considerat oportun şi recomandabil să-l implice în complot pe tânărul acesta exemplar şi l-a invitat să asiste, în timpul Calendelor lui Marte, la şedinţa Senatului, în cursul căreia, Cezar urma să fie proclamat rege. Brutus a avut la început ezitări, dar, în final, a ajuns la concluzia că era de datoria lui – dureroasă misiune! – să pună capăt, bineînţeles, din principiu, vieţii lui Cezar.

La l martie, conspiratorii numărau în rândurile lor între şaizeci şi optzeci de senatori, cea mai mare parte fiind prieteni ai dictatorului. Dacă Cezar ar fi încercat să se proclame rege atunci, ar fi fost asasinat pe loc. Dar prea multe zvonuri despre comploturile îndreptate împotriva lui circulau în acel moment pentru a le permite un astfel de gest. Plecarea în Orient fusese fixată pe 17 martie, iar, pe 15, urma să-şi facă ultima apariţie la Senat. Exista bănuiala ca această şedinţă sau plecarea lui va da ocazia unei mari demonstraţii de simpatie, în cursul căreia îi va fi oferită coroana – ca un dar de rămas-bun. Conspiratorii au hotărât să-l ucidă la Idele lui Marte.

Cu trecerea zilelor, Brutus devenea tot mai tulburat. Era, în fond, un om bun şi cinstit, dar slăbiciunea de caracter şi dorinţa de a acţiona conform principiilor nobile îi provocau schimbarea de atitudine, întregul oraş căpătase o altă înfăţişare.

Cezar, deşi absorbit de campania pe care o pregătea, nu se poate să nu-şi fi dat seama de starea de spirit a conspiratorilor, mulţi dintre ei iertaţi în timpul războiului civil, unii ajunşi acum în posturi înalte. Şi-a petrecut cea mai mare parte a timpului alături de Calpurnia, prins într-atât cu pregătirile de plecare încât vizitele la reşedinţa

transtiberină se răriseră considerabil.

Regina egipteană trăia într-o dureroasă stare de nesiguranţă. Calendele lui Marte trecuseră fără să fi reuşit proclamarea monarhiei. Ştia acum că nu va putea spera nimic pentru Cezarion, dacă nu se va fi creat mai-nainte un tron. Într-o epocă atât de tulbure, Cezar nu putea face dintr-un copil de numai trei ani moştenitorul său. Dacă murea neîncoronat, avea să-i urmeze Octavian, nepotul lui, un tânăr energic şi activ, în ciuda circumstanţelor nu prea încurajatoare, Cleopatra se hotărî să mai întârzie la Roma. Din moment ce îi era îngăduit să întrevadă pentru Idele lui Marte o ultimă posibilitate de reuşită a planului, aştepta să treacă şi această dată pentru a şti dacă avea să se întoarcă în Egipt ca soţie legitimă a lui Cezar sau nu.

În seara de 14 martie, în ajunul Idelor, Cezar lua masa cu prietenul său, Marcus Lepidus. În timp ce semna nişte scrisori care-i erau supuse aprobării, discuţia a alunecat asupra morţii. Fiind vorba despre felul în care ar fi dorit să moară, Cezar, care se aplecase asupra hârtiilor sale, a ridicat capul cu vioiciune şi a răspuns:

— Un sfârşit brusc.

Câteva ore mai târziu, prietenii lui aveau să-şi amintească aceste cuvinte.

În acea noapte, pe când Cezar sta întins în pat, toate uşile şi ferestrele casei s-au deschis brusc, ca lovite de o rafală de vânt, iar lumina lunii, extraordinar de strălucitoare, s-a răspândit prin săli. Atunci, Calpurnia, care dormea alături de soţul său, a început să bolborosească vorbe nearticulate şi să suspine ca şi cum ar fi fost cuprinsă de o durere profundă. Trezită de Cezar, i-a spus că, în vis, îl văzuse asasinat. Dictatorul a atribuit coşmarul efectului profeţiei unui ghicitor, care-l sfătuise să se ferească de Idele lui Marte; totuşi, insistenţa cu care Calpurnia încerca să-l împiedice să părăsească a doua zi locuinţa i-a produs o puternică impresie.

De dimineaţă, conspiratorii s-au adunat în încăperea desemnată pentru şedinţă. Brutus părea foarte liniştit şi hotărât să meargă până la capăt. Erau cu toţii calmi, dar sângele rece i-a părăsit când au văzut că dictatorul întârzia. Pentru a scurta nesiguranţa aşteptării, l-au trimis pe unul dintre prietenii lui Cezar, în care avea el mai multă încredere, Decimus Brutus Albinus, să-i grăbească sosirea la Senat. Acesta l-a găsit pe Cezar pe punctul de a renunţa la întâlnire. Calpurnia se arătase convingătoare, iar augurii stabileau că sacrificiile se prezentau sub auspicii extrem de nefavorabile. Decimus i-ar fi spus atunci lui Cezar – fapt neconfirmat – că Senatul stabilise în unanimitate să-i acorde chiar în acea zi titlul de rege al tuturor teritoriilor romane situate în afara Italiei. L-ar fi sfătuit apoi pe Cezar să nu le dea senatorilor prilejul de a se plânge de o atitudine jignitoare, amânând, din pricina coşmarurilor unei femei, o şedinţă atât de importantă.

Auzindu-1, Cezar a simţit bucuria triumfului. Acesta însemna vârful carierei sale. A uitat de săptămânile de griji şi îndoieli. Ce conta că la Roma avea să fie doar dictator? îşi va stabili capitala în altă parte, la Alexandria sau la Troia. Nimeni nu se va putea opune căsătoriei lui imediate cu Cleopatra şi fuzionării posesiunilor romane cu întinsele ţinuturi ale Ptolemeilor. S-a ridicat imediat şi a pornit spre Senat, cu inima ambiţioasă, plină de încredere şi speranţă, din care alungase presimţirile nefaste.

Pe drum, două persoane, un servitor şi un profesor de logică, au încercat succesiv să-l îndepărteze de pericolul de care fiecare pas îl apropia tot mai mult. Chiar şi bătrânul ghicitor i-a ieşit înainte, pentru a-şi reînnoi avertismentul de a se feri de Idele din Marte. Totul a fost în zadar…

În sfârşit, în Forum s-a anunţat venirea lui Cezar. Tulburarea pe loc li s-a preschimbat în nelinişte când Pompilius Lasna, care părea informat despre complot, a început o discuţie cu Cezar ce se arăta gravă. Dar dictatorul s-a îndreptat spre Curia, unde se reunea Senatul. Un anume Trebonius a fost însărcinat să-l reţină pe Antoniu la intrare, sub un pretext oarecare; voiau să-l cruţe pe Antoniu, braţul drept al lui Cezar, şi să-l convingă, după moartea dictatorului, să treacă de partea aşa-zişilor patrioţi.

Când Cezar a intrat, întreaga adunare s-a ridicat în semn de respect. Abia s-a aşezat, când unul dintre conspiratori, Tullius Cimber, s-a apropiat, cu falsă intenţie

de a-i prezenta o cerere, în favoarea unui confrate exilat. Ceilalţi asasini s-au strâns şi ei în jurul lui, încercuindu-l atât de strâns încât Cezar le-a poruncit să se retragă. Să fi avut atunci intuiţia pericolului? Dintr-un salt, s-a dat înapoi şi a început să-şi facă loc. Dar Tullius l-a prins de togă şi i-a smuls-o, lăsându-l doar într-o tunică subţire. Un senator, pe nume Casca, pe care Cezar tocmai îl onorase cu o avansare, i-a înfipt, cel dintâi, pumnalul în umăr; Cezar l-a prins în braţe şi i-a strigat:

— Casca, ticălosule, ce faci?

Un altul, fratele lui Casca, i-a străpuns şoldul. Cassius, pe care Cezar îl cruţase după lupta de la Pharsala, i-a rănit faţa. Bucolianus i-a înfipt pumnalul între umeri, iar Decimus, care îl rugase îndelung să meargă la Senat, l-a rănit în stomac.

Cezar lupta ca o fiară sălbatică. Lovea cu pumnalul în stânga şi în dreapta şi, înecat de sânge, rupând cercul tăişurilor ce-l înconjurau, a reuşit să ajungă la piedestalul statuii fostului său duşman, Pompei. Tocmai îl înjunghiase pe Casca şi, deodată, s-a văzut ameninţat de pumnalul favoritului său, Brutus. Atunci, a horcăit:

— Şi tu, Brutus, fiul meu! şi s-a prăbuşit, mort.

Într-o clipă, grămada de asasini s-a năpustit asupra lui, ciopârţind şi călcând în picioare corpul care zăcea într-o baltă de sânge. Când nu a mai dat niciun semn de viaţa, conspiratorii s-au întors să înfrunte Senatul; dar, spre surpriza lor, i-au văzut pe membrii onorabilei adunări fugind îngroziţi. Brutus trebuia să le adreseze un discurs, dar în Curie nu mai rămăsese nimeni. Au ieşit din Forum, agitând pumnalele, strigând lozinci despre libertate şi Republică, dar cei pe care îi întâlneau în drum se retrăgeau speriaţi. Au urcat pe Capitoliu, de unde o delegaţie a senatorilor i-a invitat să se întoarcă în Forum. Brutus a ţinut o cuvântare, mulţimea arătându-se destul de binevoitoare. Dar când un alt orator, Cinna, a ridicat

împotriva mortului acuzaţii virulente, poporul i-a alungat pe conspiratori, care s-au retras în Capitoliu.

La căderea nopţii, când lucrurile s-au mai liniştit, Antoniu a pătruns în Forum şi, la lumina lunii, a privit îndelung chipul alb al stăpânului său.

A doua zi, la sugestia lui Antoniu, a fost instituită o amnistie generală şi s-a dezbătut în linişte situaţia.

S-a hotărât deschiderea fară întârziere a testamentului; conţinutul lui i-a surprins pe cei interesaţi. Dictatorul lăsa fiecărui cetăţean roman câte trei sute de sesterţi, tot în posesia poporului intrând şi vastul domeniu unde locuia în acel moment Cleopatra. Trei sferturi din bunurile rămase îi reveneau lui Octavian, în vreme ce nepoţii săi, Lucius Pinalius şi Quintus Pedius îşi împarţeau celălalt sfert. Un codicil îl numea pe Octavian moştenitorul oficial şi îi desemna mai mulţi tutori, punându-l la adăpost de eventualitatea naşterii unui fiu postum.

Cinci zile corpul neînsufleţit a rămas în Forum, unde mulţimea gemea şi se lamenta în jurul lui. Funeraliile au fost hotărâte pentru 20 martie. Antoniu a venit la căderea nopţii şi a intonat în cinstea lui Cezar un imn, preluat de asistenţă, ce repeta obsesiv cuvintele:

I-am salvat pe cei care mi-au adus moartea...

Au înălţat un rug pe care au aşezat corpul dictatorului. Torţele au aprins focul imediat şi flăcările au ţâşnit, mistuind trupul fără viaţă.

Lipsită brusc de cel mai bun prieten şi de amantul cândva atât de iubit, devenită, din posibilă regină a lumii, doar suverana Egiptului, pe un tron nesigur, crezându-şi ameninţată viaţa ei şi pe cea a copilului său, Cleopatra părea total consternată. Testamentul lui Cezar îi sporise dezamăgirea. Se gândea cu amărăciune la ceea ce ar fi însemnat, pentru ea şi Cezarion, încă o zi de răgaz acordată de destin. Poate că Senatul îşi propusese cu adevărat să-i ofere tronul lui Cezar, în ziua fatală...

Sperase să mai existe şi un alt testament, în favoarea lui Cezarion, dar a căutat zadarnic. Oare îl distrusese Calpurnia? Ce era de făcut când avea să se prezinte Octavian să-şi ridice moştenirea? Era mai bine să-şi proclame pe loc fiul drept moştenitor legitim sau să fugă din ţară?

În ceea ce ne priveşte, nu ne îndoim că s-a sfătuit cu Antoniu, singurul care luase în mâini, cu energie şi clarviziune, firele încurcate ale situaţiei, şi l-a implorat să susţină drepturile fiului ei. Căci, dacă n-ar fi fost recunoscut drept copilul lui Cezar, avea să intre în umbră şi, în final, urma să fie detronat şi din Egipt. Dar dacă, graţie ajutorului lui Antoniu, avea să fie recunoscut oficial ca fiul lui Cezar, Octavian va putea fi înlăturat.

Cezar se ataşase de nepotul lui în timpul războiului din Spania, unde acesta îl cucerise prin cutezanţa dovedită. Octavian îşi urma studiile la Apollonia, de unde trebuia să plece în campania din Orient. Dacă ar fi fost împiedicat să ajungă la Roma, regina s-ar fi bucurat. Antoniu, la rândul său, ştia că numirea lui Octavian în locul lui Cezar însemna destrămarea puterii sale, în timp ce, asumându-şi cauza lui Cezarion, avea să rămână, timp de mulţi ani, regentul atotputernic. Ar fi putut chiar să-i ia locul celui decedat devenind soţ al Cleopatrei şi să ajungă la tron prin dreptul fiului său adoptiv.

A convins-o pe Cleopatra ca, până la noi ordine, să rămână la Roma şi, la scurtă vreme, a declarat în Senat că Cezarion fusese recunoscut de Cezar drept fiul său legitim. Oppius, susţinător al lui Octavian, a dezminţit vehement această afirmaţie.

Tânărul Dolabella a preluat consulatul pentru care îI desemnase Cezar şi, fiind în relaţii proaste cu Antoniu, şi-a manifestat violent ostilitatea faţă de prietenii dictatorului; împrejurările politice i-au silit, însă, pe cei doi să facă front comun: Cezar, înainte de moarte, încredinţase provincia

Siria lui Dolabella, iar Macedonia lui Antoniu. Senatul, pentru a debarasa Roma de prezenţa stingheritoare a asasinilor dictatorului, a dat prima provincie lui Cassius, iar pe a doua lui Marcus Brutus. Antoniu şi Dolabella au încheiat un acord în vederea înfrângerii acestor rivali.

A sosit apoi vestea că Octavian, în vârstă de nouăsprezece ani, venea să îşi ia în primire drepturile. Oraşul, uitând de problema conspiratorilor, s-a scindat în două tabere, dintre care una îl sprijinea pe Octavian, iar cealaltă pe Antoniu. Să amintim, spre meritul lui, că Antoniu nu a luptat niciodată în propriul interes. Altfel, de ce ar mai fi declarat la Senat că Cezarion era fiul lui Cezar?

Războiul civil părea inevitabil. Cleopatra a fost sfătuită să se întoarcă în Egipt şi să aştepte deznodământul luptei; în jur de 15 aprilie, regina părăsea Roma.

Disperarea simţită la moartea dictatorului trecuse. Acum îşi reconstruia, pe alte baze, planurile eşuate. Antoniu va fi apărătorul copilului, pentru că, slujindu-i cauza, îşi slujea propriile ambiţii. Legiunile lăsate de dictator la Alexandria îi vor folosi. Ea va purta războiul de întemeiere a tronului pentru care Cezar îşi dăduse viaţa. De unde se afla acum, printre stele, Cezar avea să-i arate calea şi îl va călăuzi pe fiul lor către ţelul suprem.

Cu minunatul optimism ce a caracterizat-o totdeauna, Cleopatra îşi purta gândurile în viitor şi-si punea în slujba misiunii ce o aştepta intehgenţa-i maturizată.

Cezar întâlnise în Egipt o copilă genială, dar fără griji. Iat-o acum, femeie inteligentă, animată de toată înflăcărarea şi ingeniozitatea neamului ei curajos, pregătită de luptă ca şi înaintaşii săi, fără scrupule, pentru a ajunge în vârful ambiţiilor sale. Atu-ul jocului era în mâinile ei, în persoana copilului care, prin legea naturală, era moştenitorul legitim al tronului lumii.

Marc Antoniu în cvadrigă trasă de lei – Arthur Strasser 1898

PARTEA A DOUA
CLEOPATRA ŞI ANTONIU

CAPITOLUL XI

Caracterul lui Antoniu şi ascensiunea lui la putere

Cum în timpul primei întâlniri cu Octavian, care a urmat morţii lui Cezar, Antoniu se bucura de încrederea poporului, nu a ezitat să îşi sfătuiască rivalul să renunţe la

revendicarea moştenirii, pretinzând că era o nebunie ca, la vârsta lui imberbă să-şi asume responsabilităţile dictaturii. După o scurtă perioadă de reconciliere, s-a zvonit că Octavian plănuia să-şi asasineze duşmanul, aşa că relaţiile dintre ei au devenit din nou tensionate

Antoniu a părăsit Roma la sfârşitul anului, lăsând să plutească în urma lui ameninţarea războiului civil. S-a proclamat atunci răzbunătorul morţii dictatorului şi s-a hotărât definitiv să apere drepturile lui Cezarion.

Atacat şi urmărit ca duşman al Romei, pe când triumful lui Octavian părea sigur, graţie sprijinului lui Cicero vor reuşi să se împace în anul 43 î.Hr. Cei doi s-au întâlnit, privindu-se cu o suspiciune reciprocă. Odată pecetluită înţelegerea, au format, împreună cu Lepidus, un triumvirat, însărcinat să exercite puterea până pe 31 decembrie 38 î.Hr. Cei trei trebuia să conducă împreună Roma şi Italia, dar fiecare avea să administreze o parte bine delimitată a teritoriului exterior. Antoniu şi Lepidus şi-au asigurat controlul provinciilor celor mai importante (Africa, Numidia), iar insulele i-au revenit lui Octavian. Apoi, s-au hotărât să scape de duşmani printr-o vastă operaţiune de proscriere şi masacre. O sută de senatori şi încă alte aproape două mii de persoane influente şi bogate, care figurau pe lista neagră, au fost urmărite şi ucise într-un mod sălbatic. Printre ei, şi Cicero a plătit cu viaţa antipatia faţă de Antoniu, a cărui pondere în triumvirat i-a permis să refuze graţierea cerută pentru orator de către Octavian. Triumvirii au confiscat numeroase bunuri ale proscrişilor, fondându-şi pe aceste bogăţii prosperitatea şi autoritatea.

Brutus şi Cassius, cei doi capi ai conspiraţiei împotriva lui Cezar, se pregăteau de lupta cu Antoniu şi Octavian, strângând armata în Macedonia. Cleopatrei, împăcarea dintre aliatul său şi rivalul fiului ei la succesiunea dictatorului îi provoca îngrijorare în privinţa

intenţiilor apărătorului cauzei sale.

Curând, Dolabella, devenit prietenul lui Antoniu şi adversarul lui Brutus şi al lui Cassius, i-a cerut Cleopatrei sa-i trimită în ajutor legiunile lăsate de Cezar la Alexandria; Cassius i-a adresat aceeaşi rugăminte. A acceptat cererea, dar Dolabella a fost înfrânt înainte ca trupele Cleopatrei să fi putut ajunge la locul luptei.

În octombrie 42 î.Hr., Antoniu i-a învins pe Brutus şi Cassius în bătălia de la Filipi. Cassius a fost omorât, iar Brutus s-a sinucis. Octavian, bolnav, participase în mică măsură la acţiune, aşa că Antoniu era, de fapt, singurul triumfător. O curioasă manifestare a lipsei de popularitate a lui Octavian s-a produs atunci; în vreme ce prizonierii defilau prin faţa celor doi generali, îl salutau pe Antoniu cu respect, dar proferau la adresa lui Octavian cele mai grosolane injurii.

Atunci s-au hotărât ca Antoniu să meargă în Orient pentru a strânge fonduri şi a afirma autoritatea triumviratului, în vreme ce Octavian urma să restabilească ordinea în Italia. Lepidus avea să administreze provinciile africane, în fruntea unei armate uriaşe, Antoniu a pornit victorios spre Grecia, apoi a ajuns în Asia Mică şi, la sfârşitul verii anului 41 î.Hr., şi-a stabilit, temporar, reşedinţa la Tars. De aici, a trimis solie Cleopatrei, chemând-o să discute despre situaţia nou creată.

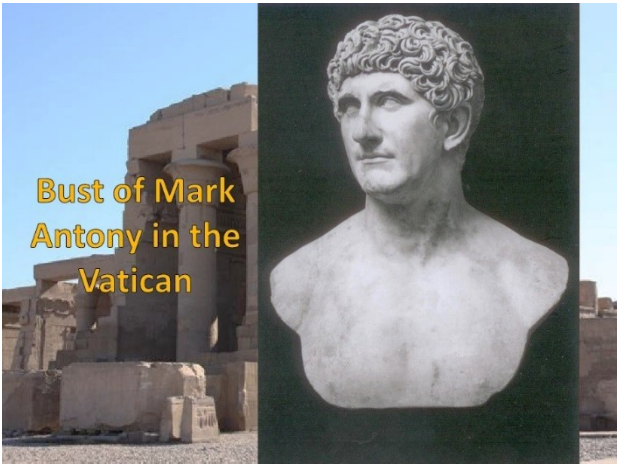

Regina ştia cu ce fel de om avea de-a face. Putea fi caracterizat drept un copil mare, capabil să cucerească o lume, dar incapabil să reziste unei plăceri. Trecea drept un tovarăş plăcut, dar importanţa lui plana asupra naţiunilor, dominându-le.

Marc Antoniu bust, Vatican

Era un om de o ţinută remarcabilă. Solid, bine clădit, cu o alură de gladiator, cu părul inelat, amintea de statuile lui Hercule, din care pretindea că s-ar trage. Avea fruntea mare, nasul acvilin, gura bine desenată, bărbia proeminentă. Expresia chipului său era deschisă şi sinceră. Forţa fizică şi ţinuta impozantă îi aduceau admiraţia fără rezerve a semenilor. Exercita asupra femeilor o seducţie practic irezistibilă, ştiind să se folosească de această putere.

Soldaţii îl adorau într-atât încât şi-ar fi dat oricând viaţa pentru el. După lupte, mergea, din cort în cort, să-i încurajeze pe răniţi, iar vederea suferinţelor soldaţilor îi

provoca o durere atât de vizibilă încât ei ridicau spre dânsul chipul radios şi îi cuprindeau mâinile numindu-l împăratul şi generalul lor. Simplitatea firii lui atrăgea afecţiunea celorlalţi.

Unele anecdote povestite de Plutarh dau măsura naturaleţei şi ingeniozităţii caracterului său. Fulvia, soţia lui, era o femeie ambiţioasă, „pregătită să conducă un prim-magistrat şi să-i dea ordine unui comandant”. Pentru a-i dezvolta simţul umorului, Antoniu îi juca tot timpul farse nevinovate şi puerile, amuzându-se, de pildă, s-o pândească în vreun colţ întunecat al casei, sărind asupra ei pe neaşteptate.

Pe când Cezar se întorcea din Spania, s-a răspândit ştirea că era în retragere, iar duşmanul înainta spre Roma. Antoniu, care pornise în întâmpinarea şefului său, a găsit în acest zvon ocazia de a face o noua glumă pe socoteala rigidei sale soţii. Deghizat, s-a întors la propria locuinţă, declarându-se însărcinat de Antoniu să-i încredinţeze Fulviei un mesaj. S-a prezentat înaintea matroanei neliniştite, care-l întreba dacă soţul ei păţise ceva; misteriosul sol i-a întins o scrisoare şi, în timp ce ea o desfăcea nervoasă, şi-a aruncat mantia, a prins-o de gât şi a sărutat-o. Apoi, s-a întors la Cezar, pentru a intra în Roma cu toată solemnitatea cerută de împrejurări, în carul dictatorului.

Mai târziu, la Alexandria, farsele vor continua şi-n compania Cleopatrei. Toată viaţa a rămas un puşti şi poate clocotul lui îi dădea o alură de divinitate bahică. Apropiaţii, care-l vedeau continuându-şi distracţiile copilăreşti chiar şi în momentul marilor pericole, erau convinşi că o asemenea lipsă de griji se putea explica prin cel puţin un strop de har divin picurat în venele sale.

Antoniu mânca şi bea mult, dar să nu ni-l imaginăm abrutizat de mesele copioase decât poate spre sfârşitul vieţii. Să nu ni-l închipuim bând ca un beţiv învederat. Bea

numai în timpul petrecerilor, ţinându-le isonul comesenilor. Când vinul lipsea, ceea ce se întâmpla adesea în timpul campaniilor, păstra o sobrietate absolută. O dată, când Cicero reuşise să-l expulzeze din Roma împreună cu legiunea sa, le-a dat, conform spuselor lui Plutarh, un admirabil exemplu soldaţilor săi. El, care tocmai părăsise luxul şi viaţa somptuoasă, nu se ferea să bea apă stătută, să mănânce fructe sălbatice şi rădăcini. Antoniu avea în fire ceva barbar, iar excesele sale duceau adesea cu mintea la obiceiurile goţilor sau ale vikingilor. Dar avea şi ceva dintr-un actor, îi plăceau regizările, cu condiţia să-şi păstreze spontaneitatea. Când vorbea în public, avea întotdeauna grijă să atragă şi privirile asistenţei, în timp ce îi fermeca auzul. În timpul rostirii imnului funebru pentru Cezar, a arătat mulţimii veşmintele însângerate ale dictatorului asasinat, cu rupturile cauzate de pumnale şi petele de sânge. Dornic să-şi impresioneze profund trupele vlăguite în timpul retragerii din Media, s-a înveşmântat în doliu şi cu greu l-au convins ofiţerii săi să-l abandoneze în favoarea purpurei de general.

Scena teatrului exercita asupra lui un fel de fascinaţie, complăcându-se în societatea artiştilor şi comedienilor. Printre cei mai buni prieteni ai săi din Roma se număra actorul Sergius şi era atât de mândru de relaţia sa cu o actriţă, pe nume Cythera, încât, atunci când o invita la plimbare, îi punea la dispoziţie o litieră la fel de somptuoasă ca aceea a mamei lui, ceea ce, fără îndoială, va fi jignit-o pe bătrânica respectabilă.

Antoniu nu era prea interesat de gura lumii şi nu-şi dădea seama de consecinţele unora dintre faptele sale, de jena sau mâhnirea pe care o provocau. Cu toate acestea, uneori s-a arătat generos, chiar faţă de duşmani.

Înainte de bătălia de la Actium, consulul Domitius Aenobarbus a dezertat, trecând în tabăra duşmană, de partea lui Octavian. Printr-un gest mândru, Antoniu i-a

trimis averea şi oamenii, dispreţuind, în acelaşi timp, faptul de a se îmbogăţi de pe urma unui prieten trădător şi de a se răzbuna pe cei atât de grav compromişi.

În urma bătăliei de la Filipi, Antoniu îl dorea prizonier pe Brutus. Un ofiţer al acestuia, Lucilius, s-a predat cu eroism soldaţilor lui Antoniu, dându-se drept generalul înfrânt. Condus în triumf înaintea lui Antoniu, prizonierul şi-a revelat nobila sa înşelătorie, declarându-se gata să plătească cu viaţa. Atunci, Antoniu, întorcându-se spre oamenii săi furioşi, le-a zis:

— Văd, prieteni, ca sunteţi tulburaţi şi supăraţi de a fi fost astfel înşelaţi, şi vă credeţi insultaţi. Dar să ştiţi că aţi găsit mai mult decât ce căutaţi. Căci voi aţi plecat să căutaţi un duşman şi, în schimb, aţi găsit un prieten. Sunt convins că oamenii ca Lucilius ar trebui să se numere printre prietenii noştri şi nu printre duşmani.

La scurt timp, când Brutus, ucigaşul vechiului său prieten Cezar şi al propriului său frate, Caius, s-a sinucis, nu s-a răzbunat pe trupul neînsufleţit, expunându-1, după datină, dezaprobării mulţimii, ci l-a acoperit cu mantia sa de purpură, dând ordin să fie îngropat pe cheltuiala lui, cu toate onorurile militare. La fel, după cucerirea Pelusei şi moartea lui Arhelaos, Antoniu a organizat funeralii regale duşmanului său înfrânt.

Multe din acţiunile sale erau rodul unor impulsuri juvenile, în schimbul unei mese gustoase, i-a dăruit bucătarului său o minunată casă în Magnesia, care, de altfel, nici nu-i aparţinea. Această impetuozitate, un fel de nerăbdare care nu admitea niciun răgaz pentru punerea în aplicare a unui gând ce-l stăpânea, se manifesta în multe feluri. Invazia Mediei ne dă exemplul cel mai grăitor; a fost făcută cu o asemenea grabă încât toate maşinile de război au fost lăsate în spatele trupelor. Tot din cauza unui impuls de moment a pierdut şi bătălia de la Actium, punând capăt carierei sale. Suprema nerăbdare a

constituit-o moartea lui, sinuciderea fiindu-i un fel de anticipare grăbită a procesului natural.

Dar această trăsătură, îmbinată cu un curaj înnăscut, făcea din el un luptător redutabil, fără teamă, ce privea pericolul ca pe o schimbare binevenită în banalitatea vieţii cotidiene.

Antoniu ignora principiile morale; nici temperamentul, nici educaţia sa nu i-ar fi putut furniza o conştiinţă conjugală exemplară. Urma cu ingenuitate chemarea naturii. „În treburile inimii – spunea Plutarh – se arăta foarte plăcut; îşi făcea repede prieteni cucerindu-i prin atenţia pe care le-o acorda şi accepta cu voioşie glumele celorlalţi despre aventurile sale amoroase, îşi pierdea capul adesea şi cu multă uşurinţă; atrase de fizicul lui impunător şi nobil, femeile îi rezistau foarte rar. Familiaritatea faţă de soţiile apropiaţilor săi îi adusese o proastă reputaţie printre oamenii rigizi”. – dar să ne gândim la delăsarea generală a moravurilor epocii, însăşi soţia lui, Antonia, îşi uitase datoriile conjugale în compania prietenului Dolabella; în locul ei, domnea acum, în noul cămin, impetuoasa Fulvia.

Nu cunoaştem atitudinea lui în privinţa religiei. Bănuim că ar fi fost simplă, în conformitate cu caracterul său. Era, totuşi, superstiţios şi conştient de o prezenţă supranaturală. Un ghicitor egiptean îl impresionase puternic, anunţându-i evenimentele ce aveau să urmeze, punându-l în gardă asupra ascensiunii lui Octavian. Credea în originea divină a viselor. Se spune că s-ar fi văzut în vis, cu mâna dreaptă fulgerată şi, la scurtă vreme, a descoperit un complot ce-l avea drept ţintă. Asemenea superstiţii erau generale, chiar şi printre oamenii cultivaţi. Presimţirile au jucat un rol, deloc de neglijat, şi în cariera lui Antoniu.

Norocul l-a însoţit până în ultima zi a vieţii şi un destin favorabil l-a scos din multe încurcături în care-l împinsese impulsivitatea sa. În ochii unora, Bachus însuşi

se identificase cu Antoniu, aducându-i în ajutor puterile sale divine. Iar în momentul căderii sale, mai mulţi oameni au afirmat că auziseră zgomotele şi cântecele cortegiului bahic ce-l însoţea înapoi, în Olimp, pe zeul care îşi părăsea învelişul uman.

În momentul când Dellius îi transmitea Cleopatrei mesajul triumvirului, el se găsea la apogeul puterii sale, stăpân absolut al Orientului, era curtat de regi şi prinţi care vedeau în el viitorul suveran al Imperiului Roman. Cleopatra avusese ocazia să-şi dea seama de simplitatea sinceră a caracterului său, iar Cezar o informase despre slăbiciunile şi calităţile lui. A pornit, deci, pregătită să întâlnească nu un geniu, ci un om obişnuit, reprezentativ pentru victoriile şi înfrângerile naturii umane, un om oarecum hărţuit de o soţie emancipată.

CAPITOLUL XII

Alianţa dintre Cleopatra şi Antoniu

Foarte hotărâtă să-l cucerească pe nestatornicul Antoniu de partea cauzei sale şi a fiului său, Cleopatra a ajuns la Tars, urcând pe gurile Fluviului Cydnus.

Oraşul devenise celebru prin comerţul său maritim şi prin şcoala de retorică, dintre ai cărei discipoli îi amintim pe Cato şi Cezar. Tars se înălţa la câteva mile depărtare de malul fluviului şi abia dupa-amiază egiptenii au zărit animaţia docurilor şi clădirile zidite la adăpostul pantelor muntelui. Cum flota înainta în amonte, mulţimea a alergat să-i urmărească intrarea impunătoare în port, iar curiozitatea lor a atins culmea când au zărit vasul extravagant al reginei, în apropiere de oraş, fluviul se lărgea într-un lac cu ape liniştite; acolo s-a oprit Cleopatra, în timp ce, pe chei, se înghesuiau spectatorii.

Anunţat de sosirea ei, Antoniu se aşezase în tribuna publică a pieţei, convins că regina va debarca şi va veni fără întârziere să-i aducă omagiul datorat reprezentantului Romei. Dar ea nu avea nicio intenţie să joace rolul de vasală şi a rămas la bord, la o anumită distanţă de coastă, fară a se grăbi să-l salute pe triumvir.

Cleopatra venerată ca zeiţa Isis

Între timp, oamenii începuseră să discute despre splendoarea vaselor reginei şi despre pregătirile făcute la bord pentru întâmpinarea lui Antoniu. Grupurile strânse în jurul tribunei publice s-au îndreptat şi ele spre chei, Antoniu rămânând singur cu suita sa. A aşteptat o vreme, apoi, la capătul răbdării, i-a trimis reginei un mesaj prin care o invita să ia masa împreună. Ca răspuns, Cleopatra i-a transmis că ar prefera să-i fie el oaspete, împreună cu personalităţile romane şi locale. Antoniu, nevrând să se arate ceremonios cu prietena lui de odinioară, a acceptat. La asfinţit, vasul Cleopatrei a traversat lacul, pentru a ancora la chei, sub privirile nenumăraţilor curioşi şi ale lui

Antoniu, care contempla un spectacol demn de gustul său pentru pompa teatrală.

Pe apele calme, ce reflectau ultimele străluciri ale apusului, aluneca vasul regal, tot numai aur, argint şi fildeş, cu pânzele purpurii nemişcate. Odată ajunsă la ţărm, galera a fost înconjurată de mulţime, iar Antoniu a urcat la bord, urmat de principalii ofiţeri ai statului său major şi de oameni de vază ai cetăţii.

Întâlnirea cu regina s-a desfăşurat într-o atmosferă prietenească. Antoniu nu se putea erija în acel moment în cenzor. De altfel, a cedat aproape complet în faţa magiei cadrului pregătit pentru reluarea legăturii lor, încât orice reproş i s-a stins pe buze. Uitând împrejurările politice ale acelei întâlniri, s-a abandonat plăcerii de a admira asfinţitul, farmecului Cleopatrei şi voluptăţii subtile a muzicii, beţiei aromelor, ritmului apei clipocind, izbindu-se de coca vasului. Presupunând că ar fi manifestat dorinţa unei discuţii serioase, nu i-a fost oferit prilejul, căci comesenii au coborât de îndată în sala pregătită pentru banchet, unde li s-a servit o masă îmbelşugată.

Douăsprezece divane, acoperite cu broderii şi prevăzute cu perne, erau aşezate de jur-împrejurul sălii, în faţa fiecăruia fiind câte o masă, pe care se vedeau farfurii de aur, încrustate cu pietre preţioase şi cupe lucrate cu multă arta. Broderii cu fir de aur şi purpură tapetau pereţii, iar pe jos erau presărate flori. Antoniu nu şi-a putut împiedica uimirea la vederea splendorii acestei recepţii, dar Cleopatra şi-a declarat ospitalitatea nedemnă de vreun comentariu şi i-a dăruit, pe loc, tot ceea ce folosiseră la masă: vase, cupe, divane şi tapiţerii.

Urcând pe punte, bine dispuşi şi de vinul egiptean, oaspeţii s-au găsit sub un minunat caleidoscop de felinare, suspendate în dreptunghiuri şi în cercuri într-o pădure de crengi împletite deasupra capetelor lor; în această atmosferă de magie s-au delectat în compania seducătoarei regine până când vinul din amfore s-a sfârşit, iar uleiul din lampadare s-a consumat.

Priviţi de pe ţărm, convivii aflaţi în mijlocul acestei explozii de lumini, în acordurile unei muzici încântătoare, păreau actorii unui divin carnaval. S-ar fi putut crede că Venus (Cleopatra) coborâse pe pământ pentru a petrece împreună cu Dionysos (Antoniu), pentru binele Asiei. Din toate timpurile zeificată în Egipt, Cleopatra fusese, şi în perioada şederii la Roma, identificată cu Venus. Şi dacă îşi asumase acest rol de zeiţă la Tars, nu a făcut-o, cum s-ar putea crede, din nevoia unei puneri în scenă sugestive şi fermecătoare: dorea să se vadă primita cu adevărat ca o nemuritoare, ca Antoniu să o considere ca pe regina divină a Egiptului, onorată de însuşi marele Cezar ca o încarnare a lui Venus,

Antoniu a invitat-o pe Cleopatra să ia masa împreună

a doua zi, dar regina l-a convins să se întoarcă tot pe vasul ei, cu întreaga lui suită. Al doilea banchet a fost de o asemenea splendoare încât, după spusele lui Plutarh, cel din ajun părea mediocru. Nu numai că oaspeţii au primit în dar, la plecare, divanele pe care dormiseră, cupele din care băuseră, dar celor mai de vază li s-au oferit şi litiere, cu sclavii care să le poarte cu tot, şi tineri etiopieni, care le precedau cu torţele aprinse, în vreme ce regina i-a rugat pe ceilalţi să primească, drept amintire a acelei seri, cai cu hamurile de aur.

A doua zi, Cleopatra a acceptat invitaţia lui Antoniu, care sărăcise tot oraşul în dorinţa de a organiza o petrecere de natură să rivalizeze cu cele oferite de regină. Dar eforturile i s-au dovedit pline de stângăcie. Conversaţia sclipitoare şi atmosfera rafinată, pe care spiritul lui Cezar le apreciase atât de mult, marcaseră cele două recepţii ale Cleopatrei; banchetul lui Antoniu nu s-a distins decât prin grosolănie şi neîndemânare. Cleopatra, totuşi, s-a arătat la înălţimea situaţiei şi, cu tact şi abilitate, a adoptat acelaşi ton ca şi amfitrionul ei. „Observând că glumele lui erau grosolane – spune Plutarh – şi simţind mai degrabă soldatul decât omul de curte, ea i-a imitat spontan tonul şi i-a răspuns la fel, fără repulsie şi fără constrângeri”. Şi, astfel, l-a sedus pe puternicul roman, transformându-l în cel mai credincios prieten şi aliat.

Prezenţa ei îl stimula, mai ales prin savurosul contrast între delicateţea, vioiciunea copilăroasă a caracterului, vocea ei dulce şi importanţa problemelor pe care le discuta cu atâta îndrăzneală, Antoniu o chemase pentru a-i reproşa o presupusă vină. Dar, curând, a recunoscut că el, nu regina, se îndepărtase de planul stabilit de comun acord la Roma; el, care prin alianţa cu Octavian păruse că voia să abandoneze ceea ce Cleopatra numea „cauza lui Cezar”. Pe de altă parte, regina a dovedit

cu uşurinţă că, dacă nu trimisese ajutoare pentru triumvirat, era pentru că acest lucru n-ar fi slujit cu nimic intereselor fiului său. Prin urmare, l-a atacat pe Antoniu cu toată puterea ei de seducţie pe care nici lui Cezar nu i-o arătase. Strategia i-a reuşit de minune: Antoniu s-a declarat gata să-i îndeplinească toate dorinţele.

În cea de-a patra seară de când se afla la Tars, Cleopatra le-a oferit un banchet ofiţerilor romani. Oaspeţii au ajuns la locurile lor păşind pe un covor de trandafiri – mai degrabă o saltea, căci stratul de petale parfumate avea vreo şaizeci şi cinci de centimetri, fiind susţinut de o plasă bine întinsă, fixată în pereţi.

Zi după zi, feeria a continuat. Regina nu precupeţea niciun efort pentru a-şi desfăşura sub privirile lui Antoniu opulenţa şi puterea, pentru a-l hotărî să încheie împreună o alianţă îndreptată împotriva lui Octavian. Obiectivul ei principal era să creeze o ruptură între cei doi, să-i întărâte unul împotriva celuilalt, să contribuie la căderea lui Octavian, dându-i ajutor lui Antoniu, şi să asigure triumful lui Cezarion. Pentru a-l atrage de partea ei, era nevoie să-i arate întinderea bogăţiilor sale, să înmulţească dovezile averii sale, să-i demonstreze ostentativ că resursele ei sunt inepuizabile.

Eforturilor lui Antoniu de a o sărbători cu demnitate le răspunea cu o indiferenţă graţioasă, un dispreţ surâzător şi mirarea prefăcută că el nu reuşea să le dea acestor sărbători aerul de feerie somptuoasă care le caracteriza pe cele oferite de dânsa. Antoniu, căruia această atitudine îi provoca o anumita jenă, a sfârşit prin a o întreba direct ce trebuia să facă pentru ca şi mesele lui să fie fastuoase şi a citat ca argument de necontestat suma la care se ridicaseră cheltuielile banchetului în curs de desfăşurare. I-a răspuns atunci că putea să consacre cu uşurinţă unei mese şi o sumă echivalând cu 20 de milioane de franci, ceea ce Antoniu a negat. Regina i-a propus să

facă experienţa a doua zi; au pus rămăşag şi un anume Plancus a fost rugat să îi arbitreze.

Romanul aştepta banchetul din ziua următoare cu nerăbdare. Constatarea că regina nu depăşise nivelul obişnuit de strălucire l-a cam dezamăgit. La sfârşitul mesei, a început să calculeze împreună cu Plancus costul feluritelor mâncăruri, să evalueze vasele şi cupele de aur. Întorcându-se spre regină, i-a spus că totalul era departe de cifra stabilită prin rămăşag.

— Răbdare, – i-a răspuns Cleopatra, – nu este decât începutul. Voi atinge suma promisă.

Atunci, le-a făcut sclavilor un semn şi ei au adus dinaintea sa o masă, cu o singură cupă, care conţinea puţin oţet. Regina avea la urechi două perle enorme, fiecare valorând mai mult de jumătate din suma pariată. Cu o mişcare rapidă, şi-a desfăcut una şi a aruncat-o în cupă, unde s-a topit. Apoi, a băut-o până la fund. După ce oţetul în care se dizolvase o valoare ameţitoare, i s-a scurs pe gât, regina s-a pregătit să distrugă şi cealaltă perlă în acelaşi fel, dar Plancus a oprit-o şi a declarat-o câştigătoarea pariului, în timp ce lui Antoniu îi rămânea să mediteze la şiretenia feminină.

Extravaganţa celebră a reginei este atribuită, în general, dorinţei sale vanitoase de a-l impresiona pe Antoniu prin bogăţie, în realitate, exista un puternic mobil politic şi nu se poate spune că era vorba despre vanitate. Nu şi-a etalat niciodată bogăţia aşa cum îi reproşează autorii greci. Şi, pe nedrept, scrierile lor îi atribuie în problemele financiare un fel de grandomanie.

Este necesar ca cititorul să înţeleagă atitudinea Cleopatrei din acea vreme şi să respingă părerea general acceptată despre alianţa cu Antoniu. La Tars, ea urmărea să-i trezească triumvirului interesul pentru avantajele pe care le oferea Egiptul ca bază de pornire a unui atac asupra Romei. Regina dorea să-l facă pe Antoniu să

conteze pe bogăţiile nelimitate care se scurgeau din Nil în vistieria sa, în cazul în care ar consimţi să revendice tronul în fruntea unei armate, pentru ea, ca soţie a lui Cezar, şi pentru fiul sau, sânge din sângele lui Cezar. Intuise în el omul capabil să cucerească acest imperiu de care moartea dictatorului o frustrase prematur. Nu era niciun pic de vanitate în actele sale, nici risipă: juca o carte formidabilă, iar zarurile fuseseră aruncate. Câteva cupe de aur, una sau doua perle dizolvate, nu însemna să plătească prea scump asocierea cu Antoniu, Fiul său, Cezarion, era prea tânăr pentru a luptă; ea personal nu putea să conducă o armată. Avea nevoie de sprijinul lui Antoniu, iar revelaţia fabuloasei averi cu care urma să-l ajute se prezenta drept cel mai sigur mijloc de a-i cuceri consimţământul. Avea să-i facă o demonstraţie practică a bogăţiilor Africii secrete şi ale Asiei misterioase de care dispunea, iar el nu se va sustrage unei acţiuni care va putea face din prietenul lui Cezar, din soţia lui Cezar şi din fiul lui Cezar cei trei stăpâni ai lumii.

Unele probleme reclamau o intervenţie imediată. Prinţesa Arsinoe, eliberată după ce fusese expusă ca prizonieră pe străzile Romei, se retrăsese la Efes, unde găsise adăpost la preoţii şi preotesele templului lui Artemis. Marele Preot o trata cu bunătate şi o onora ca pe o regină, ceea ce dovedea că-i ţinea partea în rivalitatea cu sora ei, Cleopatra. Arsinoe a fost o tânără curajoasă şi ambiţioasă, care nu a încetat să lupte, în zadar, în scurta sa viaţă, pentru a câştiga coroana Egiptului. În acel moment, complota să-şi îndepărteze sora de pe tron, aşa cum o mai făcuse odinioară, ajutată de Ganymede.

Dictatorul – ne amintim – dăduse Ciprul lui Arsinoe şi fratelui său, dar se pare că această donaţie nu a fost niciodată ratificată, chiar dacă Arsinoe se considera regina acelei insule. Poate că, într-un anumit moment, a existat o înţelegere între ea, Brutus şi Cassius, un acord încheiat

cam în următorii termeni: ea le oferea sprijin în lupta împotriva lui Antoniu, în schimbul ajutorului lor pentru recucerirea tronului Ptolemeilor. Fără îndoială că viceregele egiptean al Ciprului, Serapion, era la curent cu această conspiraţie, căci, fără ştirea Cleopatrei, şi-a pus flota la dispoziţia lui Cassius. Oricum, Cleopatra a obţinut consimţământul lui Antoniu pentru înlăturarea surorii sale şi a lui Serapion. Cei însărcinaţi cu uciderea prinţesei au intrat în templu, unde ea îndeplinea un rit sacru şi au ucis-o pe treptele altarului. Acuzat de conspiraţie, Marele Preot a fost condamnat, dar ceilalţi clerici au reuşit să-i obţină iertarea, invocându-i sacralitatea. Serapion, neputând invoca şi el un caracter sacrosanct, a fost arestat şi executat pe loc.

Astfel, scăpată de singura ameninţare serioasă, Cleopatra l-a convins pe Antoniu s-o ajute în îndepărtarea unei alte piedici. Când Cezar învinsese armata egipteană în sudul deltei, în martie 47 î.Hr., tânărul rege Ptolemeu pierise înecat şi – se zice – corpul i-ar fi fost recunoscut după colanul de aur de la gât. Dar iată că un om, pretinzându-se a fi chiar nefericitul monarh, încerca să strângă adepţi. Poate intrase şi în legătură cu pretinsa lui soră, Arsinoe. Acesta se găsea în Fenicia, ceea ce sugera că luase contact şi cu Serapion, care se afla, într-adevăr, în acea ţară în momentul arestării sale. Antoniu nu a ridicat nicio obiecţie în privinţa arestării şi execuţiei falsului monarh, aşa că impostorul a fost trimis, discret, într-o lume mai bună.

Istoricii tind să vadă în moartea acestor trei conspiratori un exemplu de cruzime şi de răzbunare al Cleopatrei; ei îi deplâng ca pe nişte victime ale ambiţiei sale nemărginite şi consideră uciderea surorii sale drept cea mai mare pată pe reputaţia ei atât de proastă. Ceea ce se obiectează, îndeobşte, legat de execuţia lui Arsinoe este că a avut loc lângă un altar. Dar, gândindu-ne la epoca în

care aveau loc aceste execuţii, nu o vom judeca prea sever. Căci ce rege bun sau regină graţioasă de altădată nu si-ar fi îndepărtat astfel pretendenţii la tron?

Cleopatra a rămas la Tars numai câteva săptămâni, dar, întorcându-se în Egipt, trebuie să fi simţit că întâlnirea cu Antoniu îi ridicase prestigiul, o dată în plus, pe cele mai înalte culmi. Nu numai că se folosise de puterea dictatorială a romanului pentru a-i mătura de pe faţa pământului pe cei doi presupuşi rivali şi complici, dar sprijinul lui Antoniu îi era asigurat din nou şi se întorcea de la Tars cu promisiunea lui de a vizita Alexandria; avea să vadă, astfel, cu propriii lui ochi, bogăţiile pe care i le putea oferi Egiptul.

Pentru prima dată de la moartea lui Cezar i se deschideau perspective strălucite. Străbătea Mediterana cu inima uşoară, spre capitala sa prestigioasă.

Moneda de aur, aureus, cu efigia lui Antoniu si Cleopatrei [32 î.Hr.]

CAPITOLUL XIII

Cleopatra şi Antoniu la Alexandria

În acest moment hotărâtor al carierei sale, nimic nu i

se părea mai potrivit lui Antoniu decât să contracteze o alianţă solidă cu Cleopatra; căci ea răspundea, în mod ideal, tuturor cerinţelor, sprijinul ei, considerabil, înlesnindu-i îndeplinirea planurilor lui măreţe. Relaţiile lui cu Octavian erau încordate. Faptul că îl văzuse pe tânăr, în timpul operaţiunilor militare, al căror punct culminant fusese atins la Filipi, mulţumindu-se c-un rol modest, îi dădea o impresie greşită despre ambiţiile lui. Triumviratul îi părea un compromis; fie el, fie Octavian avea să cucerească, într-o bună zi, întreaga putere. Antoniu dorea căderea nepotului lui Cezar şi vedea în acordul cu Cleopatra mijlocul de a-şi asigura avantajul numeric asupra rivalului său.

După bătălia de la Filipi, Octavian se întorsese la Roma, iar Antoniu aflase că trupele de sub comanda lui fuseseră extrem de nemulţumite de cum li se răsplătiseră eforturile, în mod constant se produceau încăierări în sânul acestei armate, între credincioşii lui Octavian şi ceilalţi, care-l considerau pe Antoniu mai generos. El, însă, nu dorea să rupă alianţa cu Octavian, înainte de a deţine toate garanţiile succesului; în plus, în acel moment se preocupa mai curând de problema parţilor decât de anihilarea partenerului său.

Distingem, în ansamblul planurilor sale, trei operaţiuni principale: în primul rând, formarea unei alianţe ofensive şi defensive cu Cleopatra, pentru a putea dispune de averea, de armata şi de flota ei; apoi, invazia Partiei, pentru ca gloria victoriei obţinute şi valoarea prăzii să-i poarte prestigiul pe culmi; iar în al treilea rând, provocarea unui conflict cu Octavian, pentru a i se da ocazia de a-şi mătura rivalul de pe faţa pământului şi de a rămâne singurul stăpân al lumii. Apoi, după exemplul lui Cezar, se va proclama rege, se va căsători cu egipteanca şi vor întemeia dinastia regală romană, lăsându-l ca urmaş pe fiul său vitreg, pe copilul dictatorului sau pe vlăstarul

propriei sale uniuni cu regina Cleopatra.

Plin de speranţe asemănătoare cu cele ale Cleopatrei, Antoniu s-a pregătit încă din toamna anului 41 î.Hr. să plece la Alexandria, pentru a parafa înţelegerea cu regina Egiptului. A lăsat comanda trupelor din Siria în seama lui Decidius Saxa, unul dintre cei mai buni generali ai lui Cezar, cu misiunea de a-l ţine la curent cu mişcările părţilor şi de a pregăti campania împotriva lor. La rândul său, regele parţilor, Orodes, îşi asigurase serviciile unui renegat roman, Quintus Labienus, fost aliat al lui Cassius şi Brutus, care, acum în înţelegere cu prinţul Pacorus, fiul regelui, reorganiza oştile parte, pregătindu-le să atace provinciile romane vecine. Într-un fel sau altul, războiul părea aproape şi ne imaginăm graba lui Antoniu de a-şi asigura controlul resurselor militare şi navale ale Egiptului.

În momentul îmbarcării, a aflat că, la Roma, situaţia se agravase, iar fratele său, Lucius-Antonius, şi soţia sa, Fulvia, voiau să-l atace pe Octavian. Ştirea l-a derutat: trebuia sau nu să se întoarcă la Roma? Ştia destul de bine ca poziţia lui nu i-ar permite să izbândească în lupta împotriva lui Octavian şi se temea, dată fiind întorsătura evenimentelor, să nu fie angajat într-o luptă care i-ar antrena căderea. Ar fi fost posibil, întorcându-se în Italia, să domolească cearta şi să aducă reconcilierea până când, cu şanse reale, va dori el însuşi războiul. Dar, presupunând că va eşua în încercările de împăcare, avea să urmeze un conflict pentru care nu era pregătit. În această dilemă, prefera să rămână departe de dispută şi să se arate absorbit de afacerile din Orient. Mergând pentru câteva săptămâni în Egipt, nu numai că se va desprinde de compromiţătoarea tactică a partidului său, dar va strânge şi trupe care se vor dovedi utile atât pentru campania din Pârtia cât şi dacă Octavian va insista să clarifice disputa. În plus, perspectiva de a-şi reîntâlni soţia cea rigidă şi de a

se găsi din nou sub supravegherea ei perspicace şi imperioasă nu îl încânta deloc; în schimb, se gândea cu entuziasm copilăresc la continuarea plăcerilor în care îl iniţiase Cleopatra. Antoniu nu era niciun mare om de stat, niciun bun diplomat; şi nu există niciun act în cariera lui care să nu fi fost dictat de grija pentru propria plăcere, cel puţin ca motiv secundar. Avantajul pe care i-l oferea depărtarea temporară de Roma slujea drept o justificare deplină pentru mişcarea comandată, în acelaşi timp, de ambiţia şi inima sa.

La începutul iernii anului 41 î.Hr., s-a îndreptat spre Alexandria, unde Cleopatra l-a primit la palatul Lochias ca pe un oaspete onorat. Toate resursele acestei somptuoase reşedinţe fuseseră puse la contribuţie pentru distracţia sa iar gândirea lui nepăsătoare a aşezat într-un plan secundar afacerile Romei.

Regina, însă, nu se preocupa de petreceri. Aprinse de Cezar, ambiţiile ei ardeau, după succesul din Tars, cu o flacără nouă şi nu se gândea decât la cum să facă din Antoniu reprezentantul cauzei sale. Era hotărâtă să-şi unească forţele cu ale lui, în încercarea de dobândire a tronului Imperiului Roman, în interesul scopurilor sale, trebuia să-l fascineze prin farmecul personal şi prin ospitalitate, pentru a-l convinge de puterea şi bogăţia ei.

De-a lungul mai multor săptămâni, Antoniu s-a abandonat plăcerilor celor mai frivole şi bucuriilor oferite de un fel de viaţa mult mai luxos decât cunoscuse vreodată. Provenit dintr-o familie modestă, crescut în simplitate, se obişnuise ulterior să consacre sume considerabile recepţiilor mai mult sau mai puţin extravagante. Dar resursele Romei nu-i perrniseseră să atingă nici pe departe splendoarea oferită de serbările alexandrine. La palatul Cleopatrei, Antoniu era înconjurat pentru prima dată de cele mai avansate aplicaţii şi invenţii ştiinţifice şi culturale ale epocii, care-l solicitau şi-i flatau

simţurile.

Înţelegem uşor vraja pe care oraşul a proiectat-o asupra imaginaţiei senzualului roman, înconjurat, pentru prima oară, de oameni cultivaţi, remarcabili experţi în arta de a trăi. Mirajul devenea cu atât mai seducător cu cât Cleopatra îl trata ca pe stăpânul a tot ceea ce se arăta privirilor sale uimite, căci îi dădea de înţeles că va dispune de ele după pofta inimii, dacă va face cauză comună cu ea.

Antoniu s-a adaptat repede la obiceiurile Alexandriei. A abandonat toga romană pentru costumaţia grecească de croială pătrată, şi a adoptat încălţămintea albă din Atica, numită *phcecasium.* Cunoscând limba greacă, se străduia, cu firea lui de diplomat, să se facă plăcut de nobilii greci care frecventau curtea. Vizita adesea locurile de întâlnire ale savanţilor, petrecând o mare parte a timpului în temple şi la Museion. Această atitudine i-a adus o poziţie sigură în strălucitoarea societate de la curtea Cleopatrei, care se arăta mândră de cultura şi ştiinţa sa.

Între timp, nu ezita să se folosească de toate mijloacele ce-i stăteau în putere pentru a fi iubit de Cleopatra. O ştia dornică, din motive dinastice, de a face din el soţul ei legitim, şi că, din punctul de vedere al reginei, nimeni nu era mai potrivit pentru această postură de consort. Ştia, de asemenea, că, în calitatea ei de tânără văduvă, după prima căsnicie atât de efemeră, aspira la o căsătorie, pentru a avea, în acelaşi timp, sprijinul unui însoţitor sigur şi puternic, care să-i fie alături în orele de plictiseală, şi ardoarea unui iubit către care să se îndrepte în orele de singurătate. Ştia că regina era atrasă, deja, de vigoarea şi de ţinuta lui plină de curaj, şi luase în calcul, încă de la început, posibilitatea de a o cuceri fară prea multe eforturi, aproape la fel de uşor ca marele Cezar. Era tânără, pasionată şi singură. Nu era nevoie de prea multă perspicacitate pentru a înţelege că această căsătorie se impunea, atât din motive politice cât şi personale. A curtat-

o insistent şi, în curând, i s-a dăruit cu toată ardoarea şi abandonul unei naturi impulsive şi tumultuoase.

Confirmată imediat de curte şi de preoţi, uniunea a fost considerată în Egipt o căsătorie la fel de legala cum fusese aceea cu Cezar. Nu exista nicio îndoială că regina a obţinut promisiunea de a nu fi abandonată – şi, în acele momente, trebuia să creadă în ea, în aceeaşi măsură în care crezuse în cea a dictatorului. Cezar nu o dezamăgise: pe când stătea la Roma, nu făcuse un secret din intenţia lui de a o încorona alături de el. La fel şi în cazul lui Antoniu, era convinsă că va întemeia un imperiu în care vor domni împreună. Se bucura că obţinuse, cucerindu-i inima, atât un iubit frumos cât şi un curajos conducător politic.

Uniunea acestor două puternice personaje apare, în acelaşi timp, ca o alianţă diplomatică şi romantică. Dar nici

Antoniu, nici Cleopatra nu păreau a fi îndrăgostiţi nebuneşte. Erau, poate, doar tulburaţi, şi unul şi celălalt, de percepţia seducţiei lor tacite, convinşi că se aflau în prezenţa partenerului visat, atât de multă vreme aşteptat, trimis de zeii nemuritori, împreună, ea, cu frumuseţea ei delicată, şi el, cu fizicul său superb, făceau o pereche ideal reunită de natură, iar armonia era perfectă între anticul şi bravul prestigiu regal al descendentei Ptolemeilor şi proaspăta glorie nestăvilită a romanului.

La Alexandria, Anto-niu făcea apel la instinctele sale cele mai rafinate şi, pentru a cuceri admiraţia reginei, căuta sistematic compania oamenilor supe-riori. Paralel, Cleopatra, pentru a-i plăcea eternului copil care zăcea în el, dădea frâu liber laturii celei mai jucăuşe a caracterului său. Uneori, la căderea nopţii, rătăceau prin oraş în căutarea aventurii, ea îmbrăcată în ţărancă, iar el deghizat în sclav.

Cleopatra îi procura însoţitorului ei distracţii de toate soiurile, îl însoţea în excursii călare sau la vânătoare, în deşert, dincolo de zidurile oraşului, în plimbări cu barca sau la pescuit pe Lacul Mareotis. Alergau zgomotoşi prin sălile pala-tului; ea asista la exerciţiile lui de luptă şi pugilat, îi era parteneră la jocuri de zaruri, bea alături de el şi îl fascina cu resursele subtile ale artei amoroase.

Anecdota următoare caracterizează în mod pitoresc viaţa plină de veselie la palatul din Alexandria pe durata şederii lui Antoniu. După ce încercase să pescuiască ceva, fără niciun rezultat, pe puntea unuia din vasele ancorate în port, Antoniu a avut ideea ca undiţa să-i fie alimentată de un scufundător. În aplauzele Cleopatrei şi ale prietenilor săi, s-a lăudat cu prada bogată. Regina, însă, şi-a dat seama de şiretlic şi a invitat mai multe persoane să fie şi ele martore, a doua zi, ale abilităţii de excepţie a oaspetelui. Apoi a luat nişte peşte afumat şi i-a ordonat aceluiaşi scufundător plătit de Antoniu să i-l agaţe acestuia

în cârlig. A doua zi, de-ndată ce pescarul roman a azvârlit undiţa i s-a şi prins pestele, pe care l-a tras imediat c-un aer triumfător. Apariţia peştelui afumat a provocat ilaritate în rândul spectatorilor. Atunci, Cleopatra, întorcându-se spre pescarul descumpănit, i-a spus:

— Lăsaţi undiţa, generale, pentru bieţii suverani din Pharos şi Canope; domnia voastră jucaţi-vă cu oraşe, provincii şi regate.

În cursul iernii, Antoniu şi regina au întemeiat împreună cu apropiaţii lor o societate extravagantă, denumită *Amime tobioi* sau Inimitabilii petrecăreţi. Se pare că Antoniu era preşedintele grupării. Au fost găsite două inscripţii în care era desemnat drept „Inimitabilul”, probabil în legătură cu această funcţie.

O povestire a unui anume Philotas, în acea vreme student la medicină în Alexandria, ilustrează risipa banchetelor oferite de Inimitabili. Philotas, vizitând într-o zi bucătăriile palatului, a văzut, spre mirarea lui, opt mistreţi în frigare.

— Se vede treaba că astăzi vor fi mulţi oaspeţi la masă, i-a spus bucătarului.

— Nu, nu sunt decât doisprezece, i-ar fi răspuns acela, dar Antoniu poate să vrea să cineze numaidecât sau peste o oră, şi, cum carnea trebaie să fie numai bună, iar fiecare clipă de întârziere compromite totul, nu o masă trebuie să pregătim, ci mai multe.

Masa principală, *ccena,* se prelungea adesea cu o beţie *(commissatio),* prezidată de un *arbiter bibendi* sau maestru al plăcerilor, desemnat prin tragere la sorţi, căruia îi revenea misiunea de a amesteca vinurile într-un bazin mare. Încoronaţi cu flori, mesenii se aşezau pe divanele dispuse pe trei laturi ale mesei. Mâncau cu degetele. Erau stropiţi cu parfumuri fine, care adesea se amestecau. În timpul mesei, dansatoare, muzicieni, actori, acrobaţi, clovni, pitici, chiar şi gladiatori veneau să

înveselească asistenţa, care trecea apoi la jocurile de noroc, în special zaruri. O importanţă extremă era acordată frumuseţii mobilierului şi veselei, ca şi decorării sălilor.

Banchetele Cleopatrei se distingeau prin strălucirea serviciilor de masă. Vesela plată, decorată cu pietre preţioase, numită de ea cu modestie *Kerama* (vase de metal), era într-atât de remarcabilă încât trei secole mai târziu, atunci când regina Zenobia a Palmirei o alătura colecţiei sale de uz personal, forma încă un model de perfecţiune.

Iarna a trecut repede, cu ospeţe, distracţii şi divertismente de toate genurile. Plutarh spunea, pe bună dreptate, că la Alexandria, Antoniu „şi-a risipit cel mai preţios dintre bunuri: timpul”. Totuşi, nu a fost chiar o risipă. Căci alianţa cu regina se cimentase, graţie intimităţii lor prelungite. Şi unul, şi celălalt ştiau aproape sigur ca-n clipa potrivită pentru răsturnarea lui Octavian vor lupta împreună. Devenind iubitul Cleopatrei, Antoniu obţinuse promisiunea sprijinului fără rezerve al Egiptului, în toate întreprinderile lui viitoare. Lunile fericite petrecute la Alexandria nu puteau fi considerate pierdute, din moment ce, cu fiecare zi, puternica regină devenea tot mai supusă dorinţelor şi voinţei lui.

Se pare că noua iubire a Cleopatrei a urmat o traiectorie asemănătoare cu aceea pentru Cezar. Inspirată la început de o cauză politică, se transformase, apoi, într-o afecţiune sinceră pentru prietenul ei roman, iar intimitatea, deşi datorată în mare parte dorinţei fizice, îşi găseşte justificarea deplină în faptul că favoriza ambiţiile dinastice ale reginei. Cleopatra îl privea pe Antoniu ca pe soţul său şi voia să fie tratată ca soţie. Nu conta absenţa oricărei forme de căsătorie publică: zeiţă şi regină, se simţea scutită de legea comună şi liberă să contracteze uniunea pe care o considera de dorit pentru binele ţării, al

dinastiei şi pentru satisfacerea propriilor sale instincte feminine.

Chiar de la începutul anului 40 î.Hr., au ştiut că legătura lor va rodi. De aceea, Cleopatra trebuie să fi fost dornică mai mult decât oricând să-l păstreze pe Antoniu alături şi să-l impună drept soţul ei. El, însă, nu se simţea deloc grăbit să-şi asume rangul şi condiţia de rege al Egiptului, căci aceasta ar fi urgentat cearta cu Octavian şi s-ar fi văzut de atunci constrâns să rişte toate şansele într-un război imediat, împotriva facţiunii considerate de unii drept partidul roman legitim. Ezitările de a definitiva legătura lor i-au părut reginei de rău augur, iar, spre sfârşitul iernii, Cleopatra începu să se îndoiască de sinceritatea lui Antoniu.

Eliminând factorii sentimentali şi făcând abstracţie de toate cauzele fizice ale alianţei, vom constata că poziţia lui Antoniu este mult mai bună decât cea a reginei, adesea derutată. De fapt, triumvirul roman, rămânând la Alexandria, stătuse departe de tulburările politice din Italia, unde prezenţa lui ar fi complicat situaţia în dauna sa. Îşi asigurase sprijinul integral al bogăţiilor şi armatelor egiptene şi pregătise terenul pentru căsătoria cu regina Egiptului pentru momentul când uniunea oficială i se va părea potrivită în vederea întemeierii unei monarhii uriaşe, precum aceea spre care tindea Cezar. Fără a fi irevocabil compromis, era liber să revină la ordinea normală a vieţii sale, cu mâinile curate. Cât despre prelungirea şederii sale la Alexandria, putea aduce scuze de ordin politic, asemănătoare celor invocate cândva de Cezar. Faptul că se proclamase, după modelul lui Cezar şi Pompei, protectorul fastuoasei curţi de la Alexandria avea să-i atragă aprobarea unanimă: nu exista niciun om de stat roman care să nu considere de dorit ca un şef de partid să încerce, în acel moment critic, să încheie o alianţă cu puternica regină a Egiptului.

Doi oameni conduceau în acea vreme lumea romană, dintre care unul era duşmanul Cleopatrei, rivalul lui Cezarion, pretendentul moştenirii materiale şi politice a dictatorului, în lipsa sprijinului lui Antoniu, nu exista niciun mijloc de salvare a ţării, decât eventualitatea unei alte alianţe: Egiptul, al cărui comerţ cu India părea să aibă o dezvoltare fenomenală, se putea alia cu Partia, foarte influentă în India de Nord, grupând în jurul lor naţiunile ostile Romei. Ar fi rezultat o putere formidabilă, cuprinzând Egiptul, Etiopia, Arabia, Persia, India, Sciţia, Partia, Armenia, Siria şi poate Asia Mică, în stare să mături Republica Romană de pe faţa pământului. Dar realizarea acestui proiect prezenta prea multe dificultăţi, în vreme ce înţelegerea cu Antoniu era mai lesne de atins şi oferea posibilităţi reale.

Către sfârşitul iernii, Cleopatra s-a întrebat adesea, poate, dacă trebuia să-şi păstreze încrederea în Antoniu, căruia îi dăduse deja atât de mult: îl iubea, dar, fără îndoială, îl considera prea uşuratic, un copil mare, în anumite privinţe. Luptând pentru o miza atât de importantă, pusese apărarea cauzei sale în mâinile unui comandant inconsecvent, care nu se hotăra pentru un angajament total. Iar acum, când urma să-i dăruiască un copil, dovedindu-i în modul cel mai concret şi mai emoţionant responsabilităţile pe care şi le asumase atât de nechibzuit, avea să o susţină, precum Cezar, sau să o părăsească?

Ne închipuim confuzia sentimentelor sale când, în februarie 40 î.Hr., Antoniu a avertizat-o că, primind veşti neliniştitoare din Siria şi de la Roma, era obligat să o părăsească imediat. Mesajul de la Roma, destul de vag, îi dădea de înţeles că soţia şi fratele lui părăsiseră Italia, după eşecul unei acţiuni îndreptate împotriva lui Octavian. Veştile din Siria erau şi mai alarmante. Câţiva principi sirieni se aliaseră cu părţii şi se îndreptau dinspre nord-est

împotriva lui Decimus Saxa, guvernatorul Siriei. Forţele romane din această provincie, formate din rămăşiţele armatei lui Brutus şi Cassius, nu aveau nicio şansă de a rezista înaintea invadatorilor. Legiunile lui Antoniu se găseau în garnizoană în Italia, Galia şi Macedonia, reţinute acolo de motive grave şi urgente. Situaţia, extrem de serioasă, îl forţa pe Antoniu să-şi încheie brusc plăcuta şedere în Egipt.

Vedem în despărţirea dintre Antoniu şi Cleopatra, la începutul lunii martie, un motiv de adevărată tragedie. Neştiind exact ce greutăţi îl aşteptau, Antoniu nu a cerut ajutorul militar al reginei. A rugat-o să se abţină de la orice iniţiativă până când el va fi în măsură să-i dea indicaţii asupra modului în care putea acţiona favorabil cauzei lor comune, condamnând-o astfel la o perioadă nelimitată de nelinişti şi griji permanente. Avea să aştepte momentul în singurătate, ca o curtezană abandonată; avea să dea naştere unui copil fără tată, să rămână pe tron fără sprijinul liniştitor al unui prieten; avea să-şi reia trista existenţă de regină însingurată şi celibatară... perspective prea puţin încurajatoare! Dar evenimentele, după cum vom

vedea, vor depăşi cele mai sumbre presupuneri. Când vasul care-l purta pe Antoniu s-a pierdut în zare, dincolo de tumul din Pharos, Cleopatra nu ştia că patru ani lungi se vor scurge până când se vor întâlni din nou.

CAPITOLUL XIV

Statuia [atribuită]celor doi copii ai Cleopatrei şi Antoniu,
Cleopatra Selene, respectiv Alexandru Helios

CAPITOLUL XIV

Înnoirea alianţei dintre Cleopatra şi Antoniu

În toamna anului 40 î.Hr., la vreo şase luni de la plecarea lui Antoniu, Cleopatra a născut doi gemeni, o fată şi un băiat, cărora le-a dat numele Alexandru Helios şi Cleopatra Selene, Soarele şi Luna. Următorii trei ani şi i-a dedicat creşterii copiilor şi guvernării regatului, urmărind cu un fel de disperare evenimentele complexe din lumea romană. Din când în când, primea mesaje din Europa, dar ştirile erau alarmante. Ne putem da seama că aceşti ani de absenţă de pe scena politică au fost plini de tristeţe şi deprimare.

Când Antoniu a plecat, se aşteptase, probabil, fie ca el să revină curând, fie să-i trimită locotenenţi care s-o conducă la el. Dar săptămânile treceau şi nu se întâmpla nimic, în timp ce suferea chinurile naşterii, alesul ei era angajat în afaceri care îl absorbeau, şi totul ne face să presupunem că Antoniu, copleşit de situaţia sa personală mai mult decât nefavorabilă, a uitat cu desăvârşire de Cleopatra.

Plecând din Alexandria, el s-a îndreptat spre Tir,

unde a aflat că Siria şi Fenicia căzuseră în mâinile parţilor şi nu exista nicio posibilitate de a opri înaintarea trupelor, ce cuceriseră şi câteva porturi. Lăsând pentru o vreme deoparte această problemă, Antoniu a pornit în grabă spre Grecia, cu două sute de vase. La Efes, i s-au adus la cunoştinţă amănuntele despre dezordinea izbucnită în absenţa sa în Italia: asediul susţinut de adepţii săi în Perugia; cucerirea cetăţii de către Octavian; fuga din Italia a rudelor şi prietenilor săi. Mama sa, Iulia, primise un adăpost oferit cu generozitate de Sextus Pompeius, fiul proscris al lui Pompei. Acum nu numai Italia, unde Octavian domnea ca unic stăpân, îi era interzisă lui Antoniu, dar şi provinciile orientale, ameninţate de înaintarea parţilor.

Spre sfârşitul lunii iunie, Antoniu a ajuns la Atena, unde era aşteptat de Fulvia. Întrevederea trebuie să fi fost penibilă. Ea i-a reproşat legătura cu Cleopatra, cunoscută de toată lumea, în timp ce el a acuzat-o că i-a ruinat planurile cu intervenţia ei. Bolnavă, văzând atitudinea ostilă şi iritată a lui Antoniu, Fulvia va muri în luna august, în timp ce soţul ei, aliat cu Sextus Pompeius atacau ţărmurile Italiei, cu speranţa de a recuceri o parte din prestigiul pierdut. Aflând de moartea soţiei, s-a grăbit să-i arunce în cârcă acest război şi a semnat pacea cu Octavian. Acesta urma să guverneze Italia şi provinciile europene, în timp ce lui Antoniu, stăpânul Orientului, îi reveneau Macedonia, Grecia, Bitinia, Asia, Siria şi Cyrene. Acordul a fost consfinţit prin căsătoria lui Antoniu cu Octavia, sora lui Octavian, rămasă văduvă în urmă cu câteva luni.

Gemenii Cleopatrei aveau numai câteva săptămâni, când la urechile ei a ajuns ştirea perfidiei tatălui lor. Poate că s-a căit amarnic de a fi avut încredere într-un om atât de viclean. Bănuia că venise la Alexandria doar pentru a o jefui de avere. Victimă a jurămintelor false de dragoste, îi

dăruise totul, pentru a se vedea părăsită când avea mai multă nevoie de prezenţa lui. Ştirea căsătoriei îi anihila speranţa de a obţine un regat măreţ pentru ea şi fiul său; trebuia să-şi îndrepte proiectele de viitor într-o altă direcţie. S-a hotărât să nu-l mai sprijine pe Antoniu nici cu bani, nici cu material de război.

Plutarh ne spune că această ultimă soţie a lui Antoniu era mai tânără şi chiar mai frumoasă decât Cleopatra, care suferea nu doar din cauza planurilor abandonate, dar şi din gelozie feminină.

În anul următor (39 î.Hr.), sub presiunea opiniei publice, Sextus Pompeius a fost admis în înţelegerea generală, fiica acestui hoinar al mărilor căsătorindu-se cu Marcellus, fiul lui Octavian.

În luna septembrie, Octavia a adus pe lume o fiica, numită Antonia, care avea să devină bunica lui Nero. La scurtă vreme, Antoniu şi-a luat în primire funcţia de la Atena. Va adopta stilul de viaţă grecesc, după cum îl adoptase şi pe cel al alexandrinilor. Se îmbracă greceşte şi, lăsând orice preocupare pentru Roma deoparte, petrece şi bea, cheltuind sume enorme, pierzând timpul. Sedus de obiceiurile orientale, începe să aplice în administraţie metodele practicate de greci în Orient. Se bucura de popularitate, fiind considerat drept zeul Dionysos coborât pe pământ.

Contrastul dintre modul său de a guverna şi cel al lui Octavian era vizibil. Octavian era un om ciudat, mohorât, de o cruzime rece, cu vicii ascunse. Numărul înfricoşător al celor pe care-i torturase sau îi crucificase îi adusese porecla de „Călăul”. Stăpân pe sine, de netulburat, se înconjura de fiinţe josnice, în compania cărora se deda desfrâului dezlănţuit. Guvernul lui transformase Italia într-un regat al terorii, ceea ce nu îi atrăgea deloc simpatia populară. Antoniu se afirma ca marele favorit, în timp ce Sextus Pompeius cucerea rapid stima şi admiraţia maselor.

În primăvara anului 38 î.Hr., Octavian s-a hotărât să pornească lupta împotriva acestui fiu rătăcitor al marelui Pompei şi a cerut sprijinul lui Antoniu. Acesta a încercat să împiedice războiul, dar nu a reuşit. În luna iulie, Sextus obţinea o victorie asupra trupelor lui Octavian, iar popularitatea lui Antoniu a sporit, după ce Venditius Bassus, acţionând conform indicaţiilor lui, a reuşit să-i înfrângă pe parţi.

În ciuda certurilor continue dintre nepăsătorul Antoniu şi mohorâtul Octavian, triumviratul a fost reînnoit în ianuarie 37 î.Hr., pentru o perioadă de cinci ani. Ca să întărească acordul, Antoniu i-a cedat lui Octavian 130 de vase, în schimbul a 21.000 de legionari, de care avea nevoie în campania de cucerire a Partiei.

În toamna anului 37 î.Hr., el pornea la drum, cu intenţia de a tăia orice legătură cu Roma până când se va întoarce în capitală în postura de cuceritor al lumii. A trimis-o pe Octavia în Italia, hotărât să nu o mai vadă şi l-a însărcinat pe Fonteius Capito să meargă la Cleopatra pentru a o invita să se întâlnească în Siria.

Schimbarea aceasta de atitudine – trebuie să admitem – a avut cauze politice, nu romantice.

Desigur, Antoniu se bucura cu o exuberanţă juvenilă să reia relaţiile cu regina. Poate că s-a scuturat cu plăcere de frânele conjugale. În realitate, plănuia, mai, presus de toate, încheierea unei alianţe definitive cu regina Egiptului din raţiuni politice şi putem crede că o pasiune dezlănţuită i-ar fi pârjolit inima în acele momente.

Situaţia Cleopatrei se înfăţişează într-o lumină oarecum diferită. Atitudinea de zăpăceală fermecătoare în faţa vieţii, care părea cândva trăsătura ei dominantă, lăsase loc unei ponderări, dobândite în urma amarelor experienţe. Nu se mai juca cu destinul şi nici nu-şi mai petrecea zilele într-o sarabandă graţioasă şi dezlănţuită a capriciilor. Antoniu cerea acum reînnodarea legăturii lor.

Atunci când ea îl iubea, în felul ei, o părăsise în condiţii jignitoare. Putea acum să mai creadă, cum încerca el s-o convingă, că absenţa prelungită şi căsătoria cu o altă femeie, manevre pur politice, nu avuseseră niciun efect asupra iubirii lui? Trebuia să-şi încredinţeze încă o dată destinul în mâinile romanului acesta? Pe de altă parte, va putea ea să conducă singură afacerile complicate? În orice caz, acum, Antoniu era atotputernic în Orient. În curând, avea să-i înfrângă pe parţi şi din acel moment figura lui Octavian avea să fie eclipsată de acest nou Dionysos. Şi atunci, în aceste condiţii, exista vreo speranţă de a-şi mări domeniile sau de a le păstra, cel puţin, în limitele actuale, fără sprijinul său?

Nu îi era oferită nicio altă alternativă; pentru problemele sale, nu exista decât o soluţie: să ajungă la o înţelegere clară şi definitivă cu Antoniu, să încheie cu el un acord care să-i unească. Cu alte cuvinte, dacă dorea să-şi reia relaţiile, trebuia s-o ia în căsătorie. Astfel nu vor mai exista pretinse manevre diplomatice, care pentru ea însemnau părăsire, mizerie şi nelinişte dureroasa. Antoniu trebuia să se declare făţiş duşmanul lui Octavian şi, cu sprijinul ei, să încerce cucerirea Orientului şi a Occidentului până la ultimele frontiere. Să acţioneze, în toate privinţele, ca urmaşul divin al lui Cezar, să consimtă ca moştenitorul puterii lor comune să fie tânărul Cezarion, fiul lui Cezar, un copil care tocmai împlinise zece ani.

Cu aceste intenţii, a acceptat invitaţia transmisă de Fonteius Capito şi a pornit spre Siria. Peste câteva săptămâni, la sfârşitul anului 37 î.Hr., se întâlnea cu Antoniu la Antiohia, încercând punerea în aplicare a planurilor sale. Istoria nu ne dă amănunte asupra primelor întrevederi. Putem crede că Antoniu a încercat să se scuze invocând motive politice şi a ştiut să o convingă pe regină de dorinţa lui sinceră de a încheia o alianţă definitivă şi durabilă, în timp ce Cleopatra îi vorbea despre voinţa de a

se uni cu el, sub rezerva ca înţelegerea să fie legală şi să angajeze cele două părţi.

Termenii acordului erau următorii: în primul rând, semnatarii vor încheia un contract de căsătorie oficială, conform obiceiului egiptean. Apoi, Antoniu nu îşi va lua titlul de „rege al Egiptului”, ci pe cel de *Autocrator,* adică „guvernator absolut” al Orientului. Titlul echivala cu cel grec de Imperator, căruia dictatorul voia să-i dea semnificaţia de „împărat”. Antoniu nu l-a acceptat deoarece, fiind purtat de comandanţii şefi ai armatelor romane, nu i se părea suficient de distinctiv, în al treilea rând, Antoniu a trebuit să-i promită Cleopatrei că Cezarion va fi considerat moştenitorul legitim al tronului, în timp ce unele regate minore cuprinse în Imperiu aveau să fie împărţite între gemeni. O altă condiţie a înţelegerii era ca puterea egipteană să fie restabilită aşa cum fusese la apogeul său, cu paisprezece secole mai în urma, sub faraonii prestigioşi ai celei de-a optsprezecea dinastii. În schimbul acestora, Cleopatra urma să-i pună la dispoziţie toate resursele financiare şi militare, ori de câte ori va fi fost nevoie.

Faptul că regina a obţinut consimţământul lui Antoniu pentru un acord avantajos pentru ea demonstrează nu numai importanţa pe care o acorda păstrării bunelor relaţii cu Egiptul, dar şi puterea de convingere a Cleopatrei. Femeia jignită, părăsită vreme de mai mulţi ani de iubitul său, disperată că nu va putea face recunoscute niciodată drepturile fiului său la Roma ori să salveze independenţa Egiptului, s-a înfăţişat în Antiohia calmă şi curajoasă, cerând confirmarea pretenţiilor sale dinastice, drepturi şi privilegii noi.

Antoniu, spre marea sa satisfacţie, îşi putea îndeplini dorinţele ambiţioase. Am arătat deja că nu o iubea pe Cleopatra cu o pasiune susceptibilă să-i pună limpezimea judecăţii în primejdie, astfel că putem atribui condiţiile şi

încheierea acordului abilităţii reginei şi dorinţei legitime de a nu fi din nou înşelată de nestatornicul ei iubit. Pentru a-şi atinge scopurile, a făcut apel la sensibilitatea lui Antoniu, descriindu-i mâhnirea ei sinceră şi, în acelaşi timp, folosindu-şi toată ardoarea în a-l convinge de câtă importanţă avea Egiptul în acel moment.

Suntem convinşi că încheierea tratatului a fost urmată de o căsătorie făcută fără prea mare vâlvă. Pentru a se sărbători evenimentul, au fost bătute monezi cu chipul şi numele lor, alăturându-li-se titlurile de „Autocrator” şi „Regină”. În cinstea acestui eveniment, Cleopatra a stabilit un mod nou de datare a domniei sale; chipurile lor figurează pe o monedă datata cu şase ani mai târziu, purtând inscripţia: „În timpul reginei Cleopatra, în cel de-al douăzeci şi unulea, care este şi al şaselea an al domniei sale”. Există şi argumente împotriva teoriei căsătoriei. Dat fiind că imaginile lor figurau pe monezi, că Antoniu a proclamat-o regină peste un mare teritoriu, că socotea anii de la acea dată, şi că Antoniu a trăit din acel moment alături de ea, numind-o soţia lui, după cum mărturiseşte într-o scrisoare către Octavian, probabil că presupunerile noastre sunt corecte.

Iarna s-a scurs în linişte la Antiohia. Antoniu îşi pregătea atacul împotriva părţilor, gândindu-se la enormul prestigiu pe care avea să-l dobândească în lumea romană. Metropolă a Siriei, Antiohia era în acea vreme al treilea oraş din lume, situându-se imediat după Roma şi Alexandria. Centru artistic şi ştiinţific renumit, era pe gustul Cleopatrei.

Lunile treceau fără a se ivi evenimente deosebite. Se spune că regina încerca să-l convingă pe Antoniu să-l detroneze pe Irod, să anexeze Iudeea posesiunilor sale, dar că el a refuzat.

În martie 36 î.Hr., Antoniu a plecat la luptă, Cleopatra însoţindu-l până la Zeugma, oraş situat pe

Eufrat, în apropierea frontierei armene, la vreo sută cincizeci de mile de Antiohia, de unde ea a făcut cale întoarsă spre Egipt, aşteptând sosirea comandantului triumfător, în ciuda decepţiilor şi a grijilor, păstra un curaj şi o energie admirabile. Un scriitor antic, Florus, o descria ca fiind „lipsită de orice temere femeiască”. Nu-i plăceau expediţiile, considerându-le riscante, dar, pe de altă parte, se simţea ispitită de latura aventuroasă, ce-i aducea stimulul atât de necesar vieţii sale. Antoniu, deşi părea să se fi îndrăgostit din nou de ea, nu putea să nu simtă o uşurare văzând caravana reginei dispărând la orizont.

De la Antiohia, Cleopatra a pornit spre Damasc, apoi, traversând Lacul Galileea, a ajuns, de-a lungul Iordanului, la Ierihon. Seducătorul şi aventurosul Irod i-a ieşit în întâmpinare, pentru a cădea împreună la o înţelegere asupra regiunii din Iudeea pe care Antoniu o cedase coroanei Egiptului. După lungi negocieri, s-au hotărât ca el să exploateze aceste teritorii în schimbul unei redevenţe anuale. Climatul tropical al regiunii Ierihonului favoriza creşterea palmierilor şi a răşinoaselor. Irod nu putea accepta cu uşurinţă să cedeze această bijuterie a coroanei sale.

Odată încheiată înţelegerea, regina şi-a continuat călătoria, la invitaţia regelui evreu, prin Ierusalim şi Gaza, străbătând Iudeea. Dar, abia ajunsă pe pământul iudaic, Irod a plănuit să o ia prizonieră şi să o ucidă. Drumul de la Ierihon la Ierusalim, şerpuitor, mărginit de lanţuri muntoase, este periculos de abrupt, printr-un ţinut deşertic. Ar fi fost foarte simplu de provocat o ambuscadă la trecerea reginei, într-un loc izolat. Iar rezultatul ar fi putut fi, cu uşurinţă, pus în seama hoţilor care mişunau prin acea zonă. Se pare că Irod şi-ar fi anunţat apropiaţii că, dată fiind influenţa considerabilă în treburile Romei, Cleopatra constituia o ameninţare la adresa tuturor suveranilor regatelor mici. Aflându-se acum la bunul lui

plac, ar fi putut fără greutate scăpa lumea de o femeie care îi hărţuia pe toţi, evitând multe neplăceri. Cleopatra, pretindea Irod, îşi întorcea acum spre el frumoşii ei ochi şi, fără îndoială, avea să atenteze la virtutea lui, înainte de a fi ajuns la frontiera vestică. Cât despre Antoniu, acesta va sfârşi prin a-i ierta pe asasini, fiindcă nu se putea aştepta la fidelitate din partea unei femei care-l va părăsi tocmai atunci când prezenţa ei i-ar fi fost mai necesară. Consilierii lui Irod nu i-au aprobat planul, implorându-l să renunţe, aducând ca argument faptul că Antoniu nu s-ar resemna cu o asemenea explicaţie, dacă nu i s-ar dovedi că putea obţine avantaje de pe urma întâmplării.

Renunţând la intenţiile de trădare, regele evreu a escortat-o respectuos pe Cleopatra până la fortăreaţa de la graniţă, Pelusa, regina ajungând apoi cu bine la Alexandria, unde va aştepta naşterea celui de-al patrulea copil.

Se pare că în acele momente era optimistă. Antoniu avea o armată formidabilă, pe care şi-o închipuia încă de pe-acum în inima Partiei. Se aştepta să-l vadă întorcându-se acoperit de glorie, după ce va fi deschis, prin Persia, drumul spre Indii şi spre fabulosul Orient. Roma îl va aclama ca pe un erou şi ca pe un idol, iar Octavian se va prăbuşi în neant. Atunci va cere tronul Occidentului şi al Orientului şi, în sfârşit, Cezarion va fi pus în drepturile sale.

Încurajându-se cu aceste speranţe, Cleopatra a petrecut luni îndelungate de aşteptare, iar spre sfârşitul toamnei a dat naştere unui copil care, pentru a continua tradiţia familiei, a luat numele de Ptolemeu. Înainte de a se fi refăcut pe deplin, regina a primit solie de la Antoniu, care i-a dat de ştire despre un eşec răsunător: rămăşiţele strălucitoarei armate se întorseseră în Siria, în zdrenţe; slăbită de foamete şi boli, oastea nu mai avea fonduri. O ruga pe regină să-i vină în ajutor şi să aducă banii necesari

pentru plata soldaţilor descurajaţi, adăugând că o aştepta pe coasta Siriei, în apropiere de Sidon.

Încă o dată, nefericita îşi vedea speranţele spulberate. Dar, ridicându-se prin curajul ei la înălţimea evenimentelor, a adunat fonduri, haine şi material de război, pornind degrabă în ajutorul soţului.

În aşteptarea Cleopatrei, ruşinat de eşecul suferit şi jenat la gândul inevitabilelor reproşuri ale reginei, Antoniu îşi îneca disperarea în vin. Zilnic, bea până când uita de sine. Când nu se găsea într-o stare apropiată de comă, era nervos şi agitat. Incapabil să îndure constrângerile unui repaus prelungit, se ridica brusc de la masă şi se grăbea spre coastă, scrutând orizontul, în speranţa de a zări pânzele regale. Oamenii lui se târau, îmbrăcaţi în zdrenţe.

Astfel i-a găsit Cleopatra când a intrat în port cu flota ei, aducând veşminte, hrană şi bani.

CAPITOLUL XV

Pregătirile Cleopatrei şi ale lui Antoniu pentru răsturnarea lui Octavian

Întorcându-se împreună cu Antoniu la Alexandria, pentru a se reface, Cleopatra i-a înfăţişat, desigur, limpede, ideile ei asupra viitorului. Atacul roman asupra Partiei fusese sortit unui eşec rapid şi inevitabil. A se încrâncena să cucerească un teritoriu atât de întins, cu resurse nelimitate, însemna un sacrificiu inutil de bani, oameni şi timp. Războaiele de acest fel epuizau vistieria fără a aduce nimic în schimb. Nu era mai bine ca, din acel moment, să-si concentreze toate forţele întru îndepărtarea lui Octavian şi cucerirea Romei? Antoniu era iubit de oameni, care-i arătau încredere şi-i apreciau calităţile de conducător, pentru că reuşise cea mai grea şi mai delicată operaţiune strategică: să se retragă în ordine, în împrejurări extrem de critice. Ar fi fost înţelept să-şi

îndrepte atenţia asupra Italiei, renunţând pentru o vreme la celălalt plan, folosind numai o parte din mijloacele şi aşa limitate. Parţii vor fi lăsaţi în pace, până în ziua când Antoniu se va întoarce asupra lor ca rege al Romei, conform oracolului sibilin.

Obosit şi suferind urmările orgiilor sale, Antoniu s-a predat în faţa acestor argumente; a ajuns la Alexandria cu intenţia de a recupera, odată cu forţele fizice, resursele financiare şi militare, vreme de un an sau doi, în vederea luptei cu Octavian. În Siria, primise veşti despre ultimele evenimente întâmplate la Roma: Sextus Pompeius, învins de Octavian, se refugiase la Mitilene. Retrăgându-se din triumvirat, Lepidus lăsase Africa septentrională în mâinile şi la bunul plac al lui Octavian. Rivalul lui Antoniu avea acum tot Occidentul în puterea sa şi, în curând, era de aşteptat să pornească atacul.

După rigorile campaniei, Antoniu s-a bucurat de luxul şi bunăstarea palatului Lochias, iar sfârşitul iernii s-a scurs într-un calm deplin. Preocupările grave ale momentului erau total diferite de frivolitatea ce caracterizase sejurul precedent la Alexandria.

Antoniu a trimis un mesaj la Roma, prin care dădea de ştire despre desfăşurarea luptei, calificând-o drept fericită, din mai multe puncte de vedere. La începutul anului 35 î.Hr., Sextus Pompeius a încercat să poarte tratative cu Egiptul; dar misiunea solilor lui a eşuat. Antoniu aflase din anumite surse că Sextus intrase în legătură secretă cu părţii şi încerca să-l corupă pe Domitius Aenobarbus, locotenentul lui din Asia. A hotărât, împreună cu regina Cleopatra, să-l prindă pe acest pirat, fiul marelui Pompei, şi să-l împiedice să le cauzeze orice fel de neplăceri. Ordinul a fost dus la îndeplinire de un anume Titius, care a organizat arestarea lui Sextus în Frigia. La scurt timp, prizonierul era executat la Milet. Era de aşteptat ca măsura să dea naştere, la Roma, unei

dezaprobări vehemente. Proscrisul, un adevărat Robin Hood, se bucura de o imensă popularitate. Imediat, Antoniu şi-a declinat orice responsabilitate, afirmând că fapta îi aparţinea locotenentului său, Plancus.

Cursul lucrurilor a fost schimbat brusc, prin sosirea la Alexandria a unui personaj exaltat: regele Pontului, care, făcut prizonier la începutul războiului împotriva parţilor, fusese ţinut în captivitate de regele med. Acesta îl trimisese la Alexandria, cu mesajul că regatele aliate ale Mediei şi Partiei anulaseră vechea lor înţelegere, aşa că, acum, suveranul Mediei îi cerea sprijin lui Antoniu. Palatul a fost profund tulburat de această ştire, căci se oferea ocazia nesperată de a-i cuceri pe redutabilii parţi cu destulă uşurinţă. Din toate timpurile, mezii le fuseseră cei mai puternici aliaţi, iar, de când le deveniseră duşmani, romanii cunoscuseră înfrângeri sângeroase pe teritoriul med. Cleopatra, temându-se de duplicitatea celor doi monarhi orientali şi dorind cu înverşunare răsturnarea lui Octavian, a cărui putere manifesta în acel moment o creştere alarmantă, a încercat să-l convingă pe Antoniu să renunţe la noua campanie, pentru a nu-şi asuma alte riscuri.

Totuşi Antoniu a trimis solie la regele Artavasd al Armeniei, care-l părăsise după înfrângerea din Media, rugându-l să vină neîntârziat la Alexandria, pentru a discuta situaţia ivită. Dar Artavasd, decât să-şi pună puterea în mâinile acestui suveran pe care îl trădase, prefera ca, dacă va fi la ananghie, să caute un adăpost sigur în munţii regatului său ori să facă front comun cu parţii.

Antoniu se arăta surd la sfaturile Cleopatrei: a sfârşit prin a accepta propunerea regelui din Pont şi s-a pregătit să plece cât mai curând spre nord-est. Reginei nu i-a mai rămas altceva de făcut decât să-l urmeze şi, la sfârşitul primăverii, au pornit împreună spre Siria. Odată ajunşi,

Antoniu a aflat că soţia lui romană, Octavia, dorea să-l întâlnească şi îi propunea o întâlnire în Grecia. Era mijlocul ales de Octavian pentru a pregăti ruptura ce avea să declanşeze lupta oficială dintre ei. Presupunând că Antoniu avea să-i facă o proastă primire soţiei sale legitime, acuzaţia de părăsire ce i se va aduce va fi pe deplin întemeiată. Pentru a ilustra corectitudinea propriilor procedee, Octavian trimitea, împreună cu Octavia, două mii de legionari şi muniţii, în realitate, soldaţii reprezentau garda Octaviei şi, dacă aveau să intre sub comanda lui Antoniu, aceasta era, pe de o parte, o compensaţie pentru vasele sale distruse în cursul luptelor dintre Octavian şi Sextus, şi, pe de altă parte, un dar solemn oferit de un autocrat altui autocrat.

Aureus cu efigia lui Antoniu si Octavian, 41 î.Hr.

Antoniu i-a scris de îndată Octaviei să rămână la Atena, pentru că el pleca spre Media. Ca răspuns, ea i-a cerut printr-un prieten de familie, pe nume Niger, să-i transmită ce era mai bine să facă cu trupele şi materialul de luptă. Cu un curaj nobil, Niger i-a vorbit deschis despre situaţia Octaviei, ridicând-o în slăvi pentru atitudinea ei calmă şi demnă într-o asemenea împrejurare; dar Antoniu,

neavând niciun chef să-l asculte, l-a trimis la treburile lui fără a-i da vreun răspuns mulţumitor. Îi părea rău şi ar fi acceptat cu bucurie să petreacă o vreme alături de ea, dacă ar fi avut posibilitatea, chiar dacă şi numai pentru a o cruţa de o nouă jignire adusă de atitudinea lui. Dar era incapabil să-şi asume vreo responsabilitate în probleme de acest gen. Şi prea puţin îi păsa dacă era cu una sau cu cealaltă dintre soţii, atâta vreme cât anturajul era mulţumit. În aceste momente, părea totuşi total devotat Cleopatrei, depindea moral de prezenţa ei stimulantă.

Starea de lucruri creată prin venirea Octaviei o alarma pe regină, care-şi punea problema dacă Antoniu avea să adere la pactul de la Antiohia sau se va dovedi încă o dată nedemn de încredere. Înţelegea că o insultă adusă Octaviei ar fi grăbit războiul dintre Orient şi Occident şi simţea mai mult ca înainte că Antoniu nu ar trebui să se angajeze, în situaţia dată, într-o nouă complicaţie cu parţii. I se părea absolut necesar să-l convingă să se întoarcă teafăr şi nevătămat la Alexandria, departe de Octavia şi de ispita de a-şi continua campania în Orient. Dar Antoniu era la fel de nerăbdător să lupte împotriva vechilor inamici parţi ca un copil gata să se arunce asupra unui rival, iar ideea de a renunţa la revanşa pe care o întrevedea pentru a se pregăti de războiul contra lui Octavian nu-i convenea deloc. Prilejul i se părea favorabil pentru invadarea Partiei: sprijinului regelui Mediei i se adăugase cel al regelui Armeniei – inconstantul Artavasd considerase înţelept, în ultimul moment, să facă pace cu Antoniu – noul acord urmând să fie întărit de logodna tinerei prinţese a Armeniei cu Alexandru Helios, fiul lui Antoniu şi al Cleopatrei. Regina, însă, era mult mai puţin preocupată de cucerirea Partiei decât de răsturnarea lui Octavian, rivalul fiului ei, uzurpatorul bunurilor pe care ea şi Cezarion ar fi trebuit să le moştenească de la marele dictator.

Astfel, a recurs la toate mijloacele aflate în puterea ei

pentru a-l împiedica pe Antoniu să-şi asume vreun risc cu privire la atacul Orientului şi pentru a-l hotărî să se reîntoarcă la Alexandria.

Plutarh spunea, vorbind despre metodele de seducţie ale reginei, că „îşi fixa asupra romanului privirea languroasă, plină de adoraţie, îşi provoca plânsul pentru ca el s-o vadă suferind şi, de îndată ce băga de seamă că el îi observase lacrimile, le ştergea, chipurile, pe ascuns, prefăcându-se că se întoarce cu spatele”.

Între timp, oamenii ei lucrau pentru îndeplinirea scopurilor reginei, reproşându-i lui Antoniu instabilitatea şi lipsa de inimă pe care le dovedea lăsând să se chinuie astfel o femeie, al cărei suflet depindea numai de el. Octavia, ce-i drept, îi era soţie în Roma; dar Cleopatra, suverana atâtor naţii, nu putea supravieţui pierderii lui.

Să nu condamnăm prea sever aceste procedee: regina juca o carte cu disperare. După ce-l convinsese pe Antoniu să se despartă de Octavia definitiv, îl vedea persistând cu inconştienţă în dorinţa de a porni spre Persia tocmai când Octavian încerca să-l proclame duşman al poporului roman, îndeplinirea planurilor Cleopatrei implica o condiţie *sine qua non,* ca triumvirii să-şi măsoare cât mai curând forţele. Dar nu avea mijlocul de a-l ţine pe Antoniu la Alexandria unde, îndepărtându-i din minte orice alt gând, ar fi pregătit lupta lui cu Octavian strângând fonduri şi muniţie. Regina, nefiind mai îndrăgostită de el decât era el de dânsa, îşi juca, asemenea unei mari actriţe, comedia sentimentală. Şi a făcut-o cu succes, pentru că Antoniu s-a întors la Alexandria împotriva voinţei sale. Iarna anului 35-34 î.Hr. a trecut în linişte, dar în primăvara următoare a hotărât să se asigure de fidelitatea Armeniei şi a Mediei. După ce şi-a transferat trupele în Siria, pentru vară, i-a cerut încă o dată regelui Artavasd să se întâlnească, pentru a discuta despre problemele cu părţii. Regele armean, care, în timpul iernii conspirase, probabil,

împotriva lui Antoniu, a refuzat din nou, de teamă să nu suporte urmările prefăcătoriei sale. Antoniu a invadat atunci prin surprindere Armenia, făcându-l pe rege prizonier, luându-i averea, prădându-i teritoriul şi declarând ţinutul provincie romană. Campania fulger i-a adus o prada considerabilă. Legionarii luau toate obiectele de valoare pe care le găseau, ajungând chiar să jefuiască vechiul templu al lui Anaitis din Acilisena, spărgând statuia din aur fin a zeiţei pentru a-si împărţi fragmentele.

Reîntors în Siria, Antoniu a început tratativele cu regele Mediei. Negocierile au dus la căsătoria prinţesei Mediei, Iotapa, cu micul Alexandru Helios, a cărui logodnă anterioară cu fiica regelui Armeniei fusese ruptă în momentul începerii conflictului, în lipsa unui fiu, regele Mediei i-a desemnat, poate, pe cei doi copii să-i urmeze la tron. Încă o dată, conform dorinţei sale, Antoniu întemeia, într-o ţară străină, o dinastie regală din sângele său. S-a întors din nou la Alexandria, bucuros de ceea ce obţinuse, dar gândurile i se îndreptau acum spre războiul civil iminent. Octavia, după întoarcerea la Roma, nu făcuse niciun mister din tratamentul îndurat din partea soţului. Octavian i-a cerut să părăsească locuinţa lui Antoniu, pentru ca resentimentele ei să devină publice. Nehotărâtă, nu i-a permis lui Octavian să pornească războiul împotriva soţului său, părându-i-se de neacceptat ca motivul unei lupte teribile să le fie atribuit ei şi Cleopatrei. Dar lucrurile nu mai puteau fi controlate şi Antoniu a fost nevoit să recunoască înţelepciunea refuzului Cleopatrei de a porni o campanie epuizantă în Partia.

Întors la Alexandria, în toamna anului 34 î.Hr., Antoniu a tulburat lumea romană sărbătorindu-şi triumful asupra Armeniei în metropola egipteană. Niciun general roman nu organizase până atunci un triumf în altă parte decât la Roma. Iniţiativa lui Antoniu echivala cu proclamarea Alexandriei ca rivală sau chiar urmaşă a

Romei la titlul de „capitală a lumii”. În orice caz, gestul său înălţa oraşul egiptean la rangul de capitală a Orientului şi arăta limpede că o considera drept reşedinţa lui definitivă.

Triumful a fost celebrat cu deosebit fast. În fruntea cortegiului mergea un corp de legionari romani, pe scuturile cărora se vedea litera „C”, iniţiala Cleopatrei, dar care putea însemna şi „Cezar”, marcând astfel cauza legitimă a lui Cezarion. Înaintea carului ce-l purta pe Antoniu, tras de patru cai albi, mergeau nefericitul rege Artavasd, legat cu lanţuri de aur, împreună cu regina şi copiii săi. Un lung şir de prizonieri armeni urma carul triumfal. Veneau apoi căruţele încărcate cu prăzi de război şi soliile cetăţilor vasale, fiecare purtând câte o coroana sau o ghirlandă de aur, dăruită lui Antoniu în cinstea victoriei sale. Apoi legionarii romani, trupele egiptene şi trupele orientale încheiau marşul.

Cleopatra şi curtea ei se adunaseră în Serapeum, în timp ce preoţii şi preotesele templului străjuiau treptele ce conduceau spre intrare.

În acest loc, Antoniu a coborât din car şi, în aclamaţiile mulţimii, a urcat în templu pentru a face sacrificiul închinat lui Serapis, aşa cum la Roma ar fi făcut pentru Jupiter Capitolinul. După ce a dus la îndeplinirea ritului sacru, s-a aşezat printre curteni, în faţa templului, unde se înălţa o estradă cu piloni din argint. Acolo, pe un tron de aur, stătea Cleopatra, purtând însemnele lui Isis sau Venus. Antoniu i-a adus la picioare pe prizonierii casei regale, încinşi de drumul cel lung, plini de praf şi umiliţi de huiduielile mulţimii. Cumplit chin pentru firea sensibilă a lui Artavasd – un om fin şi cultivat, autor de comedii şi tragedii nu lipsite de merite artistice! I s-a făcut semn să se plece înaintea Cleopatrei, pentru a-i da onorul cuvenit unei zeiţe. El a refuzat cu hotărâre şi, deşi împins şi bruscat de gărzi, a rămas în picioare, salutând regina pe

numele ei de muritoare.

Obiceiul roman cerea ca, la sfârşitul unui triumf, prizonierii de sânge regal să fie ucişi. Insultând-o în public pe regină, Artavasd avea un motiv în plus să creadă că nu va prinde zorii zilei următoare. Dar, impresionaţi de demnitatea şi mândria atitudinii sale, Antoniu şi Cleopatra i-au cruţat şi pe el şi pe familia lui. Au rămas prizonieri de stat în capitală, fiind trataţi cu onorurile cuvenite rangului lor.

După încheierea triumfului, locuitorilor Alexandriei le-a fost oferit un banchet măreţ. După-amiază, târziu, o a doua ceremonie a avut loc la Gymnasium. Şi acolo fusese ridicată o estradă de argint, cu şase tronuri de aur, două mai mari şi patru mai mici. În faţa curţii, a demnitarilor şi a poporului adunat, Antoniu, Cleopatra şi cei patru copii s-au aşezat pe tronuri. După îndeplinirea câtorva formalităţi, Antoniu s-a ridicat pentru a ţine o cuvântare mulţimii.

Întâi, a amintit despre victoriile sale, apoi, a început să le împartă reginei şi copiilor ei onoruri uluitoare. A proclamat-o pe Cleopatra suverană a Egiptului şi a teritoriilor pe care i le cedase cu trei ani în urmă, la Antiohia. L-a numit pe Cezarion fiul lui lulius Caesar, co-regent alături de mama sa, dându-i titlul extraordinar de „Rege al regilor”.

În vârstă de treisprezece ani şi jumătate, prinţul semăna uimitor, după cum remarca Suetoniu, cu tatăl său, astfel că Antoniu trebuie să fi avut în acel moment, acordându-i favorurile supreme, sentimente contradictorii.

Propriului său fiu, Alexandru Helios, Antoniu i-a dat regatele Armeniei, pe cel al Mediei, care avea să-i revină la moartea suveranului domnitor cu a cărui fiică se căsătorise, şi pe cel al Partiei, a cărui coroană avea să i-o aşeze pe cap de îndată ce ţara va fi fost cucerită. Dispoziţiile luate în legătură cu Alexandru Helios se bazau, fără îndoială, pe un tratat încheiat cu regele Mediei, prin

care Alexandru şi Iotapa, prinţesa moştenitoare a Mediei, urmau să intre în posesia Regatului Unit al Mediei, Armeniei şi Partiei, cu condiţia ca Antoniu să-l ajute în cucerirea acestui din urmă teritoriu. Dolofanul Alexandru, în vârstă de şase ani, fusese îmbrăcat în costumul armean: tiară ţeapănă şi înaltă, tunică, pantaloni bufanţi, după moda persană şi o mantie aruncată peste umăr, care-i cădea pe spate în falduri graţioase.

Cleopatrei Selene, sora geamănă a lui Alexandru, i-au revenit Cyrene şi Libia, iar tânărul Ptolemeu a fost proclamat rege al Feniciei, Ciliciei şi al Siriei septentrionale. Copilul fusese îmbrăcat, pentru această împrejurare, în stil macedonean: mantia tradiţională, saboţi şi tichia adoptată de urmaşii lui Alexandru cel Mare.

La sfârşitul extraordinarei ceremonii, copiii, după ce şi-au salutat părinţii, au fost înconjuraţi, fiecare, de o gardă formată din bărbaţi aparţinând naţiilor asupra cărora aveau să domnească într-o zi, apoi s-au întors la palat, în timp ce soarele apunea.

În cinstea evenimentului, au fost bătute monezi purtând inscripţia *Cleopatrae reginae regum filiorum regum* (Cleopatrei, reginei, şi regilor, copii de regi). Cu siguranţă, cu această ocazie a poruncit Antoniu executarea statuii de bronz a lui Alexandru Helios.

Antoniu trimisese Senatului, odată cu raportul asupra războiului din Armenia, o informare asupra numirilor făcute, iar reprezentanţilor săi le dăduse ordinul de a obţine ratificarea formală a modificărilor aduse în împărţirea tronurilor orientale.

Poporul roman a primit vestea cu stupoare, în timp ce oficialii s-au arătat de-a dreptul scandalizaţi. Solii lui Antoniu s-au hotărât, cu înţelepciune, să nu mai comunice Senatului mesajul, dar Octavian a insistat într-atât încât conţinutul a fost făcut public, nu fără discuţii premergătoare, extrem de înfierbântate. Spontan, s-a

răspândit o legendă în care Antoniu era înfăţişat ca un sultan, ce ducea la Alexandria o viaţă desfrânată; se spunea că ar fi fost tot timpul beat, iar, cum Cleopatra scăpa într-un mod prea evident unei acuzaţii de acest gen, pretindeau că ar fi fost influenţa unui inel magic de ametist, ce împrăştia spre cel care îl purta aburii vinului.

Antoniu trecea, într-adevăr, printr-o nouă perioadă de excese. Tulburat şi obsedat de apropiatul război cu Octavian, simţindu-şi popularitatea în scădere la Roma, încerca, aşteptând ca viitorul să i se înfăţişeze mai clar, să-şi uite neliniştile înaintea meselor îmbelşugate. Astfel, începuse să piardă respectul Cleopatrei. Ea consuma vin, dar cu moderaţie, dacă ne gândim ca până şi în ochii detractorilor săi părea că postea; totuşi privea cu o nelinişte crescândă depravarea omului pe care era obligată să se sprijine în realizarea ambiţiilor sale. Obişnuită cu modul de viaţă al monarhilor orientali, nu se îngrijora de excesele soţului său decât în măsura în care îi puteau afecta capacitatea de a conduce oamenii.

Îndrăznim să afirmăm că o adoptare cu măsură a stilului oriental îl apropia de cei în mijlocul cărora trăia.

„Cleopatra – spunea Florus, cu o părtinire evidentă – îi cerea Imperiul Roman generalului beat, ca preţ al dragostei sale, iar Antoniu i l-a promis ca şi cum romanii ar fi fost mai uşor de cucerit decât parţii. Uitându-şi patria, numele, toga, misiunea, gândurile şi sentimentele îl transformaseră în acel monstru pe care îl cunoaştem. Avea în mână un sceptru de aur alături de un iatagan; roba lui de purpură era prinsă în agrafe cu bijuterii enorme; purta pe cap o diademă pentru a fi rege şi egalul reginei care-l iubea”.

Înfrumuseţat consi-derabil şi bogat decorat în cursul ultimilor ani, palatul din Alexandria oferea cadrul potrivit desfăşurării traiului aces-tui masiv monarh al Orientului. Tavanele erau sculptate şi ornate cu măiestrie; foiţe de aur ascundeau bârnele. Pere-ţii şi stâlpii, din marmura cea mai fină, erau împodobiţi cu porfir purpuriu şi agat. Unele săli erau pavate cu onix şi ala-bastru. Se făcuse risipa de fildeş şi de abanos. Cochilii de India ornau porţile, alături de smaralde. Scaunele şi divanele erau încrustate cu geme. Jaspul şi cornalina străluceau pe mobile şi peste tot se zăreau mese de fildeş sculptat, de o valoare inestimabilă.

Tapiseriile aveau o strălucire caldă, incomparabilă, dată de vopselele tiriene; unele erau ţesute cu fir de aur, altele cu stacojiul unic şi splendid extras din coşenilă *[coşenilă – insecta exotică din care se extrage câimâzul (carminul) folosit la vopsirea ţesăturilor.].* Sclavi aleşi pentru frumuseţea lor, unii etiopieni, cu pielea măslinie şi părul negru, alţii gali sau germanici, cu tenul de culoare deschisă şi bucle de un blond auriu, cântau şi dansau în sălile uriaşe. Pliniu ne povesteşte că Antoniu a plătit destul de piperat pentru doi tineri ce păreau a fi gemeni, în realitate fiind originari din ţări diferite.

Să notăm că recent descoperitul comerţ cu Indiile umpluse palatul cu ţesăturile luxoase din Orientul îndepărtat, iar stilul grecesc sau egiptean al obiectelor obişnuite începea să se piardă într-o mulţime de produse eterogene, achiziţionate din toate părţile lumii.

În acest decor teatral, Antoniu juca rolul de autocrat semidivin al Orientului cu o extravaganţă copilărească. Grijile şi tulburările îl copleşeau când nu bea. Dar în momentele din ce în ce mai dese de beţie se comporta ca un copil mare. Gândul ca poporul îl considera drept încarnarea zeului Bachus îl încânta şi îi plăcea să se vadă tratat ca noul „Liber Pater”.

La serbările dionisiace, se plimba pe străzile Alexandriei într-un car asemănător cu acela atribuit de tradiţie zeului, cu o coroană de aur pe cap, cu ghirlande de iederă pe umeri, încălţat cu coturni, cu tirsul *[tirs – toiag simbolic, împodobit cu viţă-de-vie şi având în vârf un con de pin, atribuit zeului Dionysos.]* în mână.

În onoarea sa, în Regia, la vest de Forum, s-au început fundaţiile unui templu; dar nu a fost clădit decât câţiva ani mai târziu şi transformat, printr-o ciudată farsă a destinului, într-un sanctuar dedicat lui Octavian, desemnat cu numele *Cesareum.*

Niciodată Antoniu nu se preocupase de demnitatea

lui. Iar acum, când juca rolul suveranului vesel al Orientului cu o asemenea convingere, nu-şi făcea probleme de impresia pe care o putea produce asupra oamenilor serioşi. Adesea, se plimba alături de Cleopatra, vorbindu-le pe un ton familiar slujitorilor şi eunucilor din suită, în aparenţă, prezenţa Cleopatrei îi devenise indispensabilă, ea însoţindu-l în toate deplasările sale. Se aşeza alături de el în car, prezida în locul lui ceremoniile oficiale şi religioase, stând lângă el până şi la tribunalul public.

Nu ştim nimic cert despre legăturile lui Antoniu cu urmaşii săi; ne este greu să ni-l imaginăm în sânul familiei. Fiul său vitreg, Cezarion, copiii lui, Alexandru, Ptolemeu şi Cleopatra locuiau în acea vreme la palat; de puţin timp, băiatul avut cu Fulvia, Antyllus, mai tânăr decât Cezarion, li se alăturase. Probabil că Antoniu a fost un tată afectuos şi indulgent; iar camerele destinate copiilor vor fi fost locul de desfăşurare al unor scene încântătoare.

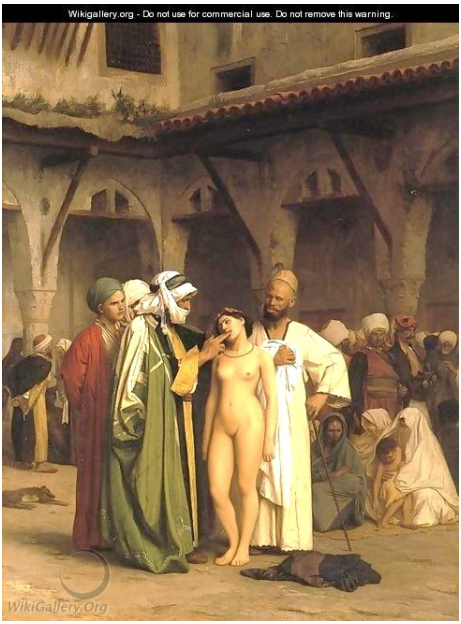

Nici el însuşi nu concepea că uniunea cu Cleopatra ar fi putut să prezinte vreun aspect scandalos. Scriindu-i lui Octavian în anul următor, era extrem de mirat că viaţa lui de familie putea fi considerată drept infamă. „Să fie, oare, pentru că trăiesc în intimitatea unei regine?” se întreba el. *„Este soţia mea.* Ce este nou în asta? Oare această situaţie nu durează deja de nouă ani?” Şi, într-adevăr, familia domnitoare de la Alexandria, în ciuda beţiei şi a bufoneriilor lui Antoniu, nu avea de ce să se ruşineze, mai ales dacă facem o comparaţie cu viaţa particulară a lui Octavian.

La acea vreme, oamenii lui Octavian cercetau Roma în căutare de femei destinate plăcerii lui, răpind fete respec-tabile, dezbrăcându-le, aşa cum făceau negustorii de sclavi, pentru a se asigura că pose-dau daruri potrivite pentru cru-dul stăpân. Nimic asemă-nător nu-i putea fi reproşat jovialului Antoniu.

Găsim în Plutarh o povestire care demonstrează opulenţa generoasă a curţii alexandrine în acea vreme. Un oarecare Philotas, în cursul unei mese la care asista Antyllus, a redus un conviv prea zgomotos la tăcere printr-un silogism a cărui absurditate i-a amuzat mult pe invitaţi, încântat, Antyllus, fiul lui Antoniu, i-a oferit un dar lui Philotas, care a refuzat, neştiind cum un copil de vârsta lui ar putea dispune de obiecte de o asemenea valoare. Philotas, la întoarcerea acasă, a văzut un prieten aducându-i cadoul lui Antyllus. Cum insista în a-l refuza, omul l-a întrebat:

— Ce ai? Nu ştii că acela care ţi-l oferă este fiul lui Antoniu şi ar da ordinul cu aceeaşi uşurinţă dacă în loc de argint ar fi aur?

În primăvara anului 33 î.Hr., Antoniu s-a întors în Siria cu trupele, pentru anotimpul cald. Dorind să-şi întărească legătura cu regele Mediei, pentru a se putea opune unui atac part, s-a hotărât să pornească spre graniţa

Mediei. Cleopatra nu l-a însoţit. Traversând Siria, a pătruns prin nord-estul Armeniei şi s-a întâlnit cu suveranul Mediei. Antoniu i-a cedat o parte importantă din Armenia Mare, concedându-i regelui Pontului teritoriul desemnat sub numele de Armenia Mică. Regele Mediei i-a încredinţat-o lui Antoniu pe Iotapa, care se măritase cu Alexandru Helios, pentru a fi crescută la Alexandria; în acelaşi timp, i-a înapoiat vulturii capturaţi în anul 36 î.Hr., în momentul pierderii tronului, când Media lupta alături de parţi, şi i-a dăruit lui Antoniu un regiment al faimoşilor arcaşi care pricinuiseră atâtea pagube în rândurile romanilor în aceeaşi campanie. În schimbul lor, Antoniu a trimis în capitala Mediei un detaşament de legionari. Pericolul part fiind îndepărtat prin acest pact important, Antoniu s-a întors în Egipt cu gândul de a petrece acolo încă o iarnă. A ajuns la Alexandria pe la începutul toamnei, împreună cu tânăra prinţesă a Mediei. Veştile aduse din Media i s-au părut Cleopatrei mulţumitoare, iar Iotapa s-a alăturat copiilor regali în palatul de la Alexandria.

Ştirile despre Octavian se arătau a fi din ce în ce mai alarmante. Cleopatra îl va fi întrebat, poate, pe Antoniu, cu stupefacţie, cum de se putea gândi să-şi petreacă iarna în linişte la Alexandria, dată fiind ameninţarea războiului. În primul rând, triumviratul avea să înceteze la sfârşitului anului şi era de presupus că Octavian va încerca atunci o acţiune hotărâtoare. Deja îl atacase violent pe Antoniu în Senat şi ridicase poporul împotriva sa. Antoniu l-a acuzat că nu proceda corect, uitând să împartă cu el prada obţinută de la Sextus Pompeius, apoi neglijând să-i trimită înapoi vasele împrumutate numai pentru acea luptă; în al treilea rând îi reproşa că ar fi luat singur în posesie provinciile africane după retragerea lui Lepidus şi că ar fi împărţit apoi legionarilor săi pământul disponibil din Italia, frustrându-i pe soldaţii din armata lui Antoniu de partea cuvenită. Octavian a răspuns că vor împărţi prada de

război de îndată ce Antoniu îi va oferi o parte din Armenia şi Egipt; cât despre terenurile primite de soldaţi, oamenii lui Antoniu nu aveau de ce să îi invidieze, din moment ce îşi puteau împărţi toată Media şi Partia. Această aluzie la Egipt, văzut ca o provincie romană şi nu ca un regat independent, trebuie să o fi indignat pe Cleopatra. Avea, ce-i drept, o consolare în faptul că Antoniu, acuzat că trăia imoral cu ea, îi declarase lui Octavian că îi era soţie şi nu amantă.

Războiul era pe punctul să izbucnească şi ne-o imaginăm pe Cleopatra pradă unei adevărate febre de nerăbdare şi nelinişte. Atitudinea confuză şi indiferentă a lui Antoniu o exaspera; iar armonia dintre ei nu a reapărut decât odată cu hotărârea lui de a-si stabili tabăra de iarnă la Efes. Trezit din apatie, a început să acţioneze energic. A trimis soli în toate părţile pentru a strânge trupe şi a ajutat-o pe regină în pregătirile de luptă desfăşurate pe teritoriul sau. În câteva săptămâni, trupele erau gata, iar Antoniu şi Cleopatra au pornit spre Efes la începutul iernii, în anul 33 î.Hr., în fruntea unei armate uriaşe, dotată cu armament naval, militar şi muniţii.

Alexandrinii înţelegeau ca regina lor se pregătea pentru cea mai mare aventură. Cu numai câţiva ani mai înainte, se simţiseră copleşiţi de ameninţarea Italiei, aşteptându-se în orice moment sa-şi piardă libertatea. Iar acum, graţie abilităţii, tactului şi farmecului divinei lor regine, încarnarea lui Isis-Afrodita, asistau la plecarea vaselor, a trupelor şi a căpeteniilor Egiptului pentru a cuceri Roma cea puternică. O auziseră pe Cleopatra jurând ca se va înscăuna la Capitoliu, împreună cu fiul ei, Cezarion. Iar inima uriaşă a mulţimii creştea de mândrie la gândul viitorului glorios sortit ţării şi familiei regale.

Statuia din bazalt a Cleopatrei – muzeul Hermitaj, St. Petersburg

CAPITOLUL XVI
Declinul puterii lui Antoniu

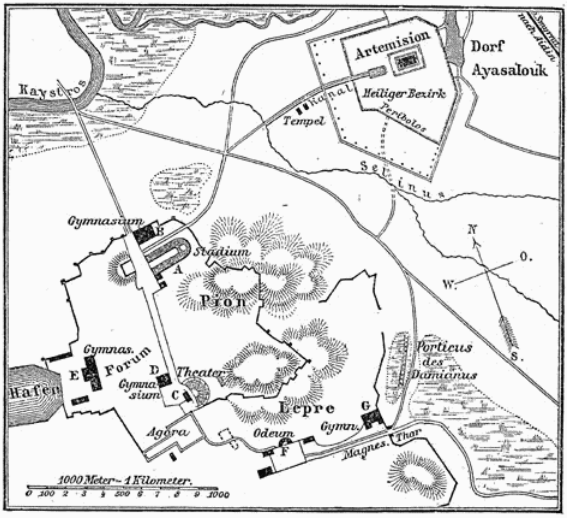

Oraşul Efes se găsea la poalele munţilor Mesogis, în apropiere de Smyrna şi de Insula Samos. Înălţându-se pe coasta Asiei Mici, aproape de gvaniţa dintre Lydia şi Carla, avea în faţă, peste mare, Atena, iar Peninsula Greacă o adăpostea de ameninţarea dinspre coastele italiene. Este nevoie să amintim că era celebru pentru templul închinat Dianei? Construit din marmură albă şi lemn de cedru şi chiparos, edificiul avea ornamentaţii bogate din aur. Statui numeroase împodobeau coloanele, iar printre picturile faimoase de pe pereţi, se vedea un frumos portret al lui Alexandru cel Mare.

Planul oraşului antic Efes

Aici şi-au strâns Antoniu şi Cleopatra forţele, Efesul devenind cel mai mare centru militar şi naval al lumii.

Cleopatra venise din Egipt cu o flotă puternică, de două sute de vase de război, şi o armată formată din soldaţi, marinari, meşteşugari şi sclavi. Luase din vistierie o sumă uriaşă şi adusese cantităţi impresionante de cereale, alimente, haine, arme şi muniţie. Zilnic, alte vase cu întăriri soseau din Siria, din Armenia şi din Pont.

Mobilizarea flotei lui Antoniu, formată din câteva sute de vase, se făcea rapid, în estuarul fluviului. Zi şi noapte, pe străzile oraşului răsunau paşii soldaţilor. Printre regii şi suveranii Orientului sosiţi la întâlnire cu armatele lor, se aflau: Bochus, regele Mauritaniei; Tarcondimotus, suveranul Ciliciei; Arhelaos, regele Capadociei; Amintas, regele Galatiei. Mulţi alţi suverani au răspuns chemării la arme şi s-au grăbit să se pună la dispoziţia lui Antoniu şi a reginei.

Ne întrebăm dacă aceşti şefi puternici ştiau exact pentru ce cauză aveau să lupte. Se adunaseră sub stindardul unui om care de mulţi ani exercita asupra ţărilor lor puterea supremă şi a cărui dominaţie era binevenită. Îi datorau mult, în unele cazuri chiar şi tronul. Dacă ar fi fost înfrânt, şi ei ar fi pierit, poate, odată cu el. Dar, dată fiind puterea enormă a lui Antoniu, succesul părea asigurat; şi aşteptau ca acest sprijin să le aducă o răsplată apreciabilă.

Antoniu le-a spus, desigur, că dorea să elibereze Roma de opresiunea exercitată de guvernul autocrat şi să restaureze vechea constituţie. Nu ar fi comis greşeala de a admite că aspira la tron, căci Cezar plătise cu viaţa revelarea unui astfel de proiect şi o declaraţie în acest sens i-ar fi putut îndepărta prietenii de la Roma. Avea prieteni printre inamicii lui Octavian şi printre cei în mintea cărora amintirea dictatorului era încă vie.

Circula un zvon în privinţa testamentului lui Cezar.

Se spunea că documentul prin care Octavian era proclamat moştenitor nu reprezenta voinţa supremă a lui Cezar, întrucât exista un testament ulterior, în favoarea fiului Cleopatrei, distrus, poate, de Calpurnia. În ochii multora dintre partizanii săi, Antoniu lupta pentru îndeplinirea dorinţelor dictatorului urmărind răsturnarea de la putere a uzurpatorului Octavian. Care să fi fost justificarea oferită regilor vasali? în orice caz, Dio Cassius afirmă răspicat că recunoaşterea drepturilor lui Cezarion, dorită de Antoniu, ar fi fost adevărata cauză a războiului.

Armatele venite în oraş cuprindeau soldaţi aparţinând mai multor naţii. Erau nouăsprezece legiuni romane; trupe formate din gali şi germanici; contingente de războinici mauri, egipteni, sudanezi, arabi şi beduini, mezii cei feroce şi curajoşii armeni, barbari veniţi de pe coastele Mării Negre, greci, evrei, sirieni. Străzile forfoteau de oameni purtând costume şi arme din cele mai variate. Niciodată, în istoria lumii, nu s-a mai văzut o asemenea adunare de naţii, iar inima Cleopatrei trebuie să fi fost plină de mândrie feminină şi de bucurie profundă la gândul că ea era, în realitate, cauza unei asemenea mobilizări de forţe, îi vor răzbuna onorurile pierdute, o vor ridica pe tronul lumii. Se pregătea să justifice, cu pădurile nesfârşite ale suliţelor şi lăncilor, acele nopţi pe care, cu şaisprezece ani în urmă, micuţa regina a Egiptului le petrecuse în braţele puternicului bătrân libertin al Romei, în acea vreme îndepărtată, lupta pentru a păstra independenţa ţării şi a dinastiei sale; acum, domnea asupra unor teritorii mai întinse decât avusese vreodată cel mai prestigios dintre faraoni şi, curând, familia sa regala avea să fie ridicată pe o culme la care niciun muritor nu ajunsese mai înainte. Acum, îşi întărea spusele cu jurământul:

— Este la fel de adevărat ca şi faptul ca într-o zi voi împărţi dreptatea din jilţul de la Capitoliu.

Simţea foarte aproape acea zi, pe când îndeplinea rolul de gazdă la Efes. Locuitorii oraşului o aclamau ca pe regina lor, iar regii vasali o omagiau cu respect.

În primăvara anului 32 î.Hr., vreo patru sute de senatori romani s-au prezentat la cartierul general al lui Antoniu, anunţându-l că Octavian, după ce şi-a acuzat rivalul în faţa Senatului, i-a sfătuit pe toţi cei care erau de partea duşmanului său să părăsească oraşul. Porniseră spre Efes, în cetate rămânând vreo şapte-opt sute de membri ai înaltei adunări, partizani ai lui Octavian sau adepţii unei politici neutre. Războiul nu fusese încă declarat, dar era numai o formalitate.

Sosirea senatorilor a produs tulburare în tabără. Nou-veniţii au simţit din plin puterea şi autoritatea Cleopatrei. Situaţia existentă era o revelaţie pentru ei. De la distanţă, nu-şi putuseră da seama de rolul esenţial al reginei Egiptului în desfăşurarea pregătirilor şi mulţi nu au întârziat să recunoască faptul că Antoniu, în calitatea lui de soţ şi autocrat al Orientului, nu era indicat pentru rolul de apărător al instituţiilor republicane. Curând, unii şi-au manifestat făţiş aversiunea faţă de Cleopatra şi i-au dat de înţeles că ar fi mai bine să se retragă în umbră, cel puţin pentru moment. Un bătrân soldat, pe nume Cnaeus Domitius Aenobarbus, reprezentantul unei familii cunoscute pentru tradiţiile ei republicane, nu admitea dreptul reginei la supremaţia pe care o deţinea. Acest om l-a sfătuit pe Antoniu să o trimită acasă, în Egipt, motivându-i că prezenţa ei producea o impresie ciudată, riscând să piardă simpatia multora dintre prietenii săi romani. Dându-i dreptate, Antoniu a invitat-o pe Cleopatra să se întoarcă la Alexandria. Ea, însă, foarte alarmată, l-ar fi cumpărat pe Publius Canidius, unul dintre consilierii cei mai apropiaţi şi mai de încredere ai lui Antoniu, pentru a-i pleda cauza pe lângă acesta din urmă, făcându-l să-şi schimbe părerea. Publius pusese în balanţă două

argumente: că flota egipteană va lupta cu mai multă înflăcărare sub privirile propriei suverane şi că banii Egiptului se vor scurge din abundenţă în folosul trupelor, dacă oamenii vor avea impresia că regina însăşi avea nevoie de ei.

— Şi, apoi, a încheiat el, nu văd faţă de care dintre regii participanţi la expediţie ar fi Cleopatra mai prejos ca înţelepciune; de multă vreme conduce prin mijloace proprii un regat întins şi a învăţat, alături de tine, cum se desfăşoară operaţiunile de mare amploare.

Rămânerea reginei la Efes şi implicarea ei în război au devenit cauza unor neînţelegeri profunde, senatorii romani începând să se separe în două tabere: cei care urmau planurile lui Antoniu şi cei ce preconizau că o înţelegere cu Octavian ar fi singurul mijloc de a reechilibra politica romană perturbată de influenţa reginei Cleopatra. Informată despre eforturile pacificatorilor, se simţea cuprinsă de nelinişte. Avea să-şi vadă năruindu-se toate speranţele doar pentru că ideea unei suverane străine ocupându-se de politica Republicii le displăcea câtorva senatori rigizi? Nu mai avea încredere în Antoniu, care i se părea că luptă doar pentru propria măreţie, gata să se îndepărteze de scopul lor de îndată ce interesele ei le-ar fi ameninţat pe ale lui. Ea provocase acest război, îl încurajase pe Antoniu şi îl făcuse conştient de datoriile lui, ea finanţase operaţiunile în cea mai mare parte, iar acum, în al doisprezecelea ceas, îl vedea înclinat să le dea ascultare celor care susţineau să se facă pace. Odată, el îi ceruse lui Octavian să renunţe la drapelul de război promiţând să facă la fel. Crezuse, în acel moment, că fusese o simplă manevră politică destinată să atragă simpatia populară; dar începuse acum să se îndoiască de intenţiile războinice ale lui Antoniu, întrebându-se dacă, oare, el nu prefera pacea, liniştea, deliciile unei atmosfere ce-i permitea să petreacă în voie. Războiul acesta se

impunea, iar ea nu avea să se simtă în siguranţă decât după ce Octavian va fi fost îndepărtat de pe tron.

Pentru regină era important să împiedice pacea cu orice preţ, de aceea a făcat un ultim efort: punându-şi în joc farmecul şi talentele, l-a convins pe Antoniu să trimită un mesaj prin care o repudia pe Octavia, insultându-l astfel pe Octavian într-un mod ce înlătura orice posibilitate de împăcare. De îndată ce adepţii reconcilierii au aflat despre intenţiile ei, au făcut, la rândul lor, presiuni asupra lui Antoniu, să se împace cu Octavia. Nefericitul se vedea hăituit de cele două facţiuni, devenind din ce în ce mai confuz.

În cele din urmă, Cleopatra a învins. Spre sfârşitul lunii aprilie, au pornit spre Insula Samos, lăsând la Efes o parte din trupe; pericolul se apropia, astfel, de Roma. Au petrecut pe insulă vreo două-trei săptămâni, timp în care Antoniu s-a lăsat din nou prins în cercul plăcerilor. Vasalii veniseră însoţiţi de actori şi comedianţi, astfel că distinsa adunare să nu ducă lipsă de distracţii. Actorii au fost luaţi, şi ei, la Samos, pentru a încânta asistenţa formată din regi şi suverani. Aceştia se întreceau în organizarea banchetelor somptuoase, dar nu avem nicio mărturie despre o asemenea extravaganţă din partea Cleopatrei, prea neliniştită şi prea dezamăgită pentru a mai da vreo importanţă îndatoririlor ei de gazdă.

Spre sfârşitul lunii mai, adunarea s-a mutat la Atena, unde Antoniu şi Cleopatra şi-au stabilit curtea. Regina era, credem, adânc tulburată de resentimentele violente suscitate de prezenţa ei în fruntea oştilor, în plus, nu mai avea niciun pic de încredere în sinceritatea lui Antoniu. Deşi el se arăta poate mai îndrăgostit ca niciodată, nu este exclus să fi avut loc dispute aprige între ei. Cleopatra îi cerea divorţul de Octavia şi declanşarea imediată a ostilităţilor, în timp ce Antoniu nu era hotărât să facă pasul decisiv.

În realitate, dilema lui era următoarea: îi promisese reginei ca, în caz de reuşită, să întemeieze monarhia aşa cum o concepuse Cezar şi, la timpul potrivit, să-l urce pe tron pe Cezarion; dar marea parte a senatorilor care îl susţinea îi arătase limpede că aştepta de la el să restaureze Republica şi să-şi sărbătoreasca victoria devenind simplu cetăţean. Altădată, ar fi înfruntat aceste greutăţi cu inima uşoară, căutând un mijloc de a întoarce situaţia în avantajul lui. Acum, băutura îi anihilase voinţa şi, în plus, devenise dependent de Cleopatra.

Antoniu împlinise cincizeci de ani. Scăderea vitalităţii sale îl purtase spre monogamie: îşi concentrase tot interesul sentimental asupra reginei, în vârstă de vreo treizeci şi opt de ani. Afecţiunea pentru ea devenea din zi în zi mai exclusivă şi mai presărată cu lacrimi. Certurile tot mai dese îl făceau nefericit şi, în starea lui de slăbiciune psihică, devenise sclavul ei, cu atât mai devotat cu cât ea îi arăta tot mai mult dispreţ. Îi urmărea cu o admiraţie pierdută modul energic şi imperios de a conduce afacerile şi făcea eforturi demne de milă pentru a-i păstra afecţiunea care simţea că-i scapă. Iar Cleopatra începuse să simtă un fel de dezgust amar pentru omul căruia îi dăruise dragostea şi încrederea sa.

Situaţia s-a înrăutăţit odată cu sosirea lui Antyllus, fiul lui Antoniu şi al Fulviei, în vârstă de paisprezece ani. Venea de la Roma, unde fusese bine primit de virtuoasa Octavia; atitudinea ei faţă de copiii soţului său nu încetase nicio clipă să fie nobilă şi generoasă. Antoniu, legat de acest copil printr-o puternică afecţiune, îl proclamase prinţ ereditar. De aici, rezulta o anumită rivalitate între el şi Cezarion, pe care Cleopatra îl iubea c-un asemenea devotament încât prezenţa lui Antyllus la Atena i-a dat noi motive de neînţelegeri cu Antoniu.

În sfârşit, la începutul lunii iunie, Cleopatra l-a convins pe Antoniu să se despartă de Octavia. Împărtăşind

hotărârea senatorilor, care au primit-o cu mânie, a trimis la Roma mesageri însărcinaţi să-i transmită Octaviei ordinul de expulzare din casa lui; în acelaşi timp, le-a comandat trupelor de la Efes să pornească neîntârziat spre Grecia. Cum aceste măsuri echivalau cu o declaraţie de război, Cleopatra a simţit o mare uşurare.

Dar înainte ca noile dispoziţii să fi fost puse în aplicare, mulţi prieteni romani de-ai lui Antoniu au venit la el pentru a-l anunţa că tratamentul brutal la care o supunea pe Octavia, a cărei atitudine calmă şi demnă cucerise simpatia generală, îl va priva de o mare parte a susţinătorilor din Italia, care vedeau în gestul său o dovadă a slugărniciei faţă de Cleopatra. ÎI implorau să schimbe aceasta impresie. Antoniu, istovit şi tulburat, a adresat o cuvântare legiunilor romane, promiţându-le restabilirea Republicii în două luni de la obţinerea victoriei.

Cleopatra, la această veste, a rămas împietrită: nu se mai putea îndoi că Antoniu juca un joc dublu, înţelegea că promisiunea făcută legiunilor nu însemna, neapărat, abandonarea planurilor lor, căci, după restabilirea vechii Constituţii, Antoniu va avea tot timpul să proclame monarhia. Ceea ce o descuraja profund era recunoaşterea crudului adevăr al divergenţei dintre sentimentele ei autocratice şi principiile democratice ale ţării pe care încerca s-o aducă sub sceptrul său. Vedea că, încetul cu încetul, motivul declanşării luptei se schimbase (adică deposedarea lui Octavian de un bun care-i revenea lui Cezarion), acum nemaifiind vorba decât despre libertate, democraţie şi restaurarea instituţiilor republicane.

Atitudinea personală a lui Antoniu, democratică în acel moment, era un oarecare balsalm pentru sentimentele rănite. Atenienii îi recunoşteau originea divină, iar dânsul insista ca toate omagiile datorate regilor şi nemuritorilor să îi fie acordate Cleopatrei, de care se arăta peste măsură de mândru. Se afirmase ca o suverană în toata puterea

cuvântului şi scriitorii antici ajunseseră la concluzia că Antoniu era sub dominaţia ei. Atenienii, considerând-o, ca macedoneană, drept compatrioata lor, îi recunoscuseră întreaga autoritate. Îi aşezaseră statuia pe Acropole, alături de a lui Antoniu; o aclamau ca pe Venus; îi acordaseră tot felul de onoruri municipale, anunţate printr-o delegaţie prezidată de însuşi Antoniu, în calitatea sa de cetăţean al oraşului. Octavia, care, în urmă cu câţiva ani, stătuse la Atena, se bucurase de simpatia unanimă. Dar amintirea acestei figuri dulci şi patetice a fost repede umbrită de prezenţa magnificei regine a Egiptului, domnind asupra unei adunări de regi şi de prinţi. Deja părea a fi regina lumii; căci, comportându-se ca o gazdă a tuturor acestor monarhi, vorbind cu fiecare în limba ţării lui, fermecându-i pe toţi prin vioiciunea spiritului său, părea sufletul serbărilor şi al întrunirilor.

Între timp, Antoniu, după ce calmase disensiunile dintre adepţii săi, se deda iarăşi, după obicei, plăcerilor fără limite.

La banchetele numeroase oferite în acea vreme, Antoniu avea adesea un comportament nedemn şi se manifesta zgomotos.

Cleopatra şi Antoniu – Giambattista Tiepolo, 1744

I se întâmpla adesea să întrerupă brusc o audienţă acordată unor regi vasali, fiindcă primea câte un mesaj de la Cleopatra, scris pe o tăbliţă de onix sau de cristal. Într-o zi, când Furnius, un orator celebru, pleda la tribunal o cauză în faţa lui, a pus capăt, brusc, elocventului discurs, grăbindu-se să alerge după regină, care trecea pe afară, uitând, se pare, că lui i se adresau cuvintele oratorului.

Tot cam pe atunci s-a produs un eveniment care a generat în rândurile partidului lui Antoniu o stare de anxietate extremă. Doi dintre membrii cei mai influenţi la Atena, în acel moment, au trecut de partea facţiunii adverse. Unul dintre ei, Titius, avea legătură cu arestarea şi execuţia lui Sextus Pompeius; celălalt, Plancus, era acelaşi care, în cursul unei orgii la palatul din Alexandria, dansase gol, cu corpul vopsit în albastru. Velleius vorbeşte despre el ca despre „cel mai josnic linguşitor al reginei, un om mai slugarnic decât un sclav”. Nu este de mirare de ce Cleopatra l-a tratat cu răceală, iar el s-a răzbunat dezertând. Aceşti doi bărbaţi fuseseră martorii întocmirii testamentului lui Antoniu, care avea o copie depusă la Vestale. Avertizat de conţinutul documentului de către cei doi renegaţi ajunşi la Roma, Octavian a mers la templul Vestei şi, câteva zile mai târziu, dădea citire testamentului în Senat, Mulţi senatori s-au arătat şocaţi de procedeu, dar, cuprinşi de curiozitate, nu s-au împotrivit citirii documentului. Singura clauza asupra căreia Octavian putea face caz era cea care stabilea că, dacă Antoniu ar muri la Roma, corpul trebuia să fie trimis, după ce va fi fost purtat cu mare pompă prin Forum, la Alexandria, pentru a fi îngropat alături de Cleopatra.

Cei doi dezertori au împrăştiat în Italia tot felul de zvonuri absurde şi injurioase pe seama lui Antoniu şi a reginei. Dânsei i-au atribuit o putere absolută asupra soţului sau, datorată filtrelor magice pe care i le administra în taină. Antoniu – spuneau – căzuse victimă farmecelor; el le dăduse voie locuitorilor Efesului s-o aclame ca pe o regină; îi dăruise biblioteca de 200.000 de volume de la Pergam; devenit sclavul ei, îi freca picioarele; se îmbăta, în timp ce ea, graţie vrăjilor, nu avea nimic, deşi bea tot cât dânsul.

Pe astfel de zvonuri a fost clădită reputaţia Cleopatrei şi, curând, vom auzi vorbindu-se despre ea ca despre „regina prostituata din incestuoasă Canope, care dorea să arunce asupra lui Jupiter vrajba lui Anubis şi să acopere trâmbiţa romană cu sistrul cel strident”.

Alarmaţi de atitudinea ostilă a locuitorilor Romei, prietenii lui Antoniu l-au trimis la Atena pe un anume Geminius ca să-l anunţe că va fi proclamat duşman al statului. La sosirea în tabără, solul a fost considerat un spion al Octaviei, astfel că Antoniu şi Cleopatra l-au tratat cu o răceală extremă, oferindu-i la banchete locul cel mai puţin onorant, făcându-l ţinta remarcilor celor mai ironice. O vreme, a suportat tratamentul cu răbdare. Dar, într-o bună seară, fiind uşor ameţit de băutură, ca şi Antoniu, acesta l-a întrebat ce fusese atât de arzător încât să vină până la Atena, Geminius s-a ridicat brusc şi a spus că-şi rezerva răspunsul pentru când va fi treaz, dar dacă regina voia să se întoarcă în Egipt, totul avea să meargă bine în privinţa cauzei lor.

Antoniu s-a arătat furios, dar Cleopatra, păstrându-şi calmul, a răspuns pe un ton muşcător:

— Ai făcut bine, Geminius, să-ţi spui secretul înainte, fără s-aştepţi să fii torturat.

Peste câteva zile, părăsind pe ascuns Atena, el se întorcea la Roma în mare grabă.

Marcus Silanus, fost ofiţer al lui Cezar în Galia, a părăsit şi el tabăra lui Antoniu, împrăştiind la Roma zvonuri despre influenţa Cleopatrei şi slăbiciunea lui Antoniu. La scurtă vreme, Octavian i-a făcut o declaraţie de război oficială, nu lui Antoniu, ci Cleopatrei. Regina înţelesese ca prezenţa ei în tabără compromitea grav cauza soţului său la Roma. Dar, pe de altă parte, întorcându-se în Egipt, risca să se vadă trădată de Antoniu, cu atât mai mult cu cât declaraţia de război nu îl privea personal, putând să i se sustragă. Pentru a şterge opinia defavorabilă din Italia, Antoniu trimisese agenţi care să atragă publicul de partea lui.

La venirea iernii, cei doi au înaintat cu toată armata de la Atena până la Patras, aproape de intrarea în Golful Corint, la vreo două sute de mile de coasta italiană. În decursul perioadei de aşteptare care a urmat, Antoniu şi Octavian au schimbat mai multe mesaje agresive Antoniu şi-a provocat rivalul la duel, deşi avea de acum o anumită vârstă. Octavian a refuzat sfidarea; apoi a fost invitat să vină cu armata pe câmpul de la Pharsala, unde cu şaptesprezece ani în urmă luptaseră Cezar şi Pompei, oferta refuzată, de asemenea.

Octavian a trimis un sol în Grecia, invitându-i pe senatorii rămaşi alături de Antoniu să se întoarcă la Roma, unde vor fi bine primiţi. Mulţi au ascultat propunerea cu atenţie, fără a îndrăzni să-i dea curs, în acel moment. Dar se arătau dezgustaţi de obiceiurile lui Antoniu şi geloşi pe puterea Cleopatrei, a cărei influenţă nu părea a sluji cauzelor Republicii. Declaraţia de război făcută reginei, şi nu lor, îi ofensase. Nemulţumirea lor sporise odată cu aflarea veştii că Octavian, declarând ostilităţile deschise, la sacrificiile oficiale folosise ritualul pentru declanşarea războiului unui duşman străin.

Din Golful Ambracia, unde îşi petrecea iarna flota lui Antoniu, veneau ştiri demoralizante. Hrana se împuţinase

dramatic şi marinarii sufereau de tot felul de boli.

Sfârşitul iernii a marcat începutul ostilităţilor. Octavian a trimis o escadră, comandată de prietenul său Marcus Vipsanius Agrippa, pe coasta meridională a Greciei şi, în timp ce Antoniu se pregătea să pornească într-acolo, Octavian s-a strecurat cu trupele de la Brindisi şi Tarenti până la Corcira, şi de acolo pe continent, coborând spre Golful Ambracia, unde ameninţa flota slăbită. Antoniu s-a grăbit spre nord, ajungând la Capul Actium, pe coasta sudică a intrării golfului, aproape în acelaşi moment în care Octavian atingea latura nordică. Dându-şi seama că flota îi va fi atacată, Antoniu şi-a aşezat vasele în poziţie de luptă, echipându-le cu legionari; Octavian a renunţat să dea atacul, pentru moment.

Antoniu şi-a stabilit tabăra pe promontoriul meridional, unde, câteva zile mai târziu, a sosit şi Cleopatra.

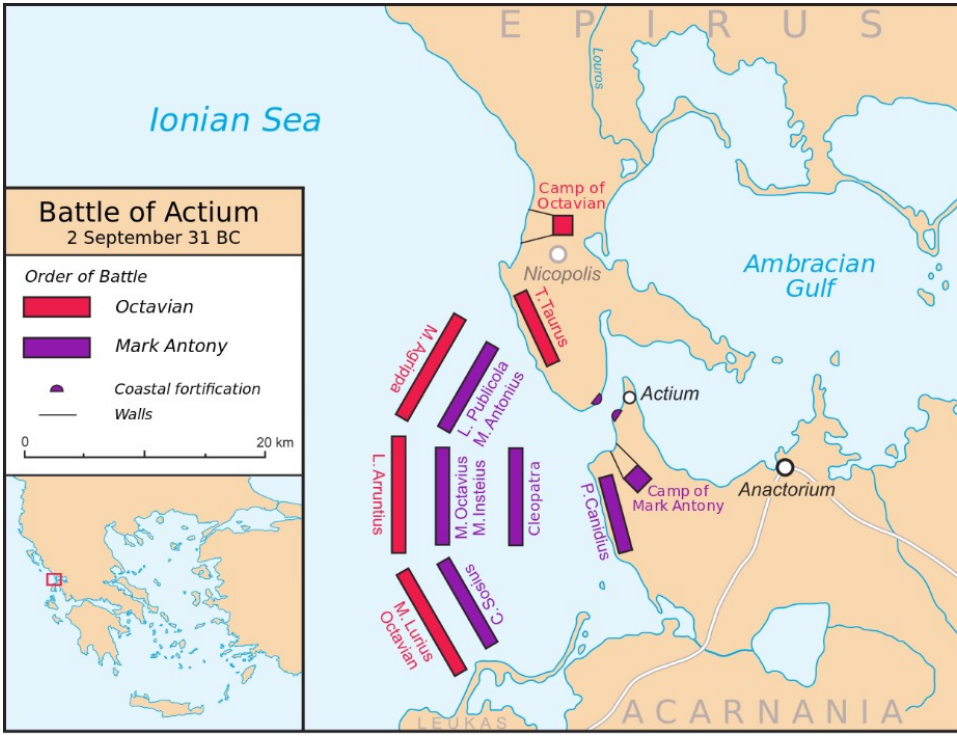

Bătălia de la Actium, 2 septembrie 31 î.Hr.

CAPITOLUL XVII

Bătălia de la Actium şi fuga în Egipt

Lupta de la Actium a dat mare bătaie de cap istoricilor din toate timpurile; nimeni nu a putut să dea o explicaţie mulţumitoare nici în privinţa incidentelor propriu-zise, nici în privinţa împrejurărilor anterioare, care le-au generat.

Bătălia de la Actium, 2 septembrie 31 î.Hr.
— Lorenzo A. Castro, 1672

Vom povesti, deci, evenimentele, aşa cum credem că s-au petrecut, dar interpretarea rămâne discutabilă. Ne-am sprijinit, în privinţa faptelor, pe autoritatea scriitorilor antici; cât despre teorii, ele reprezintă o părere personală.

Octavian, care nu dorea să înceapă imediat ciocnirile de trupe, şi-a ales o poziţie fortificată, la câteva mile de Golful Ambracia. Antoniu a trimis imediat o parte a armatei sale de la Actium pe coasta nordică a intrării în Marele Port, pentru a avea controlul asupra trecerii pe apele interioare. Octavian şi-a înconjurat tabăra cu un val *[val – meterez de pământ care servea ca fortificaţie militară.]* şi a construit un zid, ce cobora până la Marea Ionică, pentru a putea descărca, la adăpost, proviziile ce-i soseau exclusiv pe calea apei. Şi-a dispus vasele într-o poziţie de unde controlau întregul golf. Antoniu a constatat, curând, că propria-i flotă, aflata în golf, nu putea

ieşi în larg evitând o lupta crâncenă în canalul de trecere.

Situaţia se înfăţişa astfel: Octavian supraveghea în voie marea, dar nu-şi putea părăsi tabăra fortificată, Antoniu ocupând poziţiile din jur. Aşadar, Octavian blocase flota lui Antoniu în golf, în timp ce acesta îi ţinea armata în stare de asediu, în tabără.

Pentru a ieşi din impas, forţând bătălia decisivă, nu existau decât două manevre posibile: fie Antoniu se va retrage din Actium, obligându-şi adversarul să-l urmărească în interiorul Greciei, fie flota va încerca, prin lupta, să iasă din golf, pentru a-l împiedica apoi pe Octavian să primească proviziile pe mare.

Mulţi dintre generalii lui Antoniu preferau prima soluţie. Cleopatra, însă, gândea că varianta luptei pe mare ar fi fost mai potrivită. Poate avea în vedere că trupele lui Antoniu erau prea eterogene pentru a oferi, pe uscat, garanţia succesului. Avea încredere în flota egipteană şi aprecia că vreo trei sute de vase ar fi putut sparge blocada lui Octavian.

În cursul lunii iunie, Antoniu a trimis o escadră de-a lungul coastelor golfului, pentru a încerca să taie rezervele de apa ale inamicului. Dar operaţiunea a fost abandonată. La scurta vreme, dezertorul Titius a înfrânt un detaşament de cavalerie din armata lui Antoniu, în timp ce Agrippa i-a capturat câteva vase, plecate în croaziera din porturile situate în afara golfului. Octavian a considerat aceste victorii importante. În plus, agenţii trimişi în Grecia să le zdruncine locuitorilor încrederea în inamicul său aveau un oarecare succes.

Avantajele obţinute de Octavian îl enervau pe Antoniu şi-i demoralizau trupele. Cleopatra era cea mai afectată, căci se părea că se confirmaseră prevestirile unui ghicitor egiptean, care spusese că geniul lui Antoniu avea să se plece înaintea celui al lui Octavian. De la Atena, veni ştirea că un uragan doborâse statuia lui Bachus, întrupat

în Antoniu. Accidentele tot mai numeroase prevestitoare de nenorociri o deprimau pe Cleopatra, ai cărei nervi erau supuşi permanent tensiunii produse de certurile cu Antoniu şi cu generalii săi.

Spre sfârşitul lunii iulie şi începutul lunii august, când tabăra era copleşită de ţânţari, căldură şi umiditate, spiritele s-au încins la maxim. Domitius Aenobarbus, Dellius, Amyntas şi alţii insistau din nou asupra necesităţii de a se retrage spre interior; dar Cleopatra continua să-şi susţină părerea. Odată anihilate forţele navale, Antoniu şi Cleopatra vor intra în Roma fără să întâmpine vreo rezistenţă, în vreme ce duşmanii vor pieri de foame în Grecia. După o singură bătălie navală Roma avea să le aparţină, perspectivă cu mult mai strălucitoare decât aceea a unei retrageri lente şi monotone spre interior.

Generalii, însă, nu puteau împărtăşi punctul de vedere al reginei şi al lui Antoniu. Admiţând că operaţiunea ar fi reuşit, cum avea să intre Antoniu în Roma alături de Cleopatra? Cetăţenii nu ar tolera-o, date fiind zvonurile care circulau despre puterea magică şi malefica exercitată de dânsa. În plus, cum putea trece el drept un bun republican, având la braţ o suverană? Să se întoarcă mai bine regina în ţara ei, pentru a nu dăuna popularităţii şi prestigiului lui Antoniu. Propuneau să se dispenseze de flota egipteană, care, forţând prin propriile mijloace blocada, urma să se întoarcă acasă. Cleopatra furnizase vase, dar nu şi soldaţi; o bătălie pe uscat ar putea fi dată şi fără ajutorul ei; iar, atunci, Octavian n-ar mai putea pretinde că se luptă cu regina Egiptului şi nu cu Antoniu.

Antoniu, recunoscând temeinicia argumentelor, le-a promis că va încerca să o convingă pe Cleopatra să se înapoieze în Egipt până se va sfârşi războiul.

La auzul dorinţei sale, regina, a fost cuprinsă de mânie. Se îndoia că, în aceste condiţii, Antoniu îi va mai apăra cauza. Se îndoia chiar şi de victorie. El nu mai era

decât umbra omului de altădată, nu mai avea puterea şi voinţa necesare pentru fondarea unui tron imperial la Roma. A refuzat cu hotărâre să plece. Antoniu era prea bun ca să insiste ori se temea, poate, de mânia ei dezlănţuită.

Aceasta l-a făcut pe Antoniu să forţeze blocada cât mai curând. S-a grăbit să-şi echipeze vasele, trimiţându-i, în acelaşi timp, pe Dellius şi Amyntas în Tracia, pentru a recruta cavaleria, în completarea efectivelor terestre de care dispunea.

Domitius Aenobarbus se arăta din ce în ce mai ostil acestui plan. Văzând nu numai că regina obţinuse permisiunea de a rămâne, dar şi că planul ei avea să fie pus în aplicare, a fost cuprins de mânie şi, urcându-se la bordul unui vas, a trecut de partea lui Octavian, oferindu-şi serviciile duşmanilor. Destinul, însă, nu i-a permis să profite de avantajele trădării sale: în urma unei febre contractate la Acţiuni, va muri înainte de desfăşurarea bătăliei.

Dezertarea lui a fost, pentru Antoniu, o lovitură teribilă. A acuzat-o, pe drept cuvânt, pe Cleopatra de cele întâmplate, cerându-i din nou să plece în Egipt. Şi poate mânia, neîncrederea şi supărarea ei l-ar fi determinat pe Antoniu să cedeze din nou, dacă alte trei dezertări nu l-ar fi neliniştit şi mai mult. Gelos pe puterea Cleopatrei, regele Paflagoniei a trecut de partea adversă, apoi, un senator roman, Quintus Postumius, şi un şef arab al Emesului, Iamblichus, au fost prinşi în timp ce încercau să facă acelaşi lucru; pentru a-i îngrozi pe cei care ar fi încercat să imite gestul, unul a fost sfârtecat în bucăţi, iar celălalt, torturat până ce a murit.

Cauza lui Octavian devenea din ce în ce mai populară, în timp ce Antoniu era tot mai des luat în derâdere pentru slugărnicia lui faţă de regina care părea să-l domine, terorizându-l chiar.

Enervat de întorsătura dezastruoasă pe care o luaseră evenimentele, a sfârşit prin a-i ordona Cleopatrei să plece.

Insultată de reproşurile lui, aceasta s-a hotărât să se retragă cu flota sa. De atunci l-a tratat pe Antoniu cu atâta ostilitate încât el, în delirul său, ajunsese să se teamă că ar fi putut să-i ia chiar viaţa. Când îi vedea chipul schimonosit de dispreţ sau ochii strălucind de mânie, tremura ca un copil vinovat şi le împărtăşea prietenilor temerea ca ea să nu-l asasineze. Cleopatra, înştiinţată, s-a grăbit sa-i dea o lecţie.

Într-o seara, la masă, după ce toţi convivii bausera vin dintr-o amfora, a luat şi ea o înghiţitură şi i-a întins vasul lui Antoniu în semn de împăcare; grăbit, el şi-a apropiat cupa de gură, pentru a-şi pune buzele exact în acelaşi loc de unde sorbise Cleopatra, când, în aparenţa pentru a da mai multă eleganţă gestului, ea şi-a înmuiat cu vin ghirlanda de flori care-i împodobea părul. Antoniu a ridicat din nou cupa şi-atunci ea, aruncându-i-o din mână, i-a spus că era otrăvită. Neîncrezător, Antoniu a protestat, spunându-i că văzuse, doar, cum ea însăşi sorbise câteva înghiţituri din lichid.

Cleopatra i-a mărturisit, cu un calm imperturbabil, că ghirlanda ei de flori era otrăvită şi alesese acest mijloc pentru a-i demonstra lipsa de temei a spaimei sale de a fi asasinat.

— Aş fi putut să te omor, i-a zis, în orice moment, dacă aş fi vrut cu-adevărat să scap de tine.

Din acea clipă, regina a adoptat o atitudine de mândrie dispreţuitoare, considerând insistenţele lui Antoniu de a o vedea plecată drept o încălcare a jurământului făcut.

Se pare că, până la urmă, cei doi s-ar fi înţeles ca regina şi flota ei să le acorde sprijinul în luptă, apoi să pornească spre Egipt, odată dobândită victoria. Antoniu

plănuise, desigur, să meargă pe vasul Cleopatrei la sfârşitul bătăliei, pentru a-şi lua rămas bun.

Se despărţiseră, în acea dimineaţă, plini de amărăciune şi de resentimente. Încă o dată, ea îşi arătă neîncrederea şi dezacordul faţă de această plecare forţată. Va fi deplâns amărăciunea vieţii, deziluziile, îl va fi acuzat de intenţia de a o părăsi, de trădare. Este posibil ca, în mânia ei, să-i fi spus că pleca bucuroasă, sperând să nu-l mai vadă niciodată. Antoniu va fi găsit, desigur, răspunsuri usturătoare şi s-au urcat pe vase, fiecare, cu vorbe crude pe buze şi cu mânia în inimă.

Dar nu stătea în firea lui Antoniu, la fel de copilăros şi impulsiv ca întotdeauna, regretând apoi cele spuse, să suporte multă vreme supărarea dintr-o scenă atât de penibilă cu femeia pe care o iubea cu adevărat; pornind la lupta, se simţea obsedat de dorinţa de a fi iertat. Aproape că-şi simţea lacrimi în ochi, gândindu-se la singurătatea ce-l aştepta. Se consola cu ideea că, la viitoarea lor întâlnire, bătălia fiind câştigată, el va juca rolul de cuceritor, o situaţie teatrală care-i flata instinctele dramatice, dar, între timp, trecea prin toate chinurile unui tânăr îndrăgostit care tocmai s-a despărţit de iubita lui.

În acea zi de 2 septembrie, lupta a început cu înaintarea escadrei de pe flancul stâng al lui Antoniu şi încercarea lui Agrippa de a o respinge cu flancul său drept. Celelalte divizii ale lui Antoniu au înaintat şi ele, bătălia devenind generală.

Vreo trei sau patru ore a durat învălmăşeala, după care Antoniu şi Cleopatra au început să înţeleagă că micile vase ale lui Octavian vor câştiga. Galera lui Antoniu era înconjurată din toate părţile, astfel că, obligat să ia o hotărâre imediată, nu putea cântări situaţia cu sânge rece. Pe măsură ce vasele îi erau incendiate, scufundate sau capturate, disperarea creştea. Armata de pe uscat va rezista în cazul înfrângerii şi distrugerii flotei?

Între timp, Cleopatra, scăpând pentru câteva momente de supravegherea lui Octavian, a reuşit să-şi facă o imagine generală asupra situaţiei. În timp ce urmărea spectacolul îngrozitor ce i se desfăşura înaintea ochilor, nu se mai îndoia de victoria lui Octavian, temându-se, totuşi, ca Antoniu să nu fie prins sau ucis.

De câteva săptămâni, simţea nelinişte şi nesiguranţă în privinţa intenţiilor soţului faţă de ea şi de Cezarion. Neliniştii, însă, îi luase acum locul gândul ca niciodată Antoniu nu va fi în măsură să-i arate statornicia, căci sfârşitul părea inevitabil. Mânia, dispreţul şi îndoielile se adunau în această concluzie unică: o aşteptau înfrângerea şi ruina. Trebuia să se îndepărteze cu toate pânzele în vânt de locul prăbuşirii idealului lor şi să se elibereze prin fugă de un om care nu mai era apărătorul cauzei ei, ci un obstacol în calea desfăşurării ambiţiilor ei.

Spre seară, când soarta bătăliei nu era încă hotărâtă, dar Cleopatra nu mai avea nicio speranţă, un vânt puternic a început să bată dinspre nord, suflând exact dinspre Roma necucerită, către Egiptul îndepărtat. Marea devenise agitată şi valurile, spărgându-se de galera regală, sporeau confuzia generală şi poate că o pală de vânt, atingându-i faţa, i-a dat impulsul năvalnic de a fugi. Antoniu, exasperat, nu îi ordonase să plece? Oare ce mai aştepta? Într-o oră, el avea să fie prins, poate chiar ucis, iar ea, prizonieră, va mărşălui dezonorată, într-o zi, spre Capitoliul unde ar fi trebuit să o aştepte tronul. Îi va plăti cu propria lui monedă. Avea să-l părăsească, aşa cum o dorise el. Nu se va resemna să ia parte la căderea lui.

Odată luată hotărârea, le-a dat semnalul de adunare vaselor sale împrăştiate şi, ridicând pânzele, a trecut prin mijlocul luptătorilor şi a pornit dusă de vânt, urmată de rămăşiţele flotei sale. Antoniu, eliberându-şi în acel moment vasul-amiral de galerele duşmane din jur, a urmărit spectacolul plecării reginei.

Mânia, remuşcarea şi disperarea i-au cuprins spiritul tulburat. Cleopatra îl lăsa în voia sorţii; asculta un ordin pe care el n-ar fi trebuit niciodată să i-l dea; nu-i va revedea niciodată chipul. Toată graţia, farmecul, frumuseţea care-l subjugaseră îi erau de acum refuzate; avea să înfrunte singur oroarea unei înfrângeri foarte probabile. În plus, ideea că îl părăsea fără niciun cuvânt de rămas-bun, rămânând cu amintirea mâniei şi cruzimii sale, îi era de nesuportat. Nu o putea lăsa să plece aşa, neîmpăcată şi pentru totdeauna. Trebuia să o urmeze, să o vadă, chiar numai pentru câteva clipe. Şi-apoi, ce conta dacă nu se mai întorcea la luptă? Oricum speranţele într-o victorie erau extrem de mici. Mintea lui epuizată, cuprinsă de febră, nu reuşea să perceapă, în bătălia din jur, nicio întâmplare favorabilă. Dezonoarea şi ruina i se păreau iremediabile. Şi, cu cât va rugi mai repede de la locul dezastrului, cu atât va avea şanse să-şi păstreze mintea limpede.

Chemând una dintre cele mai rapide galere, a urcat pe punte şi i-a ordonat căpitanului să urmeze cu toată viteza vasul reginei. Nu i-a luat cu el decât pe Alexandru Sirianul şi un anume Scellias.

Galera cu cinci rânduri de rame apropiindu-se de flota egipteană, Cleopatra şi-a dat seama că, părăsindu-şi postul, Antoniu o urmărea. Ne imaginăm uşor sentimentele sale. Plecarea lui punea, deci, capăt luptei, luându-le partizanilor lui Antoniu şi ultima speranţă de victorie. Neputându-şi abandona soţul înfrânt, care totuşi îi ceruse să se îndepărteze de la victoria lui, i-a făcut semn să urce la bord. Apoi, s-a retras în cabină, refuzând să-l vadă sau să-i spună vreun cuvânt.

Antoniu a urcat la bord, prea stupefiat pentru a cere să fie condus la regină, prea abătut pentru a dori ca ea să se apropie de el. Ca într-un vis, s-a îndreptat spre prova şi s-a aşezat, ascunzându-şi capul în mâini, fără a scoate nicio vorbă.

Astfel s-au scurs câteva ore, apoi, odată cu lăsarea întunericului s-a auzit, în spatele vasului regal, clipocitul apei făcut de bătaia vâslelor mai multor galere. Curând, după aceasta, coca unei ambarcaţiuni s-a desprins din noapte. Un moment, Antoniu a crezut ca i se aducea vreun mesaj de la Actium. Oare să-şi fi schimbat bătălia cursul în favoarea sa?

Întorcându-se cu faţa spre urmăritori, s-a pregătit de luptă – dacă avea de înfruntat galere ale inamicului? – şi, în picioare, la prora, a strigat deasupra apelor negre:

— Cine îl urmăreşte pe Antoniu?

O voce i-a răspuns din întuneric:

— Sunt Eurycles, fiul lui Lachares, am venit să răzbun moartea tatălui meu!

Antoniu poruncise decapitarea lui Lachares pentru hoţie, deşi aparţinea unei familii nobile din Peloponez, iar fiul său echipase o galera pe propria cheltuială şi jurase să-şi răzbune tatăl.

L-a zărit pe Eurycles pe punte, mânuind o lance, ca şi cum ar fi vrut s-o arunce. Puţin după aceea, în urma unei manevre greşite, din cauza întunericului, a izbit cu putere un alt vas egiptean, aflat în apropierea galerei Cleopatrei. Socul a răsturnat ambarcaţiunea şi, în confuzia care a urmat, vasul Cleopatrei a putut să scape. Dar celălalt a fost capturat, cu o mare cantitate de veselă şi mobilă preţioasă, pe care regina le aducea înapoi, în Egipt.

Odată trecut pericolul, Antoniu s-a aşezat din nou la prora şi nu s-a mai ridicat timp de trei zile. Ore întregi a rămas acolo, imobil, fixând marea dinaintea-i cu mâinile încrucişate pe piept, fără vlagă, încremenit de disperare. Din nebunia sa vinovată, pierduse totul, antrenând în cădere speranţa, ambiţia şi averea Cleopatrei. Este uimitor că, în deznădejdea lui, nu şi-a pus capăt zilelor chiar în acel moment. Când au ajuns la portul Tenara, la extremitatea vestică a peninsulei greceşti, stătea tot acolo,

căzut într-o totală prostraţie. După multe insistenţe, Iras, Charmion şi alte servitoare ale reginei au convins-o pe Cleopatra să-l invite în cabina sa; în cele din urmă, au consimţit să-şi vorbească şi mai târziu să mănânce şi să doarmă împreună. Cleopatra nu se putea împiedica să nu simtă milă pentru nenorocitul ei soţ, atât de conştient de semnificaţia situaţiei lui.

În timp ce galera era în port, mai multe vase au ajuns-o, transportând fugari de la Actium. Aceştia l-au informat pe Antoniu că o parte din flotă fusese distrusă, o alta, capturată şi mai mult de cinci mii de oameni pieriseră în luptă, dar că armata nu suferise pagube.

Cleopatra, pe care povara nefericirilor nu o zdrobise, l-a sfătuit să salveze măcar rămăşiţele legiunilor sale şi să trimită soli în Asia Mica. Apoi, regina s-a îndreptat spre coasta egipteană. Peste câteva zile, ajungea în dreptul localităţii Paretonium, un loc deşertic la vreo suta şaizeci de mile la vest de Alexandria, ocupat de o mică garnizoană romană. Antoniu s-a hotărât să stea ascuns o vreme, în timp ce Cleopatra avea să meargă în capitală să înfrunte poporul; el a petrecut câteva săptămâni în singurătate, hoinărind pe plajă, având ca însoţitori numai doi prieteni – un retor grec, Aristocrates, şi un soldat roman, Lucilius, acela care, luptând în rândurile duşmanilor la Filipi, se lăsase prins în locul lui Brutus, şi-apoi, fiind iertat de Antoniu pentru curajul său, îi devenise prieten credincios.

Unul dintre vasele care s-au oprit la Paretonium a adus veşti despre evenimentele petrecute la Actium. După fuga lui Antoniu, resturile flotei, după ce luptaseră până la apusul soarelui, se retrăseseră în Golful Ambracia. A doua zi, Octavian le-a cerut lor şi armatei să se predea, promiţându-le că îi va cruţa. Dar nimeni nu putea crede că Antoniu îi părăsise şi au refuzat propunerea. Din ziua următoare, au început, pe rând, să depună armele. Octavian s-a îndreptat spre Atena. Toate cetăţile greceşti i

s-au supus, cu excepţia Corintului. Curând, a ordonat masacrarea adepţilor lui Antoniu care nu se predaseră şi, pentru a-şi salva pielea, locuitorii tuturor provinciilor au început să-l acopere pe Octavian cu onoruri, înălţându-i statui, acordându-i omagii municipale.

La scurtă vreme, un alt mesager l-a informat pe Antoniu că şi legiunile lăsate în nordul Africii trecuseră de partea duşmanului. Atunci a încercat să se sinucidă, dar a fost împiedicat de cei doi prieteni credincioşi care au sfârşit prin a-l convinge să plece la Alexandria şi să caute în prezenţa Cleopatrei alinarea suferinţei sale.

CAPITOLUL XVIII

Noua încercare a Cleopatrei

Ne-am fi putut aştepta ca, sub povara atâtor necazuri, Cleopatra să renunţe la lupta. Dar ea nu putea încă admite ca era o cauza pierdută. Deşi înfrângerea lui Antoniu îi întârzia cu mulţi ani posibilitatea de a fi stăpână

la Roma, ea nu renunţase definitiv. Fără îndoială, învinsul avea să se sinucidă şi, cu toate că ideea o descumpănea, nu putea să nu simtă o uşurare: un proscris discreditat, mai tot timpul beat, pe al cărui cap se pusese un preţ, nu era consortul potrivit pentru o regină. De mult timp nu mai simţea pentru el decât milă. Apoi, dacă ar fi fost vorba numai despre ea, poate că Octavian avea s-o cruţe, ţinând cont că fusese „soţia” marelui dictator şi vreo împrejurare fericită ar fi putut, totuşi, s-o aducă mai târziu pe tron.

Antoniu îi încurca teribil planurile. Prezenţa lui punea în primejdie nu doar zilele reginei, dar şi existenţa dinastiei. De ce nu găsea curajul de a se sinucide şi de a pune capăt dezastrului ireparabil?

Să ne amintim ca, în acea vreme, doctrina sinuciderii după un dezastru era propagată cu ardoare în lumea civilizată şi nu avea caracterul dramatic atribuit în zilele noastre. Spectacolul popular al luptelor de gladiatori, al războaielor sângeroase şi succesive din cursul anilor precedenţi, crimele şi masacrele politice familiarizaseră oamenii cu moartea violentă. Cazul celebru al lui Arria, soţia lui Paetus, ilustrează uşurinţa cu care acceptau oamenii gândul sfârşitului. Soţul său fiind condamnat la moarte, Arria s-a hotărât să i-o ia înainte călăului; după ce şi-a înfipt un pumnal în inimă şi l-a scos şi, întinzându-i-l soţului său, a rostit: „Paete non dole” *[Nu doare, Paetu\ (latina)]*.

Să nu o condamnăm, aşadar, pe Cleopatra pentru faptul că spera să-l vadă pe Antoniu rezolvându-şi problema într-un mod consacrat în obiceiurile vremii.

Pentru cazul în care Octavian nu ar manifesta bunăvoinţă în privinţa ei, creierul său fertil clocea alte planuri de salvare a tronului. Speranţa sa principală era să păstreze independenţa Egiptului, întemeierea unui imperiu egipto-roman fiind amânată, în urma înfrângerii de la Actium, era important să-şi dedice toate forţele păstrării

unei coroane oarecare pentru fiul său. Nu exista speranţa păstrării teritoriilor obţinute de Antoniu în urma pactului de la Antiohia; dar cât priveşte Egiptul, era hotărâtă să-i apere patrimoniul până la ultima suflare.

Gândurile sale se întorceau spre Orient, Media, Persia, Partia, India. De ce n-ar încerca să-şi întărească poziţia printr-o alianţă cu unul dintre aceste ţinuturi îndepărtate? Fiul său, Alexandru Helios, putea să fie rege al Mediei. Nu ar fi putut găsi în India sau în Persia o modalitate de a-şi extinde teritoriul, ca să i-l dea fiului său Cezarion? Cine se va opune acestei alianţe de naţiuni, niciuna cucerită de Roma?

Aşa gândea, probabil, regina, când traversă Mediterana. Dar când s-a îndreptat spre Alexandria, după ce-l debarcase pe Antoniu la Paretonium, problema imediată a intrării în capitală îi preocupa spiritul.

Era important să contracareze cumva răspândirea veştii înfrângerii, să împiedice orice zvon nefavorabil până când va fi reluat treburile ţării în mâini. S-a hotărât să ajungă înaintea flotei cu mai multe zile şi să dea intrării sale un caracter triumfal. Sosirea a avut loc la sfârşitul lunii septembrie a anului 31 î.Hr. Împodobită ca pentru sărbătorirea unei victorii, în sunetul unei muzici vesele, galera, alunecând pe lângă imensul far alb, a intrat în apele Marelui Port. Ajunsă la chei, Cleopatra a fost dusă cu mare pompă la palatul Lochias; în spatele zidurilor era în siguranţă. Le aducea, suntem siguri, ordine scrise, ca din partea lui Antoniu, legiunilor aflate în garnizoană la Alexandria, încrezătoare în fidelitatea acestor trupe, a luat măsurile cele mai severe pentru a preveni orice răscoală sau revoltă, dacă ştirea dezastrului se va răspândi în oraş. Câţiva cetăţeni care începuseră să unelteasca revolta au fost de îndată arestaţi şi condamnaţi la moarte, astfel că, în momentul când poporul a avut confirmarea catastrofei, regina stăpânea situaţia pe deplin.

Ea a trecut neobosită la îndeplinirea planului privind Orientul. Mai întâi, se impunea ratificarea tratatului cu regele Mediei. Fiul cel mare al Cleopatrei şi al lui Antoniu, Alexandru Helios, se căsătorise cu fiica regelui Mediei, uniunea bazându-se pe un acord ce desemna cuplul drept moştenitor al regatelor Mediei şi Armeniei. Iotapa, micuţa prinţesă, trăia la curtea de la Alexandria. Pe de altă parte, regele detronat al Armeniei, Artavasd, al cărui regat fusese atribuit, în mare parte, Mediei, era prizonier, de la triumful din anul 34. În capitala egipteană, înfrângerea lui Antoniu urma să aibă ca efect restabilirea suveranilor deposedaţi de el şi părea probabil ca Octavian să-i înapoieze lui Artavasd regatul pierdut, în timp ce Media, drept răzbunare pentru sprijinul acordat partidei lui Antoniu, urma să fie deposedată de atâtea teritorii câte vor îndrăzni romanii să ia. Cleopatra a considerat potrivit să-l îndepărteze pe pretendentul legitim la tronul Armeniei, care ar fi încercat, poate, să evadeze sau să ia legătura cu Octavian. L-a condamnat pe Artavasd la moarte şi a trimis în Media soli care să-i ducă suveranului acestei ţări capul celui ucis, ca semn al bunelor ei intenţii. Probabil ca aceeaşi delegaţie îi va fi condus la curtea medă, unde aveau să fie în siguranţă, pe prinţesa Iotapa şi pe soţul ei, Alexandru Helios. Nu ne îndoim că trimişii aveau şi alte mesaje, propuneri în vederea unei acţiuni comune.

Apoi a început ceea ce Plutarh descrie drept „o întreprindere admirabilă şi extrem de îndrăzneaţă”.

În ciuda enormelor greutăţi pe care le presupunea operaţiunea, Cleopatra s-a hotărât să transporte imediat în Marea Roşie vasele salvate de la Actium; acolo vor fi la adăpost de lăcomia lui Octavian şi în măsură să pornească, în orice moment favorabil, spre India sau Persia meridionala. S-a hotărât cu o energie uimitoare, să-şi refacă o flota puternică şi mai multe vase au început să fie construite de îndată la Suez. Plutarh ne spune că făcea

pregătirile în cauză „pentru a-şi asigura un refugiu unde avea să trăiască în pace, la adăpost de război şi sclavie”. Dar, corelând această iniţiativă cu solia trimisă în Media, considerăm că, mai curând, era hotărâtă să cucerească Orientul, decizie discutată de atâtea ori cu Cezar, în timpul şederii lui la Alexandria.

Media, Partia şi India erau în afara influenţei Romei. Dintre aceste ţinuturi, Media se aliase cu Egiptul prin legături de sânge regal, în vreme ce India întreţinea cu regatul Cleopatrei un comerţ prosper. Partia, pe atunci rivala Mediei, era situata între aceste două întinse ţinuturi. Şi, presupunând că flota egipteană avea să ocolească Arabia, realizând unirea cu armatele mede în Golful Persic, statele Indiei puteau să-i ajute pe aliaţi şi Partia putea să fie cucerită sau, hotărâtă prin intimidare, să intre în confederaţie. Aceasta va domina Siria şi Armenia, iar grupul putea să înceapă lupta împotriva Occidentului, între timp, regiunile îndepărtate le vor oferi Cleopatrei şi suitei sale un adăpost sigur. Credem că, după ce îl trimisese pe Alexandru în Media, viitorul regat al acestuia, se gândea să-l trimită pe Cezarion în Indii, în scopul de a pregăti calea pentru apropierea flotei sale.

Antoniu era departe de aceste planuri vaste, în vreme ce ele erau concepute, rătăcea pe coastele pustii ale Paretoniumului, adâncit în nefericirea sa, vaitându-se de nerecunoştinţa generalilor şi prietenilor săi pe care, uitând de comportamentul său de la Actium, îi acuza că îl părăsiseră. Cleopatra, în vreme ce organiza noi acţiuni şi se străduia prin toate mijloacele ce-i stăteau în putinţă, cinstite sau nu, să strângă fonduri în vederea marii sale misiuni, ar fi dorit sincer ca el să nu-i mai iasă în cale. A primit vestea sosirii lui cu multă confuzie.

Antoniu a ajuns în capitală în luna noiembrie. Activitatea reginei l-a surprins. Dar, repugnându-i ideea de a continua lupta şi de a pleca în Orient, a încercat să o

descurajeze, vorbindu-i cu speranţă despre loialitatea garnizoanelor care nu aflaseră încă despre dezertare. A invocat şi posibilitatea unui acord cu Octavian, care i-ar asigura tronul familiei sale. Cu ambele argumente a reuşit să o descumpănească şi să-i amorţească energia. Personal, dorea să se retragă din viaţa publică şi să ducă existenţa obscură a unui om simplu, într-un oraş ca Atena, de exemplu. Cunoştea dispreţul pe care-l avea de acum Cleopatra pentru el şi credea că ar fi mai bine să se lase în voia soartei.

Dar planurile reginei au întâmpinat un prim eşec neprevăzut şi, o dată în plus, nefericirea părea să îi pândească paşii. Arabii nabateeni din împrejurimile cetăţii Petra, aflaţi în relaţii proaste cu egiptenii, au făcut un raid în zona noilor şantiere de la Suez şi, gonind trupele de pază, au ars atât galerele aduse de pe Mediterana prin nisipurile deşertului cât şi pe cele aflate în lucru. Cleopatra, nedispunând de trupele necesare pentru a-şi continua cu succes tentativa, aceasta a fost abandonată.

La scurtă vreme, a venit la Alexandria Canidius pentru a-l anunţa pe Antoniu că toate trupele lui i se predaseră lui Octavian şi nu-i mai rămânea nimic, în afara Egiptului şi a armatelor de-aici. În virtutea codului de onoare în vigoare la acea epocă, Antoniu ar fi trebuit să se sinucidă la aflarea veştii. Dar găsise o soluţie adaptată firii sale teatrale şi sentimentale. În loc să moară, avea să trăiască, după exemplul lui Timon din Atena, ca duşman al tuturor oamenilor. Se va retrage într-o căsuţă, ai cărei pereţi vor fi izbiţi de valurile mugind.

Cleopatra, prea ocupată cu probleme grave pentru a-şi face griji în privinţa fanteziilor lui Antoniu, s-a lăsat purtată de capriciul său, cum ar fi făcut pentru un copil, şi a construit la capătul unui dig o reşedinţă denumită Timonrum, în onoarea faimosului mizantrop atenian, al cărui exemplu voia să-l urmeze Antoniu. Noaptea, luminile

puternice ale farului şi ale ferestrelor de la capul Lochias şi din împrejurimile portului, reflectate alături de stele în apele întunecoase, creau un spectacol romantic, în măsură să încânte orice visător. În timpul zilei, urmarea mişcările vaselor în port, iar zgomotele activităţii febrile a supuşilor Cleopatrei îi parveneau destul de distinct pentru a servi drept protest blestemelor sale. Să-l lăsăm acum pe autocratorul decăzut să-şi rumege mânia solitară şi să urmărim lupta Cleopatrei pentru tron.

Regina trimisese solii în ţări învecinate, cu scopul de a încerca să reînvie şi să confirme prieteniile anterioare. Pentru a împiedica în acel moment critic insurecţiile şi alte tulburări, era important să stăpânească Egiptul, în special capitala agitată, cu o fermitate de neclintit. În acelaşi timp, Cleopatra se vedea obligată să mărească mult impozitele supuşilor, pentru a strânge fondurile necesare realizării proiectelor sale. Grijilor acestora li se adăuga perspectiva sumbră a reglării de conturi cu Octavian, care nu va pregeta să invadeze Egiptul – dacă nu o făcuse deja, era din cauza lipsei de fonduri. După vizita la Atena, trecuse în Asia Mică, pregătindu-se să pornească spre Egipt de îndată ce va fi primit subvenţiile pentru expediţie.

Către sfârşitul anului 31 î. H, regele evreu Irod a sosit la Alexandria ca să discute cu Antoniu, fostul său prieten şi protector. Ne amintim de antipatia lui faţa de Cleopatra şi de modul concret în care dorise cândva să o pună în aplicare, asasinând-o. După ce şi-a îndeplinit obligaţia de a-şi prezenta omagiile suveranei, la palatul Lochias, a avut cu Antoniu o discuţie serioasă pentru a-l convinge să o facă să dispară, argumentându-i că era singurul mod de a fi cruţat de Octavian. Deşi dornic să se sustragă soartei triste pe care o întrevedea, Antoniu nu era dispus să-şi plătească salvarea cu viaţa soţiei sale. Fiindu-i refuzată colaborarea, Irod s-a întors la Ierusalim, pornind apoi spre Rodos, pentru a-şi prezenta omagiile înaintea lui

Octavian. Prevenit de intenţiile sale, Antoniu l-a trimis pe urmele lui pe un anume Alexis din Laodiceea, pentru a-l convinge să nu abandoneze cauza. Alexis jucase cândva un rol important, convingându-l pe Antoniu să se despartă de Octavian. Cleopatra se folosea de acest om pentru a-şi hotărî soţul asupra unor fapte pe care el ezita să le săvârşească.

Alexis, însă, s-a arătat nedemn de încrederea lor, căci, de la curtea lui Irod, în loc să se întoarcă în Egipt, a mers să se pună la dispoziţia lui Octavian. Fratele răzbunător al Octaviei şi-a amintit de rolul jucat de acest personaj în divorţul surorii sale şi a cerut să fie executat neîntârziat. Irod a reuşit să-şi asigure bunăvoinţa cuceritorului, admiţând curajos că el, un vechi prieten al lui Antoniu, era dispus acum să acorde altcuiva credinţa sa. A păstrat tronul Iudeei, în vreme ce toţi ceilalţi, regi sau prinţi, care îl slujiseră pe Antoniu, au fost alungaţi.

La începutul lunii februarie, în anul 30 î.Hr., Octavian s-a dus în Italia, pentru a pune capăt unor zvonuri privind neputinţa de a-şi plăti trupele concediate. A petrecut acolo aproape o lună şi s-a întors în Asia Mică la începutul lui martie. Dio ne informează că, la Alexandria, veştile despre călătoria sa la Roma şi despre întoarcerea în Asia Mica au ajuns în acelaşi moment, abia către sfârşitul lunii aprilie, întârzierea primei veşti pare de necrezut; în orice caz, un zvon despre întoarcerea lui Octavian la Roma trebuie să-i fi parvenit Cleopatrei în cursul lunii martie.

Acest răgaz i-a dat speranţe reginei, hotărâtă să se folosească de acest dar preţios, timpul. Ne amintim că fiul său, Cezarion, se născuse la începutul lunii iulie, în anul 47 î.Hr.; după aceea, calendarului îi fuseseră adăugate vreo optzeci de zile, pentru a-i corecta inexactitatea, astfel că adevărata aniversare a tânărului era pe la jumătatea lunii aprilie, în acest an, 30 î.Hr., avea să împlinească şaptesprezece ani. În momentul când Alexandria începea

pregătirile pentru serbări, se credea ca Octavian era la Roma ca să-i liniştească pe legionarii nemulţumiţi. Cleopatra s-a hotărât să organizeze o sărbătoare de o splendoare unică şi să-i confere o importanţă deosebită, declarându-1, cu această ocazie, pe Cezarion major.

Anunţarea apropiatelor petreceri avea să tulbure calmul singurătăţii lui Antoniu. Apărarea drepturilor lui Cezarion fusese, în mare parte, cauza ruinei sale şi se va fi speriat, poate, de curajul reginei, care nu dădea înapoi din faţa unei manifestări pe care Octavian o va interpreta ca pe o provocare. Căci, iată, Alexandria se pregătea să serbeze majoratul rivalului său, pretendentul la puterea şi la bunurile lui Cezar. Trebuia să considere această iniţiativă ca pe o manifestare de politică abilă sau ca pe o înfruntare nechibzuită?

Părăsind singurătatea pasivă a micuţului său Timonium, Antoniu a început cu regina o serie de discuţii, în urma cărora a avut impresia că ea era dispusă să încredinţeze fiului său o mare parte a puterii, dăruind vigorii tinereţii lui ceea ce nu reuşise maturitatea lui Antoniu. Acest aspect l-a încântat pe Antoniu, incitându-l să se lase şi el reprezentat de un sânge mai tânăr. Antyllus, fiul său şi al Fulviei, trăia în palatul de la Alexandria. Antoniu s-a înţeles cu regina Cleopatra ca ambii tineri să fie declaraţi majori *(efebi)* în aceeaşi zi, Antyllus, în vârstă de şaisprezece ani, fiind autorizat de atunci să poarte toga romană.

Cleopatra şi-a convins soţul să renunţe la ridicola afectare de mizantropie, punându-l în faţa alternativei de a părăsi Egiptul sau de a se face util, organizând planurile de apărare. Plictisit de viaţa solitară, Antoniu nu dorea nimic altceva decât să părăsească poza timoniană etalată până atunci, încă o dată, s-a stabilit la palat, străduindu-se să reînnoade legăturile de altădată între el şi Cleopatra. Dar căile lor se despărţiseră prea mult pentru ca uniunea

să dureze. Antoniu, care meditase asupra nedreptăţilor a căror victimă se credea, îşi privea soţia cu neîncredere. Nici ea nu-l mai trata ca pe un egal, ci ca pe o creatură de dispreţuit, care îi provoca, într-o anumită măsură, mila.

Sărbătorirea aniversării lui Cezarion s-a făcut cu mare pompă. Timp de mai multe zile oamenii, dedându-se celor mai felurite distracţii, îşi alungaseră cu totul din suflet sumbra ameninţare a invaziei romane. Cleopatra refuza să admită că lupta era pierdută şi, în ciuda anxietăţii pe care o simţea, reuşise să-şi păstreze atitudinea încrezătoare şi mulţumită, care i-a atras admiraţia tuturor istoricilor.

Dimpotrivă, lui Antoniu, care se simţea demoralizat, serbările îi măriseră din nou pofta pentru plăceri, hotărându-l să-şi sfârşească zilele într-o sarabandă a distracţiilor nelimitate, pozând în petrecăreţul care voia să chefuiască împreună cu cel mai bun prieten: moartea, în realitate, nu avea nici cea mai mică intenţie să moară; spera că îi va fi permis să se retragă, aşa cum făcuse Lepidus, cel de-al treilea triumvir, în liniştea vieţii civile. Dar circumstanţele nu erau aceleaşi.

Cât despre Cleopatra, ea era pregătită pentru orice eventualitate. Primind vestea întoarcerii lui Octavian în Asia Mică, va fi simţit precaritatea şanselor de a depăşi dificultăţile. A început să colecţioneze toate otrăvurile imaginabile, pe care le experimenta pe condamnaţii la moarte.

Cleopatra testând otravuri pe condamnaţii la moarte – Alexandre Cabanel, 1887

Urmărea cu nelinişte agonia prizonierilor cărora le administrase substanţele toxice, refuzându-le pe acelea care provocau durere sau convulsii şi continuându-si testele cu cele care păreau a oferi o moarte rapidă. Făcea şi experienţe cu şerpi veninoşi, supunând muşcăturii lor oameni şi animale, iar Plutarh ne spune că „sfârşise prin a fi absolut convinsă că nimic nu se compară cu muşcătura aspidei, care, fără să dea convulsii sau gemete, provoacă somnolenţa, apoi coma, cu o uşoară transpiraţie a feţei, simţurile fiind amorţite treptat şi victima nesimţind, în aparenţă, nicio durere, doar un fel de uimire ca un om deşteptat dintr-un somn adânc”. S-a hotărât ca, dacă lucrurile aveau să meargă rău, să-şi provoace sfârşitul cu ajutorul acestei specii de venin, apoi şi-a îndreptat atenţia către problemele ce o frământau.

În luna mai, Octavian a înaintat adânc în Siria, unde toate garnizoanele i s-au predat. Cleopatra a aflat şi, ca de obicei, a acţionat cu multă îndrăzneală şi grijă faţă de propria demnitate. La sfârşitul lunii, l-a trimis pe Cezarion la Coptos, împreună cu Rhodon, tutorele său, de unde avea să pornească spre Berenice; acolo îl aşteptau toate vasele

ce putuseră fi adunate. Se hotărâse ca, la jumătatea lui iulie, când negustorii aveau să pornească spre Indii, tânărul Cezar să li se alăture, în încercarea de a câştiga prietenia regelui Industanului şi, poate, de a organiza acea alianţă extraordinară între naţiunile orientale, mult visată de Cleopatra.

Ea a decis să rămână la Alexandria pentru a negocia cu Octavian păstrarea tronului şi, dacă tratativele aveau să eşueze, să lupte până la moarte. Niciodată nu se gândise să fugă, nici chiar pentru a-şi însoţi fiul în Orient, unde ar fi găsit un refugiu temporar. Despărţirea de el trebuie să fi fost unul dintre evenimentele cele mai nefericite ale tristei sale vieţi. Şaptesprezece ani luptase pentru siguranţa şi pentru drepturile lui şi acum trebuia să-l trimită peste mări pline de primejdii pentru a-l salva din ghearele duşmanului său triumfător, Octavian, în vreme ce ea rămânea să se zbată pentru tronul lor. Trimiţându-l pe tânărul Cezar spre regiunile care-i fascinaseră tatăl întotdeauna, va fi invocat, poate, ajutorul spiritului zeificat, pe care toată lumea îl adora sub numele de *Divus Iulius,* implorându-l să vină în ajutorul unicului său fiu şi moştenitor.

CAPITOLUL XIX

Invadarea Egiptului de către Octavian şi moartea lui Antoniu

Nu am vrea să discreditătm versiunea romantică a ataşamentului dintre Antoniu şi Cleopatra în acea vreme, dar nu am putea nici să negam că se hotărâseră să trăiască despărţiţi şi se priveau cu suspiciune şi neîncredere tacite. Antoniu, după ce trăise prea mult în izolarea de la Timonium, nu reuşea să se adapteze planurilor soţiei sale; nu am putut găsi, în sursele istoricilor pe care i-am consultat, nicio urmă a drumului romantic, străbătut alături, către destinul lor, care reprezintă, în rândurile opiniei publice, marele sfârşit al dramei lor. Am propune în locul acestei imagini clasice lupta curajoasă şi solitară a reginei cu soarta potrivnică.

Pe umerii ei stăteau povara guvernării ţării şi organizarea apărării. Zi şi noapte cuprinsă de griji, hărţuită de gândul inevitabilei pierzanii, dar dând dovadă de un curaj supraomenesc, nu lua în calcul soluţia fugii şi nu se abătea de la ambiţia ei personală şi dinastică.

În vreme ce Octavian pregătea, în Siria, invazia Egiptului, în iulie 30 î.Hr., Cleopatra şi Antoniu au încercat să poarte tratative cu el. Octavian a respins propunerea lui Antoniu, care dorea să i se dea dreptul să ducă viaţa unui simplu cetăţean, la Alexandria sau la Atena; cât despre Cleopatra, i-a trimis în taină un sol, prin care îi transmitea că îi va lăsa tronul Egiptului, dacă se va însărcina să-l facă pe Antoniu să dispară. În realitate, nu era dispus la nici cea mai mică îndurare, încercând să o înşele. Dorea să o prindă vie, pentru a o expune în lanţuri pe străzile Romei când îşi va serba triumful; apoi avea să o exileze, să-i

supună ţara şi să-i confişte bunurile, prada urmând să servească plăţii trupelor. Antoniu avea să fie asasinat sau împins spre sinucidere, iar lui Cezarion îi va hotărî un sfârşit violent.

Thyrsus, solul trimis la Cleopatra, s-a dovedit a fi un om inteligent, înţelegător şi plin de tact. Regina, străduindu-se să-şi păstreze tronul prin orice mijloc, îi acorda audienţe prelungite, tratându-l ca pe un oaspete de onoare. Antoniu, îndepărtat de la consfătuirile lor secrete, a început să bănuiască un complot. Cleopatra nu ar fi consimţit la asasinarea soţului ei, dar, în situaţia dată, sinuciderea lui era privită cu calm. Să fi ajuns vreun zvon despre subiectul întrevederilor lor la Antoniu? Cert este că Antoniu, exasperat, le-a poruncit câtorva dintre oamenii săi să-l prindă pe Thyrsus şi să-i administreze o corecţie usturătoare, după care l-a trimis la Octavian cu următoarea scrisoare: „Comportamentul indiscret şi impertinent al acestui om m-a provocat; nu mai pot să am răbdare. Dar, presupunând ca ţi-am adus o ofensă, îl ai la tine pe libertul meu Hiparh; spânzură-l şi biciuieşte-1, ca să fim chit”.

Tratamentul aplicat lui Thyrsus şi răzbunarea sugerata lui Octavian era o glumă de un curaj ce-o încântă pe Cleopatra. Începuse să regăsească puţin din respectul de altădată pentru omul capabil de un gest suveran.

Plutarh ne spune ca, dornică să-i spulbere bănuielile neîntemeiate, începuse iarăşi să-i acorde atenţie şi să-l încurajeze cum putea mai bine. Această schimbare de atitudine a avut o influenţă favorabilă asupra lui Antoniu. Părea să îşi fi regăsit, cel puţin în aparenţa, bărbăţia şi puterea din trecut.

Aflând ca armata lui Cornelius Gallus se îndrepta spre frontiera vestică a Egiptului prin Cyrene, a pornit în grabă cu mai multe vase spre Paretonium, pentru a-i asigura apărarea. Garnizoana din cetate l-a respins şi,

întors la Alexandria, a aflat că Octavian se apropia de Pelusa, fortăreaţa de la frontiera estică a Egiptului, aflată sub comanda unui ofiţer numit Seleucus. Spre jumătatea lui iulie, a ajuns în capitală vestea căderii Pelusei.

Antoniu, care nu-şi mai putea stăpâni nervii, a acuzat-o pe Cleopatra de trădare, înţelegându-se în taină cu Seleucus pentru a-i preda fortăreaţa lui Octavian şi pentru a-i căpăta bunăvoinţa. Cleopatra a negat, iar Antoniu şi-a pierdut din nou bruma de curaj. Descumpănit, l-a însărcinat pe Eufronius să meargă să-i pledeze din nou cauza pe lângă Octavian, însoţit de Antyllus, dându-le o mare sumă de bani. Octavian a primit darul, dar a refuzat să-l asculte pe Antyllus pledând în favoarea tatălui său.

Demersul lui nu putea să genereze decât dezaprobare din partea Cleopatrei, care nu concepea ca un bărbat să se coboare până acolo încât să încerce să se împace cu un duşman folosindu-se de aur, mai mult, de aurul aparţinând soţiei sale.

După ce solicitase în van îndurare, Antoniu s-a gândit o clipă să se refugieze în Spania sau în altă ţară, până când o schimbare în politica Romei i-ar permite să reapară. Dar partea nobilă a naturii sale a biruit, graţie exemplului stimulativ al Cleopatrei, hotărâtă să îşi apere capitala. Situaţia lor, mai mult decât proastă, nu era încă disperată. Cele patru legiuni romane, lăsate în Egipt în timpul războiului din Grecia, erau tot la Alexandria. Puteau conta pe trupele macedonene de la palat şi, în plus, exista şi o puternică garnizoană egipteană. Flota fugită de la Actium se afla în port, alături de multe alte vase de război. O forţă formidabilă era pregătită să apere oraşul. Oamenii bine plătiţi din inepuizabila vistierie egipteană erau într-o condiţie infinit mai favorabilă decât legionarii lui Octavian, care nu-şi mai primiseră soldele de luni întregi.

Cleopatra nu se aştepta să fie cruţată. Toate dovezile de bunăvoinţă pe care i le arătase Octavian puneau aceeaşi condiţie: capul lui Antoniu, preţ pe care nu era dispusă să-l plătească.

Ruinele complexului de clădiri în care se presupune că a locuit Cleopatra după înfrângerea de la Actium

Conform obiceiului vremii, regina poruncise să i se construiască un mormânt şi un templu funerar, unde corpul avea să i se odihnească după moarte, în vreme ce sufletul avea să primească sacrificiile rituale. Mausoleul era o construcţie remarcabilă prin înălţime şi frumuseţe. Era clădit din marmură preţioasă şi cuprindea mai multe încăperi. Să ne imaginăm, la parter, un coridor străjuit de coloane, unde se intra printr-un portic decorat, din lemn de cedru. De acolo, se intra într-un sanctuar interior, unde se găsea sarcofagul pregătit să primească trupul reginei. O

scară de piatră ducea spre sălile de la etaj, pavate cu blocuri mari de granit.

Acolo hotărâse Cleopatra să-şi stabilească „reşedinţa”, dacă Octavian avea să pătrundă în capitală. Hotărâtă să nu supravieţuiască unei înfrângeri, îşi transportase în mausoleu toate comorile: aur, argint, abanos, smaralde şi alte pietre preţioase. Ele au fost aşezate pe un rug din vreascuri şi câlţi, înălţat într-una din încăperile de la etaj. Dacă împrejurările aveau s-o facă să-şi caute în moarte sfârşitul mizeriilor sale, îşi va aşeza ea însăşi pe piele aspida aducătoare de moarte şi, cu un ultim efort, va da foc rugului ce va mistui în aceleaşi flăcări trupul şi bogăţiile sale. Până atunci, va rămâne la palat, organizând pregătirile pentru apărare.

La sfârşitul lunii iulie, trupele lui Octavian au ajuns sub zidurile Alexandriei, stabilindu-se în împrejurimile Hipodromului, care se ridica pe un teren pietros, la est de oraş. În acest moment critic, Antoniu a avut din nou o tresărire de curaj. Adunându-şi trupele, a întreprins un raid curajos; atacând cavaleria lui Octavian, a derutat-o, provocând un masacru şi a urmărit-o spre tabără. Întors la palat, a strâns-o pe svelta Cleopatra în braţe şi a sărutat-o în văzul tuturor, aşa cum era, cu armura plină de praf şi sânge. A cerut apoi favoruri deosebite pentru un luptător de-al său, care se distinsese în timpul bătăliei; regina i-a dăruit imediat un coif magnific şi o platoşă, ambele de aur. În aceeaşi seară, acel soldat proaspăt onorat îmbrăca armura şi trecea de partea lui Octavian.

A doua zi, de dimineaţă, Antoniu, cu o sfidare oarecum copilărească, i-a trimis lui Octavian un sol, prin care îl chema la duel aşa cum făcuse odinioară, înaintea bătăliei de la Actium. Duşmanul i-a dat un răspuns înţepător:

— Daca ar caută, Antoniu ar găsi multe alte mijloace de a încheia socotelile cu viaţa.

Atunci, Antoniu a hotărât să pornească el însuşi bătălia pe pământ şi pe mare, în loc să aştepte sfârşitul unui asediu prelungit. Cleopatra fiind de acord, au fixat data de l august pentru un atac general. În ajun, la masa de seară, Antoniu, al cărui curaj nu mai slăbi, le-a cerut slujitorilor să-l servească din belşug şi să nu se arate zgârciţi cu vinul, dat fiind că, începând de a doua zi, poate aveau să servească un alt stăpân, în vreme ce el, încarnarea lui Bachus, zeul vinului şi al serbărilor vesele, va zăcea probabil mort pe câmpul de luptă. Prietenii care-l înconjurau au început să plângă, dar el le-a răspuns cu vioiciune că nu se aştepta să moară, ci spera să le aducă o victorie glorioasă.

Când căldura toridă a nopţii de vară a urmat brizei marine, când, liniştit, oraşul aţipise sub palida lumină a stelelor, s-au auzit, deodată, sunete îndepărtate de fluiere şi ţambale şi voci intonând un cântec vesel. Apropiindu-se cu repeziciune, s-a auzit curând cadenţa picioarelor care dansau, apoi, în răstimpuri, strigătele şi vaietele unei mulţimi, amestecate cu muzica dezlănţuită a unui cântec bahic. Cortegiul zgomotos – aşa cum îl descria Plutarh – părea să străbată oraşul în linie dreaptă, pe mijloc, în direcţia porţii Canope. Acolo, tumultul a atins maximul de intensitate. Pe urmă, sunetele au încetat brusc şi nu s-au mai auzit. Toţi cei care ascultaseră în noapte muzica dezlănţuită au fost convinşi că-l auziseră trecând pe însuşi Bachus, care, abandonând armata lui Antoniu, pornea cu escorta-fantoma spre tabăra victorioasă a lui Octavian.

A doua zi, în zori, Antoniu a ieşit cu trupele pe poarta estică a oraşului. Le-a postat pe o ridicătură a terenului, între zidul de împrejmuire şi Hipodrom. De pe aceasta poziţie, urmărea flota, care ridicase ancora din Marele Port, înaintând spre vasele lui Octavian, aflate în apropiere de coastă, la două-trei mile de oraş. Spre consternarea sa, vasele alexandrine nu încercau să atace, aşa cum le

ordonase. Le-a văzut salutând flota lui Octavian cu ramele şi alăturându-i-se, după care au pornit împreună spre Marele Port.

Între timp, cavaleria s-a îndreptat în galop spre liniile lui Octavian. Antoniu s-a trezit deodată singur, numai cu infanteria, care nu se putea măsura cu duşmanii. Lupta se dovedea inutilă şi, abandonând orice speranţă, a bătut în retragere spre oraş, strigând că regina îl trădase. Urmat de ofiţerii tulburaţi, s-a îndreptat val-vârtej spre palat, blestemând-o pe femeia care, credea el, îl dăduse pe mâna duşmanilor pe care şi-i făcuse pentru a-i fi pe plac şi pentru a o servi. Regina, auzindu-1, a fugit din apartamentele sale, ca şi cum s-ar fi temut că, în furia disperării, el avea s-o străpungă cu sabia, împreună cu cele două servitoare ale sale, Iras şi Charmion, a străbătut cât de repede a putut sălile şi coridoarele goale ale palatului si, prin curtea pustie, a ajuns la mausoleu.

Funcţionarii, slujitorii şi gărzile fugiseră, năuciţi de vestea dezertării flotei şi a cavaleriei. Poate doar vreo câţiva preoţi speriaţi mai rămăseseră în templul lui Isis, dar nici ei nu au avut timp să o recunoască pe regină, când a ajuns, cu răsuflarea tăiată, la poarta deschisă a mausoleului, părăsită de paznicul obişnuit. Cele trei femei s-au precipitat în coridorul slab luminat, blocând intrarea cu bănci, mese de ofrandă şi obiecte de cult. Au urcat apoi în încăperile de la etaj, unde s-au aruncat îngrozite pe divanele somptuoase. Cleopatra a început pregătirile pentru sinucidere. Fără îndoială, ele au văzut pe fereastră câţiva ofiţeri de-ai lui Antoniu porniţi în urmărirea lor, deoarece, curând, şi el a aflat că regina urma să se omoare.

Domolindu-i-se puţin agitaţia interioară, Cleopatra s-a hotărât să aştepte, înainte de a săvârşi ireparabilul, să vadă ce intenţii avea Octavian în privinţa ei. Străduindu-se să-şi redobândească liniştea, şi-a aruncat privirile spre

mare, unde a văzut vasele egiptene şi romane înaintând prieteneşte spre Marele Port.

Nu putem presupune că regina îşi trădase soţul, nici că ar fi avut vreo legătură cu dezertarea colectivă. Prăbuşirea bruscă, înainte de începerea acţiunii, când nimic nu era încă pierdut, trebuie să-i fi produs o lovitură fulgerătoare. Cât despre acuzaţiile lui Antoniu, le asimila, fără îndoială, atâtor altor excentricităţi de-ale lui, aidoma celor arătate de-a lungul anilor. În ajun, Antoniu oferise o sumă mare fiecăruia dintre legionarii lui Octavian care ar fi dezertat; poate că Octavian le făcuse o ofertă asemănătoare soldaţilor egipteni. Să nu uităm că, în urmă cu un an, aceiaşi marinari fraternizau cu romanii lui Antoniu în Golful Ambracia şi, aceştia din urmă, trecuţi acum de partea lui Octavian, îngroşau considerabil rândurile flotei adverse. Egiptenii ar fi trebuit astfel să lupte împotriva prietenilor cărora le acceptaseră ospitalitatea şi cărora le apreciau, în cunoştinţă de cauza, valoarea de luptători, mărită prin faptul că se aflau acum de partea armatei biruitoare. Dezertarea lor părea inevitabilă, fără să fi fost nevoie de intervenţia Cleopatrei…

Între timp, Antoniu, ieşit din minţi, rătăcea prin apartamentele palatului, blestemând-o pe Cleopatra şi ţara ei, lansând imprecaţii împotriva celor ce îl părăsiseră. Curând, membrii statului său major, care o urmăriseră pe regină până la mausoleu, au venit să-i spună, interpretând greşit mesajul slujitoarelor, că regina se omorâse. Mânia lui Antoniu s-a stins brusc: mai întâi, a căzut într-o prostraţie deplină, apoi, când semnificaţia celor spuse i s-a arătat creierului rătăcit, furia şi bănuielile l-au părăsit.

— De ce să mai întârzii, Antoniu? a strigat el. Soarta ţi-a răpit, poate, singura fiinţă pentru care ai vrut să trăieşti.

Cu aceste cuvinte, s-a năpustit în dormitor, şi-a smuls

armura şi l-a chemat pe sclavul său, Eros. Dezgolindu-şi pieptul, i-a grăit cu voce tare reginei, pe care o credea moartă:

— Cleopatra, sunt mâhnit să mă văd despărţit de tine; în curând vom fi iar împreună; dar ceea ce mă în nebuneşte este că un mare general a arătat mai puţin curaj decât o femeie.

Cu câtva timp în urmă, îl pusese pe Eros să-i jure că-l va ucide când îi va da acest ordin. I-a amintit acum legământul, cerându-i să îl omoare.

Eros şi-a scos spada ca pentru a îndeplini ceea ce i se poruncise, dar, întorcându-se brusc, şi-a străpuns pieptul, prăbuşindu-se. Antoniu s-a aplecat asupra lui şi, cum sclavul îşi pierdea cunoştinţa, i-a spus:

— Bine, Eros, bine! Şi, trăgându-i arma din trupul muribund, a adăugat:

— I-ai arătat stăpânului tău cum să facă ceea ce tu nu aveai puterea să faci.

Spunând acestea, şi-a înfipt tăişul în piept, de jos în sus, pornind de sub coaste, şi a căzut întins pe pat.

Lovitura însă nu l-a ucis imediat şi, odată oprită sângerarea, şi-a revenit în simţuri Câţiva servitori egipteni îl vegheau; el i-a implorat să-i pună capăt suferinţelor, dar când au văzut că era viu, au luat-o la fugă, lăsându-l să geamă şi să se zvârcolească. I-au dus vestea Cleopatrei, care stătea la fereastra mausoleului şi, la scurt timp, Diomede, unul dintre secretarii lui, a venit să-i spună lui Antoniu că regina nu se omorâse şi dorea să-i fie adus corpul soţului său. Antoniu ceru să fie transportat de grabă la mausoleu.

O mulţime de oameni se strânsese în faţa intrării edificiului, astfel că Antoniu nu a putut fi purtat înăuntru. Zăcea sub ferestrele Cleopatrei, gemând şi rugând-o să-l lase să moară în braţele ei. Atunci, după cum spune Plutarh, ea a coborât frânghii de care a fost legat Antoniu;

regina însăşi, împreună cu cele două servitoare, singurele persoane cărora le dăduse voie să intre, l-au tras în sus până la fereastră. Cei prezenţi spun că nu au mai văzut niciodată un spectacol atât de trist: Antoniu, plin de sânge, pe moarte, ridicând mâinile spre ea, încordându-se cu ultimele puteri. Nici pentru femei nu era o sarcină prea uşoară; Cleopatra, trăgând de frânghie din răsputeri, cu capul aplecat, îl ridica cu greu, pe când cei de jos o încurajau cu strigăte, împărtăşindu-i eforturile şi neliniştea”. Trăgându-l pe fereastră, femeile l-au aşezat pe pat, unde a leşinat după chinurile urcării.

Răvăşită de spectacolul tragic, Cleopatra a izbucnit în hohote de plâns. Lovindu-şi pieptul şi rupându-şi hainele, încerca să oprească şuvoiul de sânge care curgea din rana lui Antoniu. Aplecându-se spre el, îl numea stăpânul, soţul şi împăratul ei. Toată mila şi iubirea de altădată izbucniseră la vederea suferinţelor lui cumplite, uitând de sine, de propria-i situaţie la fel de disperată.

Antoniu şi-a revenit în simţiri. A cerut vin şi, puţin înviorat, a încercat să domolească lamentaţiile neîmblânzite ale reginei. A sfătuit-o să încerce să ducă tratative cu Octavian, în măsura în care îi va permite onoarea, şi să nu se încreadă decât într-un anume Proculeius, singurul om de încredere din anturajul cuceritorului.

Cu ultimul suflu, spune Plutarh, a rugat-o:

— Să nu mă plângi, în această ultimă lovitură a Destinului, ci să te bucuri pentru mine, în amintirea fericirii trecute! Eu, care printre oameni am fost cel mai slăvit şi cel mai puternic, am să mor, la sfârşit, nu ca un ins nedemn, ci ca un roman învins de un roman!

După aceste cuvinte, s-a prăbuşit pe aşternut, dându-şi ultima suflare în braţele femeii căreia se străduise să-i apere interesele şi pe care o lăsa acum singură, pe punctul de a înfrunta ultima mare luptă pentru tronul şi viitorul

fiului său.

Cleopatra capturată de soldaţii romani după moartea lui Antoniu
— Bernard Duvivier, 1789

CAPITOLUL XX

Moartea Cleopatrei şi triumful lui Octavian

Situaţia Cleopatrei era teribilă în acel moment. Corpul însângerat al soţului său zăcea pe pat, sub veşmintele ei rupte, cu care îl acoperise. Chircite într-un colţ al camerei, Iras şi Charmion îşi loveau pieptul, gemând, după obiceiul grecesc. Sub ferestrele deschise, în

curtea însorită, aşteptau câteva grupuri de egipteni şi romani.

La câteva minute după moartea lui Antoniu, Proculeius, cel despre care-i vorbise reginei înainte de a-şi da ultima suflare, s-a înfăţişat la mausoleul Cleopatrei, cerând o audienţă în numele lui Octavian.

Învingându-şi ezitările, regina a coborât în fugă scara de marmură. De dincolo de baricadele pe care le ridicase, l-a strigat pe Proculeius şi au purtat un scurt dialog: Cleopatra s-a oferit să se predea, dacă Octavian va jura că regatul Egiptului îi va reveni fiului ei, Cezarion; el i-a răspuns vag că Octavian va manifesta îngăduinţă. Dar reginei nu îi era îndeajuns şi ofiţerul roman s-a întors repede la stăpânul său, lăsând-o pe Cleopatra în pace până spre seară.

I-a descris lui Octavian situaţia în care o găsise, semnalându-i posibilitatea de a pătrunde în interiorul mausoleului cu ajutorul scărilor, pentru a o lua pe Cleopatra prin surprindere, înainte de a avea timp să aprindă rugul. Octavian i l-a dat atunci ca însoţitor pe Cornelius Gallus, sosit între timp la Alexandria, pentru a încerca s-o ia prizonieră pe regină. Mergând drept la intrarea în mausoleu, Cornelius a bătut la poartă, somând-o pe regina să răspundă. Coborând îndată, ea a început să-i vorbească. Cele doua slujitoare, curioase să afle ce-şi spuneau, şi-au părăsit locul de la fereastră, aşezându-se pe treptele scării. De îndată ce au început discuţiile, Proculeius a alergat în partea opusă a clădirii şi, cu ajutorul scărilor, a intrat pe geam, urmat de unul sau doi ofiţeri romani. Au trecut pe lângă cadavrul lui Antoniu şi, ajungând în capul scărilor, au întrezărit forma trupului Cleopatrei, lângă uşa baricadată. Una dintre femei, la vederea lui Proculeius, a scos un strigăt, apoi a exclamat:

— Nefericită Cleopatra, iată-te prizonieră!

Regina s-a întors dintr-un salt şi, scoţând un pumnal,

l-a ridicat pentru a-şi pune capăt vieţii c-o singură lovitură. Dar Proculeius s-a aruncat asupra ei cu putere, smulgându-i arma din mână. Imobilizându-i mâinile de-a lungul corpului, le-a ordonat oamenilor săi să caute prin cutele rochiei vreo armă sau vreo otravă.

— Ruşine ţie, Cleopatra! i-a zis el. Îţi faci un mare rău şi lui Octavian la fel, încercând să-l frustrezi de o excelentă ocazie de a-şi dovedi îngăduinţa şi vei convinge, astfel, lumea că cel mai uman dintre generali este, de fapt, un duşman perfid şi neîndurător!

Le-a cerut apoi ofiţerilor să dărâme baricada şi să deschidă poarta mausoleului.

Curând, Epafroditus, un libert de-al lui Octavian, a venit cu ordinul ca prizoniera să fie tratată cu toată blândeţea şi curtoazia posibile, dar să se ia măsurile cele mai riguroase pentru a fi împiedicată să-şi pună capăt zilelor. Conform instrucţiunilor, ofiţerii au instalat-o pe regină într-una din camerele de la etaj, după ce au cercetat bine încăperea, asigurându-se că nu existau arme sau otrăvuri.

Chiar înainte de asfinţit, Octavian şi-a făcut intrarea oficial în capitală, acordându-le alexandrinilor iertarea sa. Procedase astfel, spunea el, în primul rând în memoria lui Alexandru cel Mare, întemeietorul cetăţii; în al doilea rând, din dragoste pentru acest oraş atât de mare şi frumos şi, în al treilea rând, pentru a-i face pe plac dragului său prieten Areius, la cererea căruia cruţase multe vieţi. Areius era un filosof alexandrin, pe care îl luase alături de el în car la intrarea în cetate, din dorinţa de a-şi arăta bunăvoinţa şi spiritul pacificator.

Liniştindu-i pe cetăţeni, care l-au aclamat ca pe un salvator şi-un eliberator, s-a retras în tabără, de unde, cu ironia-i sardonică bine cunoscută, a dat ordin să fie masacraţi imediat toţi membrii curţii Cleopatrei şi ai lui Antoniu, care nu se numărau printre favoriţii lui Areius.

Trădat de Theodoros, preceptorul său nedemn, nefericitul Antyllus, fiul lui Antoniu şi al Fulviei, a fost executat în templul ridicat de Cleopatra lui Cezar, unde se refugiase. În clipa în care călăul tăia capul tânărului, Theodoros a reuşit sa-şi însuşească o bijuterie de mare valoare, pe care victima o purta la gât. Furtul fiind descoperit, hoţul a fost dus înaintea lui Octavian, care a poruncit să fie crucificat.

Ptolemeu şi Cleopatra Selene, copiii reginei, rămaşi în Alexandria, au fost puşi sub pază, iar Octavian a anunţat-o pe Cleopatra că, dacă va încerca să se omoare, vor fi ucişi.

Corpul lui Antoniu a fost pregătit pentru înmormântare. Deşi mumificarea era un procedeu practicat frecvent de grecii şi egiptenii din Alexandria, corpul nu a fost îmbălsămat după regulile lor. Antoniu a fost înmormântat cu toate însemnele splendorii şi cu pompă regală în apropiere de mausoleul soţiei sale, unde, probabil, îi fusese construit şi lui, de multă vreme, un mormânt.

Cleopatra l-a însoţit pe ultimul drum, înconjurată de slujitoarele plângând.

În vreme ce preoţii ardeau răşină, psalmodiind obsedant, nu înceta să îl strige pe mort, lovindu-şi pieptul cu mâinile fragile.

După ultimele ore, teribile, nu îşi mai amintea decât de farmecul clipelor petrecute împreună. Tandreţea ultimelor vorbe ale lui Antoniu, moartea patetică îi şterseseră din memorie decepţiile şi dezgustul. În singurătatea absolută de acum, îi dorea, cu mai multă intensitate decât în timpul vieţii, calda prezenţă din zilele fericite. Cu greu se stăpânea să nu-şi pună capăt nefericirii chiar acolo, pe mormântul iubitului său. Dar ameninţarea lui Octavian în privinţa vieţii copiilor, ca şi speranţa încăpăţânată de a-şi salva ţara din ghearele Romei o

împiedicau.

Domnia ei se sfârşise, o ştia. Un exil liniştit ar fi reprezentat cea mai favorabilă perspectivă pentru ea.

Întorcându-se după funeralii în camera sa din mausoleu, a fost cuprinsă de o febră puternică. Multe zile a stat la pat, delirând, în plus, trecea prin suferinţe groaznice, cauzate de inflamarea ulceraţiilor şi loviturilor pe care şi le provocase trupului ei delicat în paroxismul disperării.

În delirul său, protesta fară încetare:

— Nu vreau să fiu arătată la triumful lui!

De multe ori a cerut să fie lăsată să moară. La un moment dat, a refuzat hrana.

Octavian, anunţat de slăbiciunea ei crescândă, a prevenit-o că nu va avea nicio milă pentru copiii ei, dacă nu se va strădui să trăiască. Reînsufleţită de presiunea exercitată asupra instinctelor sale materne, a găsit efortul moral necesar pentru a-şi recupera vigoarea psihică şi a consimţit să ia leacurile ce i se dădeau.

Astfel au trecut zilele calde ale lui august; în sfârşit, regina, mult slăbită, cu un aer rătăcit, a intrat în convalescenţă.

Ajunsă la vârsta de treizeci şi opt de ani, ea îşi pierduse prospeţimea miraculoasă a tinereţii; dar, poate, la paloarea chipului de-acum, ochii scânteietori adăugau mai multă strălucire şi pieptănătura simplă îi punea în valoare frumuseţea tragică, îşi păstrase neschimbată vocea seducătoare. În plus, boala şi oboseala nervoasă accentuaseră acea parte imposibil de definit a farmecului său. Puterea sa de seducţie se păstrase, astfel încât Cornelius Dolabella, unul din ofiţerii romani însărcinaţi cu supravegherea ei, i-a devenit curând servitor devotat, ajungând chiar să-i promită că o va ţine la curent asupra intenţiilor şi planurilor lui Octavian, în măsura în care le va cunoaşte.

Pe 28 î.Hr. august, Octavian s-a înfăţişat să-i prezinte omagiile. Fiind convalescentă, cuceritorul venea să o felicite, după tradiţia romană a etichetei, pentru vindecare. A intrat înainte ca ea să fi avut timp să se pregătească şi a găsit-o fără podoabele regale care o făceau adesea să pară mai impozantă şi mai de temut.

Era prin excelenţă femeie şi în acele momente reacţiona aşa cum ar fi făcut orice altă femeie căreia nervii îi cedaseră.

Octavian a ajutat-o să se întoarcă în pat şi s-a aşezat la căpătâi. Ea a început să-i spună cuvinte fără şir, încercând sa-şi justifice gesturile, apoi să-l roage să nu-l îndepărteze pe fiul ei de la tron.

Ridicându-se din aşternut, i-a adus lui Octavian nişte scrisori de-ale lui Cezar.

— Ştii, i-a spus, ce am însemnat eu pentru tatăl tău *[Octavian vorbea atunci despre dictator numindu-l tatăl său şi zicându-si sieşi Cezar.]* şi faptul că el mi-a pus pe cap coroana Egiptului. Dar binevoieşte, pentru a-ţi da seama de legătura noastră, să citeşti aceste scrisori. Toate au fost scrise de mâna lui.

Octavian, deşi le privea curios, nu părea dispus să le afle conţinutul. Cleopatra, dându-şi seama, a strigat:

— Ah! Dar la ce-mi mai folosesc, oare, aceste mărturii?! Şi, totuşi, mi se pare că trăieşte din nou prin ele!

Amintirea prietenului şi iubitului ei de odinioară, trezită de scrisori şi portrete, a emoţionat-o, în starea ei de slăbiciune psihică, până la lacrimi. Repeta, fără încetare, printre suspine:

— Oh! De ce nu mai trăieşti? făcând aluzie la Cezar.

Octavian încerca să o liniştească. Au convenit ca, în schimbul iertării lui, ea să i se pună cu totul la dispoziţie, cu bunuri şi pământuri. A trimis după intendentul Seleucus, pentru a-i înmâna lui Octavian lista cu bijuteriile

şi obiectele de valoare. Acesta a dat citire documentului, dar, dorind să-i intre în graţii noului stăpân, i-a dezvăluit că regina deţinea şi alte obiecte, omise intenţionat de pe listă.

Atunci, Cleopatra a sărit din pat şi, prinzându-l pe intendent de păr, a început să-l pălmuiască furioasă, sub privirile lui Octavian, care nu-şi putea stăpâni râsul.

— Îmi este foarte greu – i-a spus vizitatorului său – ca, în momentul când am onoarea de a vă avea ca oaspete, în condiţiile în care mă aflu, să fiu acuzată de propriul meu servitor de a fi sustras câteva mărunţişuri femeieşti, desigur, nu pentru a-mi împodobi nefericita persoană, ci pentru a dispune de câteva daruri pentru sora voastră, Octavia, şi pentru soţia voastră, Livia, astfel ca, graţie intervenţiei lor, să pot să sper că voi primi în durarea voastră.

Octavian a fost încântat să o audă vorbind astfel: cuvintele ei arătau dorinţa de a trăi. Iar el ţinea ca viaţa reginei să fie prelungită, pentru a avea mulţumirea de a o arăta, înlănţuită, pe străzile Romei şi, apoi, pentru a-şi etala mărinimia şi respectul pentru memoria dictatorului mort, graţiind-o după triumf.

Lăsând-o să dispună după bunul plac de bijuteriile în cauză, i-a promis să manifeste în privinţa ei o bunăvoinţă care să depăşească previziunile cele mai optimiste. S-a retras apoi, convins că a reuşit să-i inspire încredere.

Cleopatra, însă, înţelesese că pierderea dinastiei era hotărâtă şi vedea limpede că viaţa ei nu mai aveai niciun scop.

Moartea Cleopatrei – Reginald Arthur, 1892

La scurta vreme, un mesager al lui Cornelius Dolabella a venit să o înştiinţeze în taină că Octavian, considerând-o suficient de restabilită, o va îmbarca pentru a porni spre Roma, cu cei doi copii, în maximum trei zile. Poate Dolabella îi spusese şi că nu-i mai rămânea nicio speranţă în privinţa lui Cezarion, Octavian hotărându-i moartea, convins de prietenul său Areius de imprudenţa pe care ar savârşi-o, dacă ar lăsa în libertate pe cineva ce s-ar putea pretinde urmaşul legitim al marelui dictator.

Regina, la auzul acestor veşti, a decis să se sinucidă imediat. Se închipuia urcând spre Capitoliu înlănţuită, aşa cum fusese cândva Arsinoe, parcă auzea huiduielile mulţimii când va fi redusă la umilirea cea rnai abjectă, amintindu-i că se lăudase că, într-o zi, avea să facă dreptate în acele locuri.

Odată luată hotărârea, i-a cerut voie lui Octavian să

meargă la mormântul lui Antoniu, pentru a se achita de obligaţiile rituale în privinţa sufletului său. Acesta a încuviinţat şi, a doua zi de dimineaţă, pe 29 august, a fost condusă la mormânt în litieră, însoţită de servitoare. Prăbuşindu-se pe dalele funerare, le-a acoperit de sărutări pasionale. Ridicându-se, a aşezat pe mormânt câteva coroane de flori, apoi s-a înapoiat cu litiera la mausoleu.

La întoarcere, a cerut să i se pregătească baia. După ce femeile au spălat-o, au parfumat-o şi au pieptănat-o, s-a întins pe un divan şi a cerut să i se pregătească o masă îmbelşugată. I-a trimis apoi un mesager lui Octavian prin care cerea să fie aşezată în acelaşi mormânt cu Antoniu.

Odată plecat solul, sub pretextul de a nu fi deranjata în timpul siestei, a dat afară pe toată lumea, cu excepţia lui Iras şi Charmion. Atunci au fost închise uşile şi santinelele s-au postat afară, ca de obicei.

Luând cunoştinţă de mesajul Cleopatrei, Octavian a presimţit ceea ce se va întâmpla şi a trimis câţiva ofiţeri, care au găsit gărzile stând liniştite la postul lor.

Au intrat în grabă şi, urcând scările, au ajuns la camera reginei. Dintr-o privire, au văzut că bănuielile cele mai negre se adeveriseră: moartă, Cleopatra zăcea în aşternutul aurit, îmbrăcată în veşmintele sale greceşti de sărbătoare, împodobită cu bijuteriile regale, având fruntea încinsă cu diadema Ptolemeilor. Iras, la picioarele sale, îşi dădea ultima răsuflare, iar Charmion, lângă pat, încovoindu-se, încerca, într-un ultim efort, să-i potrivească reginei coroana.

Un ofiţer a strigat, mânios:

— Charmion, stăpâna ta a făcut bine?!

Charmion, sprijinindu-se de divanul regal, întorcând spre el chipul cuprins de paloarea morţii, a reuşit să rostească:

— Foarte bine, întocmai cum trebuia să facă urmaşa atâtor regi.

Apoi s-a prăbuşit, nemişcată la picioarele suveranei.

Ofiţerii romani, după ce i-au trimis lui Octavian soli însărcinaţi să-l informeze despre dramă, au început să caute pricina celor trei morţi.

La început, gărzile nu au putut da nicio explicaţie, dar, în final, au mărturisit că un ţăran, purtând un coş cu smochine, fusese lăsat să intre în mausoleu, dat fiind că fructele erau destinate mesei reginei. Au mai povestit că, ridicând frunzele de deasupra, au făcut o remarcă asupra frumuseţii fructelor, la care omul îi invitase, râzând, să ia şi ei să guste, dar îl refuzaseră.

Se ştia că, mai demult, Cleopatra îşi exprimase preferinţa pentru o moarte euforică, obţinută printr-o muşcătură de aspidă. Romanii s-au gândit că-i fusese adusă o astfel de viperă, ascunsă sub smochine. Intendentul care-l primise pe ţăran îşi amintea că, la vederea smochinelor, regina strigase:

— În sfârşit, iată-o! – ceea ce le întări bănuiala.

Alţii au sugerat că vipera se găsea pregătită de mai multe zile într-un vas, şi, la momentul potrivit, Cleopatra a provocat-o să-i dea muşcătura fatală.

Examinându-i trupul, n-au găsit decât două urme, abia vizibile, pe braţ, care păreau să fie muşcătura.

Octavian nu şi-a putut ascunde admiraţia pentru felul în care regina îşi provocase moartea. Statuii Cleopatrei, pe care a arătat-o la triumful său, i-a aşezat o aspidă pe braţ.

Deşi nu s-a stabilit cu certitudine cum s-au petrecut lucrurile, nu contrazicem versiunea acceptată în general, aceea a coşului cu smochine. Desigur, Cleopatra deţinea şi alte otrăvuri, pe care le vor fi folosit, poate, servitoarele credincioase, şi, dacă a recurs la şiretlicul cu aspida între fructe, a fost doar pentru că i-a plăcut să aleagă un gen de moarte pe care i-l garantau experienţele anterioare.

Octavian a dat ordin ca regina să fie înmormântată cu toate onorurile regale, alături de Antoniu, după ultima ei dorinţă.

A trimis neîntârziat soli la Berenice, pentru a împiedica plecarea spre Indii a lui Cezarion. Tutorele prinţului, Rhodon, l-a sfătuit să se încreadă în Octavian şi s-au întors la Alexandria, unde au ajuns la scurtă vreme după moartea Cleopatrei. Octavian a cerut atunci să fie imediat executat, sub pretextul că era periculos să existe pe lume doi Cezari în acelaşi timp.

Astfel s-a stins din viaţă ultimul dintre Ptolemei, fiul şi unicul moştenitor al marelui Cezar.

Octavian nu dorea să provoace o revoltă, proclamând Egiptul provincie romană. Fără a se încorona efectiv ca rege, şi-a asumat această demnitate în virtutea înţelegerii tacite cu preoţii egipteni. Primindu-l pe Octavian drept rege, egiptenii nu se considerau vasalii Romei, ci supuşii propriului lor rege, care era, în acelaşi timp, şi împăratul Romei. Astfel a fost întemeiat marele imperiu egipto-roman, pentru care Cleopatra luptase atât.

Toţi împăraţii Romei au fost recunoscuţi în Egipt nu ca suverani ai unui imperiu străin, ci drept adevăraţii faraoni ai posesiunilor egiptene, din care Roma făcea parte integrantă.

Dinastiile antice trecuseră, familiile lui Amenofis şi Thutmes, casa lui Ramses, urmaşii lui Psametik şi mulţi alţii. Acum, căzuseră şi Ptolemeii, iar dinastia Cezarilor ocupa tronul Egiptului. Cu alte cuvinte, această dinastie îi furniza Romei monarhii. Faptul că Octavian fusese aclamat aici ca rege cu mult timp înainte ca romanii să-l primească drept împărat al Romei, îi conferea tronului roman, în mintea vanitoşilor egipteni, origine faraonică.

S-a presupus, în general, că, din acel moment, Egiptul a devenit provincie romană; dar niciodată nu a fost declarat ca atare: Octavian a numit un prefect care să-l guverneze. Acesta avea să acţioneze ca un vicerege, rezervându-şi, sieşi, cea mai mare parte a veniturilor Ptolemeilor.

Octavian, urmând dinastiei reginei Cleopatra, i-a tratat memoria cu respect şi s-a opus dărâmării statuilor ei. Acest lucru nu l-a împiedicat să-i topească tezaurul, vasele de aur şi argint, bijuteriile, obiectele de podoabă, din care avea să bată monedă pentru a plăti solda legiunilor romane. Pământurile regale au fost confiscate, palatul prădat de bogăţii; şi, când, în primăvara anului 29 î.Hr., Octavian s-a întors la Roma, deţinea o avere fabuloasă.

În zilele de 13, 14 şi 15 august, ale aceluiaşi an, au fost sărbătorite trei mari triumfuri, primul consacrat cuceririlor europene, al doilea, bătăliei de la Actium, şi al treilea, victoriei din Egipt. O statuie a Cleopatrei, cu o aspidă încolăcită în jurul braţului, a fost plimbată pe străzile capitalei, iar gemenii reginei, Alexandru Helios şi Cleopatra Selene, făceau parte din cortegiu. Au fost înfăţişate alegorii ale Nilului şi Egiptului şi o pradă bogată, înghesuită în care.

În frenezia entuziasmului, au început să circule pe seama Cleopatrei povestiri nedemne. Horaţiu, într-o odă, admirabilă în rest, a exprimat opinia publică, numind-o pe nefericita regină „duşman al Romei”.

Octavian a fost copleşit cu onoruri. La scurt timp, va primi titlul *Augustus* şi denumirea de *Divi filius,* fiind moştenitorul lui *Divus Iulius.* Îi făcea plăcere să slăvească memoria marelui dictator, acceptat acum ca unul dintre zeii lumii romane. Şi, fapt semnificativ, a reînviat şi a reorganizat Lupercaliile, în semn că astfel îl onora pe Cezar.

Între timp, cei trei copii ai Cleopatrei şi ai lui Antoniu au găsit adăpost generos în casa Octaviei, soţia repudiată a lui Antoniu. Cu un tact admirabil, ea însăşi a propus aceasta soluţie. Condamnarea lor la moarte ar fi fost dureros resimţită de egipteni; şi cum Octavian se considera moştenitorul legal al tronului Egiptului,

succesorul dinastic al Cleopatrei şi nu uzurpator străin, era chiar indicat ca sora lui să aibă grijă de tinerii membri ai familiei regale. La fel de blândă şi supusă, Octavia a acceptat cu mărinimie acest aranjament, tratându-i cu bunătate pe urmaşii soţului infidel, crescându-i alături de fiicele sale, Antonia Maior şi Antonia Minor, şi de cel de-al doilea fiu al lui Antoniu şi al Fulviei, Iulius Antonius, fratele lui Antyllus cel ucis.

Cleopatra Selene avea să se căsătorească cu Iuba, regele Numidiei, om erudit şi cult, devenit mai apoi regele Mauritaniei. Fiul provenit din acest mariaj, Ptolemeu, care şi-a urmat tatăl la tron către anul 19 d.Hr., va fi asasinat de Caligula, şi el, printr-o ciudată farsă a destinului, urmaş al lui Antoniu.

Nu ştim ce s-a întâmplat cu Alexandru Helios şi fratele său mai mic, Ptolemeu. Tacit ne spune că Antonius Felix, procurator al Iudeei sub împăratul Nero, s-a căsătorit, a doua oară, cu Drusilla, o nepoată a Cleopatrei şi a lui Antoniu, probabil din ramura mauritană. Octavia a murit în jurul anului 11 î.Hr. Fiul lui Antoniu şi al Fulviei, Iulius Antonius, a fost condamnat la moarte, în anul 2 î.Hr., pentru relaţii imorale cu fiica Octaviei, Iulia, exilată în Insula Pandatelia. Octavian, copleşit de ani şi de onoruri, a murit în anul 14 d.Hr., lăsând tronul Egiptului şi al Romei fiului său Tiberiu.

În ultima perioadă a domniei lui Octavian Augustus, Alexandria a început să exercite asupra vieţii romane o influenţă uimitoare. Gândirea egipteană a schimbat atât de profund condiţiile din capitală încât s-ar fi zis că urmaşii Cleopatrei ocupau tronul pe care ea se străduise atât de mult să-l cucerească.

Ferrero va merge până la a afirma că ideile dominante ale guvernării monarhice magnifice şi ale somptuosului rafinament oriental care se dezvoltau la Roma erau datorate influenţei directe a Alexandriei şi,

poate, faptului că noii împăraţi erau în primul rând regi ai Egiptului.

Artişti şi artizani egipteni soseau în Italia şi sute de romani care căpătaseră proprietăţi în Egipt făceau dese călătorii de afaceri, familiarizându-se inconştient cu artele şi meseriile ţării. În fiecare casă romană se puteau vedea picturi şi sculpturi alexandrine, iar societatea rafinată manifesta o adevărată pasiune pentru literatura şi poezia Şcolii de la Alexandria. Orice roman visa ca locuinţa să-i fie decorată de alexandrini, fiecare studia cu bucurie comportamentul şi rafinamentul greco-egiptenilor. Austeritatea antică ceda în faţa frivolităţii seducătoare a supuşilor Cleopatrei.

Se poate spune că imperiul egipto-roman din visele Cleopatrei fusese întemeiat cu adevărat, cu deosebirea că manii *[mani (mit.) – nume dat de romani sufletelor morţilor, considerate divinităţi protectoare ale căminului.]* nu proveneau din descendenţa lui Cezarion, fiul lui Cezar, ci din aceea a lui Octavian, nepotul lui Cezar.

Dar în timp ce Alexandria şi Egiptul jucau în întemeierea monarhiei romane rolul primordial, memoria Cleopatrei, cea a cărei minte plănuise vasta organizare nouă, era din an în an mai întinată. Lupta ei cu Octavian era văzută ca o criză penibilă prin care trecuse partidul cezarilor. A fost copleşită cu injurii şi s-au scris piese şi povestiri ce-i ilustrau obiceiurile licenţioase.

Aprecierea caracterului Cleopatrei se întemeiază pe o bază nesigură, şi, după cum am remarcat la începutul lucrării, este indispensabil, pentru cel ce studiază istoria acestei epoci, să-şi elibereze spiritul de sub impresia produsă de acele surse poluate, îndepărtând din minte aluziile usturătoare ale lui Properţiu şi versurile violente ale lui Horaţiu, compuse, de fapt, într-un exces de bucurie la sfârşitul unei perioade de război care-i pusese în pericol micuţa proprietate de la ţară, cititorul va fi în măsură să

cântărească dacă interpretarea caracterului şi al faptelor Cleopatrei pe care am propus-o trebuie sau nu să fie considerată prea subtilă şi dacă am folosit cu indiscreţie prerogativele istoricului în privinţa unei femei, adesea însingurată şi greu încercată, care a luptat toată viaţa pentru realizarea unei minunate ambiţii patriotice şi a murit „aşa cum trebuia să facă urmaşa atâtor regi”.

În loc de final

Vae victis